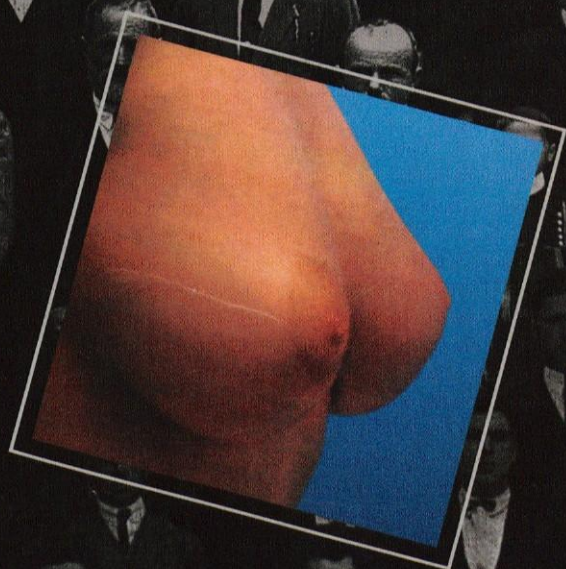

ŽIROVSKI OBČASNIK

ZBORNİK ZA VSA VPRAŠANJA NA ŽIROVSKEM, LETNIK XVII (1996)

NI ZA
IZPOSOJO
NA DOM

23/24

KAZALO

UVODNIK	3
Miha Naglič: Žirovska podjetnost – nuja, potreba in kult	
INTERVJU	7
Miha Naglič: Poljanska dolina je še vedno ena najlepših, kar jih poznam (Pogovor z dr. Pavlom Gantarjem)	
Matjaž Mazzini: Od Štale do Ambasade (Pogovor z Beto Poljanšek-Koman in Jakom Komanom)	
Milena Miklavčič: Rupert Gantar, najstarejši med obrtniki	
NAŠI NAJSTAREJŠI	30
Milena Miklavčič: Marija Vehar, najstarejša Žirovka	
Milena Miklavčič: Karel Vidmar, Vrban iz Osojnice	
NAŠI NAJBOLJŠI	44
Milena Miklavčič: Petra Rampre, teniška igralka	
Milena Miklavčič: Marko Čar, smučar in alpinist	
Milena Miklavčič: Uroš Vehar, balinar	
SREDICA	52
Alfonz Zajec: Dokument, ki je spomenik žirovske podjetnosti	
SLIKAR FRANJO KOPAČ (1885–1941)	125
Franjo Kopač: Spomini na rusko fronto (1915–1918)	
STAROŽITNOSTI	139
Anton Žakelj: Vojaška služba v stari Jugoslaviji	
Janko Majnik: Začarane kamre kralja Matjaža	
Franc Temelj: Polonkarjev Matic	
Z ONE STRANI	160
Rafael Terpin: U Žir	
Tomaž Kosmač: Videti Žiri in umreti	
ODMEVI	174
Primož Ramovš: Spomenik Antonu Jobstu	
Bogdan Osolnik: Govor ob žirovskem prazniku	
Janko Majnik: Žirovskemu občasniku	

**Pri izdaji Žirovskega občasnika
nam je pomagal Mobitel d. d.**

UVODNIK

Miha Naglič

Žirovska podjetnost – nuja, potreba in kult

Žiri so od nekdaj krščanske. A take so predvsem v nedeljo in ob urah molitve. Med tednom se v njih časti čisto drug kult: kult dela, čaščenje brez milosti. Ko te enkrat zagradi, te zlepa ne izpusti. Kaj šele, da bi se pustilo opazovati in razlagati.

Pa vendar. Tu mu za hip uidemo. Skrijemo se v višave zvonika in se od tam ozremo na njegov zgodovinski potek. Potem se spustimo na prižnico brezdelja in razložimo, kar smo videli. Videli smo, da je bilo delo najprej nuja, potem potreba in šele nazadnje »kult«. Skladno s tem se je izražalo v garanju, pridnosti in podjetnosti. In če že trdimo, potem še razložimo.

Kult dela na Žirovskem se je začel s kultivacijo, z obdelovanjem zemlje, z negovanjem in gojenjem rastlin in živali. Naši predniki so svoja naselja in svoje značaje izoblikovali v stoletnem spoprijemanju z gozdom. Tega so najprej posekali ali požgali, ga okopali in nato zasadili. To početje, v katero jih je gnala nuja preživetja, je bilo predvsem garanje.

Ko so se na svoji zemlji enkrat ustalili, je nuja postala potreba, »hlodobučno« garanje se je kultiviralo v pridnost. Raziskovalci načina življenja naših prednikov so ugotovili, da se kmetje do velikopoteznih ukrepov in reform cesarice Marije Terezije in njenega sina Jožefa II. niso pretirano »pretegovali«, če ni bilo ravno treba. Delali so le, kolikor je bilo res potrebno, za preživetje. Drugače rečeno: niso se še gnali za zaslužkom. Ukrepi razsvetljene cesarice so jih primorali, da so začeli delati več – da bi več pridelali in izboljšali svoje gospodarske naprave. To težnjo je dokončno potrdil nastop industrijske dobe, ki se je pripeljala z železnico.

Tedaj je iz pridnosti nastala še podjetnost. Biti podjeten pomeni delati, da bi zaslužil. Proizvajati in prodajati na trgu. Tu človeka, ki je podjetnik, zagradi »logika« kapitala: več ko imaš, več bi rad. Terezijanski kmet je delal zase in za svojo družino, za dobrobit svoje posesti. Novodobni obrtnik in podjetnik, ki sta se v naših krajih pojavila proti koncu prejšnjega stoletja, delata za trg – in zase, seveda. Vendar jima ne gre le za dobrobit njune družine, onadva hočeta več: kapital. Ta pa je krut: ko si ga enkrat prisvojiš, on zasvoji tebe. In te ne izpusti. Če igre, ki jo narekuje, ne zmoreš, te zavrže. Zapadeš v stečaj, rubež, osebni zlom in družinsko tragedijo. Komur uspe, je za vzor. Tega častijo.

In takim, najbolj podjetnim posameznikom na Žirovskem, je v tej številki odmerjena sredica. Objavljamo dokument, ki je prava priča žirovske podjetnosti. Ohranil, dopolnil in komentiral ga je Alfonz Zajec, naš stalni

sodelavec in prvi predsednik Muzejskega društva Žiri. Vrh tega se je potrudil in zbral bogato slikovno gradivo, skoraj sto prilog. Gre za seznam vseh, ki so bili 1930 davčni zavezanci iz naslova obrti (prostih, rokodelskih in koncesionarnih), take ali drugačne podjetnosti. Bilo jih je kar 192! Zavidljivo, če ob tem podatku upoštevamo dejstvo, da so bila takrat leta izrazite in splošne recesije in da so Žiri vrh tega štiri leta poprej doživele »žirovsko tragedijo« (sintagma Marije Stanonik, s katero označuje usodo tistih, ki so s svojimi deleži ali podpisi jamčili za »posel stoletja«, za hidrocentralo na Fužinah, potem ko je le-to odnesla »katastrofalna povodenj« 1926).

Med njimi sta dva, ki sta nesporna prvaka. Ne, nista čevljarja. Teh je bilo sicer največ, a s tem delom se očitno že takrat ni dalo obogateti. Prvaka sta Anton Kopač (1875–1951), gradbenik in trgovec z lesom, brat Jerneja, svečarja, slovečega med podjetniki v Gorici in Ljubljani, in Anton Primožič, trgovec s čipkami. Oba sta se uveljavila že v začetku stoletja. Prvi je 1930 še na seznamu, a davka ni več plačal. V Žireh je namreč propadel in je šel po svetu, kjer se je skupaj s sinovi znova uveljavil. Tudi zvezda Antona Primožiča (1870–1954) je tedaj že ugašala. Ob imenovanih so vzhajale nove, to pot vendarle čevljarske, zvezde tistih, ki so bili najbolj pogumni v tem najbolj žirovskem delu in poslu. Najvišji znesek je že 1930 zapisan ob imenu Franca Gantarja, na seznamu še ni imena Ivana Zajca, Nace, eden od bratov Naglič (Arharjevih dveh), je še na Selu, preseneča sicer malo omenjani Josip Maček...

Za temi, ki so pionirji žirovske zasebne podjetnosti, so po 1945 prišla desetletja, v katerih je prevladala družbena podjetnost. Nekateri jih označujejo za »zgrešena«. V letih državnega socializma in socialističnega samoupravljanja je bila lastnina »družbena« in zasebna podjetnost res ni bila mogoča, kar pa ne pomeni, da se ni delalo. In še manj, da se je vse, kar se je tedaj ustvarilo, naredilo samo od sebe. Ne, zgodba vsakega od žirovskih podjetij, ki so danes »olastninjena« in so prerasla v delniške in druge družbe, priča, da so bili tudi njihovi ustvarjalci svojevrstni pionirji, le da niso delali za svoj lastni ali »za narodov blagor«, temveč dejansko za dobrobit delovnega ljudstva. To je dejstvo. Kakor je dejstvo spoznanje, ki ga je socializem premalo upošteval: da je človek resnično podjeten šele tedaj, ko to počne zase.

OB **293/17

Naš čas je zato ponovno v znamenju zasebne podjetnosti. Vsi seveda ne morejo na svoje in so še naprej nekje zaposleni. Večinoma so tudi solastniki podjetij, v katerih delajo, in razvoj gre v smeri, ki kaže, da tisti, ki več in boljše dela, tudi več zasluži. »Čaščeni« pa so slejkoprej spet oni, ki so najbolj podjetni in najbolj uspešni.

Naj jim bo. To pot je bila v ospredju naše pozornosti pač podjetnost. A ta ni vse. Radi bi opozorili, da so med nami ljudje, ki niso bili nikoli podjetniki, a so kljub temu vredni vsega spoštovanja. (če že ne »čaščenja«) Ker so vse življenje delali, si za nekaj prizadevali in tudi marsikaj dosegli. Milena Miklavčič je pripravila tri portrete naših najstarejših: Marije Vehar, Ruperta Gantarja in Karla Vidmarja. Prva, ki je ta čas ob Frančiški Grošelj (teti Alfonza Zajca) najstarejša Žirovka, ni bila nikoli podjetnica; bila je kmetica, danes pa nas pri 95 letih prijetno preseneti s svojim zdravim in dobrovoljnim pogledom na življenje. Krojaški mojster Rupert Gantar je

starosta žirovskih obrtnikov. Na seznamu iz 1930 ga še ni, čeprav se je takrat že pripravljaj na samostojno obrt, pri kateri je nato ves čas ponosno vztrajal. Karel Vidmar, stari oče pri Vrbanu v Osojnici, je živa priča starih časov, o katerih zna zavzeto in spoštljivo pripovedovati. Občudovanja vreden je njegov skrbni odnos do listin, ki jih je našel v hiši, katero je podedoval. Ko bi vsak gospodar tako skrbel za hišne »papirje«, bi bilo naše poznavanje lastne preteklosti bistveno boljše. Da ne govorimo o »rodovnem« ponosu, ki brez napuha preveva človeka, ko se izkaže s tako imenitnimi pričevanji.

Žirovci kot ponosen »rod« se radi pohvalimo s podjetji, ki so se v svetu uveljavila s svojimi izdelki, Alpina vrh tega tudi z lastno blagovno znamko. To so rezultati skupnih naporov. V zadnjih dveh letih so se med nami pojavili trije, ki so se z rezultati svetovnega pomena uveljavili na področju športa – kot posamezniki! Marko Čar je prvi človek, ki se je potem, ko se je povzpел na osemtisočak (Gašerbrum I, 8070 m), z njega spustil s snežno desko. Uroš Vehar je bil svetovni mladinski podprvak v balinanju, zdaj je tudi evropski članski prvak v natančnem zbijanju. Nedavno, proti koncu letošnjega poletja, je na svetovnem športnem nebu zablestela še Petra Rampre, svetovna mladinska prvakinja v tenisu, v igri dvojic, v kategoriji do 16 let. Kdo bi si mislil! Besedne portrete vseh treh je pripravila Milena Miklavčič, slikovne pa Janez Pelko.

Zdaj se od ljudi ozrimo še na okolje in prostor, kjer potekajo njihova najrazličnejša prizadevanja. Kakšen je naš odnos do naravne in kulturne dediščine, kako posegamo v prostor z novimi gradnjami? O tem smo se pogovarjali z najbolj pristojnimi sogovorniki. Z dr. Pavlom Gantarjem, našim rojakom z gorenjevaške strani Žirovskega vrha, ministrom za okolje in prostor v vladi RS, sem se pogovarjal podpisani. Ocenil je stanje okolja in prostora pod Blegošem, s svojim posebnim, strokovnim in liberalnim ozirom. Beta Poljanšek-Koman in Jaka Koman sta mlada arhitekta. Beta je opozorila nase že pred leti (glej ŽO 15, str. 146 sl.) s svojim načrtom za obnovo Stare šole in Štalarjeve hiše, spomenikoma stavbne dediščine v starem vaškem jedru Žirov, Jaka si je postavil »spomenik« z novo Ambasado, ki dopolnjuje urbani videz novega središča Žirov. Tudi njegova je torej zasluga, da ta končno dobiva svojega imena vredno podobo. Z njima se je pogovarjal Matjaž Mazzini, ki sicer nastopa v težavni vlogi oblikovalca v tovarni Alpina – potem ko je diplomiral na Akademiji za likovno umetnost (na oddelku za oblikovanje vizualnih komunikacij) pri prof. Tomažu Kržišniku. To, za kar si je slednji prizadeval že okoli 1970 – da bi delal za Alpino kot samostojni oblikovalec – je uspelo njegovemu učencu, četrto stoletja pozneje. Se časi res spreminjajo?

To je tisto, kar je v tej številki novega. Sledijo prispevki, ki so bolj ali manj utečeni. Tu je tretje nadaljevanje Spominov na rusko fronto (in na tisto, kar se je dogajalo za njo) akademskega slikarja Franja Kopača. Branje in pol. Neutrudni Anton Žakelj (Balčkov Tone), ki živi v Clevelandu, je tokrat prispeval svoje spomine na vojaško službo v stari, kraljevi Jugoslaviji. Iz Avstralije se je oglasil Janko Majnik s prijaznim pismom našemu zborniku in s člankom, v katerem se poznejši podmorničar in mornariški častnik spominja svojega mladostnega podviga v Matjaževih kamrah. Franc Temelj, ki ni nikoli predolg, je tokrat napisal najkrajši možni članek, ki pa zato ni nič manj zanimiv, o še bolj zanimivem človeku – o Polonkarjevem Maticu (Matija Kavčič), ki je svoj čas slovel kot krotilec kač in ljudski živinozdravnik.

Starožitnostim sledi rubrika Z one strani. Z idrijske. Pred dvema letoma so v Idrijskih razgledih namenili žirovskim avtorjem poseben »blok«. To pot

se jim želimo skromno oddolžiti. Objavljamo zapis, v katerem se akademski slikar Rafko Terpin, ki je med drugim študiral pri našem Maksimu Sedeju, spominja svoje prve (peš)poti v Žiri (U Žir), na katero se je podal skupaj z očetom, materjo in bratom. Kje so že tisti časi! Čisto blizu, po letih, kraju in »štimumi« so nam časi, v katerih je nastala črtica mladega idrijskega pisatelja Tomaža Kosmača: Videti Žiri in umreti. Iz česa vsega je mogoče napisati dobro, berljivo literaturo, morda kdo poreče. Temu pritrdimo, dodatnih komentarjev pa se vzdržimo. Okusi so pač različni.

Na koncu so kot zmeraj Odmevi. Tokrat v njih ni prerekanja in pojasnjevanja o tem, kaj vse se je v teh krajih dogajalo pred dobrimi 50 leti. Ob že omenjenem pismu Janka Majnika objavljamo dva govora. Oba sta iz 1984. To je bilo zadnje v dolgi vrsti tistih, v katerih smo v Žireh praznovali krajevni praznik. Občina ga ni voljna prevzeti in 23. oktober bo očitno ostal »samo« spominski dan. Pozabljen ne bo, naj bo tako ali drugače. Ob praznovanjih žirovskega praznika so se včasih dogajale prav imenitne reči. Pred dvema letoma smo odkrili spomenik Antonu Jobstu. Ob tej priložnosti je spregovoril akademik Primož Ramovš, ki je našega skladatelja in svojega kolega organista dobro poznal. Bogdan Osolnik je dan pred tem nagovoril svoje tovariše, gorenjske partizane, ki so se zbrali v Žireh na sklepni prireditvi v ciklu Gorenjska 1944–94.

Neki cikel se je sklenil, živimo že novega. Žirovski občasnik mu sledi.

INTERVJU

Miha Naglič

Poljanska dolina je še vedno ena najlepših, kar jih poznam

Pogovor z dr. Pavlom Gantarjem

Dr. Pavel Gantar

I. OKOLJE IN PROSTOR POD BLEGOŠEM

Poljanska dolina je nekoč veljala za eno najlepših. Še pred nekaj leti se je zdelo, da bo šlo v naših krajih vse po zlu: Rudnik urana Žirovski vrh (RUŽV) je bil grozeča neznanka, v Zavrvcu, na skrajnem jugu nekdanjega gospostva freisinških škofov, so bili odloženi skrivnostni in zloglasni jedrski odpadki, Idrijčani so vozili (in jih še) svoje smeti na našo stran v Raskovec, Sora je tekla vse bolj onesnažena, premalo je bilo učinkovitih čistilnih naprav, hkrati pa

vedno več divjih smetišč, dolino je obvladovala stihijska urbanizacija... Odkar je dr. Pavel Gantar, sociolog, po rodu iz Gorenje vasi (Gorenjc; knjižno Gornjevaščan), tudi slovenski minister za okolje in prostor, se razmere izboljšujejo.

Poljanska dolina je še vedno ena najlepših, kar jih poznam. In spoznal sem v zadnjem času veliko območij v Sloveniji, kamor večina Slovencev ne bo nikoli prišla. Poljanska dolina ima še vedno vse možnosti, da ostaja ena od najlepših. Vendar ji je v preteklosti grozilo veliko nevarnosti. Le malo ljudi ve, da so ob zgraditvi južne železnice Dunaj–Trst razmišljali tudi o trasi po Poljanski dolini in mimo Žirov. Če bi se to zgodilo, bi bila podoba teh krajev čisto drugačna. Ni mogoče reči, da bi bilo nujno vse slabše, zanesljivo pa krajinske idile na bi bilo več.

Zgodba, ki zadeva uran ali pa skladiščenje nizkih in srednje radioaktivnih jedrskih ali drugih nevarnih odpadkov, je končana. Tega tu ne bo. Niso pa odpravljene še vse posledice kratkotrajnega rudarjenja v Todražu. Sedanja sanacija obsega okoljski in ekološki vidik, ekonomski in socialni vidik. Okoljska sanacija je predpostavka preostalih dveh. Do zdaj smo uspešno sanirali jalovišča z ustreznim odvodnjavanjem in utrjevanjem ter prehajamo na sanacijo objektov. To bo omogočilo tudi razmislek o morebitnih drugih dejavnostih, ki jih bogata infrastruktura omogoča, hkrati pa naj bi zagotovili tudi zaposlitev za delavce rudnika. Del objektov rudnika in tudi delavcev je že prevzelo ministrstvo za obrambo v okviru remontne dejavnosti pri slovenski vojski. Prav gotovo je mogoče za širše potrebe usposobiti tudi laboratorij in zagotoviti tudi visoko strokovne zaposlitve. Skratka, možnosti se odpirajo.

Končno smo se po dolgem času lotili tudi skladišča radioaktivnih odpadkov v Zavratcu. To je bila doslej prepovedana tema. Sodelavci ministrstva za okolje in prostor ter agencije za radioaktivne odpadke so skladišče odprli, preverili in prepakirali odpadke glede na njihove lastnosti in jih uskladiščili v ustrezne sode. Odpadki na tej lokaciji gotovo ne bodo ostali. S tem tudi izpolnujem obljubo, ki sem jo dal krajanom Zavratca, o reševanju vprašanja odpadkov. Treba pa je pohvaliti tudi odlično delo Agencije za radioaktivne odpadke, ki jo vodi dr. Irena Mele, in njeno dobro sodelovanje z mag. Radovanom Tavzesom, državnim sekretarjem v ministrstvu za okolje in prostor.

Razmere se torej postopoma izboljšujejo, bomo pa morali še veliko storiti, da se bodo toliko izboljšale, da bomo lahko zadovoljni.

Ko smo bili še študentje in smo se srečevali v Klubu študentov Poljanske doline, se je zdelo, da bodo glavni problem, ki ga prinaša RUŽV, t.i. Bosanci. Potem se je izkazalo, da je glavna nevarnost v radioaktivnosti. Kako je zdaj – je vprašanje RUŽV rešeno? Ljudi še vedno skrbi, kaj bo s tistim, kar je od njega ostalo, v prihodnje.

Kot že rečeno. Prednostna naloga je okoljska sanacija RUŽV, kar pomeni, da je treba vse naprave in objekte »spraviti« na raven emisij sevanja, ki je značilno za naravno okolje v teh krajih. Treba je reči, da sicer sevanje ne presega dopustnih vrednosti, ki jih postavlja slovenska zakonodaja. Okoljski sanaciji naj sledi prestrukturiranje v druge okolju bolj prijazne dejavnosti, zanesljivo pa te dejavnosti niso povezane z »odpadkovno industrijo«, ker tudi ni tehničnih možnosti zanje. Rovi in podzemni prostori so preprosto premokri za to, njihova usposobitev pa bi bila odločno predraga. Poleg že

omenjenih dejavnosti za potrebe slovenske obrambe in laboratorija se bomo skupaj z občino še pred iztekom sanacije odločili za gospodarske funkcije objektov. V teku te sanacije pa bo opravljena tudi temeljita presoja vplivov na okolje in zdravje ljudi in šele takrat, ko bo takšna presoja pokazala dobro stanje, bomo sanacijo končali. Ljudem se ni treba bati, da bi jim natočili pokvarjeno vino. Končno sem tu doma.

»Skrivnost« italijanske kaverne v Zavrattu je naposled razkrita. Je bila vredna svojega imena?

Je bila vredna. Pokazalo se je, da so bile v njej shranjene tudi nekatere radioaktivne snovi, s katerimi najprej nismo računali. Prav tako so bili sodi, v katerih se je skladiščil material, že dotrajani in ga je bilo treba prepakirati. Kot sem že omenil, končna rešitev te zgodbe se ne bo nadaljevala v Zavrattu. Odprtje Zavratta je gotovo eden od večjih uspehov mojega mandata, pa tudi Agencije za radioaktivne odpadke. To delo je bilo občutljivo predvsem zaradi javnosti, saj je znano, kako odklonilen odnos imajo ljudje do radioaktivnih odpadkov, tudi če je radioaktivnost zelo majhna.

Je pa v zvezi z Zavrattcem zanimiva še neka druga zgodba. Kot je znano, smo na ministrstvu Zavrattčanom obljubili tudi pomoč pri rešitvi vprašanja oskrbe z vodo. Toda v vrtinah, ki smo jih za ta namen izvrtali, smo našli vodo onesnaženo z motornimi olji. To je zanesljivo rezultat nevestnega ravnanja z olji pri traktorjih, avtomobilih in drugih kmetijskih strojih. Resnična nevarnost Zavrattu preti tudi s te strani, ne samo od skladišča radioaktivnih odpadkov.

Včasih je bilo med Slovenci v navadi, da so smeti, kolikor jih je bilo, stresali »za vodo« ali čez mejo, na sosedovo stran. Tak je tudi primer osrednjega odlagališča odpadkov nekdanje idrijske občine v Raskovcu. Ta leži na ozemlju, ki je sicer še idrijsko, vode, ki ga odmakajo, pa se odteka na našo, gorenjsko stran. Vrh tega je to eno največjih »črnih smetišč« pri nas. Kako dolgo bo slovenska država še »tolerirala« (pomeni: dopuščala in prenašala) to početje?

Idričani so končno usposobili novo deponijo, zato so od ministrstva dobili strogo navodilo, da jo tudi začnejo uporabljati. Raskovec pa morajo sanirati predvsem z vidika odpadnih vod. Raskovec v prihodnje ne bo več ogrožal podtalnice na žirovski strani.

Včasih smo se v naši Sovri (Poljanščici) kopali. Potem smo začeli hoditi na morje. Danes se v naši reki ne bi mogli več kopati, tudi če bi se hoteli, ker je preveč onesnažena. Zdravniki dovoljujejo kopanje v njej pod pogojem, da se takoj po njem oprhaš v čisti vodi. Kaj bi bilo treba storiti, da bi bilo namakanje v Sori spet očiščujoče?

Glede kakovosti reke Sore se s tabo strinjam. Tekoča voda je prišla v vsako hišo, tudi v hribovsko. To pa pomeni bistveno večjo porabo vode in s tem tudi večje onesnaževanje. Rešitev je zgraditev ustrezne kanalizacije, kadar gre za bolj strnjena naselja, in odvajanje te vode na čistilne naprave. Žirovska čistilna naprava že deluje, ta čas se gradita tudi čistilni napravi v Gorenji vasi in Poljanah. Tam, kjer ne bo možnosti priključka na čistilno napravo, pa bomo zahtevali ureditev ustreznih greznic in individualnih naprav ali rastlinskih čistilnih naprav.

Sicer pa, včasih smo se kopali v Sori, toda ali smo res vedeli, kakšne kakovosti je voda, saj je bila okoljska zavest na razmeroma nizki stopnji, pa

tudi ustreznih meritev kakovosti vode je bilo manj. Mogoče tudi voda takrat ni bila tako čista, kot si mislimo. Seveda pa moramo storiti vse, da se bomo spet lahko kopali v Sori, tokrat okoljsko dosti bolj ozaveščeni.

Kam bomo vozili smeti potem, ko bodo Ločani zaprli svoje odlagališče v Dragi? Bo imela vsaka od novih občin svoje? Je osrednja gorenjska deponija sploh mogoča?

Stanje z odpadki je na Gorenjskem dovolj kritično. Toda kadar je stiska najhujša, je tudi rešitev najbližja. Gorenjska je na najboljši poti, da kot prva regija v Sloveniji dobi regionalno odlagališče odpadkov. V ta projekt so se združile vse gorenjske občine in ministrstvo za okolje in prostor. Pridobili smo tudi sredstva iz Evropske unije (program PHARE) in načrtujemo, da bomo v nekaj letih ravnanje z odpadki na Gorenjskem postavili na čisto druge temelje. Vendar bo treba zmanjšati tudi odpadke na izvoru in zagotoviti njihovo predelavo, v končni fazi pa tudi sežig v eni od načrtovanih sežigalnic v Sloveniji.

Nikakor ne pride v poštev, da bi vsaka občina imela svojo deponijo. Glede na standarde, ki jih mora deponija izpolnjevati, bi to bilo preprosto neizvedljivo zaradi previsoke cene. Vsekakor pa se bomo morali vseeno sprijazniti, da bomo za odpadke plačevali precej več, kot smo doslej.

Doslej sva se ozirala v kraje pod Blegošem z ekološkega stališča, govorila sva o tukajšnjem okolju. Kaj pa prostor, kako ravnamo z njim?

Hribovski svet Poljanske doline ni bil pod kdove kakšnim hudim pritiskom poselitve. Razmeroma razpršena poselitev je bila tudi sicer tradicionalna značilnost teh krajev. Drugače je bilo v dolini in Žirovski kotlini. Tu so se interesi po zazidavi pogosto križali s kmetijskimi. Najbolj nesrečno v primeru znamenitih blokov v Gorenji vasi. Kaj takšnega se ne sme več ponoviti. Sicer pa velja, da je bilo razmeroma veliko napačnih odločitev v prostoru, predvsem tudi pri zidavi enodružinskih hiš. V prihodnje bo treba naselja bolj strniti, da bi tako zagotovili manjše posege na kmetijska zemljišča in cenejšo komunalno infrastrukturo. Tam, kjer je to še mogoče, je treba ohranjovati specifično krajinsko podobo naših naselij, predvsem v hribovskem svetu, pa tudi v dolinah. V večjih naseljih pa je treba s skrbnim urejanjem vsaj omiliti napake divje urbanizacije in ponovno vzpostaviti značilno krajinsko podobo.

II. OZIR NA LIBERALNO

Našega odnosa do okolja in prostora po mojem ne bo mogoče bistveno izboljšati, če ne bomo v temelju spremenili našega ravnanja. Takšnega, kakršnega sta v stoletjih vzpostavila krščanska in za njo še meščanska, liberalna paradigma. Podvrzita si in gospodujta, je bilo naročeno prvima človekoma; izkoriščajte in bogatite, je (bilo) nenapisano pravilo vsake »prvotne akumulacije kapitala«... – Kaj bi na to rekel sodobni liberalni demokrat?

Danes v strokovni literaturi potekajo dolge razprave o tem, kako je bila problematika narave, predvsem pa tudi drugih živih bitij vključena v velike teoretske miselne tokove, ki oblikujejo sedanjost – tudi liberalno miselno tradicijo. Najprej je treba povedati, da je liberalna miselna tradicija izjemno raznolika in do določene mere tudi protislovna znotraj same sebe. Poenos-

tavljeno bi lahko liberalno tradicijo razdelili na dve glavni struji – na ekonomski liberalizem, ki temelji predvsem na »filozofiji ponudbe«, rasti, razvoja, na trgu, in na liberalizem človekovih pravic, ki temelji predvsem na »filozofiji svobode« ter enakopravnosti ljudi. V moderni politični stranki, ki prisega na liberalnost, morata biti ti dve usmeritvi v ravnotežju in omejevati druga drugo, sicer lahko zapademo v eno od skrajnosti. Do narave in okolja je liberalizem prišel predvsem prek človeka in njegovih pravic, ki jih ima tudi kot naravno bitje. Od tod se je razprava razširila tudi na vprašanja, kakšne pravice ima narava sama, čeprav jih seveda ne more niti artikulirati in zagovarjati. Razlika med liberalci in tako imenovanimi »temnozelenimi« (deep green) je v tem, da »liberalni ekologi« (gray green) slejkoprej menijo, da se človek ne bo mogel izogniti odgovornosti v zvezi s tem, kako ravna z naravo, medtem ko »temnozeleni« menijo, da naj narava kar sama obračuna z »nevestnim človekom«.

Danes močno prihajajo v ospredje tudi vprašanja pravic in ravnanja z živalmi. Nekateri avtorji opozarjajo na strahovito diskriminacijo pri obravnavi prostoživečih živali, ki so čedalje bolj zaščitene v svojih naravnih habitatih, in domačih živali (govedo, prašiči, perutnina), ki so tretirani kot surovinski material za prehransko industrijo in so podvrženi popolnoma nenaravnim vzrejnim razmeram, genetskim manipulacijam ipd. Protitudarec je iznašla narava sama v obliki bolezni. Upoštevanja vreden primer je prav bolezen norih krav, ki je pokazala na meje takšnega ravnanja z vzrejnimi živalmi.

Mimogrede je treba tudi poudariti, da je bila prva sodobna stranka, ki je v program zapisala potrebo po okoljevarstveni in naravovarstveni politiki, prav liberalna stranka – to so bili že v šestdesetih letih nemški svobodni demokrati. Pojem gospodovanja nad naravo je izginil, njega je nadomestil koncept »trajnostnega razvoja«, ki pač zagovarja takšen odnos do narave, ki ohranja njene vrednote tudi za prihodnje rodove.

Ta pogovor je bil izrečen in zapisan pred državnozborskimi volitvami 1996, objavljen pa bo po njih. Zato v njem ni nekaterih standardnih vprašanj: Ali boste kandidirali? Kaj bo, če boste izvoljeni? ... Lahko se pogovarjava o politiki nasploh. Bil si med tistimi, ki so na Slovenskem na novo vzpostavili liberalno (demokratično) držo. Ta je, sodeč po rezultatih, postala ena najvidnejših. V čem je pomen tega dejstva – ne glede na volilne rezultate?

V letih preloma 1989/90 smo veliko razmišljali o tem, kako se bo razvil slovenski politični prostor. Opazili smo že jasne znake polarizacije na »rdeče in črno«, obenem pa tudi, kako tradicija novih družbenih gibanj in »civilne družbe« izgineva v novih strankarskih polarizacijah. Zato smo se navezali na takrat že reformirano ZSMS in skupaj z njo oblikovali liberalno stranko ZSMS–LS. Njen cilj je bil osvojiti sredinski prostor in tako preprečiti, da bi politika preveč »kolonizirala« civilno družbo. To je bila predvsem stranka »človekovih pravic« in zelo simpatična stranka, vendar brez vpliva na oblast. Manjkala ji je še druga razsežnost – zmožnost upravljanja in realen ekonomski program s socialno-liberalnimi sestavinami. To je prinesel v stranko dr. Drnovšek. Menim, da je osnovni cilj dosežen, politika se je v Sloveniji stabilizirala okoli močne »velike koalicije«, ki je sicer delovala z velikimi težavami, nekaj mesecev pred volitvami je »levi partner« izstopil, ampak to je bilo že prepozno za radikalne spremembe. V zadnjih štirih letih je bilo veliko poskusov, da bi s pomočjo »afer« polarizirali politični prostor, vendar to ni uspelo. Ko pa bomo tole brali, bomo

že tudi vedeli, ali smo polarizacijo preprečili za daljše obdobje ali samo za nekaj časa.

Za enega od »očetov« slovenskega liberalizma velja dr. Ivan Tavčar, najin poljanski rojak. Znana je njegova deviza, da je liberalec lahko le tisti, ki ima kaj za pod palec. O LDS pa pravijo nekateri, da je to stranka novih bogatašev. Je v tem kaj resnice?

Mika me, da bi na tvoje vprašanje odgovoril s cinizmom (tega nam tudi sicer očitajo): da bi le bilo res, kar praviš! Pa seveda ni. Za tiste, ki smo javni funkcionarji, velja, da je najhujši prekršek, kadar kdo poskuša javno službo izkoristiti v osebne namene. Takih pri LDS ne trpimo. Res je, da smo kot stranka na oblasti privlačni za marsikaterega »hitrega zaslužkarja«, vendar se jih branimo, kot vemo in znamo, in to uspešno. Res je tudi, da nas očitno volijo tisti, ki so zadovoljni z gospodarsko politiko LDS, ker omogoča razvoj, toda zaslombo imamo tudi v močnih delavskih središčih Maribora, Celja in Zasavja. Kot velika liberalna stranka imamo v primerjavi z manjšimi evropskimi liberalnimi strankami bistveno širšo volilno bazo.

Dejstvo je, da je LDS močna v mestnem, šibkejša v vaškem okolju. V dolino zaidete le pred volitvami, sicer pa vas tu ni čutiti; v mislih imam seveda neposredno prisotnost, ne pa tiste, ki je posredovana z mediji. Kaže, da podeželje dobesedno zanemarjate. Včasih se zdi, kot da bi si nekatere vodilne stranke razdelile »svoje« revirje: mesto naj bo od liberalnih, vas pa od »spomladanskih« demokratov. Se tako dozdeva le meni?

Ena od napak LDS je gotovo v tem, da je kar nekako samoumevno prepustila podeželje t. i. »kmečkim strankam«, kot da podeželju nimamo kaj ponuditi. Prav ob razpravah v zvezi z evropsko integracijo bomo morali tudi podeželju ponuditi tisto, kar menimo, da imamo, namreč aktivno kmetijsko politiko, v nasprotju od klasičnega tarnanja »kmečkih strank« o tem, kako bo Evropa uničila slovenskega kmeta. Bili smo premalo navzoči v tem prostoru, preprosto zato, ker nam to ni zneslo, preveč je bilo vsega in to bomo morali popraviti ne glede na volilne rezultate. Podeželju in kmetom je treba omogočiti, da si izoblikuje drugačno perspektivo, kot je ta, ki jim jo ponujajo njihovi »naravni zavezniki«.

Liberalci niso bili nikoli v pretirano dobrih odnosih s Cerkvijo. Ta si očitno spet prizadeva, da bi imela glavno, prvo in zadnjo besedo v slovenski družbi. Ker si se z njenimi predstavniki soočal kot predstavnik države v znani mešani krovni komisiji, imaš verjetno dober razgled po »duhovnih« obzorjih...

Tudi mi nismo v pretirano dobrih odnosih z Rimskokatoliško cerkvijo. Vendar sta za dobre odnose potrebna dva. Moram reči, da sem Cerkev spoznal v drugi luči – predvsem kot potencialnega velikega lastnika, ki zahteva določene bonitete. Pogovor v tej komisiji ne teče gladko, menim, da zato, ker je v Cerkvi močna struja, ki zahteva poseben položaj v družbi tudi glede na druge verske skupnosti pa tudi v odnosu do države. Tega od liberalcev ne bodo dobili. Lahko pa se dogovorimo o tistih odprtih stvareh, ki so v interesu obeh strani. Kot liberalci pač menimo, da Cerkvi v svobodni družbi moramo omogočiti svobodno delovanje v okviru zakonov.

Tvoj ministrski mandat se izteka. Kakšen občutek te ob tem navdaja – ti je uspelo?

Marsikaj mi je uspelo, veliko ostaja nedokončanega. Konec koncev sem bil na položaju ministra samo dobri dve leti in pol. Uspelo nam je z lokacijskimi načrti pokriti program gradnje avtocest, spremenili smo zakon o graditvi objektov, dokapitalizirali smo stanovanjski sklad, ostaja pa nova prostorska zakonodaja. Na področju okolja se premika pri ravnanju z odpadki in odpadnimi vodami, pri prestrukturiranju industrije, vendar je pot še dolga do zadovoljivega stanja. Sicer pa je moja osebna značajska poteza, da delam na dolgi rok, ne glede na to, da nekaterih projektov zanesljivo ne bom jaz končal.

V kakšnih odnosih sta znotraj tvoje osebnosti sociolog in politik? Po vsem, kar si skušal – kot profesor na FDV, kot član Odbora za zaščito človekovih pravic, ki je svoj čas reševal Janeza Janšo, kot eden vodilnih v LDS in kot član Vlade Republike Slovenije?

Glede na to, da kot minister delam na področju okolja in prostora, ni velike razlike med mojim profesorskim delom, saj sem se skupaj z žirovskim rojakom dr. Zdravkom Mlinarjem s tem ukvarjal tudi na fakulteti. Poskušam kar se da redno predavati in to mi, razen v predvolilnih časih, tudi uspeva. Na delo v Odboru za zaščito človekovih pravic gledam z dolžno časovno distanco in mi ni bilo nikoli žal, da sem bil zraven, četudi so se pota članov odbora razšla, največ pa jih je vendarle pristalo v liberalni demokraciji. Biti v profesionalni politiki, pa je čisto nekaj drugega.

Ozriva se ob koncu tega pogovora še enkrat v našo dolino. Kaj ji želiš kot rojak, kaj zanj lahko storiš kot politik in kot strokovnjak?

Kot rojak ji predvsem želim, da ne bi izgubila tiste mehko in melanholije, ki je še posebej značilna v jesenskih mesecih. Ker dolino bolje poznam, ji tudi lahko hitreje pomagam, seveda pa je ne morem privilegirati v primerjavi z drugimi območji Slovenije. Pomagam ji lahko predvsem pri urejanju infrastrukture, hočeš–nočeš pa delujem tudi kot posrednik med lokalnimi interesi in državo. Upam, da razmeroma uspešno.

Hvala ti, ker si si v predvolilnem obdobju vzel čas za ta pogovor – kljub temu, da objava ni v volilni funkciji!

(Izrečeno in zapisano v Ljubljani in Žireh oktobra 1996.)

Pogovor z Beto Poljanšek-Koman in Jakom Komanom

Beta ob Plečnikovem steburu na Hradčanih, 1996.

Katra in Jaka

Leta 1988 si ob predstavitvi diplome in ob sočasni arhitekturni razstavi v Žirovskem muzeju v Žirovskem občasniku zapisala: »V okolju, ki velja za odpisano in je zavestno zanemarjeno, naj bi predstavljeno gradivo spodbudilo, da se ustavi proces admiriranja tistega, kar je za marsikoga od nas najvrednejše – zginevanja naše stavbne dediščine, zginevanja starih Žirov...«

So besede in predlogi v tvoji diplomski nalogi dosegle svoj učinek oziroma se je do danes na Žirovskem v tem pogledu kaj spremenilo?

Beta: Prenova Štalarjeve hiše in jedra starih Žirov potrebuje novih spodbud. Žal se je del tega, kar bi lahko pred časom še ohranili, v zadnjih osmih letih porušilo. Tedanja študija je izšla iz obsežnega gradiva, sama ureditev pa je merila na višjo raven urbanega življenja, saj celotna zamisel celo mora segati malce čez trenutne možnosti, zato pa se lahko pri izvedbenih odločitvah poišče pot postopnega uresničevanja. Očitno takrat ni uspelo srečno povezati posameznih interesov. Kljub temu sem jasno pokazala na težo in nujnost ohranitve ustvarjenega ambiena tega dela Žirov in morda preprečila, da bi z nepremišljeno novo gradnjo zapečatili usodo stavbne dediščine: kompleks še vedno vztraja na svojem mestu in čaka nove priložnosti. Z malo optimizma pričakujem, da vstopamo v obdobje, ko bodo na Žirovskem sprejeli prav to staro in kvalitetno okolje za svojo priložnost, ne pa zgolj prostor omejitev tiste stroke, ki ji je dediščina še kaj mar. Dobre prostorske zasnove nastajajo počasi, skupaj z razvojem naselja, ni jih lahko ustvariti in malo jih je. Še posebej v Žireh.

Je danes v času malih investicijskih zmožnosti sploh smiselno in perspektivno obnavljati?

Beta: Investicija je povezana s tveganjem, ki ga je mogoče zagovarjati na osnovi vizije, ta pa brez znanja in ustvarjalnosti ne more imeti prihodnosti. Prenova arhitekturne dediščine ima v tem smislu dvojni značaj. Prvi je podjetniški – izdelava privlačnega programa, ki bi lahko zaživel v tem ambientu, nato predstavitev in trženje urejenega zgodovinskega prostora kot tekoči poslovnosti dodana kvaliteta. Lahko pa k projektu pristopimo s kulturnega in zgodovinskega stališča, zato da bi grajeno strukturo ohranili in prepustili zanamcem, ki bodo imeli možnost, da se z njo spoznajo in jo ponovno (morda bolj občutljivo) vrednotijo. To pravico imajo tudi po mednarodnih konvencijah. Treba je omeniti, da podjetnike običajno zanima zgolj stavba sama, pač s stališča višjega dobička pri čim manjšem vlaganju. To je sicer kratkoročno gledanje, zato pa je treba graditi vizije in pripravljati pogoje, ki bodo dolgoročno privlačni za vlagatelje: ponudbo različnih programov, vezanih na centralne dejavnosti naselja, komunalno ureditev, sprostitev površin za javno rabo, zagotovitev kvalitetnih gradbenih posegov, ki bodo vrnil čar starim objektom... To so vizije, za katere je pravo mesto npr. občina, ki bo(?) z novimi organizacijskimi prijemi lahko združila ustvarjalne silnice svojega kraja, saj so to dejavnosti, ki so »pisane na kožo« malemu gospodarstvu.

Jaka: Vprašanje smiselnosti prenove se dotika tudi identitete kraja, kako se je zavedamo, kako smo povezani s preteklostjo. Morda je res, da ob današnji prevladi preproste ekonomske logike teh vprašanj nihče ne zastavlja, res pa je tudi, da bo jutri, ko se bomo otresli poenostavljanja in hoteli podjetništvo oplemenititi, morda prepozno. To pa ni zgolj stvar arhitektov, temveč terja temeljni odgovor, ki ga lahko izrazi zainteresirano spoznanje, saj je gotovo prisotno v delu žirovske javnosti. Njegova uveljavitev je neke vrste moralni imperativ – vemo, da nezmožnost oblikovanja svojega naselja kaže na nezmožnost oblikovanja krajevne mentalitete. In obratno.

Diplomska naloga je bila, kljub akademskim izhodiščem, tako tudi zastavljena. Postavljena je bila v sedanji čas in prostor s širšo potezo:

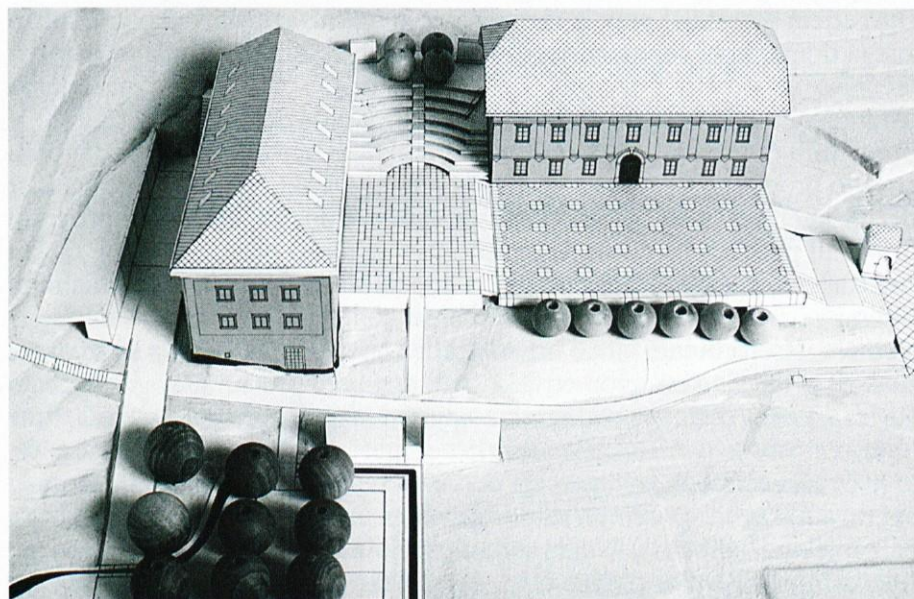
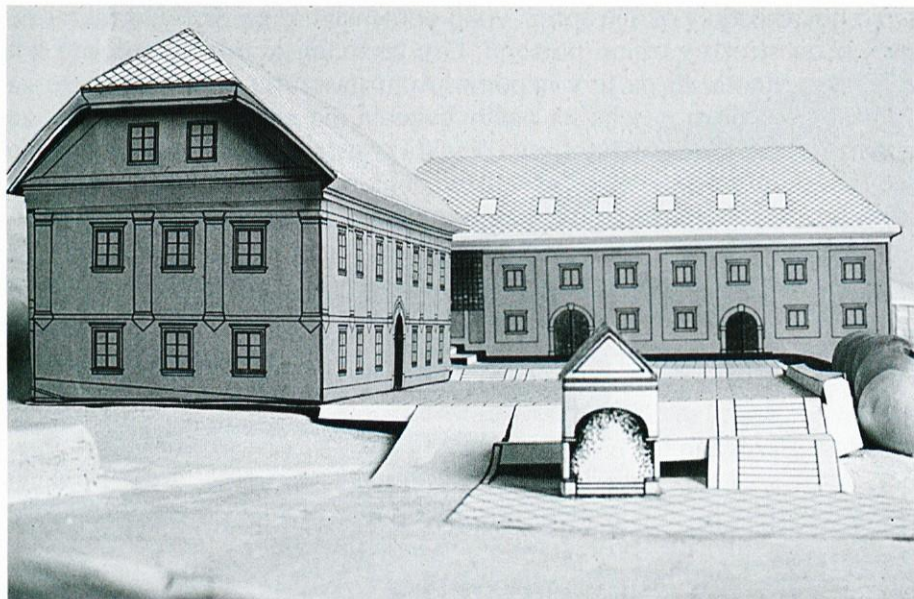
Stara šola in Štalarjeva hiša,
ko je še imela streho.

uredivijo ploščadi, izvira, prometa, dostopov, infrastrukture, umika transformatorja in prenove kapelice. Prostor je bil oblikovno in programsko jasno določen, pripravljen za podrobnejšo obravnavo, ki naj bi vnesla nov odnos do »Kozjanskega«. Zgodilo pa se je, da je bila Štalarjeva hiša v lasti nekoga, ki je dopustil, da je propadla. Pred očmi vseh krajanov se je na neki tragični način več let sesedala in izginevala. Tisti, ki smo jo malo bolj poznali, smo to doživeli kot smrt zapuščenega starca, ki nam svoje modrosti ni uspel predati. Kasnejši poskus predsednika KS Antona Beoviča z zamislijo o domu za ostarele je bil glede na prvotni predlog programsko sicer ožji, bi pa lahko s sodobnim pristopom k oskrbi starejših še vedno ustvaril potrebne osnove za dolgoročnejši razvoj tega predela in omilil nastalo (materialno in moralno) škodo. Vendar ni šlo dlje kot od odkupa ruševine.

Ali imajo Žiri svoj specifični značaj, da bi lahko rekli: To so Žiri! Zakaj je Jože Plečnik sploh hodil gledat stare Žiri?

Jaka: Če govorimo o značaju kakega prostora, včasih metaforično rečemo, da gre za »duh kraja« – genius loci. To so tiste nezavedne silnice, ki imajo na ravni vsakega kraja povezujočo lastnost. Z njimi ni mogoče preprosto ravnati, lahko pa nekatere elemente raziskujemo in si tako pomagamo, da se teh, morda usodnih povezav vedno bolj zavedamo. Verjamem, da Žirovci nekje pod vsakdanjimi skrbmi čutijo, da so Stare Žiri, »Kozjansko«(?!), vrednota, ki kraj »držijo skupaj«, da so pravzaprav lepe in da si brez njih »Velikih« Žirov sploh ni mogoče misliti. Plečnik je ob nekem naključnem obisku nemudoma pokazal svojo umetniško in človeško občutljivost za tisto, kar je bilo po njegovem bistvenega v grajeni strukturi. Šlo je za staro žirovsko cerkev skromnih razsežnosti, vendar z neko posebnostjo, bila je namreč »mojstrovina širjav in udobnosti« (genius loci?!). Seveda je bila to naklonjenost kraju (posamezen objekt, še posebej pa cerkev, ima svoj pomen le v kontekstu celega naselja in naravnega okolja – to velja tudi obratno), morda tudi bojazen ob propadanju posebnosti slovenske arhitekture pred nevtralnostjo avstrijskega akademizma (z novo cerkvijo sv. Martina, arh. Weber, Dunaj; Plečnik je bil takrat z Zacherlovo hišo /1905/ in cerkvijo sv. Duha /1911/ na Dunaju znan tudi zunaj avstro-ogrske monarhije). Po pismih sodeč, je hotel rešiti dediščino, tako kot jo je sam razumel (»...stara cerkev slučajno še stoji – toda zdihuje. Je pa mojstrovina širjav in udobnosti – in finih pogledov. Graditi so jo začeli razumni, odkritosrčni ljudje, prav takšni so jo kasneje povečali in uglasili...« pismo Dvoržaku, 1913), vendar ni uspel pri dunajskih oblasteh, ki so bile odgovorne za ohranjanje spomenikov. Ni pa uspelo tudi Žirovcem, tako da si danes lahko poleg Štalarjeve hiše ogledajo tudi prezbiterij stare cerkve skupaj z novejšo pozidavo.

Beta: Vsakokrat, ko se peljem skozi Žiri, me prevzema občutek razpršenosti zidave in spoznanje, da tu ni želje po oblikovanju naselja: od nedokončanih posegov v okolici Zadružnega doma do ambienta Pri županu z vrtom in lipo, ki zaradi prezidave izgublja vlogo lokalnega središča. Ostajata muzej in Štalarjeva hiša, nekoč spoštovanje vzbujajoča objekta, ki odločno oblikujeta odprt (javni) prostor pod Žirkom, ambient, ki bi mu v prihodnosti kazalo vrniti centralne dejavnosti. Zdi pa se, da kljub razvojno jasno oblikovanim trem vozliščem (Pri županu, Zadružni dom, muzej), povezanim z glavno cesto v nekakšno »linearno središče«, odločno prevladuje stihijska pozidava.

»Muzejski kot« – takšni bi lahko bili Stara šola in Štalarjeva hiša. (Maketa je del diplomske naloge Bete Poljanšek, 1988.)

Ureditev starih mestnih jeder danes zahteva diametralno nasproten pristop od pristopa, značilnega za modernizem oziroma čas herojske arhitekture, ko so arhitekti za uresničevanje svojih vizij enostavno zbrisali cele mestne četrti. Kako ste z arhitekturnega zornega kota posegli v novi center Žirov z novim podjetniško-poslovnim središčem – Pr' Matic?

Jaka: Vemo, da ima urejanje naselij svoj teoretski razvoj, pa tudi normativnega, ki s predpisi pomembno vpliva na posamezne posege v prostor. To je treba omeniti, ker so v različnih obdobjih zato tudi nastajale tako nasprotujoče si odločitve v praksi grajenja. Jaz vsakokrat pristopim k širši analizi prostora in poiščem dosegljive informacije. Tako je projektiranje neke vrste izbor podatkov, oblikovanje pa jim podeljuje smisel. To je individualno študijsko delo, ki pa se spremeni v javno tisti trenutek, ko nova gradnja s

svojo pojavnostjo v okolju sproži vrsto pomenskih premikov. Od takrat ne gre več za stroko v ožjem pomenu. Gre za to, ali je urbano sprejeto kot željena vrednota ali pa je v nepomirljivem nasprotju z ruralnim; gre za vprašanje o vplivu naselja na način življenja, na »mentaliteto« kraja; za vprašanje o vdoru novosti (novega objekta) v ustaljen »red«. Ali je mogoče svoj kraj imeti rad tudi zaradi specifično oblikovane pozidave in ali modrost kraja lahko razberemo iz prostorskih ureditev? Brez zavesti o teh mentalitetah ni mogoče uspešno uresničevati odločitve v prostoru. Zanimivo je, da sem se z investitorjem seznanil na javni razgrnitvi strokovnih osnov za ureditveni načrt središča Žirov, kjer sem ga v razpravi podprl, da na tem mestu enakopravno pokaže svoja (tj. izvenstrokovna) razmišljanja o ureditvi, ki jih je pripravljen izpeljati z lastnim prizadevanjem in investicijskim tveganjem. Menil sem, da na tak način prostorski dokument lahko stopnjuje verodostojnost, zamisli pa je še vedno mogoče strokovno nadgraditi. Pozneje sva se začela pogovarjati o možnih posegih na zemljišču Pr' Matic in po vrsti predlogov in potrebnih postopkih, tudi usklajevanjih s KS Žiri, je prišlo do realizacije projekta podjetniško-poslovnega središča. Že od začetka smo s skupino podjetnikov postavili odprt program, ki bi razširil ponudbo v Žireh, pa tudi dopuščal malo več arhitekturnega oblikovanja. Sam projekt je – v prvi fazi s kolegom Borutom Slabetom, nato pa z Borutom Burgerjem – nastajal prav iz razmišljanja o mikrozasidavi v okolici Zadrugnega doma, ki bi s pomembnejšim javnim objektom dopolnila to najprivlačnejšo še prosto površino. Zamisel je bila v tem, da bi nastalemu osrednjemu delu podelili stranico in ga izpolnili s pestrim programom. V prometnih obremenitvah nismo našli nikakršne potrditve, da bi zdaj oblikovano prometno os naselja sprejeli v sedanji obliki regionalne ceste, kjer naj bi imel prednost avtomobilski promet v tranzitu, zato smo program približali ploščadi ob cesti. Neizrazito in razpršeno pozidavo okrog mostu čez Račevo, z Zadrugnim domom, z bencinsko črpalko in individualnimi hišami v ozadju ter z vhodom v tovarniški kompleks Alpine neposredno iz središča naselja bi tudi lahko uravnotežili z novim objektom. Ta se že v prvi zasnovi prilagaja širši geometrijski strukturi tega prostora, ki ga določajo Račevo, Loška cesta in zazidalna zmogljivost razpoložljivega zemljišča. Prav ob tem mostu se namreč stekajo različne smeri naselja in oblikujejo vrtišče, ki je izraženo v obeh krilih, ki sta pod kotom 60 stopinj. V samem procesu načrtovanja ni bilo posebnih zahtev glavnega investitorja, ki bi slabo vplivali na projektne odločitve. Nekaj nejasnosti je nastalo zaradi pasivne vloge soinvestitorja KS oz. občine Žiri, ki projektantom ni dala programskih zahtev, tako da del površin še danes nima znane namembnosti.

Zakaj torej na občini ni bilo odziva na vse to?

Jaka: Domnevam, da niso bila v času upravnih sprememb nikoli načrtovana sredstva za investicije v gradnjo, npr. za ureditev novih občinskih prostorov. Res je tudi, da projektanti s strani občine kljub pozivom nismo imeli sogovornika. Predsednik prejšnje KS Žiri Anton Beovič je bil v okviru pristojnosti zainteresiran za to, da bi se ta neizkoriščeni prostor kakovostno uredil. Po njegovem odhodu je to zanimanje zamrlo. Kot razumem poznejše razprave v svetu nove občine, niso razmišljali o vsebinskih priložnostih na tej odlični lokaciji (tako s stališča programa in končne podobe celotnega središča kot tudi s stališča spodbujanja podjetništva), ampak le o formalnih pravnih in lastninskih odnosih soinvestitorstva. Ob tem mi je žal, da kot soinvestitorji in kot družbena skupnost še niso sprejeli javne dimenzije tega

Pr' Matic, središče Žirov,
oktober 1996; ob stari
»Ambasadi« je zrasla nova.
Arhitekt: Jaka Koman.
Foto: Janez Pelko

objekta, ki vzpostavlja mestni značaj centra, s fasado proti trgu pa ima izrazito prepoznavnost v pokriti pasaži in portiku ter s prostori, popolnoma primernimi tudi za oblikovanje občinskega urada, morda županstva.

Ambasada (projekt podjetniško-poslovnega središča Pr' Matic) je torej sprožila v Žireh, tudi na občinski ravni, številne polemike. Kako je to vplivalo na realizacijo samega projekta?

Jaka: Nastajanje novega objekta vedno sproži v okolici vzporedni proces njegovega sprejemanja. Čas gradnje je tudi kritično obdobje prilagajanja na spremembe, do katerih ima vsak krajan pogosto čustveno stališče, le-to pa niha od sprejemanja ali zavračanja do želje po večjem vplivu na tok dogodkov. Vsi odnosi se nekako bolj ali manj spremenijo, to pa prav v občutljivi fazi, ki je ni moči vedno z lahkoto voditi. Vpletanje političnih in celo etničnih komentarjev v polemike seveda ni vodilo h kakršnikoli pojasnitvi, še posebno zato, ker v investiciji sodeluje skupina uglednih domačih podjetnikov skupaj z občino in ker je objekt od začetka načrtovan za potrebe kraja. S samim postopkom za pridobitev potrebnih dovoljenj za gradnjo in z dodatnimi pogodbami med soinvestorji so bila dana zagotovila za nadzor nad celotnim procesom. Kljub temu so prevladala mnenja, ki so povzročila nekatere spremembe in deloma zavrla tempo izvedbe. Tu gre predvsem za spremembo programa restavracije na zahtevo občinskega odbora (s tem je občina kot dedič prejšnje KS spremenila lastno soglasje), ki objektu samemu, niti glavnemu investitorju vsekakor ne koristi. Kot projektant ne poznam racionalnega razloga za to (žal mi je za dobro organizirano restavracijo s kakovostno kuhinjo, ki je zato odpadla), lahko pa bi ocenil, da je to rezultat pogajanj med partnerji, ki imajo različne cilje. V nasprotju s tako potezo mislim, da bi bila občina lahko intenzivneje gradila vizijo skupnega dobra – to pomeni, da bi investitorje posredno (s pripravo zemljišč, s ponudbo programov, ki imajo olajšave) spodbujala v začetni kritični fazi in pozneje, ko uspejo, z ustrezno davčno politiko poskrbela tudi za

proračun. Nenavadno bi mi bilo, če bi občina s tem, da bi bila soinvestitor kakšnega objekta (npr. z deležem solastništva zemljišča), vstopala v konkurenco s podjetniki.

Ambasada je velika investicija in zato tudi priložnost za arhitekta, da uresniči nekatere svoje vizije in morda doda svoj delež v zakladnico sodobne arhitekture. Kakšna so bila pravzaprav intimna izhodišča in razmišljanja ob tem projektu?

Jaka: Od prvih razgovorov, vrste projektov, do sedanje faze izvedbe poteka že četrto leto, kar je dovolj dolgo obdobje, da lahko opazuješ neponovljivo transformacijo fluidnosti idej v skladno zidov in prostorov. Veliko razmišljanj je vloženi vanje. Pomembno je, da sva imela s sodelavcem Borutom Burgerjem priložnost soustvarjati osnovno zamisel prav od začetka, t.j. od iskanja programskih izhodišč, ki jih je mogoče preverjati le tako, da jim podeliš obliko v danem prostoru in vstopiš v mrežo protislovnih odnosov v naselju. Odločitev za bogato raznolikost programa v objektu je izhajala deloma iz zahtev investitorjev, deloma pa iz najine želje po višji stopnji urbane opremljenosti središča. Tako je nastal tipološko nov, za svoje merilo dokaj zahteven objekt, brez vzora v tradicionalni gradnji, ki pa sva jo privzela v obdelavah strešin in fasadne površine (gabaritna razmerja, ritem okenskih odprtih, horizontalna delitev fasade na rustiko, piano nobile in atiko, osna členitev). Z odločno vogalno potezo sva pridobila niz novih javnih ploščadi, glavno orientirano proti blagovnici in trgu pred Zadružnim domom, mirnejšo ob Račevi in servisno dvorišče proti Alpini, skratka nastala je urbana zazidava z moderno mestno zgradbo, ki je deloma zadržana, v treh oseh pa oblikovno izrazitejša (vogalni vhod, portiko z dvojnimi stopniščem glavnega krila, veliki apartma stranskega krila), saj stoji na pomensko ključni točki Žirov. Ni mogoče prezreti, da skupaj z blagovnico in Zadružnim domom učinkuje kot poslovni in administrativni center. Zgornja stanovanjska etaža je tako umaknjena za nizom teras. Manjši oblikovni dodatki podajo nekaj igrivosti kompleksu in ga približajo krajevnim rešitvam, npr. stopničje ob stiku strešine s fasado, ki z modulacijo svetlobe še poudarja horizontalno členitev in podeljuje objektu podobo »mestne« hiše, zastekljeni valj notranjega stopnišča, ki, podaljšan v drugo nadstropje vogalne kompozicije, navzven označuje vrtilišče objekta in smeri pozidave naselja ob stiku z Račevo in Fricovim gričem. Posebnost je območje portika z dvojnimi stopniščem in bogato ograjo, ki avtorsko nastaja s sodelovanjem prof. Tomaža Kržišnika kot njegovo darilo Žirem. V celoti smo načrtovali več kamnitih oblog, vendar smo zaradi finančnih omejitev uporabili cenejše rešitve. Rustika je samo nakazana s strukturo ometa in barvnimi progami, kar je tudi smiselno, saj je v tradiciji, da so bile hiše v prestolnici v bogatejši kamniti izvedbi, v manjših krajih pa navadno zasledimo podobne, vendar enostavnejše rešitve.

Kamen je torej dragocena in zlahka rešitev ter se s svojo unikatnostjo upira gradnji običajnih in cenenih prefabriciranih hiš. Kako se je ta zavest kristalizirala v Marmorju Hotavlje in povzročila njegov dvig iz podjetja za izdelavo marmornih plošč in nagrobnih kamnov v podjetje s konkurenčno ponudbo v evropskem merilu?

Beta: Poslovno razmišljanje v Marmorju Hotavlje je že dolgo usmerjeno v evropske tokove. Iz tega izhaja tudi odločitev vodstva za sodelovanje z

mano kot mlado arhitektko, še neobremenjeno s koncepti in materiali. Takrat (pa tudi še danes) je bila taka odločitev vsekakor izjema v našem okolju, povezana z tveganjem, ne pa s kratkoročnim razmišljanjem.

V tržnem gospodarstvu moraš upoštevati želje naročnika. Investitorja, ki se odloči za kamen, ne zanima standardni izdelek, ampak hoče več oblikovanja po njegovem oziroma arhitektovem izboru. Na to se je treba miselno in tehnično pripraviti. Višja raven take priprave pa je izobraževanje kupcev z zgledi, ki jih ponudiš prek sejmov, vzorčnih predstavitev. Torej pokazati, da kamen, ki ga lahko ponudimo, ni samo standardni izdelek, stopnica, okenska polica, ampak je predvsem čudovito raznovrstno gradivo, je prava zakladnica domišljije. S tem vzbudiš pri naročniku željo, da bi si tudi on v svojem bivalnem prostoru zamislil bolj sproščeno uporabo kamna. Tu je potem še tehnologija, ki je v zadnjih letih zelo napredovala in omogoča, da se kamen lažje preoblikuje po željah naročnika.

Kaj je bil torej tisti moment, ki je v Marmorju prevesil tehtnico v smer kakovosti in inovativnosti v obdelavi kamna?

Dejstvo je, da smo v Hotavljah precej oddaljeni od glavnih poti. Za nas je prevoz kamna dražji kot drugje, zato moramo vanj vložiti tudi več dela, to pa je tudi spodbudilo ustvarjalno oblikovanje. Na srečo je to sovpadalo z vlaganji v stroje in z razvojem novih programov. Ob mojem prihodu leta 1988 je že deloval stroj CNC, ki je bil takrat med prvimi v Evropi, kar je zame pomenilo izziv za prevod tradicionalnih tehnik na višjo raven in inovativno oblikovanje programov, ki jih tržišče še ni ponujalo.

Kako je bilo preskočiti iz dokaj kritične, sociološko in urbanistično zastavljene diplomske naloge na hladen material – kamen in opremo interierjev?

Kamen za mene ni hladen material. Kamen je gradivo, iz katerega so stari mojstri izvabili vse, kar so potrebovali – od osnovnih predmetov do duhovno pretanjenih umetnin. Tako še danes daje pečat celi pokrajini, naselju, hiši ali pa drobnemu detajlu, z njim smo nekako prvinsko povezani. Kamen lahko postaviš na vrsto izvirnih mest in načinov, od tistih funkcio-

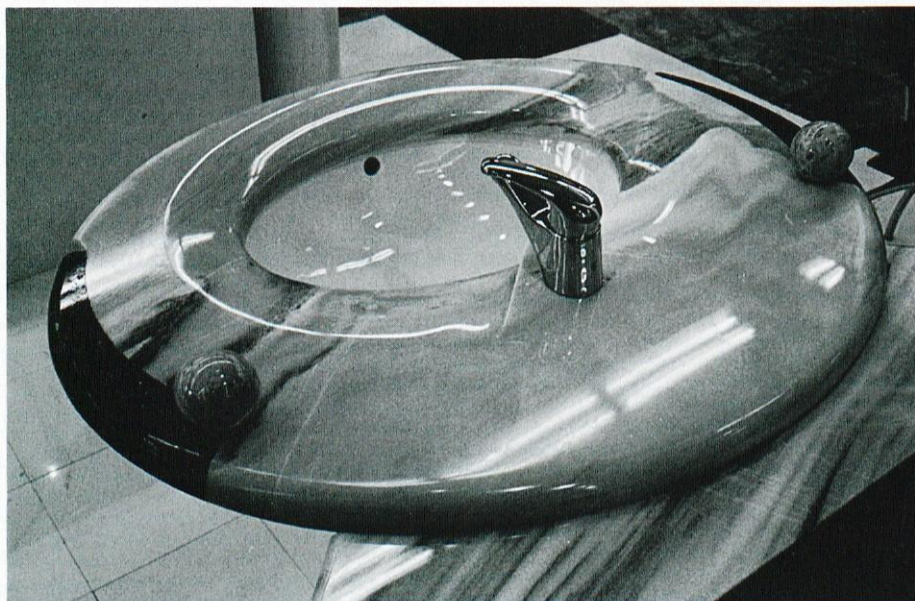

Faksimile Brižinskih spomenikov, vloženi v hotavljški marmor (kamnita plošča): darilo Slovenije dr. A. Bogschu, predsedniku Svetovne organizacije za varstvo intelektualne lastnine v Ženevi. Zasnovala Beta Poljanšek-Koman, izdelano v Marmorju Hotavljje.

nalnih – delovna plošča, polica – do tega, da je kamen tudi polnilo, zaslon, proseven material, da z njim kompozicije le akcentuiráš, lahko izkoristiš njegovo barvo, sijaj ali poudariš njegov zlog, se poigravaš z debelinami, s stikovanji, ga dolbeš ali obešaš ... Vzori za uporabo kamna so od Plečnika na visoki umetniški in obrtniški ravni. Sama skušam to dosegati tudi v razmerah sodobne industrijske obdelave, saj tehnologija vse to vedno bolj približuje oblikovalcu in tudi potrošniku.

Verjetno je bil prvi korak spremeniti zavest ljudi, da je kamen lahko tudi interieren element – na kakšen način se je to delalo v Marmorju?

Beta: To je bilo posebno obdobje živahne navzočnosti na domačih in tujih sejmih. Z novimi postavitvami in oblikovnimi izzivi sem opazila, da smo v tem pogledu celo pred konkurenti v Evropi. Vedela sem, da grem v pravo smer. Na sejmih sem preprosto začela graditi prostor – s sestavljanjem različnih materialov, s kombinacijami, in v ta prostor neobremenjeno vnašala nove oblike vsakdanjih uporabnih predmetov, npr. kuhinjski ali kopalniški pult, pa tudi fantazijske detajle brez posebne namembnosti, da bi pri obiskovalcu sejma izzvala domišljijo in željo po lepem kamnu v njegovi bližini. Zanimivo je bilo opazovati, kako se je na naših razstavnih prostorih razvil nekakšen obred – večina je želela kamen pogladiti. Prav to je bil zame znak, da je lahko kamen za vsakogar prijeten in da se tega zave, če ga k temu spodbudiš.

Umivalnik s kamnito ploščo, izdelan v Marmorju
Hotavlje, oblikovala Beta
Poljanšek-Koman.

Ali lahko rečemo, da brez Bete Poljanšek-Koman ne bi bilo Marmorja Hotavlje, kot ga poznamo danes?

Beta: Verjetno bi bil Marmor Hotavlje res nekaj drugega, težko pa mi je sami soditi o tem, saj je morda tvegana ocena tudi to, ali je ena oblikovalka za tako področje premalo ali preveč. Gotovo pa so razpoznavna neka iskanja, ki sem jih v teh letih prehodila in so povezana tudi s sočasnim tehnološkim napredkom. Ves čas sem poskušala dobro izkoristiti tehnologijo, ki je bila na voljo in je v zadnjih desetih letih nedvomno drugačna, kot je bila pred mojimi poskusi in kot je še danes v splošni zavesti.

Kamnite delovne plošče v kuhinji, izdelek Marmorja Hotavlje, oblikovala Beta Poljanšek-Koman.

Jaka: Brez sodobnega oblikovanja v računalniško vodeni industrijski obdelavi enega najlepših materialov danes ne gre več. V obdelavi kamna se je zgodilo natanko to, kar je v zgodovini oblikovanja tipičen izziv: v tehnologiji je nastopil skokovit razvoj, izdelkov, oblikovanih ustrezno tej tehnologiji, pa ni bilo, tako da veliko kamnarskih podjetij sploh ni poznalo in morda še danes ne pozna novih možnosti obdelave, saj je treba odgovore nanje šele ustvariti. Prav to pa običajno spodbudi oblikovalski korak naprej. In če Bete v Marmorju Hotavlje ne bi bilo, bi bilo tu razmišljanje o oblikovanju gotovo drugačno.

Glede na to, da živita v Škofji Loki, še vprašanje – kako je danes, tik pred koncem tisočletja, snovati arhitekturo zunaj urbanih središč, ki so bila in so še vedno najizrazitejše središče arhitekturnega dogajanja in pretakanja idej?

Jaka: Menim, da je bilo mesto v preteklosti, da je danes, vsekakor pa bo v prihodnosti kljub vsem nerešljivim nasprotjem pravi kraj za bivanje; je priložnost civilizacije in tudi človekova usoda v prihodnje. Seveda ima podeželje vrsto posebnosti, vendar imajo te popolnoma drugačen pomen z zornega kota »meščana«. Tu ne mislim na družbeno ali hierarhično razlikovanje, temveč na strukturo, ki predpostavlja svobodno izbiro in prost prehod. Ta je gotovo na podeželju bolj omejena. Glede današnjih možnosti komunikacije je načelno sicer res, da živiš lahko v provinci in si še zmerom v stiku z vsem, kar te zanima. Mislim pa, da je vseeno drugače, če si fizično

v središču dogajanja – vse skupaj je stvar izbire. Poseben položaj nastane, če se kot meščan približaš podeželju, ki ga sprejemaš kot lastni izziv, željo, da hočeš tam nekaj narediti, in če se srečaš z odzivnim okoljem, lahko postaneš zanimiv lokalni dejavnik sprememb. To je seveda znano vprašanje zaprtosti slovenskega podeželja za »prišleke«. Žiri sem spoznal prek Bete, kar mi omogoča pogled s strani in od znotraj na stvari, ki jih sicer nikoli ne bi videl, obenem pa jih lahko spoznavam drugače kot ona. Res pa je, da bi raje izbral večje mesto za kraj bivanja. Nedvomno me še posebej privlačijo velemesta, vendar menim, da to ni vezano na predsodke, ampak je bolj izraz radovednosti o življenju v skrajno intenzivnem okolju.

Ali lahko torej na vasi ustvarjaš sodobno arhitekturo?

Beta: Gre pač za drug pogled. S stališča svojega dela sredi industrijske obdelave kamna vidim razliko v primerjavi z zunanjim arhitektom, ki je povabljen k posameznemu »kamnarskemu« projektu. Od znotraj hitreje izhajam iz operativnih problemov in jih bolje razumem, zato lahko iščem drugačne rešitve, v samo operativo pa lažje vnašam specifiko arhitekture. Tudi Žiri poznam drugače kot Jaka, spet drugače kot nekdo, ki je oblikoval npr. žirovsko blagovnico. Razlike v pristopu torej niso zgolj individualne, so tudi v zmožnosti menjave stališč in pogledov, ki pa so res vezane na različna okolja.

Jaka: V prvi vrsti gre za osebno doraslost vprašanjem sodobne arhitekture, kjer ni posebne dileme, ki bi ločila aktualno ustvarjanje na mestno ali provincialno. To ni delitev na boljše ali slabše, razlika je lahko le v naravi same projektne naloge, pa tudi v razmerah, ki vladajo na tržišču zidave. Pravzaprav sta dva načina oblikovanja arhitekturnih projektov v »manjših« krajih: ali se nekako intimno zbližaš s krajem, se mu posvetiš, prevzameš nase odgovornosti pa tudi zamisli, ki jih prenašaš na druge, ter projekt navsezadnje tudi izpelješ kot neke vrste življenjsko delo; ali pa skupina ljudi z vizijo razvoja privabi zunanje strokovnjake z različnih področij, jih usklajuje ter vzpostavlja ustvarjalno okolje, ki je naklonjeno spremembam. Dejstvo je, da je podeželje, če ga razumemo kot nekakšno obrobje, vedno prikrajšano s stališča intenzivnosti dogajanja; najboljše stvari so vedno nastajale v presečišču idejnih tokov. Če pa se zgodi kaj posebnega, to vsekakor ne zaradi odmaknjenosti, ampak zaradi sposobnosti ožjega okolja, da sprejema novosti od drugod – kot ideje ali kot projekte. Res pa danes bolj kot pred leti dopolnjujemo univerzalni pogled na arhitekturo z občutljivostjo za bogastvo krajevnih razlik, s tem pa se stroka že v načelu približuje tem posebnostim.

(Intervju je nastal v začetku oktobra 1996.)

Rupert Gantar, najstarejši med obrtniki

Rupert Gantar, jeseni 1996.
Foto: Janez Pelko

Ime Rupert Gantar marsikomu ne bi povedalo veliko. Toda če rečemo na kratko Rupe, aha, to pa je že nekaj!

Zdi se mi, da je bil vzdevek kriv, da je večina »pozabila«, kako se v resnici sploh piše.

Hiša, skrita za mogočnimi kostanji Bahačevega vrta, je na videz enaka, kar pomnim. Rupe je slovel kot izredno dober krojač in obleke, ki jih je sešil on, so že od nekdaj slovele kot nekaj boljšega, bolj nobel. Še danes mi zvenijo v ušesih tisti, malce nevoščljivi vzdihljaji, češ, poglej ga, ta si pa veliko privoščiči, ko nosi k Rupertu šivat. Ko nas je obiskala teta iz Kanade, je najprej zavila k njim. Preprosto zato, ker je bila še toliko let po vojni prepričana, da so pri Rupertu »nekaj več«.

Tako razmišljanje mi je bilo velikokrat tuje, ker sem bila vzgojena v času, ko smo bili »vsi ljudje enaki«.

Toda bilo je dovolj, da se je prebudila radovednost.

Redkokdaj, ali skoraj nikoli, pa nisem imela priložnosti, da bi potrkala na njihova vrata. Kot bi ležale na poti do Rupeta nevidne pregrade.

Zato mi je bilo še posebej drago, da ga obiščem kot najstarejšega obrtnika, ki se svojemu poklicu kljub povojnim pritiskom ni nikoli izneveril.

Pogovor z njim mi je bil zato še v posebno veselje. Ker sem končno поблиžje spoznala človeka, ki sem ga kot otrok lahko občudovala le od daleč.

Hiša, v katero sem vstopila, je hkrati tudi delavnica. Šivalni stroji, ki so stali pod oknom, so bili polni najrazličnejših oblek, potrebnih šivanja. Hči

Hilda me je sicer opozorila, da je še bolj »švogoten«, ker je šele pred dnevi prišel z Golnika, toda nič takega ni bilo videti. Bil je zatopljen v delo in zdi se mi, da se je spraševal, koliko dragocenega časa mu bom odvzela, ko bom vrtala vanj z vprašanji. Kljub temu je pomaknil stol k meni, pripravljen, da obuja spomine.

Take, kakršni so se ohranjali skozi leta, ki so bila trpka, polna nečloveškega truda in naporov.

Spomin, kakršen je Rupetov, ni potreboval nobenih zapiskov ali česa podobnega. Vsak korak, ki ga je naredil, ima še zmeraj živo pred očmi.

Doma sem bil pri Lipetu v Novi vasi, je začel svoje pripovedovanje.

Mama je bila Trčkova z Dobračeve. Živo se še spominjam, kako je gorelo pri Pivku in Potočniku. Pivkovo hišo je prizadejala strela, ono drugo pa je zažgal Balantačev Maksel, ker mu gospodar ni dovolil jahati na konju. Tedaj sem bil star približno 10 let. Vem, da sem se čudil Matevžkovemu Francu, ko je, tako kot se je v resnici dogajalo, narisal gorečo Dobračevo.

Dokler je bil še moj oče živ, v stari Avstriji, smo kar dobro živeli. Ne razkošno, temveč skromno, le kruha nam ni nikoli manjkalo. Oče je bil šuštar, imel je tri, včasih celo štiri pomočnike.

Zadnji je bil Žvižgov Janez. Starejši možakarji so mu radi nagajali, zato se je velikokrat jokal.

Prišla je vojna in oče Filip je padel 1916 na Krasu. To je marsikaj spremenilo. Delavnica je propadla, pomočniki so odšli na svoje, hud udarec pa smo doživeli tudi po finančni plati. Mama je 1918 izgubila pokojnino po očetu, ker se je pustila zapeljati. Takratni zakoni so bili taki, da so vdovi vzeli denarno pomoč tisti trenutek, ko je imela otroka z drugim. Zelo se je sekirala. Iz njovice je poskušala iztisniti vse, kar se je dalo, da je lahko nahranila 6 otrok.

Kako to, da se niste poprijeli očetovega poklica?

Naneslo je, da sem se šel učiti k Grogu. Njegov brat Tinček je bil tisti čas najbolj znan Žirovec, hkrati pa tudi najbogatejši. Gradil je ceste do Gorenje vasi, Lučin in Sovodnja.

Koliko časa je trajala vajeniška doba?

Tri leta. Hranil sem se doma, kar je bilo zelo težko, saj smo kupovali na karte.

Ko je ta minila, sem delal »svojsna«. To pomeni, da me je mojster plačeval za delo le od 7. ure zvečer naprej. Do takrat pa sem delal zanj. Le opoldne nas je za kakšno uro spustil domov na kosilo. Skupaj z menoj so se učili še Žunarjev Polde, Bajtrčkov Stanko in Vencelj More iz Sovodnja.

Na kakšen način ste se učili krojaškega poklica?

Najprej me je učil starejši vajenec. Če ga nisem ubogal, mi ni hotel več dosti pokazati. Mene je dobil v roke Žunarjev Polde. Bil je zelo strahopeten fant in zato sem moral vsak večer hoditi z njim domov. Toda še kar dobro sva se razumela. Med 2. svetovno vojno ni hotel iti drugam kot za menoj v Avstrijo. Tu so se najine vloge zamenjale: jaz sem bil mojster, on pa je bil pod mojim nadzorom. Tudi tedaj ga je bilo nenavadno strah in povesod sem moral hoditi z njim.

Na začetku sem šival vate (matirnge). Ročno sem pikiral fazone, kajti vse, kar je šlo na okroglo, se je moralo narediti ročno. Dokler nisem prišel k Grogu, nisem ničesar znal. Zato sem moral velikokrat podreti in sešiti na novo.

Kakšen je bil mojster Gropa?

Do delavcev je bil dober. Le njegova žena je bila bolj grabežljive sorte. Tisto, kar je bilo narejeno po šihitu, je dobro plačal. Imel je dve delavnici. Šival je cele obleke. Štelo se je, da je bil bolj moderen. Toda hkrati je bil tudi varčen. Čisto normalno se mu je zdelo, da je obleko »poflikal« s kosi blaga drugačne barve. Pred vojno je hotel ustanoviti celo zadrugo, pa se mu ni hotel nihče pridružiti. Obleke je pošiljal na Hrvaško, kjer so ga dosti »obrajitali«.

Le sin se mu je izneveril, saj ni hotel nadaljevati njegovega dela. Hči Marjene je bila zaljubljena v Balantačevega Lipeta. Spominjam se, kako ji je ponagajal, ko je bil pri vojaki v Makedoniji. Pisal ji je, da bo ostal kar tam dol, ker si je dobil drugo. Revše je bilo že vso obupano, ko jo je na večer presenetil pri klekljanju in ji, medtem ko jo je objemal, govoril, da ni resno mislil. Njuna sreča ni trajala dolgo, saj se je na poročni dan ubil z avtom na Logu pri Vrhniku.

Rupertovi spomini so se za trenutek dotaknili velike poplave, ki je prizadejala Žirovce 1926. Vode je bilo čez in čez. Gorelo je pri Homcu, začelo je zvoniti, pridrveli so gasilci, toda vrniti se niso več mogli, ker se je podrl most. Takrat je država obetala marsikaj, toda za kraj je bolj malo naredila. Delali so se načrti za cesto proti Selu, vendar je vse skupaj padlo v vodo, ker je imel župan svoje načrte.

Kam ste odšli s trebuhom za kruhom, ko je bilo konec vajeniške dobe?

Vajeniške dobe je bilo konec, toda čakalo me je še 6 let pomočniške dobe. Šele potem sem se lahko prijavil za obrtnika. Najprej sem se preselil v Dravljje k Vrhovcu. Pri njem je že delal Stanko Bajtrčkov. Ostal sem tri leta, dokler me niso poklicali v mornarico, ki sem jo služil dve leti. Veselil sem se, da bom prišel na ladjo Dalmacija, ki je vozila v Egipt. Toda načrti so se izjalovili, kajti zbolel sem za zlatenico. Zdravil sem se kar šest mesecev, pa še se nisem najbolje počutil. Kriv sem bil pa kar sam, ker sem vsako jutro na tešče pil vodo.

Ob vrnitvi domov sem na »črno« naredil kakšne hlače. K meni je prišel tudi Tajnik, ki je tedaj veljal za velikega gospoda. Nosil je bele rokavice in si pri hoji umetno pomagal s palčko, kar je bila po svoje tudi umetnost. Ko si je hlače oblekel, pristajale so mu kot ulite, mi je rekel, naj mu na listek napišem, koliko mi je dolžan. To sem res storil. Toda listek se je potem znašel pri Šinkovcu – nekem drugem krojaču. Ta me je naznanil. Dobil sem zaporno kazen, ki sem jo moral prestati v Logatcu. Tja sem se odpravil peš. V zaporu sem srečal Nagliča, ker je moral sedeti zaradi besede kurba. Izrekel jo je učiteljici. Žagarjev Franc pa je klofnil žandarja in zato dobil 8 dni.

Meni so prisodili 24 ur, odsedel sem samo tri. Žandarjem sem prinesel klobas in vina in zelo hitro jim je uspelo, da so »pozabili« name.

Včasih so bili zakoni dosti strožji kot danes in mimogrede si jo skupil, če si se lotil dela, preden si imel obrtno dovoljenje. Kazni so bile brez milosti, doletelo pa je vsakega, ki se je pregrešil.

Kje ste še nabirali izkušnje?

Za pomočnika sem bil še v Križevcih in Zagrebu. Tu sem delal dve leti. Šival sem obleke, telovnike in hlače. Izključno za moške.

Blago je bilo po večini štof in zelo pripravno za delo. Bilo je domače izdelave. Dobavljali smo ga iz Zapuž.

Ko sem se preselil na Vrhniko, sem veliko šival za gospodo. Kot pomočnik pa sem nekaj časa preživel tudi na Češkem in v Avstriji.

Kdaj ste dobili obrtno dovoljenje?

To se je zgodilo še v stari Jugoslaviji. Najprej sem delal doma, pri Lipetu, potem pa sem dobil hišo pri Štrikarju na Dobračevi. S šivanjem sem imel veliko veselje in tisto, kar sem znal narediti, sem želel tudi pokazati. Uredil sem si izložbo, ki je bila za tiste čase nekaj posebnega, saj so jo hodili gledat od blizu in daleč.

V njej je visel hubertus, notri sem nalil vodo, pod tem zložil srajce, po blagu pa so plavale umetne račke. In povem ti, da niti kaplja ni padla skozi na srajce. Hubertus je bil namreč močno, neprepustno blago, iz katerega smo izdelovali dežne plašče.

Včasih sem imel razstavljen tudi obleke iz finega blaga. »Zrihtal« mi jih je Lipe Potočnikov, ki je imel nasproti cerkve trgovino. Rupe je imel med strankami velik »kardiht«. Šival je vse, največ po naročilu. Znal je delati hubertuse, ki so se odlično obnesli v dežju. Blago je naročal naravnost iz Ljubljane.

Koliko krojačev je bilo v tistem času v Žireh?

Če se prav spomnim, nas je bilo sedem.

Naneslo je tako, da sem nenadoma ostal na cesti.

Štrikarjevo hišo je zafural ženin stric in ni mi kazalo nič drugega, kot da se lotim zidave svoje hiše.

Leta 1937 sem šel k Homcu, ki je bil župan, da bi mi prodal parcelo. Ni mi je hotel.

Potem sem stopil k Petričevki, ki je bila takoj za. Zbarantala sva po 12 dinarjev za meter. Meni se ni zdelo veliko. Zidal mi je Zupanc iz Logatca. Maja smo začeli, junija je bila hiša že pod streho.

To je bilo lahko izvedljivo, ker sem imel zadosti denarja in sem ga pošteno plačal.

Vselili smo se ravno na sv. Martina.

Hiša je bila izdelana od vrha do tal.

Prvi vajenec, ki sem ga imel, je bil Vinko Naglič. Vseh, ki so prišli za njim, je bilo okoli 10. Imel sem tudi pomočnike. Z dobrim delom sem si pridobil veljavo. Moram reči, da so bili Žirovci v glavnem zelo dobri plačniki.

Še nekaj je bilo pred vojno zelo pomembno: ker sem bil prosvetni, je pomenilo, da nisem imel sokolskih strank...

Potem se je začela vojna?

Šival sem. Prihajali so žandarji, financarji in partizani. Nobenih razlik nisem delal. Pri Paklarjih je bil eden pri partizanih. Naročil mi je, naj mu naredim posebno obleko, tako, ki bo imela žepke za bombe. Ko sem mu jo peljal na Selo, so me ustavili žandarji. Vedeli so, komu je obleka namenjena, pa so me vseeno pustili mimo. Oddal sem jo, on mi jo je plačal, pa je bilo. Tudi Kamškov, tisti, ki je bil zdravnik, mi je pustil naročilo za rokavice proti mrazu.

Med vojno vam je zgorela hiša?

Tisto noč, ko se je to zgodilo, smo hoteli ostati doma. Toda Abrahtovi iz Sovre so nas pregovorili, da smo prišli na praznovanje rojstnega dne. Če ne, bi zgoreli še mi. Vem, kdo je zažgal.

Mislím, da je bil vzrok samo eden. Pri nas smo kdaj pa kdaj prenočili nemškega župnika, ki je med vojno prihajal v Žiri. Včasih je bil ves pre-

močen, saj je prikolesaril iz Škofje Loke. Preoblekel se je v suho perilo, preden je šel v cerkev in imel mašo. Nekaterim je šlo to zelo na živce.

Rupert je skočil s stola in pobrskal med papirji. V Žirovskem občasniku starejšega datuma mi je pokazal sliko požigalca.

Nato pa je nadaljeval:

»Pet tednov po požaru sem odšel k temu župniku na Koroško. Treba je bilo zaslužiti, da bi hišo zgradili na novo. Žena se je z otroki preselila v Gantarjevo hišo. Ničesar nismo imeli. Vse je zgorelo. Jaz pa sem si z odhodom verjetno rešil življenje. S kolesom sem se odpeljal po dolini, prespal pri Regnu v Gorenji vasi, v Škofji Loki pa pri Zajcu za cerkvijo. Na Koroškem sem šival za vsakega, ki me je povabil k sebi. Ko so ljudje izvedeli zame, sem imel dela čez glavo. Vabili so me, da ostanem pri njih, ponujali so mi celo hišo, toda odklonil sem.

Leta 1947 sem se vrnil domov. Imel sem tri otroke, za katere je bilo treba skrbeti. Dva sta umrla že kot dojenčka.«

Po vojni se obrtnikom ni dobro pisalo?

Bil sem trmast. Imel sem obrt, čeprav so vsi, ki sem jih poznal, stopali v zadrugo. Prihajali so k meni in me pregovarjali, toda nisem se vdal. Nazadnje se je zgodilo to, da sem obrt sicer imel, toda pri oblasti ni nič več veljala.

To so mi naredili.

Toda kljub temu je bilo dela dosti, le zaslužka je bilo bolj malo.

Žena je bila izčrpana, saj je morala med vojno veliko prestati. Z otroki se je selila iz ene hiše v drugo, dokler ji niso dali zavetišča pri Deklu. Šivala je na izposojeno mašino, da je kolikor toliko preživljala otroke in sebe.

Pred očmi pa sem imel le eno: hišo moram obnoviti, da bomo lahko spet živeli človeka dostojno življenje, in s to mislijo v sebi sem lahko premagoval številne ovire in se izogibal polenom, ki so mi jih metali pod noge.

Ko ni šlo drugače, sem se zaposlil kot navaden delavec pri urejanju struge Sore.

Žena je ta čas skrbela za otroke. Ker nismo imeli dovolj oblek, jih je medtem, ko jim je prala, zaprla na peč, da se je perilo lahko posušilo. Rupertu je končno uspelo, da je hišo polagoma spet spravil v prvotno stanje. Spominja se, da so v prostoru, kjer je šival, imeli gašperček, dimnik pa so napeljali kar skozi okno. Ves čas se je kadilo, toda ni se oziral na to.

Čakalo ga je delo in nenehne skrbi, kaj se bo oblast še spomnila.

Ko so se končno le »zbudili« in videli, da se obrtnikov ne da uničiti, so se nas lotili z drugega konca. Domislili so se tako visokih davkov, da jih je bil malokdo sposoben plačevati.

Jaz sem vztrajal. Nisem se vdal. Ko mi je bilo vsega dovolj, sem šel v pokoj.

Danes, ni me sram priznati, imam 18.000 tolarjev pokojnine.

Za vse garanje pa takšno plačilo.

Žena, ki mi je vsa leta stala ob strani in mi pomagala, nima ničesar. S tem denarjem se preživljava, kakor veva in znava.

Razumela sem ga, ko je začel pogledovati na uro. Na šivalnem stroju ga je čakalo nedokončano delo.

Vstal je, že malo sključen, in se z vajenimi prsti lotil šivanja.

NAŠI NAJSTAREJŠI

Marija Vehar, najstarejša Žirovka

Milena Miklavčič

Ko mi je Veharjeva Micka segla v roko, si nisem mogla kaj, da se ji ne bi zazrla v oči. Tako živahne in polne življenja so gledale vame in me malce radovedno ali celo hudomušno vabile, naj se že enkrat usedem in kakšno rečem.

»Taka je naša mama,« se je oglasila njena hči Marica. »Vse nas bo preživela. Zadnjič, ko so mi sporočili, da se slabo počuti, sem doma vse skupaj pustila in prihitela k njej. Glej ga, zlomka, najdem jo pa na vrtu, kjer je okopavala krompir in se mi v brk smejala, ker sem bila videti tako panična!«

Micka je 3. septembra praznovala že 95. rojstni dan in je tako med najstarejšimi Žirovkami. Toda leta so kar zdrknila mimo nje. Mogoče jih je s svojo dobro voljo, živahnostjo in ljubeznijo do življenja kar sama dovolj uspešno odganjala, da ji niso mogla priti do živega.

Ko sem jo vprašala, ali bi mi hotela pripovedovati o sebi, je bila takoj za to. Besede so kar vrele iz nje, dogodki so se prehitevali in že čez kratek čas je tudi sama vsa presenečena ugotovila, da se pravzaprav še vsega zelo dobro spominja. Celo tega, kako je bil kdo oblečen, kaj je rekel.

Kdaj se je kaj pomembnega zgodilo, pa sploh.

Micka je bila rojena na Vrsniku pri Lazarju. Tja gor se je priženila njena mama, ki je bila Jakobčeva iz Račeve.

»Spominjam se, da sem pri 16 letih ostala brez očeta. Na Doberdobo ga je raznesla mina, ko je služil v avstro-ogrski vojski. Nenadoma sem morala doma vzeti vajeti v roke kar sama. Bilo nas je 5 otrok in ni bilo misliti, da bi predolgo objokovali kruto usodo. Kmetija je bila velika. V hlevu smo imeli 12 govedi, na poljih je zorela pšenica, oves, proso. Ob strani mi je stal stari oče, ker vsega pa le nisem znala.«

Mama, ki je imela komaj 40 let, ko je ovdovela, se ji je smilila. Z očetom sta se zelo dobro razumela in njegova smrt je bila zanjo hud udarec. Kmalu nato je še ona zbolela. Leta 1917 so jo v Ljubljani v bolnišnici operirali na maternici.

»Če danes pomislim nazaj, se mi zdi, da sem imela takrat po cele dneve v roki koso, kajti dela je bilo čez glavo. Furala sem bike, letala iz hleva v hišo in počela še na tisoče drugih del, ki se na kmetih kažejo na vsakem koraku.«

Marija Vehar, jeseni 1996.
Foto: Janez Pelko

Micka me je sem ter tja potrepljala po roki. Včasih močneje, odvisno od tega, kako živi so bili njeni spomini. In ko sem jo gledala vso drobno in krhko, si nisem mogla predstavljati, da je takrat, pred davnimi leti, s tako lahkoto premagovala težave.

»Da ne bo kdo mislil, da je bilo res tako hudo,« se je malo pošalila in se zasmejala.

Nenadoma se je spomnila, da mi ni še nič povedala o tem, kam je hodila v šolo.

»Bo rekel kdo, poglej jo, žensko, saj mogoče še pisati ne zna, ko pa je samo delala!«

Tako sem izvedela, da je vsak teden dvakrat prihajala v šolo v Žiri.

»To je bilo manj kot nič, zato so nas dolinci imeli za butce. Učili smo se, kolikor se spomnim, le računstva in branja. V Žiri smo hodili tudi k maši in verouku. Bila sem med prvimi, ki so bili pri svetem obhajilu v novi cerkvi sv. Martina. Hodili smo peš, nikomur ni padlo na kraj pameti, da bi nas dol in gor prevažal. Po navadi smo jo mahnili skozi Drage, to pa je v eno smer okoli tri četrt ure. Nazaj je šlo bolj počasi, saj smo vmes malo počivali, nabirali jagode in borovnice, pozneje, ko smo bili že malo starejši, pa smo se ustavljali pri Plesku in »šnopcali«. Tudi visoki zameti nas niso ustavili.

Oblečeni smo bili bolj slabo. Kakšnih toplih hlač, ki bi me grele pod tanko kiklo, nisem imela in največkrat me je prepihalo do kosti.«

To, o spodnjem perilu me je strašno zanimalo in zato sem jo, med vrsticami, pobarala, če bi mi lahko o teh oblačilih povedala kaj več.

Pa se je le na široko in naglas zasmejala, ko je zaslišala mojo sramežljivo prošnjo.

»Veš, saj jaz nisem bila nikoli taka, da bi me bilo sram o kakšni stvari govoriti,« mi je rekla naravnost in odločno.

»Ženske smo bile včasih ene velike reve. Jaz na primer sem dobila prve hlače šele takrat, ko sem se omožila. Prej jih nisem imela. Redko katera jih je imela več kot dvoje. Najhuje je bilo, ko smo imele menstruacijo. To je teklo po nogah! Kri se je potem strdila in v tistem umivalniku, ki smo ga imeli pri hiši, se je dalo le za silo umiti. Ja, to so bili križi in težave, samo o tem se ni nikoli govorilo!«

Komaj sedem let ji je bilo, ko je postala pestrna svojim mlajšim bratom in sestram. O kakšnem previjanju dojenčkov ni bilo govora. Če se je komu vnela ritka, je vzela njena mama posušen divji »roženkravt« in potresla po vneti koži.

»Spali smo pod pečjo. Ata je naredil špampet, ki smo ga zvečer porinili pod peč. Važno je bilo samo to, da smo bili lepo na toplem.«

»Takole na jesen in zimo smo dekleta klekljala. Jaz sem znala sukati klekeljne, že preden sem šla v šolo. Enkrat smo se zbrale pri eni, drugič pri drugi prijateljici. Petrolejke so nam osvetljevale punkeljne, me pa smo čakale, da bodo na vrata potrkali fantje. Vsakega nismo spustile v izbo. To pa ne! Fantje so prinesli s seboj harmoniko in tisti, ki so se že prej radi videli, so dobili priložnost, da so za kratek čas izginili ven in se imeli malo »radi«. Če nam je bil fant všeč, no ja, malo se je pa že lahko stisnil, a ne?! Nekateri so bili nežni, drugi bolj robusasti. Radi smo se pa imeli tako, kot se imajo še danes... samo priložnosti so bile malo drugačne...«

Všeč mi je bilo, ker mi je Micka tako odkrito odgovarjala tudi na vprašanja, kakršnim so se mnogi raje izognili. Ali pa so se razjezili, češ, včasih na take »traparije« nismo niti pomislili, kaj šele, da bi kaj podobnega počeli...

Kaj pa fantje, jih je bilo veliko, ki so vam bili všeč, me je zanimalo.

»Eh, nisem bila preveč lumparska,« se je spet zasmejala.

»Ko je prišel čas, da bi lahko izbirala, mi pa nihče ni bil všeč!«

Toda vseeno se je našel eden, ki »bil ji je kos«. Za posrednika je dobil kar Mickinega soseda. Ta jo je prišel zasnuti. Micka je vedela, za koga gre, in zato je naprosila mamo, da sta šli v ogleda.

Ob vrnitvi domov je mama rekla:

»Ni tako kot na kmetih. Tam je vsaj kaj v smeteh.«

To je pomenilo, da je bilo vse preveč revno, da bi razmetavali s stvarmi. Toda Micka ji ni bila tiho.

»Je vsaj prazna hiša, nobene žlahte nima na puklju!« ji ni ostala dolžna.

Mama je bila na te njene besede le tiho.

Bodoči Mickin mož je bil star že 27 let. Bil je vdovec, žena mu je umrla zaradi srčnega napada. Leta 1918 mu je umrl še oče, spomladi naslednje leto pa je za črnimi kozami zbolela še mama. Smrt je kosila naprej in izgubil je še obe hčerki.

Kakšno je bilo vajino prvo srečanje?

Franc (tako mu je bilo ime) pride v vas. In že takoj prvič mi reče: »A se bova midva poročila?«

»Bo pa tak,« mu odgovorim.

Bil je zelo lepo oblečen, veliko je dal nase (in vsi njegovi bratje tudi).

Potem sva se usedla za mizo, ko sem mu postregla s kruhom in šnopcem.

Prijel me je za roko in me vprašal, ali ga imam kaj rada. O ne, saj niso bili tako leseni, kot bi si danes kdo mislil. Prav živo me je gledal in v očeh sem mu brala vse skrite želje, ki so se mu takrat motale po glavi.

Še predobro sem jih razumela!«

To se je zgodilo malo po novem letu, o svečnici pa sta že stopila pred oltar.

Ohcet je trajala tri dni. Micka je imela zeleno obleko, on pa črno. Poročila sta se na Vrsniku. Pri spovedi sta povedala vse grehe, pa jih je bilo bolj malo. Mickina dota je bila 2000 lir. Takrat si za ta denar dobil par volov, posteljo in še omaro povrhu.

Na žalost obojega ni imela kam dati, ker je bil novi dom premajhen in pretesen. V veži je bila še steptana zemlja in kamenje, iz črne kuhinje pa so bila vrata zmeraj odprta, ker se je tako strašno kadilo, posebno še pozimi. Dimnika še niso imeli... še ne... je pa imela Micka v glavi na tisoče načrtov, kaj in kako se bo preuredilo...

»Dajva, reciva najprej kakšno o ohceti,« sem jo ustavila.

»Poroka je bila v ponedeljek ob 10. uri. Potem smo bili pri Lazarju do torka, tedaj šele smo šli na njegov dom. Še dobro se spomnim, da smo imeli za poročno kosilo juho, ocvirkovico, goveje meso, krompir in solato. Govedo smo pred tem zaklali doma. Kuhala je Hlibčeva teta (ki je bila še ledik). Ponoči nam je postregla s pečenko, ajmahtom, v katerem so plavali slastni majčkeni »babki«.

Na mizi je bilo tudi dovolj potice, šarkeljna in štravb.

Imeli smo tudi godce. To so bili Tomaž, Vende in še neki trobentač iz Govejka. Plesali smo tako, da se je kar kadilo. Vem, da je od Mokca kar teklo, ko se je vrtel s Hlibčerjevo Uršo.

Ja, res je!

Od suknjiča mu je kapalo, saj sta plesala kar 38 štikeljcov skupaj!

Moj prvi ples je bil z možem. Bil je čisto drugače kot kdaj poprej. Seveda pa ohceti ne bi bilo brez povštertanca, kovtra šivat in še česa. Vmes nismo niti sekunde šli spat! Naslednji dan sem se morala od doma posloviti. Hudo mi je bilo in vsi smo malo pojokali. Vedela sem, da me bodo zelo pogrešali, saj so bili do tedaj vse delo in skrbi na mojih ramenih.«

Proti dopoldnevu so se svatje, ženin in nevesta preselili k Martincu. Tu jih ni nihče sprejel. Francu je moralo biti tesno pri srcu, saj so bili že vsi njegovi najbližji mrtvi. Pijačo jim je zato natočil Karštoflev Nace. Če je že bilo komu težko, tega ni pokazal, veseljačenje se je nadaljevalo brez premora do srede.

»Lepo je bilo, ko sva z možem ostala sama. Nič se nisem bala gospodin-jiti! Ko so bili kosci v senožeti, sem si zavihтела jerbas na glavo in jim odnesla malico. Nekaj časa sva imela še deklo, toda tudi ta je potem odšla.

Prvi otrok se nama je rodil decembra. Bil je deček.

Toda kar naenkrat je dobil pljučnico in nato še grižo, da je, revček, umrl, star komaj devet mesecev.«

Micki in Francu se je v zakonu rodilo 6 otrok: Francelj (ta, ki je umrl), Marica, Gustelj, še en Francelj, Jože in Ivanka.

»Moj mož je bil malo drugačen od drugih,« ve še zmeraj povedati Micka. Preden se je oženil, je več let delal v Nemčiji in tam se je nalezil drugih manir. Veliko je tudi prihranil, toda kaj, ko je prva svetovna vojna vse prihranke izničila. Podobno se je zgodilo tudi njegovemu očetu. On je naredil še večjo neumnost, saj je dal vse prihranke za vojno posojilo.«

»Z atom sta se strašno dobro razumela,« je v najin pogovor vpadla hči Marica, ker sva se že začeli pogovarjati o letih, ko je bila ona na svetu.

Osemnajstletna Marija (1919) z materjo Ivano Vihar (1877–1967).

»Edini špetir je bil takrat, ko je mama šla k maši. Oče je bil zmeraj proti, mogoče zato, ker je dlje časa preživel v Rusiji in se tam nalezal boljševističnih idej. Zelo jih je čislal, kot da bi bili nevemkaj. No, pa se mama ni kaj dosti razburjala. Naredila je po svoje, pa je šlo prav tako naprej!«

Leta 1924 so bili na Vrsniku že Italijani. Postojanko so imeli v Lazarjevi hiši, tam, kjer se je Micka rodila.

V šoli so se otroci učili italijansko. Včasih so znali biti vojaki zelo zoprni, toda če si se jim izogibal, so te pustili pri miru. Le tiste, ki so izzivali, so se dobro zapomnili.

»Moj mož je bil zmeraj kaj bolehen. Po recnije sem hodila skozi Lavrovec na Vrhniko ali celo do Ljubljane.

Si slučajno mislila, da sem se s kom peljala?!

Ne, kje pa!

Vse poti sem prepešala. Otroke sem prepustila sosedi, pa pot pod noge!

Tudi ko je zbolela svinja, sem morala sama po zdravila. Takrat smo jih dobivali pri Polonkarju v Račevi.

Hodila sem vso noč. Toda nucalo je.

Polonkar je zagovoril kruh, ki sem ga potem dala svinji.

Še prej pa mi je naročil, kako ji moram pokaditi.«

Tudi če je bilo treba svinjo peljati k prašiču, je to delo opravila kar sama.

»Po navadi sem jo peljala k Petraču v Opale. Šli sva po stari poti, svinja je lepo capljala za menoj in nato skozi Sovro, do Opal. Kakšnih deset ur sva hodili, pa je bilo.«

Micka je bila zelo podjetna in si je prizadevala, da bi se hiša modernizirala.

Leta 1930 so naredili nov hlev in spominja se, da so kamenje vozili iz Dobca. Tedaj so imeli pri hiši hlapca in dekle. Zadnji je bilo ime Olga in še danes živi na Jesenicah.

Takrat ko so se rojevali otroci, ni imela nobenih večjih težav. Tudi ni imela časa zanje, saj so jo prvi popadki zmeraj presenetili sredi dela.

»Tako sem takrat, ko se je rodil Gustelj, zmetavala steljo. Zdelo se mi je, da se bo začelo, zato sem dekle poslala po babico, hkrati pa sem ji naročila, da bo kosilo danes kar ona skuhala. Jaz moram na božjo pot, sem se pošalila. Nikogar ni bilo, ki bi me negoval in nosil po rokah, zato sem ob tednu že šla v hlev pomolst krave. Le dojila sem bolj malo, ker je mleko zaradi dela in naporov prehitro usahnilo.«

Pri Francu, četrtem otroku, pa bi bilo skoraj po njej. Dobila je »vročinko«. Bledlo se ji je že in ni vedela, ali bo umrla ali pa bo imela srečo in bo preživela. Tresel jo je mraz in več kot tri tedne je njeno življenje viselo na nitki. Še potem, ko je bilo najhujše mimo, je bila dolgo časa zelo slabotna.

»Otroka sem hranila s kravjim mlekom in čajem. Ni bilo stekleničk, zato sem se matrala z žličko.

No, imeli smo tudi en tak lonček in cevko, po kateri je otrok vlekel.«

Vsak otrok je na svoj način zaznamoval prihod na svet. Jože je na primer 14 dni po rojstvu dobil po celem telesu ture, ki jih je Micka prebadala z buciko. Toda šele po nekaj neuspešnih poskusih je iz njih začel teči gnoj. Ta pripetljaj si je zapomnila tudi zato, ker je tisto leto moral oditi k vojakom v Afriko njen brat.

Medtem ko mi je pripovedovala, sem jo opazovala. Njena hči Marica mi je skuhala čaj, in ko sem ga srebala, se mi je zdelo, da se je Micka tako živela v leta, ki smo jih v pogovoru obudile, da je bil smehljaj na njenem obrazu bržkone namenjen komu drugemu in ne samo meni. Na tihem sem občudo-

Janez Lazar, oče Marije Vihar, padel pri Doberdobu, 1916.

vala njen spomin, saj je z vso natančnostjo pred menoj nizala dogodke, ki jih je že zdavnaj zbrisal čas. Toda v njenem srcu so bile slike iz preteklosti še zmeraj žive. Kot bi se vse skupaj dogajalo včeraj...

Zdelo se mi je, da je s svojo tiho vztrajnostjo premikala gore in svojemu možu znova in znova predlagala kaj novega, boljšega.

»Takrat, ko smo se lotili popraviljanja hiše, je bilo najhuje. Delali smo kot zmešani. Ivanka, ki je bila še dojenček, je ležala zraven mene v kleti, na dveh stoli, za vzglavje sva imeli star pruštof. Kar strese me, če pomislim, kako je bilo...«

V zraku pa se je tedaj že čutila napetost. Bilo je proti koncu leta 1939. Hiša je počasi dobivala svojo pravo podobo, hkrati pa sta imela Micka in Franc obilo skrbi s svojimi otroki.

Marica bi šla rada študirat, vendar je oče udaril po mizi in tega ni dovolil. K Italijanom pa ne boš šla, je jezno otresal, ko se je Marica nekaj kujala.

Dne 7. aprila 1941 pa se je zgodilo nekaj hujšega, nekaj, o čemer se nikomur ni niti sanjalo.

»Postali smo begunci. Vse smo morali pustiti in oditi v neznano. Živino smo odpeljali v zbirno bazo v Idrijo, svinje smo pustili doma. Oče je zakopal ključ od vhodnih vrat nekje na skrivnem mestu, potem je še zadnjič s pogledom objel domačijo, se počasi obrnil in krenil za drugimi, ki so ga že čakali. Vsem je bilo strašno hudo pri srcu. Ali se bomo še vrnili ali nikoli več, smo se nemo spraševali, ko smo zapuščali dom, v katerega smo vtkali ne samo svoja srca, temveč tudi nešteto ur garanja in skrbi.«

Italijani so jih odpeljali daleč na jug, v Apenine. Stanovanje so jim ponudili tamkajšnji prebivalci. Do njih niti niso bili slabi. Marica se še dobro spominja, kako so tulili v mikrofoni, ko so 13. aprila okupirali Beograd. Dedci so šli v gostilno in se zapili.

»Domov smo se vračali že po 14 dneh. Malo nas je bilo strah, saj so pravili, da so doma vsa polja zaminirali. Vožnja je bila neznosno dolga. Stari, odsluženi živilski vagoni so bili natlačeni in niti misliti ni bilo, da bi se lahko zdrenjali v kakšen kot na »stranišče«. Ko je koga tiščalo, so ga obstopile ženske in zakrile s svojimi dolgimi krili, da je lahko lulal.«

Dom je še zmeraj stal in tudi za prašiče je vzorno poskrbel neki italijanski vojak, ki je na Vrsniku našel svojo ljubezen. Vojna pa je tudi v tem kraju, bogu za hrbotom, pustila svoj pečat.

Leta 1942, na jesen, so začeli na okna trkati partizani. Na drugi strani so se organizirale skupine belogardistov.

Kolikokrat so preplašeni zbežali domov, ko je začelo pokati, niso nikoli šteli.

Dne 15. novembra 1943, ko je bila ofenziva, so morali domačini nesti mrtvega Nemca na ramenih v dolino, do Župana na Dobračevi.

Hvala bogu, da je Mickin mož znal nemško, saj je lahko miril sotrpine in jih svaril pred jeznimi vojaki. Bogvedi, kaj bi se lahko zgodilo, če bi kdo preveč povzdignil glas?

»Očeta so potem zaprli v shrambo pri Županu. Dekla, ki je včasih delala pri nas, je bila tam v službi in mu je nekajkrat prinesla kavo,« se zresni Micka, ko brska po bolečih spominih.

Pa nisem imela občutka, da bi jih rada preskočila.

Nasprotno.

Dala mi je vedeti, da je tako slabo kot tudi dobro sestavni del življenja. In zakaj bi bilo njeno kakšna izjema?!

Potem je nadaljevala:

»Leta 1944 je Vrsnik pogorel. Edina hiša, ki je ostala nedotaknjena, je bila Kočarjeva. Pri Lazarju, tam, kjer sem bila doma, je zgorelo 13 glav živine. To so bili časi, ko smo drug drugemu pomagali, dokler si domove nismo vsaj za silo uredili za normalno življenje. Da bi bila nesreča še hujša, je zbolela najmlajša hči, Ivanka. Imela je »ta dolge gliste« in vsi smo se bali, da ne bo dočakala dne. Odšla sem k zdravniku in molila med potjo, da mi otrok ne umrje. Vedela sem, da ima visoko vročino, saj ji je kar teklo po obrazu.

Kmalu potem, ko je pogoltnila prašek, je začela bruhati gliste. Bila je že čisto izmučena, toda barva se ji je začela vidno vračati na lica.«

»Sedaj je pa dovolj o vojni,« je bila odločna Micka.

»Ta še nikoli ni nikomur prinesla nič dobrega. Ko je bilo že vsega konec, je ostalo še zmeraj preveč prikritega. Tega nisem nikoli marala. Kdor je sejal hudobijo, pa ni važno, na kateri strani je bil, je delal grdo.

Dajmo, govorimo raje o čem drugem...

Našemu pogovoru se je pridružila še Ivanka, ki je bila ves ta čas bolj tiha. Obe z Marico sta mami zelo vdani in vem, da sta pri njej tako pogosto, kot jima dopušča čas.

»Moji otroci so se po vojni raztepli na vse strani. Mož je bil vedno bolj bolehen, umrl je 1967, star komaj 76 let.«

Kdaj ste postali Žirovka?

»To se je zgodilo takrat, ko je Gusteljnu zbolela žena. Prišla sem k njima, da bi jo negovala. Želela si je, da bi umrla doma, in ne med tujimi ljudmi. Gusteljnov najmlajši, Tomaž, je imel takrat komaj 6 let. Razmere so nanesele tako, da sem tudi po snahini smrti ostala pri sinu.«

Pomagala mu je, kolikor je le mogla. Vnuke je nadvse ljubila in oni ji to ljubezen še danes obilno vračajo.

»Zmeraj sem strašno rada na vrtu,« mi reče na koncu, ko mi že skoraj zmanjka vprašanj, pa se mi zdi, da je še veliko stvari, ki sva jih prezrli.

Nekaj pa sem medtem, ko sva se pogovarjali, le spoznala: če ne bi bila zmeraj tako dobra do svojih otrok, je danes najbrž ne bi tako pogosto obiskovali in ji stali ob strani.

Marica mi je med smehom celo omenila, da včasih, ko jo obišče na Vrsniku, klepetata do jutra, toliko si imata povedati.

»Zmeraj sem živel za svoje otroke,« mi resno reče Micka in me pogleda v oči.

Ne bi znala razložiti, zakaj, toda tudi meni je bilo ves čas, ko sva sedeli skupaj in se pogovarjali, toplo pri srcu.

Čeprav, priznam, mi je že dolgo tega postala vseč zaradi svoje nepri-siljene živahnosti in trdoživosti.

Kot da bi želela vsemu svetu dokazati, da niso pomembna leta niti težko življenje.

Če človek hoče, se lahko premagajo vse težave in rešijo še tako hudi problemi.

Z dokumenti, ki jih v svojem osebnem arhivu hrani Karel Vidmar, Vrbanov iz Osojnice, sem se srečala čisto po naključju.

Nanje me je opozoril Modrjanovcov Janko, ko sem na Radiu Žiri pripravljala oddaje o zanimivih ljudeh, ki živijo med nami.

Zelo me je presenetilo, ko sem pozneje ugotovila, s kakšno natančnostjo in skrbjo je Karel vsa leta, kar je prevzel posestvo, hranil stare dokumente. Svoj čas je v Idriji poiskal notarja, ki mu je večino teh tudi prevedel, saj so napisani v nemščini, pisava pa je gotica.

Nekaj novejših je, glede na to, da je bila Osojnica dolgo časa pod italijansko oblastjo, tudi v italijanščini.

Tudi Karlovi predniki so morali biti, kar se tiče dokumentacije o svojem posestvu, zelo skrbni, vestni in natančni. To lastnost so potem prenašali iz roda v rod. Če verjamemo zapiskom, so bili tudi varčni in dosledni, saj so se ravnali po zakonih, tako kot je bilo od njih pričakovati.

Kronika Vrbanovine ali Osojničarjevine – tako so hiši rekli na začetku, je ena izmed tistih, ki se je, vsaj po večjih dogodkih, ohranila.

Priporočljivo pa bi bilo, da bi se dokumentom, ki segajo celo v leta okoli 1700, posvetili poklicani in jim morda dali ustrezno mesto tudi v žirovski muzejski zbirki.

Predniki Vrbanovine so v Osojnico prišli, vsaj tako se predvideva, z Mrzlega vrha. To naj bi bil neki Jakob Peternel, ki je vzel vdovo z več otroki. Ko je ostarel, mu ni kazalo drugega, kot da je posestvo, takrat je bilo še majhno, komaj za »eno bajto«, prepisal na pastorka Gregorja Kavčiča, ki je bil pripravljen prevzeti kmetijo.

Po zapiskih sodeč, je nekdo postavil mlin in skromno bajto že okoli dvajset do trideset let pred tem. Kdo je bil to, pa Karel Vidmar ne ve.

Kako se uradno začne zgodovina vaše kmetije?

Prva zapisana letnica je 1776, ko je Jakobov pastorek Gregor prevzel kmetijo. O prevzemu obstaja tudi listina. Ve se, da je bilo posestvo majhno, merilo je le okoli 15 ha, da je na njem stal tudi mlin, zraven katerega pa je Gregor prizidal še kovačijo. V njem je postavil kladivo na vodni pogon. Znan je postal po izdelovanju nožičkov; brez tega ni bil nobeden, ki je dal kaj nase. To v Visoški kroniki omenja tudi Ivan Tavčar, v kateri med drugim preberemo: »... sem bruhnil po nožičke v Žiri...«

Gregor je bil dober gospodar in sčasoma je postal tudi zelo znan kovač. Nikomur ni ostajal dolžan, vse je sproti plačeval, skrbno pa je shranil vse pobotnice.

Primer dokumenta:

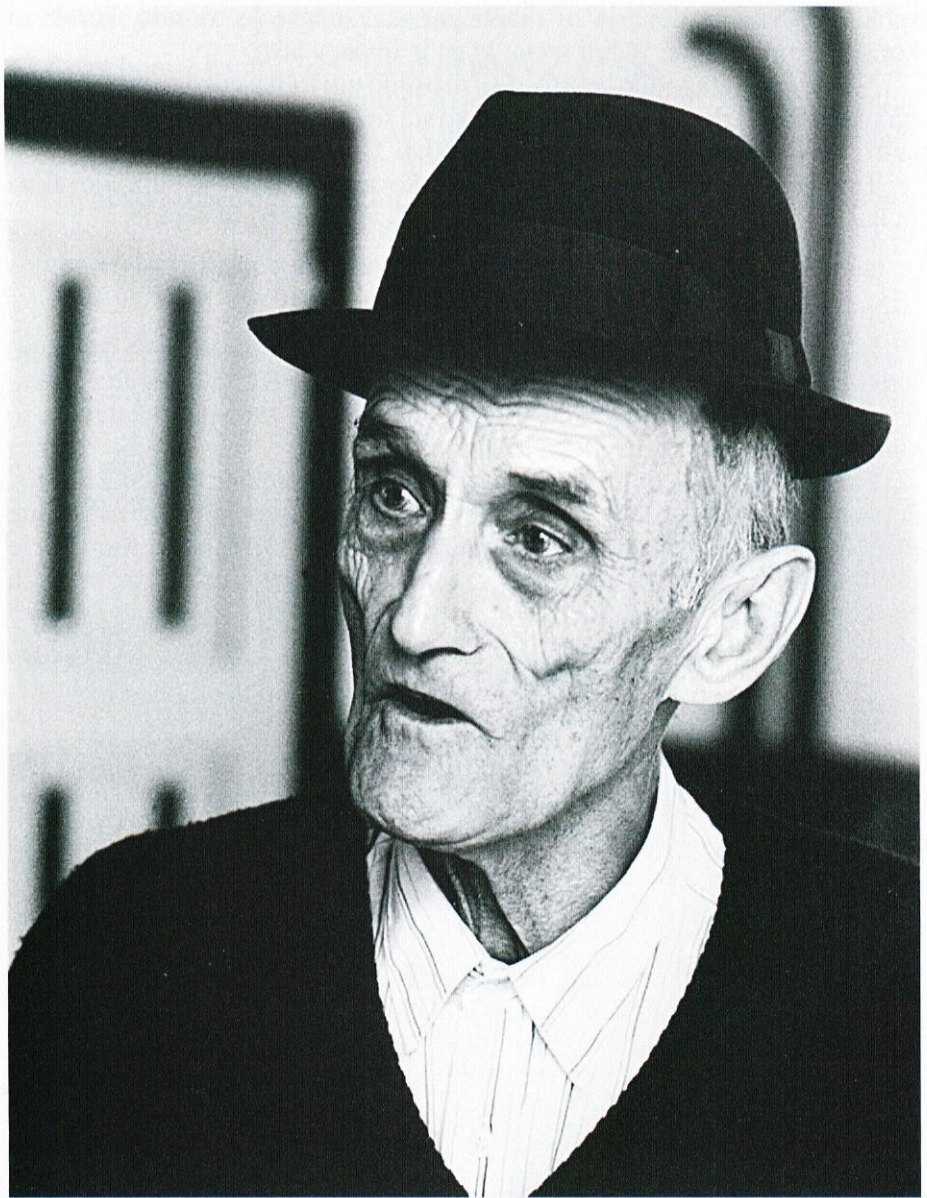
ODPOVEDNO PISMO (napisano v nemščini, v gotici)

z dne 27. maja 1781, s katerim Katarina Peternel sedaj poročena Abarhtin, potrjuje, da je prejela od Gregorja Kavčiča dediščino v znesku 10 goldinarjev, dolžan ji je še enoletno junico.

Dne 25. maja 1786 je bilo zgoraj navedeno popolnoma poravnano.

Gregor je imel več otrok. Najstarejši med njimi, Tine, je za očetom prevzel posestvo. To je bila pametna poteza, saj se je pozneje Tine izkazal za dobrega gospodarja.

Naredil je kozolec in štal, dokupil je tudi veliko zemlje.

Karel Vidmar, jeseni 1996.
Foto: Janez Pelko

Tedaj sta bila na Govejku dva gospodarja, čigar imetje je, največ zaradi pijače, razpadalo.

Včasih je bilo treba malo, pa si prišel na boben. Ti ljudje so tudi veliko »regljali«, k tako imenovani Babji rupi pa so hodile ženske po vodo in zapravljele čas z opravljanjem in klepetanjem. Njim je Tine velikokrat posodil denar, seveda pa je dal vsako tako dejanje zapisati. Ko je rok potekel, je zlepa ali zgrda zahteval denar, v nasprotnem primeru pa se je moral dolžnik posloviti od svoje zemlje.

Na ta način je dobil tri parcele zapored. To se vidi po njihovih številkah, saj so označene 5/5, 5/6 in 5/7.

Tine je bil daleč naokoli znan kot varčen in tudi pošten človek.

Zanimivo je, kako je prišel do parcele, ki je bila označena s 5/7. Ta sega čez cesto, gor na Planino, velika je okoli 4,5 ha.

Njena prvotna lastnica je bila Neža Slabe z Govejka. Njej je Tine posodil nekaj denarja. Ker pa je bila zapravljava, pa še njena družina je bila precej

velika, do vračila denarja ni nikoli prišlo. Zato se je morala, korak za korakom, odpovedati večini sveta, ki ga je imela v lasti.

Na koncu se je zgodilo celo to, da ji ni ostalo niti toliko gozda, da bi si lahko na svojem priskrbela drva za zimo. Tako sta se dogovorila, da bo vse do svoje smrti lahko v gozdu, ki ga je morala prodati Tinetu, pobirala suhljad.

Tine je prav tako nadaljeval tradicijo kovanja. Vendar je napredoval na ta način, da je začel kovati težje vozove, pluge, krampe in cepine.

Ali je še kako drugače moderniziral posestvo?

Tudi. Leta 1832 se je odločil, da bo postavil večjo hišo.

Naj omenim, da so približno ob istem času začeli delati novo cesto, po kateri se še danes vozimo v Idrijo. Kamenje so vlačili iz kamnoloma in tudi Tine se je v njem oskrbel z njim. Tedaj je imel dva črna vola, s katerima je vlačil domov težke skale. Delal je tudi pozimi.

In ker je bila naša dolina vkovana v led, je delo potekalo tu veliko hitreje, čeprav je bilo nevarno. V zapiskih sem našel, da bi se teh dveh volov Tine pozneje rad znebil, vendar mu to doma ni uspelo. Z velikimi težavami jih je prodal na Črnem vrhu. To je bilo razumljivo, saj sta bila vola že stara in izmzgana od pretežkega dela.

Prvotna cesta, ki je povezovala Idrijsko z Žirmi, pa je tekla mimo vaše hiše?

Shranjene imam stare karte iz leta 1808, v katerih je ta cesta še zarisana. Po njej so vozili iz Idrije srebro.

Povedati moram, da je bila tudi jama, imenovana Vrbanova, povezana s to cesto. V njej so se v času Marije Terezije skrivali tisti, ki niso hoteli služiti vojske. Seveda pa so se morali nekako preživeti, zato so ropali karavane, ki so prihajale mimo, čez dan pa so se skrivali.

Legenda pripoveduje, da je nad jamo nekoč stal grad, zakaj in kdaj se je podrl, pa nihče ne ve.

Pozneje, to se še spomnim, se je v jami skrival tudi nekdo s Črnega vrha, ki je požigal, nekega dne pa so mu žandarji pripravili zasedo in ga ujeli.

Po tej cesti so hodili tudi francoski vojaki, predvidevam da zato, ker so imeli še stare zemljevide, na katerih nova cesta ni bila vrisana. Staro izročilo pravi, da so imeli strogo vojaško disciplino.

Neki vojak je na našem vrtu utrgal jabolko in oficir je zato ukazal podrejenemu, da ga pretepejo.

Staro cesto so potem, ko so naredili novo, bolj malo uporabljali, na več mestih so jo celo zasuli plazovi.

Komu je Tine prepustil kmetijo?

Tine, ki je imel več sinov, je kmetijo prepustil Vrbanu. Zanj se ve, da do zemlje ni čutil posebne ljubezni, zelo pa je bil navezan na kovačijo. Posestvo je prevzel leta 1874. Sveta ni dokupoval, niti ni hlepel po tem, da bi kmetijo razširil.

Imel je dva sinova in dve hčeri, ena izmed njih je bila moja mama. Moj prednik Vrban je sicer kmetijo leta 1926 prepisal sinu Anžetu, ki ni imel potomcev, zato so se začeli ozirati za drugimi sorodniki. Pred vojno so bile težke razmere, dela ni bilo, zaslužka še manj. Moja mama je bila vojna vdova in nekako mi je bilo kar prav, ko se je stric obrnil name in me vprašal, ali bi hotel priti za gospodarja. Živel je s svojo mamo, ki je bila stara že skoraj devetdeset let. Zato so bile mlade, močne roke zelo dobrodošle.

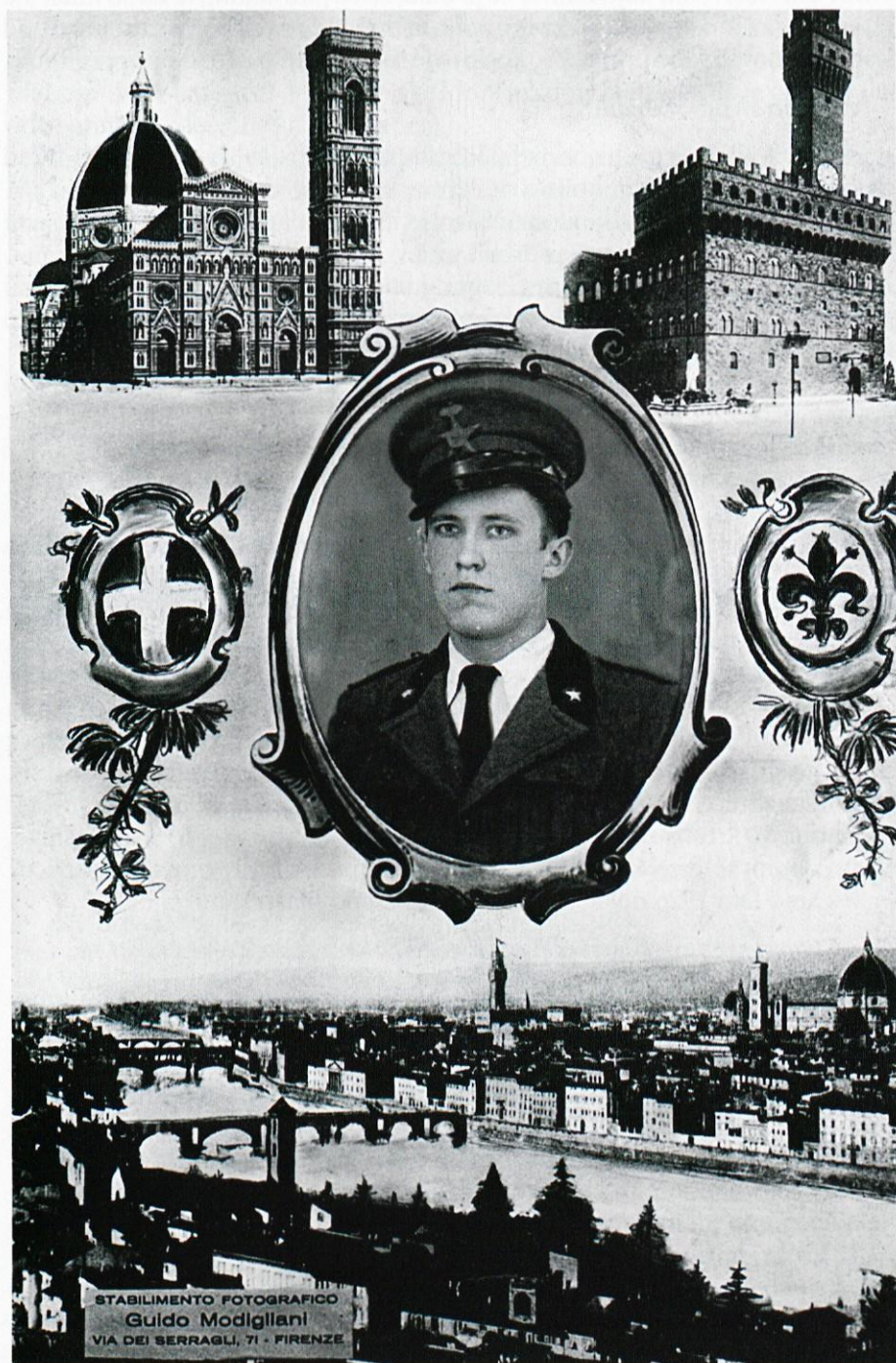
Kmetijo sem prevzel leta 1946, letos pa sem jo prepustil sinu Janku.

Kakšne težave so še pestile vaše prednike?

Začel bom z letom 1926. Tedaj so bile v Žireh poplave, ki so prizadele tudi Vrbanovo domačijo. Vodotoki so tekli po sredi travnikov in njiv, številni usadi pa so nas prav tako spravljali v nemogoč položaj. Skale, ki so se utrgale in zgrmele v dolino, so ogrožale hišo in naša življenjeja.

Naj povem, da je bila ena izmed njih visoka kar 1,8 m, merila pa je 28 m³. Kolovozi so bili vsi uničeni, prav tako njive. Gnoj je bilo treba prinesti za vsak meter posebej, če smo želeli posaditi krompir.

Voda je zalila tudi hišo, pot na prosto pa si je utrla kar skozi okno.

Karel Vidmar kot vojak
(sanitejec) v Firencah, 1933.
Foto: Guido Modigliani,
Firence

Nerodno je bilo, ker je povodenj prizadela domala vse sosede, tako da ni bilo nikogar, ki bi nam priskočil na pomoč.

Pozneje, ko se je voda umaknila, so tisti, ki so imeli pot do svojih gmajn speljano mimo nas, že nestrpno čakali, da smo jo uredili in so lahko odšli pripravljat drva.

Ali so v preteklosti vaši predniki imeli kaj hlapcev in dekel?

Seveda. Zraven hiše je nekoč stala še manjša bajta, njene sledi so še danes vidne, obzidan pa je bil tudi laz. V teh stavbah so živeli gostači, vem pa, da so bili še eni stari *verbi*, kajti kamor se je dalo, so se podtaknili, le da so imeli kje biti. Dela na kmetiji je bilo dovolj, polja in travniki so bili bolj po bregovih, od koder so morali seno prinašati v koših in le redkokdaj so za to delo vpregli vole.

Kakšno živino so redili?

Konj, kolikor vem, niso imeli. Redili pa so prašiče, živino, ovce. Pred vsako zimo so pripravili obilo drv, čeprav cele hiše niso nikoli ogrevali.

Znano je, da so moški, domači fantje in tudi hlapci, poleti ležali v senu na skednju, pozimi pa so se preselili v hlev. V kamri sta ležala le oče in mat.

Hčere so imele svoje prostore zgoraj nad hišo, seveda če je bilo tam kaj pozidano. Naša dolina je bila pozimi neprehodna. Naokrog so hribi, in če se vanje upre burja, nam nasuje toliko snega, da se še noter ne more.

Zapisano je, da je nekoč ob sv. Uršuli, ko so podrli peč, da bi naredili novo, zapadlo več kot 2 metra snega. Za hojo okoli hiše so uporabljali kramplne (krplje – op. ur.), nekaj parov jih še danes leži na podstrehi.

Kakšni so bili na Vrbanovi domačiji zimski večeri?

Ko se je vardjala (nakrmila) živina, so po navadi zmolili roženvec, nato so šli spat. Imeli so le brljivko, z njo pa so varčno ravnali.

Pozneje, ko so se ženske naučile klekljati, so se zbrale okoli mize in se posvetile temu opravilu. To sta počeli moja mama in teta.

Pred tem so ženske predle, saj so imeli ovce. Znano je, da so kmetje za svojo obleko morali poskrbeti sami. Tudi statve sem spravlil. Stare že morajo biti.

Nekoč mi je rekel Bahačev Andrej, da je imel kot otrok platnene hlače in da ga je pri maši tako zeblo, da mu je vse skupaj začelo zmrzovati. Spodnjic očitno niso poznali, ali pa zanje niso imeli denarja.

Zanimivo je tudi to, da so moji predniki sami kuhali oglje. To je razumljivo, saj so ga uporabljali v kovačiji. Še danes eni izmed njiv pravimo Na oglovcu.

Ko smo leta 1926 nekaj kopali, smo prišli do plasti samega oglja.

Ali vam je znano, kako so ljudje skrbeli za svoje zdravje?

Ja, s tem je bilo povezanih veliko težav. Po navadi so si pomagali z domačimi zdravili, saj, kolikor je meni znano, do leta 1920 v Žireh ni bilo zdravnika.

Stara mama mi je pravila, da so si glavobol zdravili s prisadno repo. To je tista, ki ostane na tleh. Z njo so si hladili glavo. Nekateri so si naredili obkladke iz smole in si jih privezali na razbolelo glavo. Moja mama se je glavobolu največkrat upirala s peso. Rekla je, da so bili njeni učinki zelo blažilni.

Prav tako ne pomnim, da bi kdo omenjal kakšen obisk pri zobozdravniku. Nekoč je moja mama grozno bolel zob.

Iz Idrije je prihajal neki mojster, ki se je ukvarjal tudi z ruvanjem bolečih zob. Pripeljal se je z vozom, na katerem je imel poseben stol. Mama se je usedla nanj, on pa je vzel v roke železno špico, s katero je zapičil v zob. Pri tem jo je miril, da je ne bo nič bolelo. Ko je mama začela gledati, kam ji je

Karel (levo) z materjo in bratoma, Spodnja Idrija, pred koncem 1. svetovne vojne.

odletel zob, ji je ta skupaj s kosi mesa visel na bradi. Zapisano imam, da je obisk pri pravem zobozdravniku stal 5 lir, če je bil zob izruvan brez injekcije, za neboleči poseg pa je bilo treba odšteti kar 10 lir.

Za boljšo predstavo naj povem, da je bilo za ta denar treba delati dva dni v žernadi. Tega pa si večina ni mogla privoščiti...

Včasih so bili ljudje bolj odporni kakor danes. Več kot polovica otrok je pomrla že do sedmega leta, kar jih je ostalo, so bili tako utrjeni, da so večino boleznih zlahka preživeli.

Kam ste hodili v šolo?

Rodil sem se 7. februarja 1912 v Spodnji Idriji in tudi v šolo sem hodil tja.

Leta 1918 sem začel drgniti šolske klopi in spominjam se, da je pouk trajal od septembra do vaht (1. november).

Takrat se je začela na Mostu na Soči ofenziva in k nam so vozili ranjence. Malo jih je bilo, ki so to dolgo pot preživeli. Ko se je spet začel pouk, so naše kraje že zasedli Italijani. Italijanski jezik so postopoma uvedli tudi v šolo.

Spominjam se nekega učitelja, doma je bil iz Kalabrije, ki je svoje učenke še izrabljal. Po pouku jih je zaprl v učilnice, mulci pa smo kukali skozi okno. Za svoje zločine je bil pozneje obsojen na dve leti. Še danes ga vidim, ko so ga imeli zaprtega v prostoru, ki so ga imenovali kurnik.

Za konec bi mogoče povedali kaj o dokumentih, ki ste jih dobili od svojih prednikov.

Na vse zapiske, ki sem jih dobil v hrambo, sem skrbno pazil.

Večina med njimi priča, kako so moji predniki drug od drugega prevzemali kmetijo. Zabeleženi so tudi preužitki in pogodbe o lastništvu.

Te pogodbe so bile zelo skromne. Predvidevam, da zato, ker ljudje niso bili navajeni na razkošje.

Družine so bile zelo velike in to se ve po številnih daljnih sorodnikih. Gospodarji so svojim bratom in sestram zgovarjali eno- ali dveletno junico, strežbo s hrano, njivico s 7 ari, sadno drevje... S tem so se ti, sicer zelo skromno, tudi preživljali.

Ko je zagospodaril Tine, je že toliko napredoval, da je vsakemu izmed svojih otrok dodal še kakšen dinar.

Za konec še prevod dveh dokumentov, napisanih v gotici v nemščini:

ZAPISNIK O PORAVNAVI

V pravdi Gašperja Brenceta proti Gregorju Kavčiču zaradi spornega zemljišča.

Loka, dne 3. julija 1810

Po današnji razpravi se je končalo tako, da bo toženec Gregor Kavčič še nadalje užival kot lastnik zemljišča »v njiv«, tožnik pa se zase in za dediče odpoveduje vsakemu zahtevku do tega zemljišča. Samo za zmanjšanje bodočih sporov bo toženec plačeval tožniku oziroma njegovim naslednikom odslej naprej vsako leto 30 krajcarjev stare veljave.

Sledi štampiljka notarja Maximilijana Koserja iz Idrije (na štampiljki sta bila oba zapisa: v slovenskem in nemškem jeziku).

POBOTNICA

z dne 12. januarja 1800

Martin Kavčič potrjuje, da je od svojega brata Gregorja Kavčiča iz Osojnice prejel očetovo in materino dediščino v znesku 25 goldinarjev ali 5 dukatov.

NAŠI NAJBOLJŠI

Petra Rampre, teniška igralka

Milena Miklavčič

Petra Rampre. Foto: Janez Pelko

Petra Rampre se je rodila 20. 1. 1980 v Ljubljani. V osnovno šolo je hodila v Žireh, kjer je že v četrtem razredu prvič prišla za teniški lopar. Športnica od nog do glave se je spoprijela z marsikaterim športom: tako za zabavo in seveda za dobro počutje. Začela je tudi smučati, vendar je že kmalu spoznala, da to ni tisto, kar si želi.

Ko pa je stopila na teniško igrišče, se je v trenutku zgodilo tisto, kar si je potihem želela. Začutila je, da je tenis njeno življenje.

Od tistega trenutka naprej se je Petri marsikaj korenito spremenilo. S trmo in zagrizenostjo ji je uspelo prepričati tudi starše, da so ji stali ob strani in ji za začetek kupili opremo.

Najprej je hodila igrat tenis v Poljane. Njen prvi teniški učitelj je bil Tomo Arh iz Škofje Loke, vendar je, na žalost, moral kmalu oditi na študij v tujino.

Petra je bila neizprosna.

»Če me ne boste peljali vi, bom šla kar na štop,« je »zagrozila« staršema, kadar sta se izgovarjala, da je nimata časa voziti na treninge.

Tomo Arh je Petro seznanil z Benom Rupertom. Še danes je znan kot najboljši trener za otroke do 14. leta.

S Petro sta se prvo leto dobro ujela, toda od nje je pričakoval veliko preveč. To je bil tudi vzrok, da so se njuni odnosi začeli počasi krhati. Nihče ni doumel, da je bila Petra stara že 10 let, ko je prvič prišla za teniški lopar, in zato se ni mogla kosati s tistimi nasprotnicami, ki so imele za seboj že veliko več treninga.

Naslednji korak, ki ga je Petra naredila, je bil, da se je seznanila z Iztokom Bombačem. Pri njem je trenirala eno leto. Čez pol leta je že bila druga na državnem prvenstvu v kategoriji do 14. leta, v skupini do 16. leta pa je dosegla tretje mesto; med vrstnicami do 18. leta pa je bila prva.

Med članicami, kar je bil tedaj njen največji uspeh, je dosegla tretje mesto.

V tistem času je začutila, da je sposobna doseči veliko več kot prva tri mesta na takih in drugačnih tekmovanjih v Sloveniji.

Njen novi cilj: Nemčija.

Seznanila se je z Borisom Breskvarjem, legendo med poznavalci tenisa v svetu.

Pri njem je ostala eno leto.

Če jo danes vprašamo, kaj je počela, enostavno odgovori, da je trenirala in trenirala in trenirala.

Le sem ter tja je odigrala kakšen turnir. Z zmagami na njih se je prebila na svetovno jakostno lestvico.

To se je zgodilo spomladi 1995, konec leta pa je že končala na 580. mestu.

Ne gre pozabiti, da je bil to izreden uspeh, kajti ves čas moramo imeti pred očmi, da je bila tedaj Petra stara šele 15 let in da je bilo za njo komaj 5 let intenzivnega igranja tenisa.

Mirno lahko rečemo, da česa podobnega do takrat ni še nikomur uspelo!

Zaradi najrazličnejših intrig med trenerji in že uveljavljenimi teniški igralci ter sponzorji je Petra potegnila kratko.

Vrniti se je morala v Slovenijo.

Treninge je nadaljevala pri sinu Borisa Breskvarja – Petru.

Spet je zmagala na treh turnirjih in se pomaknila že na 400. mesto svetovne računalniške lestvice.

Letos pa so se njeni fantastični uspehi vrstili drug za drugim.

S petimi turnirji se je povzpela na mladinski svetovni lestvici ITF na 60. mesto.

Na Grand Slamu v New Yorku je v dvojicah dosegla fantastičen uspeh, kar v mladinski konkurenci doslej ni uspelo še nikomur, osvojila je drugo mesto.

Julija 1996 je v Švici postala evropska prvakinja v kategoriji do 16. leta.

Septembra, prav tako v Švici, pa je stopila na prve stopničke in postala svetovna prvakinja v parih v kategoriji do 16. leta.

Medtem doma ni veliko igrala.

Turnirji WTA (ženska svetovna jakostna lestvica) se bodo začeli oktobra in nadaljevali do novega leta, na njih pa bomo vsekakor videli tudi Petro.

Ta čas je Petra v Samari, sklad tega turnirja znaša 25.000 ameriških dolarjev.

Takoj po vrnitvi pa jo že čaka Škotska, nato še Izrael.

Novembra bo poletela v eksotično deželo Tajsko.

Poleti se je Petra seznanila z novim trenerjem.

Jure Bukovec, ki prihaja iz Štajerske, nekoč tudi sam zelo dober teniški igralec, je človek, o kakršnem je Petra sanjala od prvega dne, ko je prišla za loparje.

Odlično sta se ujela in zelo dobro se razumeta.

Za njene finančne posle skrbi firma Challenger d. o. o. iz Ljubljane.

Petra, postavno, simpatično dekle, z nasmehom in s trdno voljo, zre v prihodnost. Nekoč, prav na začetku svoje teniške poti, mi je obljubila, da bo nekoč igrala na igriščih Wimbledona. Verjela sem ji.

Zdaj samo čakam, kdaj se bo to zgodilo.

Morda že naslednje leto?!

Marko Čar, smučar in alpinist

Milena Miklavčič

Nekaj osnovnih podatkov: rojen 23. 11. 1969 v Kranju.

Osnovno šolo je obiskoval v Žireh, po srednji kovinarski šoli v Škofji Loki se je vpisal na Fakulteto za šport in tu letos zaključuje študij.

Za plezanje ga je navdušil Toni Tavčar.

Marko pa je bil tudi med tistimi, ki so v Žireh ustanovili alpinistično sekcijo pri planinskem društvu.

Prve plezalne korake je poskušal osvojiti v Osojnici, že kmalu pa se je lotil tudi nekaterih lažjih smeri v Julijskih Alpah. S Tonijem sta nekajkrat obiskala znane stene v Ospu na Primorskem in Paklenico.

Tudi v okolici Žirov je kar nekaj krajev, kjer lahko plezalci trenirajo. Na Gorah je tako imenovani plezalni vrtec, poleti pa se spoprimejo z Matjaževimi kamrami.

Po letu 1989, ko se je vrnil iz vojske, se je vpisal na fakulteto, začel pa se je zanimati tudi za snowboard.

V tem času se žirovskim plezalcem posreči, da od osnovne šole dobijo dovoljenje za postavitve plezalne stene v telovadnici. Marka plezanje vedno bolj privlači in čeprav se istočasno ukvarja z več športi, zanima ga tenis, tek in nogomet, prevlada ljubezen do plezanja.

1991 je leto, ko postane na žirovski osnovni šoli zelo dejaven plezalni krožek. Znano je, da so bili Žirovci v tem športu drugi v Sloveniji, ki so v svoje vrste privabili tudi mlade. Nenavadno veliko se jih odloči, hoditi po Markovih sledih.

V dveh letih so postali zanj treningi in skrb za varnost otrok prehudo breme.

V dosedanjem Markovem življenju so bili trije pomembni mejniki.

Prvi, ko se je zavestno odločil za plezanje.

Drugi, ko se je seznanil s snowboardom.

Tretji, ko je presmučal severozahodno steno na Krnu.

Zelene zime, ki so nas »razveseljevale« več let zapored, so tudi alpiniste in plezalce prisilile, da so za svoje konjičke iskali kraje, kjer je zima pričarala

Marko Čar, jeseni 1996.
Foto: Janez Pelko

vsaj malo zimskega razpoloženja. Na Krnu je bil Marko rad. Tu se je učil prvih alpinističnih korakov, tu je užival, ko se je spuščal po strminah, skratka, Krn je poznal kot lastni žep. Vsako smer, tako tudi tisto na Krnu, pa je najprej natančno spoznal, jo proučil, šele potem se je spustil po njej.

Leta 1993 se že odpravi s prijateljem Simonom Čopijem na alpinistično smučanje v Francijo,

1994 pa je na vrsti prva alpinistična odprava.

Smer: Sikkim (dežela med Nepalom in Butanom).

Odprava je bila izvidniška, njihov cilj pa splezati na Siniolču, to je okoli 6800 m visok skalnati velikan. Mimogrede si ogledajo še zahodno steno Kangčenjing (tretji najvišji vrh na svetu).

Marko je s seboj vzel tudi snowboard, vendar ga ni uporabil. Ni bilo priložnosti, saj so se mu zdele stene prestrme za kakršnokoli tveganje. Na

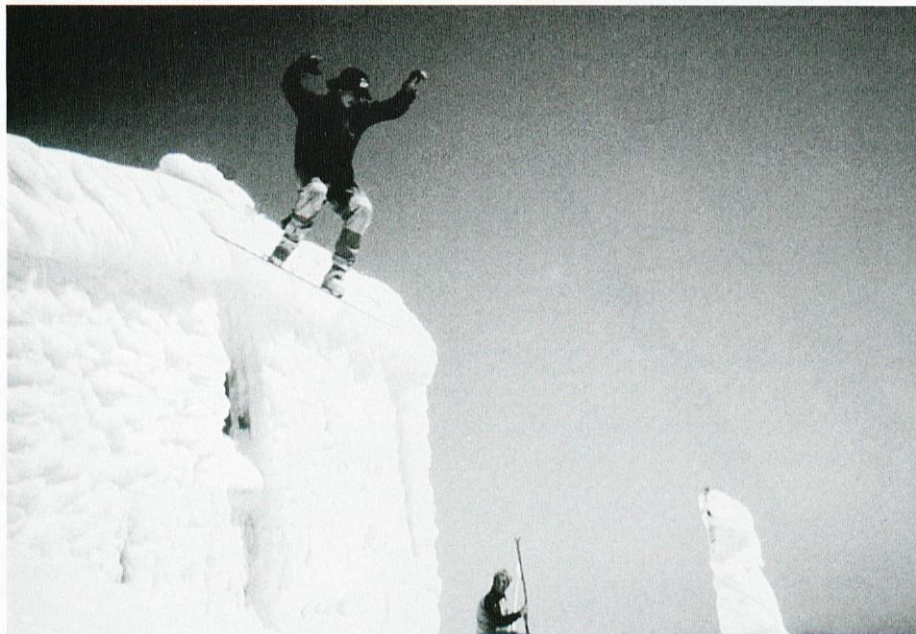
sam vrh se ni povzpел, zato pa je presmučal novo smer, ki sodi med težje. Po številnih izkušnjah sodeč, je bila tista stena tudi med najbolj strmimi doslej.

Za ilustracijo: zavoje je delal na strmini okoli 60°!

Poleti 1995 je Marko član odprave, ki odpotuje na Gašerbrum I. Marko se namerava z desko spustiti z višine 8000 m, kar pomeni prvovrsten svetovni športni dosežek. To je treba poudariti že zato, ker se je nekaj podobnega zgodilo do tedaj le enkrat, in sicer leta 1980.

V odpravi so bili Janez Golob, Iztok Tomazin, Simon Čopi, Urban Golob, Matic Jošt in Marko Čar. Med seboj so se odlično razumeli.

»Misliti na nevarnosti, ki plezalca čakajo v steni, je realno. Zmeraj se je treba spopasti s tveganjem in narediti vse, da ne pride do neprijetnih presenečenj. Lahko trdim, da tvegam le takrat, ko sem popolnoma prepričan o svojih sposobnostih in ko vem, da na poti pred menoj ni pasti, ki bi me življenjsko ogrožale,« pravi Marko Čar.

Marko Čar v akciji: skok čez zasneženo Gomiščkovo zavetišče vrh Krna.

Tretjega julija sta se Marko in njegov spremljevalec Iztok Tomazin začela s težkimi nahrbtniki vzpenjati ob izredni nevarnosti plazov prek Severnega japonskega ozebnika na Tabor 3, na višini 7000 m. Od tod sta 4. julija nadaljevala težko pot na vrh. Plezala sta vso noč. Bila sta prva, ki se jima je v tisti sezoni posrečilo. Marko pa je bil najbrž tudi prvi, ki se mu je potem posrečil spust z desko. Najtežji del je bil tik pod vrhom, z naklonom 50°.

Ponagajale so jima še snežne razmere. Spust s smučmi in desko po severni steni z vrha Gašerbruma so nekateri najbolj znani svetovni plezalci v Himalaji že v naslednjih dneh označili za doslej najzahtevnejše smučanje s kakega osemtisočaka in najvišji dosežek tega leta v Karakorumu.

Zaradi tega izjemnega podviga je bil tisto leto Marko Čar razglašen za alpinističnega smučarja leta v Sloveniji.

Dne 2. julija 1996 so skoraj vsi slovenski časopisi objavili nov, pomemben dosežek slovenskih alpinistov, med katerimi je bil tudi Marko Čar.

Denaliju, najvišjemu vrhu Severne Amerike, sta v devetih dneh kar šestkrat zarezala sledi z robniki smuči in deske v ledene in snežne strmine.

Tretja članica odprave je bila Urška Poljanšek, ki se je iz baznega tabora povzpela na goro ter deskanje in smučanje dokumentirala z videokamero. Podvig je spremljalo izredno slabo vreme. Veter in hud mraz so bili stalni spremljevalci in so hkrati zelo ovirali napredovanje. Marku je uspelo, da je s snežno desko smučal po smeri Orient Express. To je 200 m pod vrhom, 1600 m dolga strmina, nagnjena okoli 50°.

Zadnja odprava v Nepal je zaradi poškodbe odpadla.

Ker pa se ve, da je vsaka stvar za nekaj dobra, bo čas pokazal, ali je bilo tudi tokrat tako.

Brez precejšnje pomoči najrazličnejših sponzorjev pa pri tako izjemnih, svetovnih dosežkih ne gre. Marku je doslej največ pomagala domača tovarna Alpina (poleg finančne pomoči so mu naredili protektorje in posebne notranje čevlje, po njegovih željah so mu izdelali tudi snežno desko).

Omeniti je treba, da je prav ta snežna deska v glavnem plod slovenskega znanja, čeprav jo je izdelala švicarska firma Hooger.

Med tistimi, ki vedno močno podprejo Markove alpinistične odprave, so tudi Red bull, žirovsko planinsko društvo, Etiketa in M & M Sports Fashion.

Uroš Vehar, balinar

Tudi Uroša lahko Žirovci upravičeno uvrščamo med tiste, na katere moramo biti ponosni. Njegovi uspehi so ga pripeljali v sam vrh najboljših balinarjev na svetu.

Z balinanjem se je srečal čisto po naključju. Med vsakodnevnimi obiski pri očetu ga je pot vodila tudi mimo balinišča na Dobračevi. Razumljivo je, da se je fantič ustavljal ob ograji in željno opazoval igralce, ki so se podili za balinčki. Takrat je bil star okoli 11 let. Nekoč ga je opazil Drago Benedik, poklical ga je na igrišče in mu začel razlagati pravila o balinanju. Seveda ga je navdušil, kaj drugega že skoraj ni bilo pričakovati.

Prvič je igral zares, ko se je začela žirovska trimliga in je balinal za ekipo Sela.

Od tistega časa naprej ni minil dan, da ne bi vsaj uro ali več prebil na balinišču. Počasi je s svojo predanostjo igri, prirojeno nadarjenostjo in vztrajnim treningom prerasel svoje učitelje.

»Nekateri so že slutili, da moja igra marsikaj obeta. Zato so mi dali priložnost, da napredujem. V Žireh je bilo to bolj težko, zato sem se odločil, da se pridružim balinarjem na Trati,« pripoveduje Uroš o svojih prvih balinarskih korakih.

Tako je kot »obetaven« balinar leta 1992 zapustil Žiri. Mimogrede še omeni, da so se v žirovskem klubu zaradi njegovega odhoda še nekaj časa prepirali. Nekateri so menili, da so naredili napako, ker so mu dovolili oditi.

Balinarski klub Trata je tedaj igral v super ligi, Uroš pa se je uvrstil v 2. ekipo. Vendar je že po prvih večjih uspehih zasedel mesto v prvi ekipi. Trener je bil Ivan Breznik, ki mu je dajal tudi prve napotke.

Uroš Vehar na domačem balinišču, jeseni 1996.
Foto: Janez Pelko

Že tedaj je v klubu vladalo prijetno, tovariško razpoloženje, kar je še posebej osrečevalo Uroša. Na njegove uspehe so imeli dobri medsebojni odnosi velik vpliv.

Navsezadnje se morajo mladi tekmovalci za to zahvaliti tudi predsedniku kluba Bojanu Budnu, ki je na ta način bedel nad njimi.

»Mislim, da so mladi lahko boljši, da lahko dajo vse od sebe in pokažejo, kaj zmorejo, če jim starejši pri tem pomagajo in jih spodbujajo,« je še danes prepričan Uroš.

Leta 1993 se prvič uvrsti v mladinsko reprezentanco. Ljubljana je bila organizatorica svetovnega mladinskega prvenstva. Slovenska ekipa je dosegla drugo mesto, Uroš pa je prvič stopil na najvišjo stopničko kot najboljši bližalec.

Uspehi se začnejo vrstiti. Medalje in pokali, ki jih Uroš prinaša domov z najrazličnejših tekmovanj, imajo po navadi najzlahtnejši lesk.

Leta 1994 mu že priznajo, da je med mladinci razred zase. Zaveda se, da so k temu priznanju veliko pripomogli dobri treningi, pravo razpoloženje, predvsem pa on sam. Kratko malo zato, ker ima ta šport rad in mu je z vsem srcem predan.

Istega leta odide z mladinsko reprezentanco na svetovno prvenstvo v Saluzzo v Italiji. Ekipno postanejo svetovni prvaki, Urošu pa se pripišejo najboljši rezultati v hitrostnem zbijanju, zaradi česar postane zmagovalec v svetovnem merilu.

Težko bi bilo pozabiti tudi leto 1995.

Začne se zelo dobro, saj se mu posreči priti v člansko državno reprezentanco. Igra veliko bolje kot preostali tekmovalci. To leto je Uroš osvojil tri naslove:

- postal je državni prvak – posamezno,
- državni prvak v hitrostnem zbijanju,
- državni prvak v natančnem zbijanju.

Hkrati že začneja trenirati za svetovno prvenstvo članov v Kanadi.

Na tekmi je bil zelo nervozen, ker je želel priti med štiri najboljše na svetu. Vedel je: če zadene zadnja dva balina, bo zmaga njegova.

Njegove želje so se uresničile. Postal je vice prvak v natančnem zbijanju.

Letošnje leto pa si bo Uroš zapomnil po evropskem prvenstvu članov, ki je bilo v Saint Vulbasu v Franciji.

Postal je evropski prvak v natančnem zbijanju, Slovenci pa so med 14 ekipami iz vse Evrope osvojili 5. mesto.

Balinarska ekipa Trate si v letošnji sezoni skupaj z Urošem želi le to, da bi drugim naslovom dodali še naslov državnih prvakov, kar bi bila krona vseh njihovih dosedanjih uspehov.

Uroš je 26. avgusta letos dopolnil 20 let. In če pomislimo, koliko uspehov se je že nabralo na njegovi športni poti, lahko mirno upamo, da se bo tja do 30. leta, ko balinarji praviloma dosežejo svoj vrh, zgodilo še marsikaj.

Miren, prijazen fant, ki s svojim nasmeškom očara vsakega, je zmožen še veliko presenečenj.

SREDICA

Dokument, ki je spomenik žirovske podjetnosti

Alfonz Zajec

Spisek obrtnikov, ki ga je pred dobrimi 30 leti pokazal nam sodelavcem pokojni Leopold Strlič, je bil tako zanimiv, da sem ga poprosil, naj mi ga posodi samo toliko, da bi ga prepisal. Rade volje mi ga je izročil, a je postavil datum, kdaj naj mu ga vrnem. Danes se take stvari uredijo mimogrede. Takrat pa fotokopirnih strojev še nismo poznali, vsaj v Žireh ne. Pisalni stroj je bil glavni pripomoček. Na šest strani je prišlo 192 obrtnikov, trgovcev in branjev, ki so (takrat še neugotovljenega leta) delovali v Žireh in bili podvrženi davku. S sedanjo dopolnitvijo spiska z letnicami rojstva in smrti posameznika in z dodatnim hišnim imenom ob naslovu lahko z gotovostjo postavimo leto obdavčitve, to je 1930. Od takrat je preteklo že 66 let in mnogi najstarejši vprašani se niso mogli spomniti svojih sovaščanov, ki bi bili takrat prijavljeni kot obrtniki; drugi spet pa so se natančno spomnili človeka, vse družine in prostora, kjer je deloval s svojo obrtjo. Neznani je ostal en sam obrtnik. Na spisku je 187. po vrsti; Janez Žakelj, Žiri 4, izdelovalec komadne opeke s 100 dinarji davka. Priimek Žakelj je v Žireh pogost, zato je še dodatna ovira za ugotavljanje in ugotovitev. Naslov pove, da je stanoval ali opravljal obrt pri Kopšetu, Kogejju, Bizjaku, kakor kdo razume ime te hiše. Možna je tudi napaka v naslovu že pri originalu ali pa se je prikradla pri prepisu. Ob takem dejstvu trčiš ob spoznanje: »Kako hitro človek pride v pozabo,« kot so vedeli včasih reči starejši. Spisek preseneča v dvojem. Prvič: veliko prijavljenih »davčnih zavezancev«, kot temu rečemo danes. Glonarjev Poučni slovar pove, da so približno v tistem času imele glavne vasi komaj 1600 prebivalcev (Dobračeva 456, Nova vas 336, Stara vas 274, Žiri 516). In drugič: višina davka posameznikov. Primerjava med obrtniki nam razkrije poslovanje posameznika, ki smo ga mogoče imeli v predstavi za manj uspešnega ali pa obratno. Ali pa je tukaj tudi »znanje«, kako je treba z davkarijo, kdo bi vedel. Prav ob teh primerjavah pogrešamo nekatere obrtnike (Matija Dolenc, Ivan Zajc). Ali je bila še posebej kaka obrtna združba, v katero so bili včlanjeni, in jih zato ni na spisku posameznikov? Takratna služba tudi ni sproti spremljala posameznikov pri spreminjanju naslova, zato dobimo celo zakonca vsakega na drugem naslovu. Na prejšnjem stanovanju in v lastni hiši (Pagon).

Spisek je pripravljen za objavo z namenom, da pomaga osvetliti obdobje vsesplošne krize in posameznih obrtnikov, ki so se znašli v njej. Kako so se reševali in rešili iz nje, pa je že druga zgodba.

Na Dobračevi, 25. julija 1996

Seznam obrtnikov, davčnih zavezancev v Žireh 1930

1	Albreht Ivan	Nova vas 18	1869–1957
	Domače ime: Jekapičk Poklic: krojač		
	Davek: 3.000 dinarjev		
2	Arhar Anton	Lavrovec 26	1873–1954
	Domače ime: Matijevcov maln Poklic: mlinar		
	Davek: 500 dinarjev		
3	Bačnar Anton	Nova vas 41	1880–1961
	Domače ime: Bačnar Poklic: čevljar		
	Davek: 20.000 dinarjev		
4	Bačnar Rudolf	Stara vas 16	1903–1948
	Domače ime: Boštjan Poklic: krojač		
	Davek: 3.000 dinarjev		
5	Bizjak Franc	Žiri 4	1891–1956
	Domače ime: Kogej Poklic: trgovec		
	Davek: 10.000 dinarjev		
6	Blažič Ivan	Dobračeva 9	1903–1948
	Domače ime: Župan Poklic: gostilničar		
	Davek: 13.150 dinarjev		
7	Blažič Terezija	Dobračeva 54	1884–1948
	Domače ime: Škandar Poklic: gostilničarka		
	Davek: 8.736 dinarjev		
8	Bogataj Franc	Nova vas 2	1868–1935
	Domače ime: Mlinar Poklic: mlinar		
	Davek: 1.000 dinarjev		
9	Bogataj Frančiška	Dobračava 30	1896–1943
	Domače ime: Maček Poklic: čipkarica		
	Davek: 500 dinarjev		
10	Bogataj Ivan	Dobračava 30	1896–1975
	Domače ime: Maček Poklic: čevljar		
	Davek: 1.000 dinarjev		

11	Bogataj Kajetan	Žiri 12	1897–1950
	Domače ime: Kajtan	Poklic: čevljar	
	Davek: 8.000 dinarjev		
12	Bogataj Lovrenc	Nova vas 52	1886–1971
	Domače ime: Travnčkar	Poklic: čevljar	
	Davek: 15.000 dinarjev		
13	Bogataj Matevž	Račeva 8	1861–1932
	Domače ime: Debenc	Poklic: mlinar	
	Davek: 700 dinarjev		
14	Bogataj Zofija	Stara vas 17	1903–1988
	Domače ime: Vrabec	Poklic: trgovka	
	Davek: 4.000 dinarjev		
15	Burnik Ivan	Žiri 56	1900–1942
	Domače ime: Kovač v Tabru	Poklic: kovač	
	Davek: 1.000 dinarjev		
16	Burnik Marijana	Žiri 39	1875–1932
	Domače ime: Preskar	Poklic: trgovka s sadjem	
	Davek: 150 dinarjev		
17	Burnik Matevž	Žiri 48	1894–1957
	Domače ime: Boštjan	Poklic: trgovec s poljskimi pridelki	
	Davek: –		
18	Burnik Simon	Selo 27	1894–1950
	Domače ime: Šemon	Poklic: kovač	
	Davek: 4.000 dinarjev		
19	Burnik Simon	Jarčja Dolina 20	1894–1950
	Domače ime: Paklar	Poklic: kovač	
	Davek: 2.000 dinarjev		
20	Cankar Matija	Selo 22	1886–1945
	Domače ime: Cankar	Poklic: mizar	
	Davek: 6.000 dinarjev		
21	Cankar Matija	Selo 22	1886–1945
	Domače ime: Cankar	Poklic: žagar	
	Davek: 700 dinarjev		

22	Cankar Marija	Selo 22	1886–1945
	Domače ime: Cankar	Poklic: mlinar	
	Davek: –		
23	Cepin Tomaž	Stara vas 15	1875–1947
	Domače ime: Strojer	Poklic: trgovec s kolesi	
	Davek: 400 dinarjev		
24	Demšar Andrej	Žiri 78	1879–1969
	Domače ime: Andrejc Bahačev	Poklic: mesar	
	Davek: 8.600 dinarjev		
25	Demšar Ivan	Nova vas 32	1895–1935
	Domače ime: Anžon Jekapicov	Poklic: čevljar	
	Davek: 8.000 dinarjev		
26	Demšar Jakob	Stara vas 21	1892–1966
	Domače ime: Česen	Poklic: mizar	
	Davek: 5.000 dinarjev		
27	Demšar Terezija	Dobračeva 76	1880–1946
	Domače ime: Henrik	Poklic: trgovka s slaščicami	
	Davek: 200 dinarjev		
28	Demšar Vinko	Stara vas 11	1891–1950
	Domače ime: Bahač	Poklic: gostilničar	
	Davek: 20.375 dinarjev		
29	Demšar Vinko	Stara vas 11	1891–1950
	Domače ime: Bahač	Poklic: mesar	
	Davek: 8.960 dinarjev		
30	Dolenc Franc	Žiri 28	1884–1958
	Domače ime: Kolar	Poklic: kolar	
	Davek: 2.500 dinarjev		
31	Dolenc Milan	Stara vas 49	1906–1966
	Domače ime: Strojnica	Poklic: strojar	
	Davek: 2.500 dinarjev		
32	Erznožnik Anton	Dobračeva 24	1865–1933
	Domače ime: Žnidrčk	Poklic: krojač	
	Davek: 3.000 dinarjev		

33	Erznožnik Ivan	Dobračeva 16	1879–1967
	Domače ime: Krošelj	Poklic: trgovec s teleti	
	Davek: 600 dinarjev		
34	Erznožnik Janko	Žiri 54	1906–1982
	Domače ime: Lenger	Poklic: trgovec z mešanim blagom	
	Davek: 5.500 dinarjev		
35	Erznožnik Janko	Stara vas 11	1906–1982
	Domače ime: Bahač	Poklic: trgovec z mešanim blagom	
	Davek: 2.000 dinarjev		
36	Fortuna Jakob	Dobračeva 32	1885–1959
	Domače ime: Fortuna	Poklic: mizar	
	Davek: 3.500 dinarjev		
37	Gantar Anton	Nova vas 24	1882–1963
	Domače ime: Gantar	Poklic: čevljar	
	Davek: 120.000 dinarjev		
38	Gladek Janez	Dobračeva 61	1856–1935
	Domače ime: Gladek	Poklic: zidar	
	Davek: 4.000 dinarjev		
39	Gostiša Alojz	Stara vas 14	1898–1956
	Domače ime: Matic	Poklic: gostilničar	
	Davek: 22.550 dinarjev		
40	Govekar Ivan	Nova vas 57	1887–1961
	Domače ime: Žunar	Poklic: čevljar	
	Davek: 9.000 dinarjev		
41	Govekar Luka	Nova vas 10	1869–1950
	Domače ime: Slehernik	Poklic: čevljar	
	Davek: 1.000 dinarjev		
42	Govekar Matevž	Stara vas 47	1880–1970
	Domače ime: Čikagar	Poklic: čevljar	
	Davek: 6.000 dinarjev		
43	Gregorač Franc	Nova vas 13	1880–1959
	Domače ime: Bendetov	Poklic: pletar	
	Davek: –		

44	Grošelj Franc	Dobračeva 12	1903–1989
	Domače ime: Trpin	Poklic: čevljar	
	Davek: 5.000 dinarjev		
45	Grošelj Leopoldina	Žiri 57	1879–1961
	Domače ime: Lustik	Poklic: trgovka	
	Davek: 18.000 dinarjev		
46	Grošelj Leopoldina	Žiri 57	1879–1961
	Domače ime: Lustik	Poklic: trafikantka	
	Davek: 5.000 dinarjev		
47	Gruden Franc	Žiri 18	1890–1969
	Domače ime: Blažičk	Poklic: izdelavalec zaboječkov	
	Davek: 2.500 dinarjev		
48	Hoja Antonija	Dobračeva 80	1896–1983
	Domače ime: Hoja	Poklic: šivilja	
	Davek: 1.500 dinarjev		
49	Istenič Andrej	Lavrovec 21	1871–1957
	Domače ime: Zagrabnar	Poklic: čevljar	
	Davek: 1.500 dinarjev		
50	Istenič Franc	Dobračeva 57	1897–1977
	Domače ime: Keber	Poklic: čevljar	
	Davek: 6.000 dinarjev		
51	Istenič Ivanka	Dobračeva 3	1900–1966
	Domače ime: Tominc	Poklic: trgovka s čipkami	
	Davek: 1.500 dinarjev		
52	Jereb Franc	Račeva 13	1902–1952
	Domače ime: Nack	Poklic: gostilničar	
	Davek: 4.300 dinarjev		
53	Jereb Franc	Podklanec 12	1884–1965
	Domače ime: Sopovčan	Poklic: mlinar	
	Davek: 800 dinarjev		
54	Jereb Jakob	Opale 14	1860–1940
	Domače ime: Novohišar	Poklic: mizar	
	Davek: 600 dinarjev		

55	Jereb Lovro	Račeva 28	1876–1942
	Domače ime: Lovre	Poklic: tesar	
	Davek: 4.000 dinarjev		
56	Jereb Lovro	Račeva 28	1876–1942
	Domače ime: Lovre	Poklic: branjevec	
	Davek: 200 dinarjev		
57	Jereb Pavel	Račeva 1	1904–1985
	Domače ime: Malnarčk	Poklic: mlinar	
	Davek: 400 dinarjev		
58	Jereb Martin	Brekovice 5	1898–1962
	Domače ime: Sopovšk	Poklic: žagar	
	Davek: 2.000 dinarjev		
59	Jesenovec Pavel	Dobračeva 3	1893–1961
	Domače ime: Tominc	Poklic: sedlar	
	Davek: 3.000 dinarjev		
60	Jež Janez	Dobračeva 44	1871–1952
	Domače ime: Tomincov Janez	Poklic: trgovec s teleti	
	Davek: 800 dinarjev		
61	Jobst Anton	Žiri 77	1894–1981
	Domače ime: Burja	Poklic: lastnik menjalnice	
	Davek: 600 dinarjev		
62	Jurca Marija	Brekovice 8	1885–1946
	Domače ime: Jureč	Poklic: gostilničarka	
	Davek: 6.940 dinarjev		
63	Kavčič Franc	Nova vas 23	1887–1974
	Domače ime: Kamšk	Poklic: gostilničar	
	Davek: 5.850 dinarjev		
64	Kavčič Ivana	Žirovski Vrh	1886–1944
	Domače ime: Snopkov maln	Poklic: mlinarica	
	Davek: 200 dinarjev		
65	Kavčič Ivan	Žiri 44	1865–1933
	Domače ime: Katra	Poklic: gostilničar	
	Davek: 9.650 dinarjev		

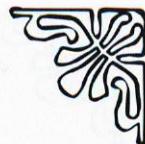
66	Kavčič Ivan	Žiri 6	1882–1947
	Domače ime: Petron	Poklic: gostilničar	
	Davek: 8.600 dinarjev		
67	Kavčič Marija	Nova vas 51	1875–1948
	Domače ime: Anže	Poklic: trgovka s čipkami	
	Davek: 1.500 dinarjev		
68	Kokelj Jakob	Dobračeva 28	1876–1957
	Domače ime: Burnik	Poklic: čevljar	
	Davek: 8.000 dinarjev		
69	Kolenc Andrej	Žiri 2	1884–1947
	Domače ime: Mesar	Poklic: mesar	
	Davek: 8.720 dinarjev		
70	Kolenc Vinko	Žiri 62	1901–1950
	Domače ime: Zakler	Poklic: sedlar	
	Davek: 2.000 dinarjev		
71	Kopač Albin	Dobračeva 25	1901–1982
	Domače ime: Bine	Poklic: čevljar	
	Davek: 15.000 dinarjev		
72	Kopač Andrej	Žiri 40	1850–1939
	Domače ime: Gričar	Poklic: izdelovalec zaboječkov	
	Davek: 100 dinarjev		
73	Kopač Anton	Stara vas 51	1875–1951
	Domače ime: Tinčk	Poklic: trgovec z lesom	
	Davek: –		
74	Kopač Gregor	Žiri 70	1874–1954
	Domače ime: Groga	Poklic: krojač	
	Davek: 4.000 dinarjev		
75	Kopač Ivan	Dobračeva 70	1899–1972
	Domače ime: Balantač	Poklic: čevljar	
	Davek: 18.000 dinarjev		
76	Kopač Ivan	Dobračeva 60	1873–1959
	Domače ime: Beštrovč	Poklic: čevljar	
	Davek: 5.000 dinarjev		

77	Kopač Ivan	Žiri 19	1893–1971
	Domače ime: Zagarčk	Poklic: čevljar	
	Davek: 6.000 dinarjev		
78	Kopač Ivan	Stara vas 55	1870–1949
	Domače ime: Markant	Poklic: opekar	
	Davek: 3.500 dinarjev		
79	Kopač Marijana	Dobračeva 70	1870–1951
	Domače ime: Balantač	Poklic: trgovka s slaščicami	
	Davek: 200 dinarjev		
80	Kopač Martin	Dobračeva 52	1877–1959
	Domače ime: V Brdu	Poklic: čevljar	
	Davek: 9.000 dinarjev		
81	Kristan Franc	Dobračeva 65	1888–1966
	Domače ime: Šemanik	Poklic: zidar	
	Davek: 1.500 dinarjev		
82	Kržišnik Anton	Stara vas 28	1884–1964
	Domače ime: Kržišnik	Poklic: trgovec z mešanim blagom	
	Davek: 7.000 dinarjev		
83	Kržišnik Franc	Nova vas 58	1888–1962
	Domače ime: Vrbančkov	Poklic: čevljar	
	Davek: 9.000 dinarjev		
84	Lapajne Dimitrij	Stara vas 54	1897–1967
	Domače ime: Arhar-Alpina	Poklic: razpečevalec čipk	
	Davek: 10.000 dinarjev		
85	Lapajne Dragotin	Stara vas 54	1869–1938
	Domače ime: Arhar-Alpina	Poklic: razpečevalec čipk	
	Davek: 7.000 dinarjev		
86	Lapuh Gustav	Žiri 4	1902–1987
	Domače ime: Kogej	Poklic: dimnikar	
	Davek: 4.000 dinarjev		
87	Lazar Luka	Stara vas 2	1881–1967
	Domače ime: Pivk	Poklic: opekar	
	Davek: 1.000 dinarjev		

88	Lenger Ivan	Žiri 3	1892–1937
	Domače ime: Špicar	Poklic: gostilničar	
	Davek: 10.550 dinarjev		
89	Leskovec Ivan	Podklanec 3	1897–1950
	Domače ime: Strojar	Poklic: strojar	
	Davek: 1.000 dinarjev		
90	Leskovec Ivan	Podklanec 3	1897–1950
	Domače ime: Strojar	Poklic: mlinar	
	Davek: 1.000 dinarjev		
91	Lesna industrija Žiri		
	Domače ime: –	Poklic: –	
	Davek: –		
92	Logar Franc	Hleviše 9	1910–1984
	Domače ime: Malnar	Poklic: mlinar	
	Davek: 1.200 dinarjev		
93	Logar Franc	Hlevni Vrh 9	1883–1962
	Domače ime: Malnar	Poklic: mlinar	
	Davek: 800 dinarjev		
94	Logar Ivan	Hleviše 18	1875–1949
	Domače ime: Šuštar	Poklic: čevljar	
	Davek: 1.000 dinarjev		
95	Loštrek Jakob	Žiri 46	1885–1947
	Domače ime: Štalar	Poklic: čevljar	
	Davek: 7.000 dinarjev		
96	Maček Josip	Žiri 27	1887–1975
	Domače ime: Maček	Poklic: čevljar	
	Davek: 50.000 dinarjev		
97	Malovrh Anton	Dobračeva 45	1886–1971
	Domače ime: Malovrh Anton	Poklic: čevljar	
	Davek: 4.000 dinarjev		
98	Malovrh Matej	Dobračeva 77	1887–1954
	Domače ime: Malovrh Matej	Poklic: čevljar	
	Davek: 8.000 dinarjev		

99	Miklavčič Franc	Dobračeva 38	1904–1983
	Domače ime: Kolišar	Poklic: mizar	
	Davek: 2.500 dinarjev		
100	Mlakar Franc	Žiri 41	1871–1953
	Domače ime: Žnidar	Poklic: krojač	
	Davek: 2.000 dinarjev		
101	Mlakar Jakob	Stara vas 44	1890–1955
	Domače ime: Mesar	Poklic: mesar	
	Davek: 9.010 dinarjev		
102	Mlakar Štefan	Žiri 60	1885–1935
	Domače ime: Mesar stara h.	Poklic: fotograf	
	Davek: 2.500 dinarjev		
103	Mlakar Vinko	Žiri 69	1897–1956
	Domače ime: Cene	Poklic: trgovec s čipkami	
	Davek: 3.000 dinarjev		
104	Mlinar Amalija	Račeva 14	1896–1982
	Domače ime: Vrbančk	Poklic: gostilničarka	
	Davek: 3.650 dinarjev		
105	Mlinar Anton	Stara vas 52	1886–1958
	Domače ime: Tone Mlinar	Poklic: čevljar	
	Davek: 10.000 dinarjev		
106	Mlinar Filip	Stara vas 7	1891–1978
	Domače ime: Frančišk	Poklic: izdelovalec zaboječkov	
	Davek: 400 dinarjev		
107	Mlinar Jakob	Selo 16	1887–1937
	Domače ime: Trgovina	Poklic: lesni trgovec	
	Davek: 2.000 dinarjev		
108	Mlinar Jakob	Stara vas 25	1866–1947
	Domače ime: Bajtarčk	Poklic: krojač	
	Davek: 2.000 dinarjev		
109	Mlinar Leander	Žiri 82	1895–1967
	Domače ime: Leander	Poklic: čevljar	
	Davek: 10.000 dinarjev		

110	Mlinar Vinko	Selo 18	1886–1950
	Domače ime: Cene	Poklic: trgovec s steklom	
	Davek: 4.200 dinarjev		
111	More Ivan	Dobračeva 41	1893–1969
	Domače ime: Kovač u Klancu	Poklic: kovač	
	Davek: 2.000 dinarjev		
112	Mravlje Ivana	Zabrežnik 8	1900–1934
	Domače ime: Šlosar	Poklic: trgovka s čipkami	
	Davek: 1.000 dinarjev		
113	Mravlje Franc	Stara vas 43	1897–1945
	Domače ime: Nežka	Poklic: izdelovalec zabojčkov	
	Davek: 300 dinarjev		
114	Mravlje Neža	Stara vas 43	1883–1970
	Domače ime: Nežka	Poklic: trafikantka	
	Davek: 800 dinarjev		
115	Naglič Nace	Dobračeva 55	1898–1963
	Domače ime: Ašernik	Poklic: čevljar	
	Davek: –		
116	Naglič Matevž	Žiri 10	1865–1940
	Domače ime: Nagličev Matevž	Poklic: mlinar	
	Davek: 400 dinarjev		
117	Novak Ivan	Stara vas 19	1893–1932
	Domače ime: Petrič	Poklic: žagar	
	Davek: 6.000 dinarjev		
118	Oblak Anton	Selo 28	1895–1961
	Domače ime: Trafikar	Poklic: trafikant	
	Davek: –		
119	Oblak Franc	Stara vas 29	1879–1936
	Domače ime: Zalešan	Poklic: mizar	
	Davek: –		
120	Oblak Ivan	Stara vas 45	1900–1958
	Domače ime: Lesičnik	Poklic: čevljar	
	Davek: 9.500 dinarjev		

121	Ovsenk Ivan	Dobračeva 19	1903–1968
	Domače ime: Mlinar	Poklic: mlinar	
	Davek: 400 dinarjev		
122	Ovsenk Ivan	Žiri 53	1883–1951
	Domače ime: Tine	Poklic: gostilničar	
	Davek: 6.700 dinarjev		
123	Ovsenk Rudolf	Žiri 23	1880–1930
	Domače ime: Kafur	Poklic: gostilničar	
	Davek: 4.400 dinarjev		
124	Pagon Angela	Dobračeva 3	1902–1980
	Domače ime: Tominc	Poklic: čipkarica	
	Davek: –		
125	Pagon Valentin	Dobračeva 89	1891–1972
	Domače ime: Pagon	Poklic: čevljar	
	Davek: 3.500 dinarjev		
126	Pečelin Gregor	Brekovice 3	1870–1940
	Domače ime: Gantar	Poklic: mlinar	
	Davek: 800 dinarjev		
127	Pečelin Gregor	Brekovice 3	1870–1940
	Domače ime: Gantar	Poklic: žagar	
	Davek: 1.000 dinarjev		
128	Pečelin Matevž	Žiri 79	1872–1961
	Domače ime: Pečelin	Poklic: čevljar	
	Davek: 7.000 dinarjev		
129	Pertovt Franc	Žiri 80	1900–1985
	Domače ime: Mrovc	Poklic: krojač	
	Davek: 5.000 dinarjev		
130	Podobnik Ivan	Račeva 10	1863–1933
	Domače ime: Noč	Poklic: izdelovalec zaboječkov	
	Davek: 500 dinarjev		
131	Podobnik Jernej	Dobračeva 17	1898–1967
	Domače ime: Na Potoc	Poklic: čevljar	
	Davek: 20.000 dinarjev		

132	Poljanšek Cecilija	Žiri 68	1898–1972
	Domače ime: Maksn	Poklic: šivilja	
	Davek: 800 dinarjev		
133	Poljanšek Franc	Žiri 73	1893–1965
	Domače ime: Štefanov Franc	Poklic: čevljar	
	Davek: 12.000 dinarjev		
134	Poljanšek Ignac	Nova vas 62	1903–1973
	Domače ime: Nace Muhovcov	Poklic: čevljar	
	Davek: 15.000 dinarjev		
135	Poljanšek Ivan	Selo 24	1890–1957
	Domače ime: Modrjanove	Poklic: kovač	
	Davek: 8.000 dinarjev		
136	Poljanšek Ivan	Selo 24	1890–1957
	Domače ime: Modrjanove	Poklic: mlinar	
	Davek: 6.000 dinarjev		
137	Ponomarenko Marija	Žiri 46	1895–1965
	Domače ime: Štalar	Poklic: šivilja	
	Davek: 700 dinarjev		
138	Potočnik Franc	Dobračeva 75	1905–1965
	Domače ime: Žaga	Poklic: mizar	
	Davek: 6.000 dinarjev		
139	Primožič Anton	Žiri 83	1870–1954
	Domače ime: Primožič	Poklic: trgovec z mešanim blagom	
	Davek: 6.500 dinarjev		
140	Primožič Ivan	Žiri 65	1869–1951
	Domače ime: Mrovc	Poklic: trafikan	
	Davek: 1.950 dinarjev		
141	Primožič Ivana	Nova vas 29	1902–1989
	Domače ime: Brck	Poklic: trgovka s čipkami	
	Davek: 1.500 dinarjev		
142	Retelj Franc	Dobračeva 81	1866–1940
	Domače ime: Paradižer	Poklic: tesar	
	Davek: 600 dinarjev		

143	Reven Janez	Nova vas 49	1891–1962
	Domače ime: Reven	Poklic: čevljar	
	Davek: 1.500 dinarjev		
144	Reven Josip	Žiri 64	1907–1955
	Domače ime: Pavlač	Poklic: izdelovalec zaboječkov	
	Davek: 500 dinarjev		
145	Rink Janez	Žiri 46	1875–1972
	Domače ime: Štalar	Poklic: krojač	
	Davek: 1.500 dinarjev		
146	Rupert Franc	Nova vas 20	1897–1969
	Domače ime: Krek	Poklic: pek	
	Davek: 3.500 dinarjev		
147	Rupert Frančiška	Nova vas 20	1890–1969
	Domače ime: Krek	Poklic: trgovka z mešanim blagom	
	Davek: 4.500 dinarjev		
148	Seljak Franc	Dobračeva 9	1892–1955
	Domače ime: Mesar	Poklic: mesar	
	Davek: 6.000 dinarjev		
149	Stanovnik Ignacij	Žiri 59	1884–1968
	Domače ime: Kovač	Poklic: kovač	
	Davek: 3.000 dinarjev		
150	Starman Franc	Selo 6	1880–1952
	Domače ime: Kovač	Poklic: kovač	
	Davek: 4.000 dinarjev		
151	Starman Ivan	Stara vas 35	1874–1940
	Domače ime: Kovač	Poklic: kovač	
	Davek: 5.000 dinarjev		
152	Starman Josip	Račeva 2	1905–1968
	Domače ime: Kovač	Poklic: kovač	
	Davek: 6.000 dinarjev		
153	Strel Franc	Žiri 16	1864–1930
	Domače ime: Na Rovtu	Poklic: mlinar	
	Davek: 1.200 dinarjev		

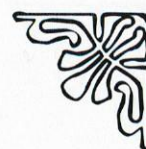
154	Štrel Franc	Žiri 16	1864–1930
	Domače ime: Na Rovtu	Poklic: sodavičar	
	Davek: 2.000 dinarjev		
155	Štrlič Janez in drugi	Dobračeva 78	1879–1936
	Domače ime: Tinčk	Poklic: trgovec z mešanim blagom	
	Davek: 4.000 dinarjev		
156	Štrlič Jakob	Žiri 11	1865–1944
	Domače ime: Štrlič	Poklic: čevljar	
	Davek: 6.000 dinarjev		
157	Štrlič Matej	Dobračeva 11	1885–1968
	Domače ime: Čelešnik	Poklic: čevljar	
	Davek: 15.000 dinarjev		
158	Šinkovec Lovro	Stara vas 26	1878–1945
	Domače ime: Kevder	Poklic: krojač	
	Davek: 2.000 dinarjev		
159	Šorli Ignac	Žiri 67	1867–1948
	Domače ime: Mršak	Poklic: izdelovlec zaboječkov	
	Davek: 300 dinarjev		
160	Šorli Josip	Stara vas 46	1898–1969
	Domače ime: Vrban	Poklic: čevljar	
	Davek: 20.000 dinarjev		
161	Šorli Marija	Žiri 67	1869–1947
	Domače ime: Mršak	Poklic: prodajalka kruha	
	Davek: 300 dinarjev		
162	Šorli Matevž	Žiri 80	1899–1964
	Domače ime: Mrovc	Poklic: pek	
	Davek: 4.000 dinarjev		
163	Šorli Tomaž	Selo 14	1900–1945
	Domače ime: Žvrlin	Poklic: strojar	
	Davek: 1.000 dinarjev		
164	Šparovec Blaž	Žiri 80	1894–1971
	Domače ime: Mrovc	Poklic: brivec	
	Davek: 3.600 dinarjev		

165	Šubic Ivan	Nova vas 21	1882–1943
	Domače ime: Primcova bajta Poklic: čevljar Davek: –		
166	Šubic Katarina	Nova vas 14	1891–1975
	Domače ime: Muhovec Poklic: sejmar Davek: 200 dinarjev		
167	Šubic Valentin	Stara vas 37	1861–1934
	Domače ime: Tinik Poklic: pleskar Davek: –		
168	Tavčar Jakob	Dobračeva 6	1897–1968
	Domače ime: Tinčna Poklic: čevljar Davek: 9.000 dinarjev		
169	Tratnik Anton	Vrh 19	1873–1942
	Domače ime: Tone Poklic: branjevec Davek: 300 dinarjev		
170	Tratnik Anton	Vrh 19	1873–1942
	Domače ime: Tone Poklic: gostilničar in trafikant Davek: 2.300 dinarjev		
171	Tratnik Ivana	Nova vas 9	1881–1959
	Domače ime: ? Poklic: trgovka s slaščicami Davek: 300 dinarjev		
172	Tratnik Matevž	Podklanec 7	1890–1970
	Domače ime: Buhčeva žaga Poklic: žagar Davek: 2.000 dinarjev		
173	Trček Ivan	Račeva 22	1900–1948
	Domače ime: Micnk Poklic: trifikant Davek: 300 dinarjev		
174	Trček Janez	Nova vas 36	1873–1955
	Domače ime: Kosem Poklic: zidar Davek: 550 dinarjev		
175	Trček Marija	Račeva 5	1870–1952
	Domače ime: Stričk Poklic: trgovka z jajci Davek: 300 dinarjev		

176	Tušar Sebastijan	Stara vas 8	1880–1943
	Domače ime: Boštjan	Poklic: mizar	
	Davek: 2.500 dinarjev		
177	Tušar Janez	Stara vas 45	1873–1947
	Domače ime: Tušar	Poklic: čevljar	
	Davek: 4.000 dinarjev		
178	Ušeničnik Ivana	Selo 1	1900–1931
	Domače ime: Kendovc	Poklic: gostilničarka	
	Davek: 6.100 dinarjev		
179	Volf Terezija	Žiri 47	1882–1970
	Domače ime: Pek	Poklic: pekarica	
	Davek: 3.500 dinarjev		
180	Vončina Josip	Dobračeva 81	1891–1964
	Domače ime: Paradižar	Poklic: čevljar	
	Davek: 4.000 dinarjev		
181	Vrhovec Helena	Žiri 77	1893–1977
	Domače ime: Burja	Poklic: gostilničarka	
	Davek: –		
182	Zajec Marija	Dobračeva 29	1898–1982
	Domače ime: Dekla	Poklic: trgovka z mešanim blagom	
	Davek: 12.000 dinarjev		
183	Zajec Marija	Dobračeva 29	1898–1982
	Domače ime: Dekla	Poklic: pekarica	
	Davek: 4.000 dinarjev		
184	Zajec Matija	Dobračeva 43	1870–1943
	Domače ime: Matičk	Poklic: čevljar	
	Davek: 6.500 dinarjev		
185	Žakelj Anton	Stara vas 36	1879–1967
	Domače ime: Balčkov Tone	Poklic: čevljar	
	Davek: 10.000 dinarjev		
186	Žakelj Ivan	Dobračeva 69	1887–1945
	Domače ime: Fricov A.	Poklic: čevljar	
	Davek: 20.000 dinarjev		

187	Žakelj Janez	Žiri 4	
	Domače ime: Kogej	Poklic: opekar	
	Davek: 100 dinarjev		
188	Žakelj Jakob	Nova vas 6	1875–1937
	Domače ime: Prapoče	Poklic: kovač	
	Davek: 1.600 dinarjev		
189	Žakelj Matevž	Dobračeva 73	1876–1965
	Domače ime: Blažontarjev M.	Poklic: branjevec	
	Davek: 300 dinarjev		
190	Žakelj Matevž	Dobračeva 68	1890–1969
	Domače ime: Balčkov M.	Poklic: čevljar	
	Davek: 6.000 dinarjev		
191	Žakelj Matevž	Nova vas 28	1894–1977
	Domače ime: Klobučar	Poklic: opekar	
	Davek: 500 dinarjev		
192	Žust Franc	Račeva 6	1898–1940
	Domače ime: Abraht	Poklic: mizar	
	Davek: 2.000 dinarjev		

Splošna pripomba:

zaporedna številka v seznamu se ujema s številko ob ustrezni sliki!

Poziv bralcem:

kdor ima kakršnekoli slike ali podatke, ki jih v tej objavi ni, naj jih posreduje avtorju Alfonzu Zajcu (064 692 594) ali uredništvu ŽO (064 691 202). Objavili jih bomo v prihodnji številki.

Povabilo sedanjim podjetnikom in obrtnikom:

v prihodnji številki ŽO (decembra 1997) bomo objavili seznam vseh, ki se s podjetništvom in obrtjo ukvarjajo danes. Tiste, ki bodo to objavo podprli, bomo natisnili poudarjeno ...

PIONIRJI ŽIROVSKEGA PODJETNIŠTVA

Knjigovodski tečaj, ki je bil pri Burji leta 1912, dokazuje, da so se mladi in starejši hoteli izobraziti v tem znanju. Med najmlajšim in najstarejšim obiskovalcem tečaja je namreč 32 let razlike. Vse osebe so nam znane, zato jih predstavimo:

V prvi vrsti, od leve proti desni:

1. Francelj Boštjanov
2. Mica Županova
3. Alenka Prapoška
4. Julči Pavlinova
5. učitelj Železnikar
6. Francka Krekova
7. Johana Katrna
8. Mici Diklna
9. Polda Kebrova

V drugi vrsti:

1. Tone Hribčerjev – Lustik
2. Tone Balčkov
3. Vinko – Bahač
4. Lojze Česnov – poštar
5. Lipe Gantar
6. Jesenka
7. Slehernik
8. Lovre Šinkovec
9. Vic

V tretji vrsti:

1. Boštjan
2. Krištanček
3. Anže Fricov
4. Martin z Brda
5. Anže Boštjanov
6. Jakob Minin
7. Janez
8. Pečelin
9. Matičk

Obrtna šola tik pred 1. svetovno vojno. Večina teh učencev je imela 1930 samostojno obrt. Učitelji na sliki: kaplan Jožef Fröhlich, Leopold Hladnik in Ivan Stenovec.

Tečaj mojstrov obrtnikov. Za kakšen tečaj je šlo: knjigovodski, računovodski? Morda ga je vodil Janez Oblak, ki sedi v sredini? Kdo bi vedel? Predstavimo udeležence.

V prvi vrsti sedijo od leve proti desni:

1. Lovre Šinkovec
2. Čelešnik
3. Janez
4. Janez Žunarjev
5. Strojer
6. Kolar

Za njimi stojijo:

1. Tone Mlinar
2. Matičk
3. Zelman
4. Jaka Česnov
5. Starman – kovač
6. Matevž Šorli

**POSTOLARSKA RADIONA
PRAVE KRANJSKE OBUČE
ANTON BAČNAR**

NOVA VAS 41

Pošta ŽIRI

SLOVENIJA

preporuča svojo najbolju
radionicu cipela. Bakandže
za štrapac ili poluštrapac!
Izrađuje se sve rukama od
najbolje domaće kože. Cje-
nike na zahtjev badava.

RUDOLF BAČNAR
KROJAČ
ŽIRI NAD ŠKOFJO LOKO

se priporoča cenjenemu občinstvu
za vsa krojaška dela.

6

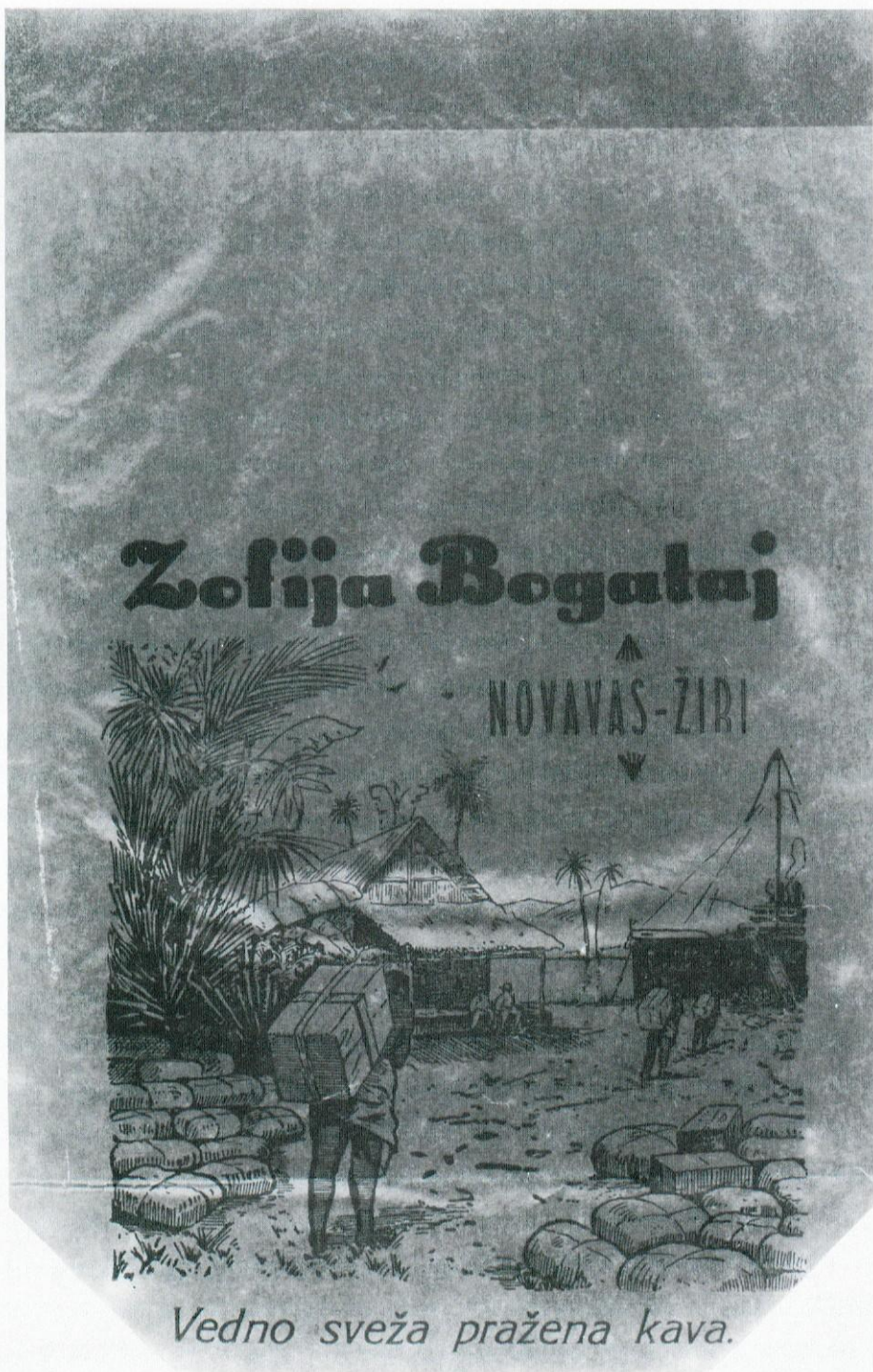

Gostilna in trgovina z vinom na debelo – Fran Blažič. Po domače ji pravimo Pri Županu na Dobračevi. Fotografija je nastala leta 1926 ob poroki lastnika gostilne Ivana z nevesto Francko in njegove sestre Ivanke z ženinom Franceljem (Francem Primožičem).

7

Gostilna Franc Gantar je bila na Dobračevi pri Škandru. Stala je pred današnjim gasilskim domom. Fotografiran je pogreb starega očeta te hiše leta 1912. Prepoznani na sliki so: Janez Oblak (Sorn), ki drži križ, desno od njega je Maks Istenič (Kebrov), čisto na levi pa pred kratkim umrli Jože Primožič (Šemonov). Takrat je bil star šest let in pol.

»Vedno sveža pražena kava«. Tak je napis pod podobo dežele z druge celine, kjer pridelujejo pravo kavo. Tudi v Žireh je bila dobro poznana, kar dokazuje reklamni napis na vrečki za 250 g kave. Tudi natis sam je bil za tiste čase že dosežek.

Hiša Andreja Demšarja, mesarja. Tudi na zidu piše tako; na sliki je v belem predpasniku. Desno od prednjega vogala je vidna majhna plošča. Ta pove, da je tukaj ordinacija dr. Ernesta Demšarja. Njegova prva žena Dragica stoji na vogalu hiše (v temni obleki).

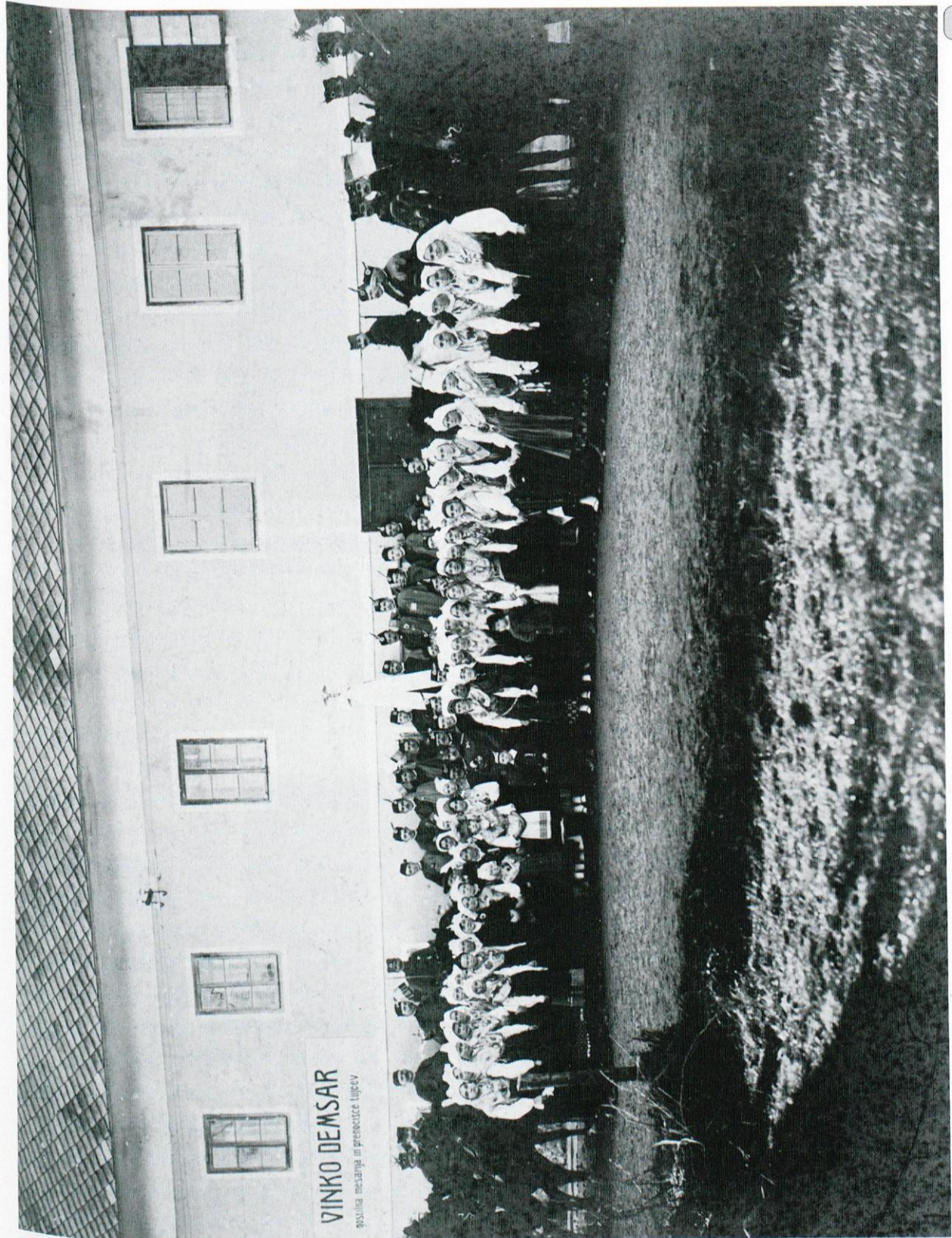
Ivan Demšar

postolar

*Nova vas broj 32, p. Žiri,
Slovenija.*

*Ručna radionica cipela!
NA VELIKO! ● NA MALO!*

Za kakšno slovesnost je šlo, da se je pred fotografski aparat postavilo toliko ljudi in da je bila Bahačeva velika hiša komaj dovolj dolga kulisa za narodne noše, ljudi v krojih in celo na konjih? Napis na hiši je dobro viden in prav poseben, piše namreč: »Vinko Demšar, gostilna, mesarija in prenočišče tujcev«. Bi potemtakem domačin ne smel prespati v njej?!

31

Zakonca Ivana Čadež (1873–1934) in Matija Dolenc (1866–1950) sta prišla s Poljanskega in kupila hišo v Stari vasi št. 15. Pri Strojerju se je reklo. Stala pa je pred današnjo blagovnico. Na sliki: starša Ivana in Matija Dolenc, sinova Janko in Milan, hčerki Minka in Anica.

33

Družinska fotografija Krošljevih iz leta 1930. Zakonca Janez in Frančiška Erznožnik z otroki. Z leve: Janko, Slavka, Ivanka, Pavel, Zdravko, Ciril, Marina, Metod, Tone, Stanko.

»Janez Erznožnik, trgovina z deželnimi pridelki«, piše na hiši pri Krošlju. Viden je le zadnji del napisa. Pred fotoaparata pa so se postavili stari in mladi, malo pred 1. svetovno vojno.

Čevlarskemu mojstru Antonu Gantarju iz Nove vasi se je uspelo prebiti iz majhne čevlarske obrti v čevlarsko industrijo. Spoznal je, da brez sodobnih strojev ne bo mogel konkurirati razvoju v čevlarski obrti po svetu, zato si jih je sproti kupoval. Na sliki: Gantarjeva delavnica od zunaj.

Gantarjevi delavci so se verjetno slikali neko nedeljo, saj so vsi v »zakmašnih«
 oblekah. Ker so skoraj vsi poznani, jih predstavimo poimensko in kar po domače.
 Od leve proti desni ležijo: Jože Kovačev, Ludvik Kovačev, Franc Gantarjev, Jože Krajski. V prvi vrsti: Julka Gantarjeva, Temelj Gantar, Tonica Gantarjeva, žena Ana, Slavka Gantarjeva, Francka Staretova. V drugi vrsti: Franca Ratajčova, Jože Prapošk, Franca Melcova, Lojze Bregov, Vinko Prapošk, Andrej Logatčan, Peter Krčev, Kužnik s Štajerskega, Ivo Anžetov. V tretji vrsti: Anžončk, Jaka Prapošk, ... (?). Polde Lipetov, Blaž Prebečkov, Žitko, Jokl Jurjev, Pavle Zagrečkov. V zadnji vrsti: Franc Matajcov, Tomaž Peskov, Pišk, Franc Trček, Vinko Klobučarjev, Polde Slehernikov, Karel Debencov.

Čevljarjska delavnica turtke

Antona Gantarja.

Pogled v Gantarjevo delavnico. Da se lahko vsi delavci slikali, so delovne mize staknili skupaj in se stisnili okrog njih. Tudi prešivalke so stroje pomaknile v sredino in obkrožile najmanjšega lastnikovega sina Franca, ki je stopil po očetovih stopinjah. Žal poznejši čas ni bil naklonjen zasebni podjetnosti.

Izložbeno okno, v katerem so čevlji žirovske izdelave – pojem zagotovljene kakovosti.

Stanko Gantar, lastnikov nečak, je šel v Karlovec na Hrvaško in tam prodajal žirovske čevlje.

»Gostilna, prenočišča, avtogaraža« – tako piše na Maticovi hiši, ki se bo zdaj zdaj umaknila pozabi. Vidna je tudi Boštjanova hiša, v kateri je domoval krojač Rudolf Bačnar.

Ivan Govekar

*Nova vas broj 7, p. Žiri,
Slovenija.*

*Najbolja
ručna radionica cipela!
NA VELIKO! • NA MALO!*

Fotografija iz leta 1931. Gospodar Matija Jurca z ženo Marijo, otroki in posli, ki so bivali pod Jurečevo streho.

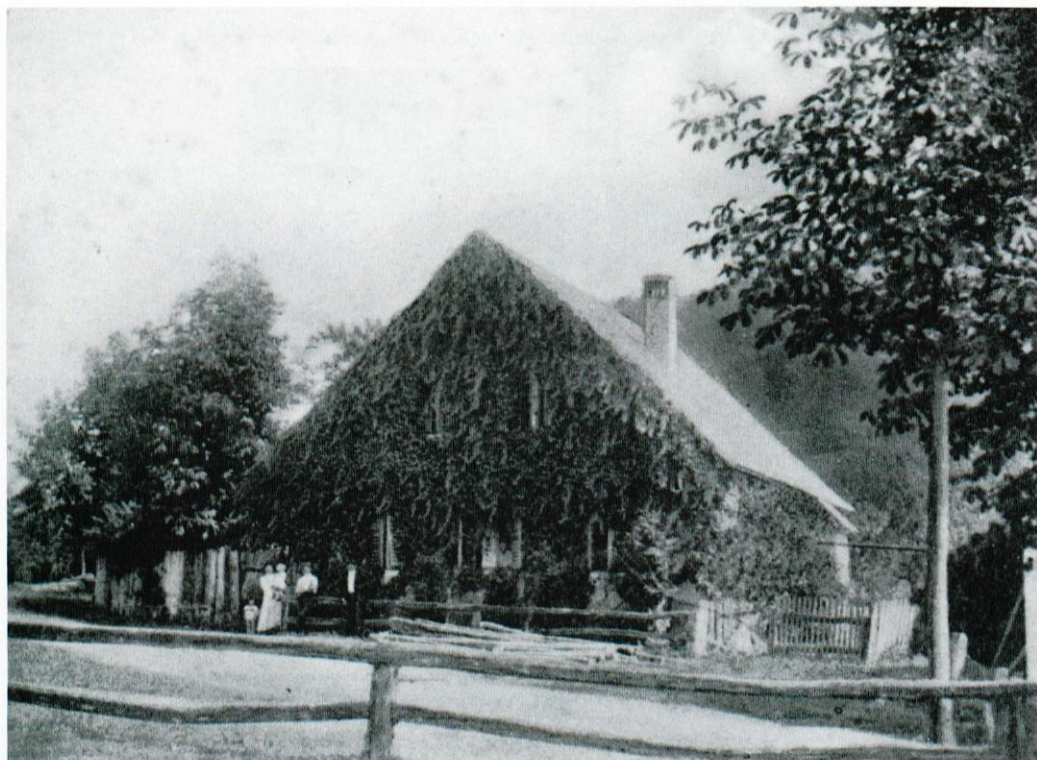
»Matija Jurca, Gostilna pri Jureču«. Tak je napis nad vhodnimi vrati hiše, ki je ni več. Fotografiral jo je fotograf Josip Pelikan iz Idrije. Pod razglednico piše: Brekovec – Gostilna pri Jureču. Tudi Brekovec zdaj pišemo drugače: Brekovice.

Franc Kavčič je prišel h Kamšku z Dobračeve, zato prejšnjega žiga ni spreminjal. Patriotska zavest?!

Franc Kavčič
 post. gost.
DOBRAČEVA p. Žiri

Gostilna pri Kamšku v Novi vasi. Gostom, samim možem, so v zgodnjem spomladanskem soncu postregli kar pred hišo.

Še starejša fotografija gostilne, katere lastnica je še bila Marjana Sedej. Na sliki je nekdanje županstvo v Žireh.

Gostilna pri Petronu. Mogočna zgradba z gospodarskim poslopjem v nekdanjem središču Žirov. Napis na čelni strani hiše je viden, ni pa razpoznavno, kaj natančno je napisano. Tu so se ustavljali potniki, ki so pripotovali iz Idrije, in domačini. Sklepale so se kupčije, saj je ob določenih dnevih prihajal sem notar. Ni še ugotovljeno, zakaj naj bi bil prav v tej hiši 21. 1. 1872 rojen Josip Mazi, profesor, ravnatelj 1. realne gimnazije v Ljubljani, prevajalec in strokovni pisatelj. Umrl je 25. 6. 1935 v Ljubljani. Kdo bi vedel?

Kopačeva hiša, ki po zunanosti ni veliko spremenjena. Ob njej na desni stoji sin Bogomir, ki je imel očetove načrte, čas zanje pa ni bil pravi. S podobnimi načrti je v Franciji uspelo sinu Antonu. Še zdaj vodi veliko firmo cestnega podjetja Kopač.

73

Mladi Anton Kopač.
Foto: Oton Sadar,
Škofja Loka

73

Starejša fotografija, na kateri se je »ovekovečil« tudi pes Sultan, prikazuje starša Antona in Marijo Kopač z otroki: Filip, Johan, Mici, Leopolda.

Družinska fotografija, narejena pred domačo hišo. Od leve proti desni: sin Filip, Leander, oče Kopač, vnuk Joško, hči Leopolda, vnukinja Tonica. Stojijo: hči Mici, sin Zorko, Mirko, Tone, hči Ida.

Kronovina Kranjska. Eksh. št. 6058

Obrtni list.

Anton Kopač
Kranjski

Je pri tukajšnjem c. kr. okrajnem glavarstvu prijavił *prato*
obrt *spajarskega lesarja*
v hišni št. *29* v *Kranjski*
in se mu izda ta obrtni list.

Zaradi odmerjenja pridobinskih davka se morate takoj, ko pričnete obrt izveševati, zglasiti pri c. kr. davčnem nadzorniku v Logatcu.

Obrt se je pod št. *11* obrtni zapsnik vknjižila.

Vsaka prenova ali preložitve obrtovališča se mora v smislu § 32 in 39 obrtnega reda tu sem naznaniti, sicer zpadete zakoniti kazni.

C. kr. okrajno glavarstvo Logatec.
dne *11* 191*8*

No. 5979.

Obrt je prijaviłjn v smislu §. 456. obrt. zakona in registriran v registru IV. pod zap. št. 314.
Spisako načelstvo v Logatcu,
dne 9. junija 1918.

Kronovina Kranjska. Eksh. št. 1913

Obrtni list.

Gregor Anton Kopač
Kranjski št. 29

Je pri tukajšnjem c. kr. okrajnem glavarstvu prijavił *prato*
obrt *izdelovanje črnih želez*
v hišni št. *v naselju št. 340 h. r. Loharica*
in se mu izda ta obrtni list.

Zaradi odmerjenja pridobinskih davka se morate takoj, ko pričnete obrt izveševati, zglasiti pri c. kr. davčnem nadzorniku v Logatcu.

Obrt se je pod št. *2525* v obrtni zapsnik vknjižila.

Vsaka prenova ali preložitve obrtovališča se mora v smislu § 32 in 39 obrtnega reda tu sem naznaniti, sicer zpadete zakoniti kazni.

C. kr. okrajno glavarstvo Logatec.
dne *26* 190*8*

No. 5977.

Obrt je prijaviłjn v smislu §. 456. obrt. zakona in registriran v registru II. pod zap. št. 540.
Spisako načelstvo v Logatcu,
dne 9. 6. 1908.

- OKRAJNO GLAVARSTVO LOGATEC -

št. 5643. Logatec, dne 19. avgusta 1921.

- OBRTHI LIST -

Gošpos ANTON KOPAČ v STARI VASI št. 51, rojená leta 1875, prištolen v ŽIREH je dne 18./7. 1921 prijavil nastop prostega obrta:

= TRGOVINE Z DEŽELNIMI PRIDELKI RAZVEN JAJC TER =
= MLEKA =

kateraga bo izvrševal v STARI VASI h. št. 51 obdina živi.-

Ta obrt je vpisan v obrtnem registru za prosto obrti rod tekočo številko 164.-

 [Signature]

Mo. 5982.

Obrt je prijavljen v smislu §. 456. obrt. zakona in registriran v registru IV. pod zapor. št. 313.

Sreško na^omlstvo v Logatec,
dne 9. junija 1932.

 [Signature]

Anton Kopač je zares zaoral na široko in globoko:

1. Bil je gradbenik – mojster. Za svoje potrebe je zgradil stavbo današnjega Polixa. Gradil je hiše »na ključ« ob današnji Loški ulici (Stara vas). Njemu so zaupali zidavo sokolskih domov v Žireh, Gorenji vasi, Škofji Loki, Gorenjem in Dolenjem Logatcu, obnavljal je poškodovani jez na Fužinah itd.
2. H gradbeni stroki grede tudi gradbeni izdelki, zato je leta 1911 prijavil obrt Izdelovanje cementne opeke.
3. Leta 1921 je prijavil prosto obrt – Trgovino z deželnimi pridelki, razen jaje ter mleka.
4. Dobil je dovoljenje za prevoznitstvo.
5. Leta 1913 je prijavil obrt Prosta trgovina z lesom. Skladišča in obrati so bili na Gorenjskem in Štajerskem. Zaradi tako obsežnih poslov je v Ljubljani odprl centralo. Preseneča zaglavje firme na dopisih, uporabljenih v Ljubljani: so v dveh barvah, rdeči in črni, s prevodom dejavnosti v italijanščino, nemščino in francoščino.

Od vseh 192 tukaj imenovanih ljudi, ki so se ukvarjali z obrtjo ter imeli običajno še nekaj zemlje in živine, se lahko samo čudimo podjetnosti Antona Kopača (1875–1951). Rod izhaja iz Breznice. Njegov brat Jernej Kopač (1861–1946), priznani gospodarstvenik, je imel svečarsko podjetje v Gorici in pozneje v Ljubljani pod imenom Pax. Anton je imel prijavljenih pet obrti. Uspešno jih je vodil in napredoval. Strokovnjake čakajo dokumenti, ki bodo pojasnili, zakaj je prav v tridesetih letih vse propadlo in bilo tudi vse prodano.

Ljubljana, 10. avgusta 1921.

A. KOPAČ
LESNA INDUSTRIJA
Centrala
LJUBLJANA
Aleksandrova cesta 8

DOGOVOR.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

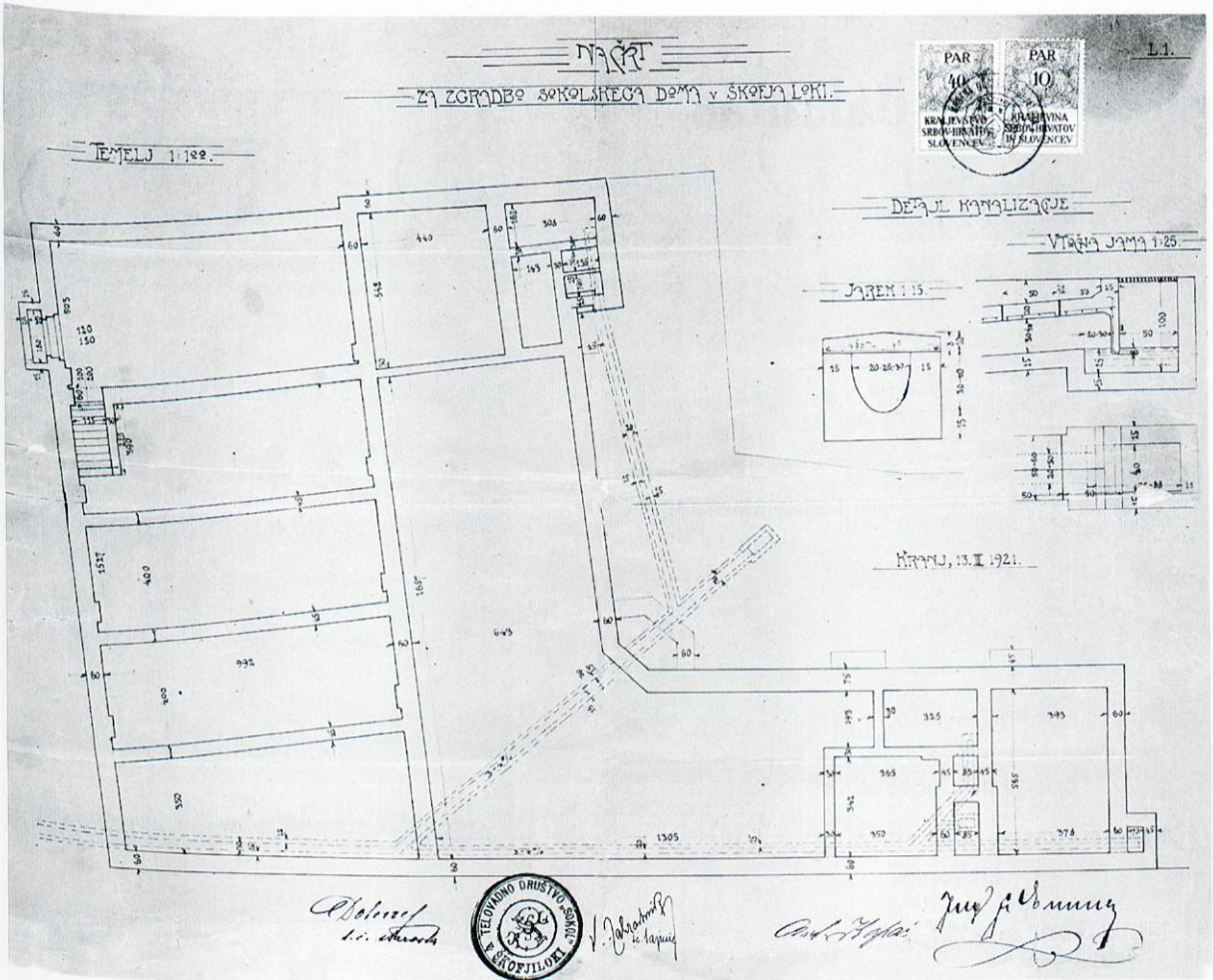
1) Anton Kopač, lesni trgovec v Ljubljani priznava, da dolguje g. Jerneju Kopaču, posestniku Celovška cesta št. 14 svoto Din 321.896- recii f _____ Dinara, katero svoto se obvežen vrniti tekom dveh let. Objednem dovoljnjem, da sme Josip Kunstelj od vsake fakture lesa, ki ga je prejštil Ant. Kopač njemu v prodajo, odtrgati 25 % fakturnega zneska in to svoto nakazati g. Jerneju Kopaču.

2) Josip Kunstelj, lesni trgovec na Vrhniki se obveže, da bo od vsacega inkasiranega zneska fakture, ki jih bo izstavljal, tičočih se prodaj lesa Antona Kopača v smislu njune pogodbe z dne 16. marca 1920 odtrgal 25 % in to svoto nakazal g. Jerneju Kopaču v Ljubljani, Celovška cesta št. 14 in za izvršitev te obveze jamči s svojo inovino.

3) Jernej Kopač se zadovoljuje s predmetnim plačilom danega kredita Antona Kopača in izjavlja, da ne bo zahteval vrnitve kapitala, dočler se bo predmetna obveza izvrševala v redu.

[Signature]

Tajni predmetni listi, ki vsebujejo podatke o poslovanju, ne smejo biti razkrijani. Razkrijanje se smatra za prekršek kazni oblikovan po zakonu. Pridržano v hiši in v Ljubljani.

Načrt zgradbe Sokolskega doma v Škofji Loki. Na sliki njeni graditelji.

75

I. Kopač * Balantač

Žiri, Slovenija

preporuča p. n. općinstvu
ručnu radionicu cipela.

NA VELIKO!

NA MALO!

80

Martin Kopač

postolar i posestnik

Dobračeva br. 52, p. Žiri,
Slovenija

preporuča svoju najbolju
ručnu radionicu cipela.

83

Franc Kržišnik

Ručna radionica cipela.

ŽIRI, SLOVENIJA

97

ANTON MALOVRH

POSTOLAR

DOBRAČEVA št.45

Pošta ŽIRI

SLOVENIJA

Najbolje cipele!

Opstojeća 16 godina.

98

Matej Malovrh

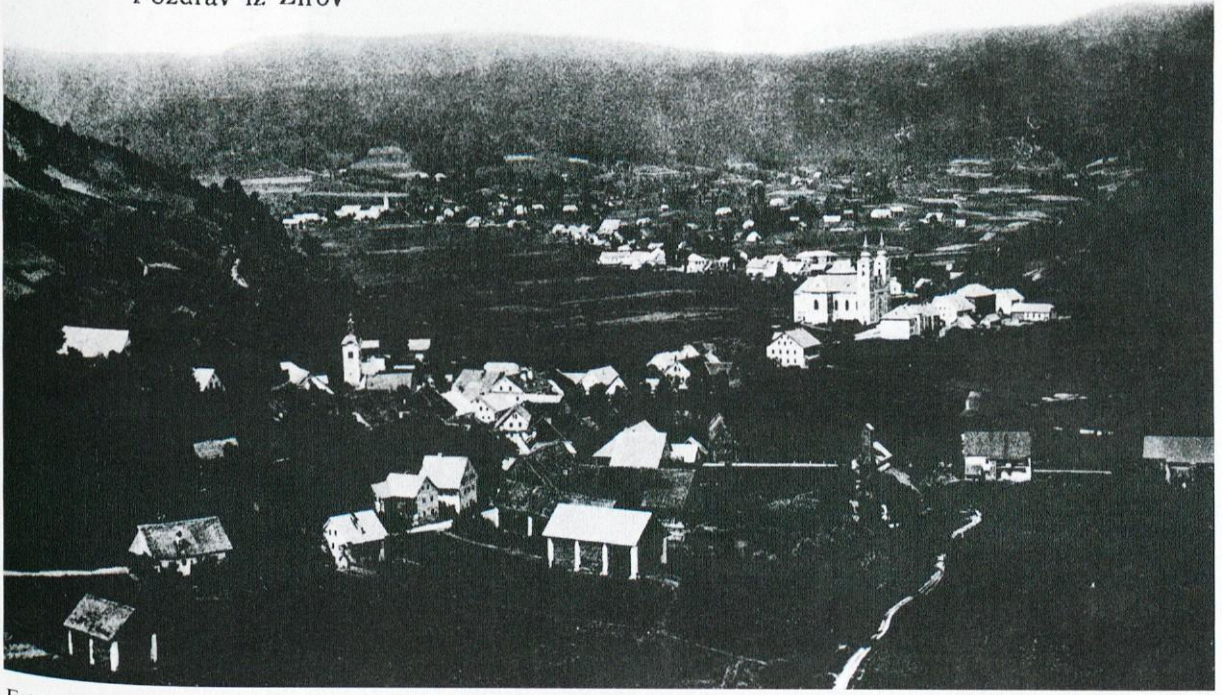
postolar

Dobračeva br. 77, p. Žiri,
Slovenija

preporuča svoju najbolju
ručnu radionicu cipela.

Pozdrav iz Žirov

Fotografiral in natis razglednice založil Štefan Mlakar, fotograf, Žiri 1923.

Hiša Leandra Mlinarja. Nad vrati piše: »Mlinar Leander, čevljar«. Bil je pravi mojster. Delavnica je bila na levi in je imela veliko svetlobe.

Čevljarski strokovni tečaj 1910 v Žireh, ki so se ga udeležili vedoželjni mojstri. Spredaj od leve proti desni sedijo: Jože Maček, Anton Malovrh, strokovni učitelji Kumeršek, Matija Zajec, Matej Strlič. Iz druge vrste sta prepoznana samo Leander Mlinar (četrti) in Ivan Reven (šesti).

Okrog 1900 je bil uspešen mojster tudi Jernej Mlinar, Leandrov oče. Na sliki sedi v sredini, obkrožajo ga njegovi pomočniki: Anton Žakelj na levi in Blaž Dolinar na desni. Kdo objema oba?

Delavnica Leandra Mlinarja leta 1930. Mojster Leander stoji, žena Marijana je za strojem, hči Zorka in sin Leander sta našla v delavnici dovolj zabave in zanimivosti. Ob vajencu Lojzetu Osredkarju na levi se vrstijo pomočniki: Karel Vrsničanov, Andrej Lenarčev, Mirko Rinkov, Cene Kavčič.

Delavci so si večkrat privoščili plavi ponedeljek in ga popestrili z glasbo. Na zidu je pritrjena plošča, ki daje vedeti, da je tukaj popravjalnica koles.

Dežela: *Škotska*
Land: *Škotska*

Štev. | *34*
Br. |

Politični okraj: *Chogatec*
Politischer Bezirk:

DOMOVINSKI LIST
Heimatschein

s katerim občina *Čine* potrjuje, da
vomit von der Gemeinde bestätigt wird, daß

Ime *Leander Mlinar*
Name

Značaj, kaj je, ali s čim se peča *solški učencev*
Charakter oder Beschäftigung

Leta starosti *7/2. 1895*
Alter

Stan (samski ali zakonski) *samski*
Stand (ledig oder verheiratet)

ima v ti občini domovno pravico.
in dieser Gemeinde das Heimatsrecht besitzt.

Kupčinstvo Čine dne *11. septembra* 1904
da

Lastnoročni podpis stranke:
Eigenhändige Anteschrift der Partei:
Leander Mlinar

Za občino: — In die Gemeinde:
Župan: — Der Bürgermeister:
Anton Kojac

PREDSTOJNIŠTVO
OBČINE
* ŽIR *

Kdo se lahko ponaša s podobnim dokumentom? Leander Mlinar ga je dobil kot devetletni deček, ko je šel v ljubljansko šolo. Poimenovanje kraja na tem dokumentu je različno. Predstojništvo občine v žigu je zapisano kot ŽIR, v besedilu, s katerim občina potrjuje dokument, piše ŽIRI.

Posebej zanimiva fotografija. Največ je o tem besedilu povedano na hrbtni strani slike. »Leander v Makedoniji leta 1934 kot trgovski potnik za žirovske čevlje. Slika je pred hišo Šiptara, narejena za predelavca v tunelu Banjica, pri katerem sem imel zalogo čevljev. Tu je tudi ing. Alojz Poljanšek, stanoval pa je v inženirski stavbi.«

Po Jugoslaviji je Leander agenturil kar s kolesom. Tudi oblečen je za kolo; pumparice in obvezen usnjen površnik. V njem je imel vedno skrit samokres. Za vsak primer. Po zagotovitlu ga ni bilo treba uporabiti niti proti volkovom.

Samokres je imel svojo usodo, ki nam je zdaj vsem v izziv – da pobrskamo po spominu. Za kaj gre: Na veliki petek, to je 11. 4. 1941, so zasedli Žiri italijanski vojaki. Kdaj pa so odšli in prišli Nemci? To je zdaj vprašanje.

Loški razgledi XIII, 1966, str. 12, navajajo: v nedeljo, 20. aprila. Župnijska kronika župnije Žiri: v nedeljo, 27. aprila.

Tu pa je fotografija, zdaj najdenega POTRDILA, ki nosi datum 28. 4. 1941 (ponedeljek), in pove, da je Leander Mlinar »danes« izročil samokres občini Žiri po nalogu mestne komande Kr(aljeve) Italijanske Vojs(k)e v Žireh. Žig in podpis predsednika in tajnika občine so originalni. Vprašanje je tukaj; nanj je zdaj treba natančno odgovoriti, da ne bo toliko razlag.

Uprava občine Žiri.-
 Štev. služ.

Žiri, dne 28/4 1941

P O T R D I L O .-

Podpisana uprava občine Žiri potrjuje, da je g.- U
Mlinar Leander iz Žiri številka 82
 izročil danes svojo lovsko puško, samokres i. t. d. ki poseduje
 na podlagi orožnega lista številka 135 Reg.
 Po nalogu mestne komande Kr. Italijanske vojske v Žireh.-

Uprava občine Žiri.-

Tajnik: [Signature]

Predsednik: [Signature]

Praznovanje pusta še pred I. svetovno vojno kaže tale fotografija. »Svatje z nevesto in ženinom« (v nevesto je našemljen Bahač, v policaja Leander Mlinar) so namenjeni v gostilno pri Brezničanu. Na desni je vidna farovška štala. V ozadju je znana trgovina pri Lengarju. To je bila zadnja trgovina z blagom na tem koncu. In če nakupovalki nobena ruta ali blago nista bila povšeči, je »stopila kar naprej« – v Idrijo!

124

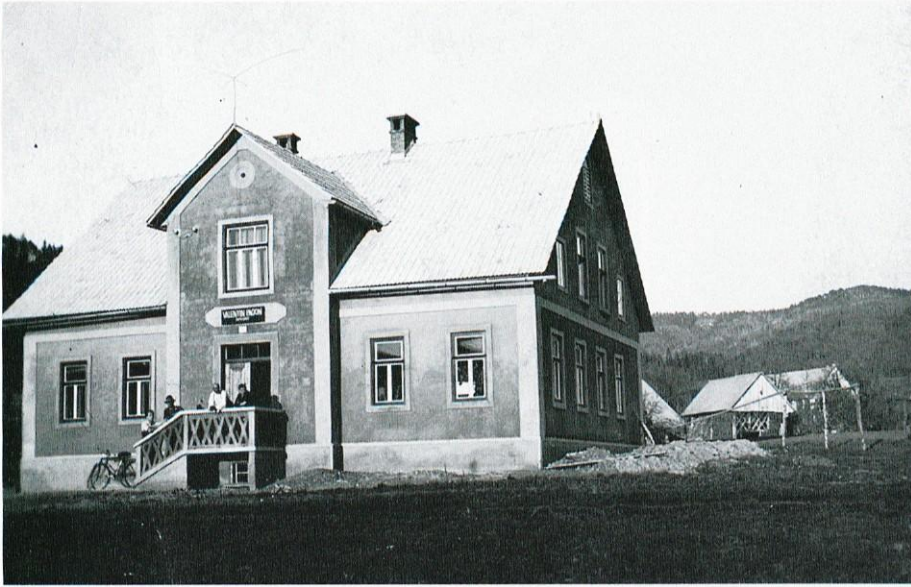

124

Zakonca Valentin in Angela Pagon. On se je posvečal čevljarstvu, ona čipkarstvu.
Foto: Uršič, Ljubljana

Fotografiji sta posneti na Bledu septembra 1929 pred prodajalno ročnih del. Hkrati s prodajo čipk se je še klekljalo. To je bila najlepša ponudba.

Nova hiša mojstra Valentina Pagona. Na levi strani je svetla čevljarška delavnica.

Gospodarska kriza teh let je pognala ljudi čez Lužo v pravljico deželo velikih zaslužkov. Na sliki vidimo, da niso več rosno mladi. Kako jih bo Severna Amerika sprejela? Pripis na fotografiji, ki je nastala v Ljubljani ob odhodu, je takle: »Odpotovali so dne 10. julija 1930 iz Havre z brzoparnikom »Paris« v Severno Ameriko.« Med to skupino so gotovo Žirovci, saj je fotografijo hranila Žirovka v svojem albumu.

Ignacij Poljanšek

134

Ručna radionica cipela.
Razašiljač svakovrsnih cipela.

ŽIRI SLOVENIJA

139

Anton Primožič (1870–1954), podjetnik, fotografiran okoli 1900. Foto: Davorin Rovšek, Ljubljana

139

Dopisnica, naslovljena na Antona Primožiča, odposlana iz Debreczena na Ogrskem 18. junija 1900. Prejemnik je bil trgovec s čipkami (Spitzenhändler) v Žirch (Sairach) na Kranjskem (Krain).

Spremos od 24. febr. 1939 v moje dobro D. 33.590,40

24. febr. 1939	prejel čipk. naročj	D. 348	
27. " "	" " " " glas. posrednika	" 4.557,50	
25. " "	račun čipk	" "	" 13.456
28. " "	prejel na račun	" 100	
4. marca	račun čipk	" "	" 6.656
13. " "	" "	" "	" 2.399
16. " "	" "	" "	" 1.186
20. " "	" "	" "	" 2.051
5. " "	prejel čipk. naročj	3412	" 402
25. " "	" "	" "	" 312 402
8. aprila	" "	" "	" 724 312
12. " "	" "	" "	" 437 724
24. " "	" "	" "	" 194 437
30. " "	" "	" "	" 194

Iz arhiva Antona Primožiča:
obračun iz leta 1939.

Razglednica, poslana iz Ljubljane 10. novembra 1935. Naslovljenec: Anton Primožič, »trgovec s čipkami in posestnik«.

Hand Made
Bone Laces

Kleplovane čipke (ručni rad)
A. PRIMOŽIČ
ŽIRI – SLOVENIJA (JUGOSLAVIJA)

Handgeklöppelte
Spitzen

Telegrami: Primožič Žiri
Pošt. ček. račun Ljubljana 11.256

1888

Žiri, _____

RAČUN

P. n. _____

	Cena	ZNESEK	
		Din	p

139

Anton Primožič, na vrhu stopnic; spredaj levo hči Lidija Primožič, njegova druga žena Marija, rojena Lisjak, in »vajenka« Štefi Weber. Fotografirani pred trgovino poleti 1930.

Daniel Primožič, sin Antona in njegov naslednik, fotografiran okoli 1930.

139

Janko Starman, podkovski kovač in iskani »zdravnik« za zdravljenje živine. Fotografiran pred kovačijo v zanj značilni drži.

Brez pravega ognjišča ni kovačije.

Zakaj vse ima kovač klešče, je videti na fotografiji. Podkev je še vroča, ko jo namešča konju na kopito. Zaradi varnosti so konja privezali ob steno in še z vrvjo pomagajo mojstru, da ne bo prišlo do nesreče. Ob tem delu je bilo vedno dovolj mladih »pomagalcev«. Poleg kovača Starmana prepoznamo še Jožeta Kržišnika (Krištana) in Jaka Kavčiča (Brenceta).

Čevljarski mojster Matej Strlič (Čelešnik) ob praznovanju 70. obletnice svojega življenja, obkrožen z otroki in vnuki.

MATEJ STRLIČ

POSTOLAR

DOBRAČEVA BR. II, P. ŽIRI
SLOVENIJA.

RUČNA RADIONICA CIPELA!

Prva i najbolja postolarska radnja kranjskih cipela

JOSIP ŠORLI **ŽIRI** Slovenija.

Postolar i razaišiljač svakojakih
cipela na malo i veliko.

Cijena po broju od Din 100.— do Din 240.—.
Ako obuća nije po volji, promjenim!

Katarina Šubic. Z 200 dinarji davka si ni mogla privoščiti še reklamnih objav, zato lahko objavimo le njeno fotografijo iz tistega časa.

Helena Vrhovec (Alenka Tinčnova) je imela pri Burji v Žireh gostilno. Slike s tablo nad vhodnimi vrati ni mogoče najti. V spomin bodi vsaj družinska fotografija. Na sliki zakonca Alenka in Filip Vrhovec s sinom Viktorjem in hčerjo Marijo.

Marija Zajec, pekarija in trgovina z mešanim blagom. Iz zidu štrleča posebna tabla. Na njej piše PRODAJA DUHANA v latinici in cirilici. Tobak je bil pod monopolom države, zato se je smel prodajati samo s posebnim dovoljenjem.

Marija Zajec

Dobračeva 29, p. Žiri
(Slovenija)

priporoča cenjenemu občinstvu prvovrstno pekarijo ter trgovino z mešanim blagom.

ŽIROVSKA RUČNA
RADIONICA

USTANOVLJENA 1893.

MATIJA ZAJEC

CIPELARSKA RUČNA
RADIONICA

ŽIROVSKA RUČNA
RADIONICA

DOBRAČEVA 43.

— ŽIRI, SLOVENIJA

P. n.

Svi koji vole, da nose dobru obuću, treba, da nabave svaki takve cipele koje su izradjene rukama, a takve cipele dobijete kod najbolje **Žirovske radionice Matija Zajec, Žiri 43,** koja izradjuje svake vrste cipele od govedje kože, pitling, teletine, boks, ševro, hram žute ili crne, ženske, muške, i koje već puno godina razašilja na sve strane, po celoj našoj državi: Hrvatskoj, Slavoniji, Bosni, Hercegovini, Dalmaciji, Srbiji itd.

Koji imade puno posla sa kamenom i u vodi, treba jake cipele od govedje kože, a da mu ne udje voda unutra mora naručiti cipele samo od ove radionice i cipele za praznike izradjuje isto sve samo rukama.

Cijene nisu skupe i roba je sasvim dobra, a da je dobro izradjeno, dokazuje to, što imade uvijek samo prvoklasne radnike.

Šalje se naručbu pouzećem, po jedan, dva ili tri pare a i u većoj množini.

Zahtijevajte cijenik sa slikama kojega dobijete badava.

Dole sledi naručbena karta koju možete odkiniti, pa molim da napišete od kakve kože želite imati cipele i kako treba da budu izradjene (opremljeni) i broj cipela.

Još svaki bio je zadovoljan koji je naručio cipele od ove radionice, jer se svakomu šalje odmah i tačno.

Čuvajte znamku, jer su Žirovske cipele samo sa znamkom **pošta Žiri.**

Dopisna karta.

Znamka

Tačan naslov.

Matija Zajec

Cipelarska ručna radionica Dobračeva 43.

Žiri

Slovenija.

Družinska fotografija čevljarkega mojstra Antona Žaklja okrog leta 1930. Zakonca Anton in Marija, otroci: Jože, Anton, Julijana, Stanislav, Vladimir, Ciril, Marija, Janez.

ANTON ŽAKELJ
STARA VAS BR. 36, P. ŽIRI
SLOVENIJA.

PRVA I NAJBOLJA
RUČNA RADIONICA CIPELA!

OPSTOJEĆA 25 GODINA!
NA VELIKO! ~ NA MALO!

Matevž Žakelj

190

Dobračeva

68

Ručna radionica cipela!

p. Žiri

Slovenija.

Družinska fotografija čevljarkega mojstra Matevža Žaklja z Dobračeve. Zakonca Matevž in Ivana, otroci Kristina, Marija, Katina, Pavlina, Janez, Vida.

190

Širom Jugoslavije poznana razpošiljalnica najboljših čevljev, od navadnega do finega izdelka, kakor prvovrstnih jahalnih škornjev in gojzerc iz nepremočljivega usnja.

ZAHTEVAJTE CENIK!

IVAN ZAJC

ŽIRI, SLOVENIJA

Najbolja i širom Jugoslavije poznata razašiljaona svakojakih cipela ručne izrade i najbolje kvalitete. Izradjivanje oficirskih čizama.

TRAŽITE CIJENIKE!

IVAN ZAJC

OBUČARSKA RADNJA

ŽIRI, SLOVENIJA

PRVA I NAJBOLJA RUČNA RADIONICA SVAKOVRSNIH CPELA

JOSIP ŽAKELJ-A SIN

POŠTA ŽIRI, SLOVENIJA

Opstojeća 60 godina.

Na malo i veliko!

Redka fotografija. Delavci, fotografirani v delovnih oblekah pred delavnico. Običajno so fotografski posnetki narejeni v delavnicah. Zaposlene pri mojstru Ivanu Zajcu bomo poimenovali posamično in po domače: V prvi vrsti od leve proti desni so: Matevž Maticov, Mirko Krištančkov, Anže Zajcov, Pavlina Zajcova, mojster Ivan Zajc, Pavle Zajcov, Johana Zajcova, Mica Zajcova, Katina Žunarjeva (edina še živeča). V drugi vrsti: Urban z Rakulka, Sedejčk, Pepe Bevk, Franc Frencov, Rudl Drmota, Stanko Šlosarjev, Jernej Katinin, Karl Jernejev, Polde Polanc, Franc Zajcov. V tretji vrsti: Franc Mrovcov, Johan Jesenkov, Janez Mrovcov, Markotov Jakob, Anže Zagarjev, Mirko Mačkov, Johan Javrnkov, Janez Lavrov, Stanko Likar, Tone Malovrh, Tone Šemanikov.

Gospodarska mizarska zbornica na Dobračevi, pošta Žiri. Kdo so fotografiranci? Edini prepoznani je Jakob Fortuna na skrajni desni.

»Špenglerska« delavnica Albina Čadeža v Stari vasi. Na desni je mojster. Oči so mu uprte v vajenca. Ta pa je po naročilu gotovo pogledal v aparat.

UČNO SPRIČEVALO.

Čas podpisani poljšujem s tem, da se je Stojančič Albin
 iz Utrinec pri Ljutem nekdaj meni vojakovca občine Ljutica
 in stari od leta 1897 do 1899

Ker se je imenoval pari mami vsi črni udeleženo, maešjivo
 in izkazano, priložnost-pokrebnu obetniku, in namoži se, da pridobi mojo popolno skrbnost, priložnost
 za izkazano in spodobno vojakovca občine Ljutica.

Dolga temu moj podpis.

Dobruša dne 3. marca 1904.

Št. 477
 Sodeleno od občinskega praežlojnika
 v Ljutici
 dne 3. marca 1904.

Dobruša
 podpis
 USTOLINA
 * 477 *

Opisano v vspravljeni posvetni zadevi, vsi črni
Neža Jerič
 podpis
 USTOLINA
 * 477 *

UČNO IZPRICHEVALO.

v (na) Šureh, učil pri meni ševčarske obrti. Š letih in sicer
od 18/10 1911 do 18/10 1914.

Ker se je imenovali Šojster Bogataj, rojen 1. 1897, ves čas učenja vedel marljivo in npravno, ter si prisvojil potrebno strokovno izobrazbo, ga proglašam za izkušenega ševčarskega pomožnega delavca. Dokaz temu moj lastnoročni podpis in potrdilo pristojne zadruge.

v Šureh, dne 12/1 1921.

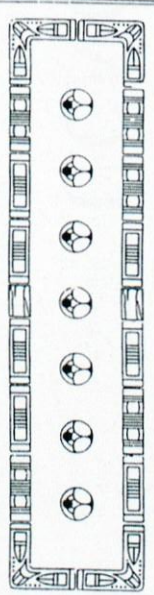
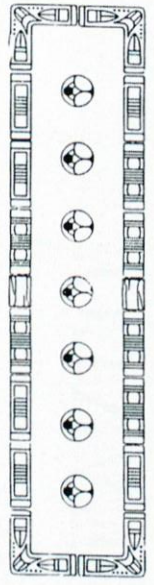
J. Končan
župan, parane

Jovan Zajec
učni mojster.

Ante Felčič
zadružni načelnik

UČNO IZPRIČEVALO.

Jaz podpisani potrjujem s tem, da se je
iz *Šarov občine Liri* 1907do 9.januarja 1917.

Leander Minon
učil pri meni *čevljarško* obrt tri leta

Ker se je imenovani *Leander Minon* ves čas učenja vedel verno, marljivo in
nravno, prisvojil si potrebne obrtniške znanosti ter si pridobil mojo popolno zadovoljnost, ga proglašam za
izučenega in sposobnega *čevljarškega* pomočnega delavca.

Dokaz jemu moj podpis.

Liri

dne *16. maja* 1912.

Št. *1669*

Potrjuje, občinsko predstojništvo

Ljubljana

dne *18. julija* 1912.

Jernej Minon
juni gospodar.

J. Minon
t. e. navčnik.

Vpisano v zapisniku pomočnih delavcev pod števil. *6*

Učna pogodba.

1. Ime Maryja Oblak
Datum rojstva 25. 9. 1862.
Obst trgovin z mivacimi klavirji in ječarkija
Bivalitiče Opatovca st. 29
2. Ime Maryja Oblak
Datum rojstva 18. dec. 1898
Kraj rojstva Starovca st. 33
Prihajnost občina Krič
Stanovalje Opatovca st. 29
Dejansko knjig- zico izdala upravitelj v Krič
3. Ime Janez Oblak
Stan Maryjeva sg. Sostava
Bivalitiče Starava st. 30
4. Začetek in doba učnega razmerja 1. 10. 1913
razmerja 1. 11. 1916
5. Sprejemnino in oprostino plačevanju gospodaru
6. Stroške solškega obiska plača vsoci gospodaru
7. Pogojena učnina placila.
8. Vajenec prejema solški učni gospodaru
9. Za hrano
10. Za stanovalje
11. Za obleko Maryja Oblak - Janez Oblak.

12. Učni gospodar uzame na znanje, da je obvezan:

- vajenca poučevati v spretnostih trgovine, katere se ta učni, ali ga pa poučevati dati po usposobljenem svojem namestniku, ga pridrno uporabljati v trgovini in mu z drugimi deli ne kratiti časa in priljubljenosti, ki so potrebni v dosedaj popolne izobrazbe v trgovini;
 - čuvati nad pravomojlo in obnašanjem mladoletnega vajenca v trgovini in zunaj nje;
 - vajenca navajati k delavnosti, lepem vedenju in izpolnjevanju verskih dolžnosti;
 - opustiti vsako trpinčenje vajenca in ga varovati pred takim od strani delavskih in hišnih sodrugov;
 - skrbeti za to, da se vajencu ne odkležejo dela, ki bi pressegala njegove telesne moči;
 - vajencu dati časa za obisk trgovske nadaljevalne šole, ga k obisku šole ne zadrževati ter čuvati nad rednim šolskim obiskom;
 - skrbeti za bolniško zastarovanje vajenca;
 - v skladu če mladoletni vajenec oboli, ali uk samolastno opusti, ali če se kaj drugega učnega pripeti, da starile, varuha ali drugega takšnega sorodnika in zadrugo takoj obvesti.
13. Vajenec, oziroma njegov pralni zastopnik uzame na znanje:
- da mora vajenec biti uoblegliu, zvest, zamolčljiv in priden, nasproti svojemu učnemu gospodarju pa vsjuden ter se mora pokoravati v trgovini zaposledim učnemu gospodarju;
 - da je vajenec podvržen očelovskemu ustrahovanju učnega gospodarja;
 - da je vajenec, — uho še ni z uspehom dovrstil trgovskega nadaljevalnega pouka — zavezan to šolo na vsak način redno obiskovati, kakor zahteva določeni učni red;
 - da se podajlja učna doba, ako je vajenec po lastni krivdi in opetovano zanemarjal pouk;
 - konечно, da podajljanje učne dobe za kaznen nastopi lahko tudi v skladaju, če vajenec ne prebije izpita, ki ga določajo pravila združge.
14. Oba pogodnika se podizvela pri prepričih, ki nastanejo iz delavškega, učnega ali plačilnega razmerja, razsvojvalnemu odboru.

Podpis učnega gospodarja
 Maryja Oblak
 trgovcu
 Krič
 18. 12. 1913
 Maryja Oblak
 Krič
 18. 12. 1913
Podpis zastopnika vajencega:
 Janez Oblak
 vč
Podpis predložitelja združge:
 Valentin

1913

15. 11.

1. 10. 1913
 1. 11. 1916

Podpis učnega gospodarja

Podpis zastopnika vajencega

Podpis predložitelja združge

IZPRIČEVALO

O PREIZKUŠNJI ZA POMAGALCA

Marija Z a j e c , rojen dne 18./XII.
1898 v Starivasi, obč. Žiri (politični okraj
Logatec), ki se je učil rokodelstva tri let, je
delal danes pred podpisano izpraševalno komisijo preizkušnjo za
pomagalca in je napravil preizkušnjo z dobrim
uspehom.

Žiri 19. junija 7
dne 192

Komisija za pomagalsko preizkušnjo

Jovan Fejč
predsednik.

A. Šhos
prisednik.

CONSORZIO FRA GLI ARTIGIANI, IDRIA
 ROKODELSKA ZADRUGA V IDRILJI

No. Štev. _____

Idrja - V Idrilji, dne

4. / 7. 1926

Poročilo Re Zadruga v Idrilji potrjuje
 da je Alojzje Oblak iz Dobrovo, dobitnik
 obilni list, za postavki o b. b. d. dne
 16. VII. 1904, kar je istini s strani pristopila
 Reč članica občine iz Drugo - Idrilje
 Občala občine pristopilo v zvezi s DR.
 prvi: dnev. Kranj.

Idrilje 4. 7. 1926.
 Alojz Oblak
 I. c. m. d. g. R.

Spričevanje

Urobyj pospisanu potuzijim, obaje Alojzje
 Oblak, kot polnopravni pospisanec od enice 1899, ob čelu
 do 23. oktobra 1904, ki je bil pospisanec prou avtoru masfiru in potene
 stelaču ter je v vseh pravah tople pripravane.

Dobrovo 3. marca 1904.

W. Oblak

Vidi potene

Županstvo v Žireh

dne 3. marca 1904.

Autor Alojz Oblak - Idrilje
 Z. Drugo v Idrilji 3. III. 1904.

A. Oblak

DELAVNICA

čevljarke gospodarske zadruga r. z. z o. z.

DOBRAČEVA 79

ŽIRI

Dravska banovina

Z 1 Din kolekovan primerek pri prodajalcu.

, dana / 193

Naručbeni list br. 39

Gosp.

Animanje:

Mjesto:

Pošta:

Šušterič Ivan
Strožišče 21 318
Kranj Banovina:

Pari	Signo i vrsta	Vrsta kože	Broj slike	OPIS	CIJENA	
					Din	p
1	Došlo dne 23. 8. 1938	19		37 1/2 22 1/2 22 1/2 20 gafaric na peta iz krom kože poslojane kincane Din	120	
Kapara .						

Rok dobave:

do 5/9

Način otpreme:

Platni uvjeti:

potpisnik

Kod prekoračenja platnog roka zaračunava se 12⁰/₁₀ zateznih kamata. — U slučaju spora iz ovog posla, kao što iz svih buduće sklopljenih poslova, koje ćemo kroz godinu dana sklapati, bilo neposredno ili posredovanjem zastupnika, podvrgavamo se bezprizivno pravorijeku obraničkog suda Ljubljanske burze za robu i vrednote u Ljubljani. Kod neiztirljivosti iznosa, podvrgava se naručilac robe bezprikorno sudu u Ljubljani.

Potpis zastupnika:

Ivan Šubic

Potpis naručioca:

Zastopnik Ivan Šubic je kar na naročilnico obrisal fantu velikost noge in dodal zraven mere, pogoje, rok izdelave in način plačila.

1885-1941

SLIKAR FRANJO KOPAČ^v

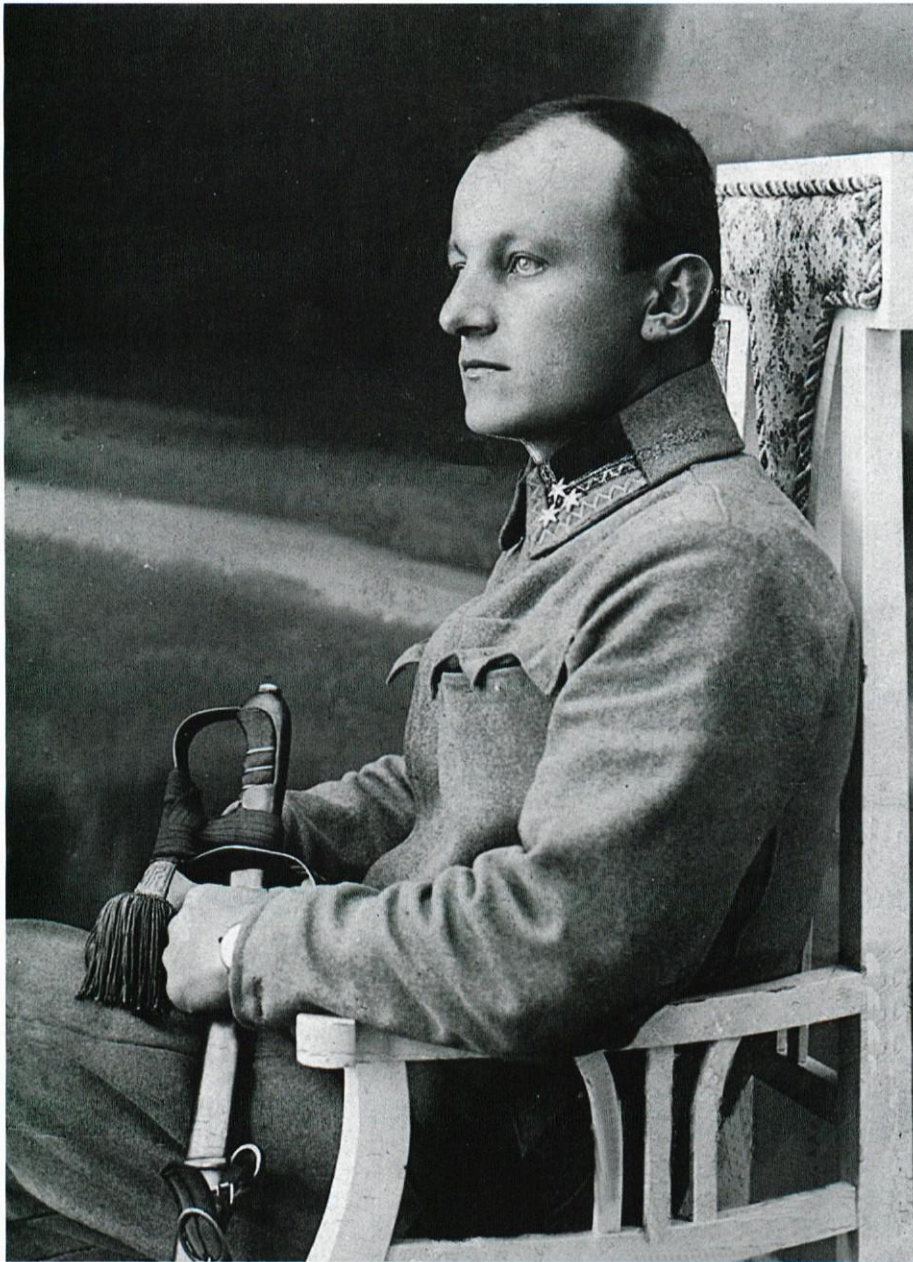
Franjo Kopač

III. Spomini na rusko fronto (1915–1918)

Odšli smo tedaj v smer, od koder je prihajalo topovsko grmenje in iz katere je že več dni z vso silo pritiskal Brusilov. Grmelo je vse glasneje. Hodili smo ves dan, zvečer smo prišli do nekega gozda, kjer smo polegli in pospali kakor pobiti. Zjutraj smo šli naprej, proti Lucku. Opoldne se ustavimo ob vznožju grička, kjer je bilo polno ostankov razbitih in razklanih dreves. Vsepovsod je ležalo orožje, sem in tja tudi kak človek, nekateri cel, drugega je bilo samo kos. Prejšnji dan so se menda pošteno mlatili! V zemljo smo si izkopali grobovom podobne luknje ter jih pokrili z vejami in zemljo. V naglici smo se seznanili z našimi predhodniki in pozdravili z znanci. Nakar začne strahovito treskati, ostanki dreves so se lomili. Po zraku je brenčalo, kakor da bi ose rojile. Sem in tja se je kdo spotaknil, padel, malo zakrilil z rokami in mirno obležal.

Dobil sem četrti vod. In povelje, da se z njim vležem v bojno črto in čakam povelje »Naprej!«. Povelje je bilo v trenutku izvršeno. Nakar prihrumi za nami četa Nemcev. Njihov poveljnik me vpraša, kaj tu delam. Odvrnem, da čakam povelja od svojega komandanta. Nемеc nameri vame pištolo in zakriči: »Vorwaerts!« Ni bilo časa za razmišljanje. Skočim pokonci in zbežim s svojo četo navzgor v hrib. Precej moč se mi je med potjo spotaknilo in obležalo. Medtem je streljanje na vrhu nekoliko ponehalo, in ko se obrnem, tudi Nemca in njegovih ni bilo več za nami. Obstali smo, da si malo odpočijemo. Potem se začnemo spet zbirati pod hribom. Manjkalo mi je 15 mož. Kakšen smisel je imela ta dirka, ki smo jo napravili na pobudo našega zaveznika, nismo nikoli izvedeli. Zlezli smo v izkopane luknje in pospali. Ponoči ni bilo miru, od časa do časa je treščilo kje v bližini, enkrat mi je zasulo vhod in moral sem riti kakor krt, da sem prišel do zraka. Drugo jutro navsezgodaj nas je dvignilo povelje in premaknili smo se na vrh, v strelske jarke, ki so nam jih ponoči prepustili Rusi. V njih je vladal strašen nered. Ne vem, ali Rusi niso imeli smisla za čednost ali pa so nanjo v naglici pozabili. Pustili so veliko svojih mrtvih in ranjenih nam v napoto. V odseku, ki je bil določen moji četi, sem našel med drugimi tudi svojega tovariša, poročnika Wagnerja, s prerezanim vratom. Imel je prvo četo, jaz pa četrto; zato je bilo zanj že opravljeno, jaz pa sem še čakal, kdaj pridem na vrsto.

Rusi so imeli streliva na prebitek, drugače bi ga ne bili tako množično uničevali. Noč in dan so nas obsipavali v vseh mogočih formacijah. Napadov ni bilo, vedeli pa smo, da pridejo, kakor hitro prestane toča. Štiri dni in noči so se naši kuharji zaman trudili, da bi nam postregli s svojo umetnostjo.

Franjo Kopač, c. k. kadet
95. pešadijskega regimenta,
okoli 1915.

Kakor hitro so se nam skušali s kuhinjo približati, so jim Rusi s svojimi granatami to preprečili in jim preluknjali kotel, da je šel konjski golaž po tleh. Ruma in cigaret pa ni manjkalo. Prikotalili so nam že prej nekaj sodov, tako da smo bili vedno megleni. Tičali smo podnevi in ponoči v svojih lisičjih jamah, sedem metrov globoko pod zemljo. V sosednji jami je bilo 20 mož z dvema častnikoma. Zasulo jo je tako, da nismo več našli vhoda in ostali so za večno notri. Štiri dni in noči je trajal strahovit ogenj, tresk se ni razločeval od treska, razrili so nam naše jarke, da se ni poznalo, kje so bili.

Četrtega dne zvečer je bobnenje malo ponehalo. Nakar pride povelje, da grem s svojim vodom, ki je štel še 36 mož, na prednjo stražo v dolini, ki se je nahajala kakih 300 korakov pred našimi žičnimi ograjami. Trikrat so že odšli, pa se nobeden ni vrnil. Pošteno smo zalili slovo s tovariši in se nato drug za drugim po trebuhu odplazili med žičnimi ograjami. Večna je bila ta

300 korakov dolga pot. Ruske rakete so neprestano razsvetljevale razbito pokrajino, posejano z mrliči; ko je za hip nastala tema, smo hitro skočili nekaj korakov naprej, ne oziraje se na treskanje granat in brenčanje drugih izstrelkov. Ko se je vnovič posvetilo, smo nepremično obležali, da nas Rusi ne bi opazili. To se je ponavljalo, dokler nismo prišli na svoje mesto. Jarki naše straže so bili napolnjeni z mrtvimi, našimi in ruskimi. Videli so se le, kadar so posvetile rakete. Med nas so, kakor z neba, padale ročne granate. Sem in tja je kdo zastokal, pa nisem vedel, ali je bil kateri od prejšnjih siromakov ali moj vojak. Vsak od nas je imel s seboj prilično steklenico, s katero si je privezoval dušo, da mu v peklenskem ropotu ni odletela.

Pred svitanjem smo se začeli plaziti nazaj v naše jarke. Od 38 mož mi je ostalo le še 17 živih, drugi so ostali tam, kakor že mnogi pred njimi. Komaj smo bili v svojih luknjah, ko prelože Rusi svoj ogenj daleč nazaj, za naše položaje. Začeli so bobnati na mesto, kjer je bila naša artilerija, ki je začela z granatami obmetavati ruske jarke, pri tem pa je streljala malo prenizko – tako da nam je zračni pritisk odnašal pokrivala z glav. Začel se je napad. Rusom se je posrečilo, da so preplezali naše žične ograje, nazaj pa niso mogli. Za njimi so prišli drugi, tretji, četrti, vedno nove in nove čete, da so siromaki bedno poginjali za gosudara. Nehalo se je šele proti poldnevu. Zelo smo se namučili, da smo spravili ranjene iz strelskih jarkov. Neki ranjeni Rus me je milo prosil, naj mu ne storim nič žalega. Kaj sem mu hotel drugega, kakor da sem mu dal ruma in cigaret. Razdali smo med reveže, kar je kdo imel, ter jih poslali na naše obvezovališče. Nemci so delali drugače; oni niso zajeli nikogar, pri njih sta poslednje delo opravila nož in revolver. Na ruski strani se je moštvo zamenjalo. Dobili smo nove nasprotnike: Čerkeze, Čečence in druge prijazne azijate. Tudi oni so začeli posnemati Nemce in uporabljati svoje kindžale. Marsikdo izmed nas bi šel rad pogledat na drugo stran in se rešit pekla, a ni bilo prijetno priti pod Čečenov nož.

Ko sem obšel svoj odsek, mi nenadoma spodrsne. Pogledam, kaj je. Na čevljih sem imel čudno oblogo; ko jo z roko odtrgam, sem videl, da so bili še topli človeški možgani. Po tistem dalj časa nisem mogel ne videti ne jesti mesa. Ubiti vojak je obležal s popolnoma zgorelim gornjim delom telesa, ostalo je samo črno okostje. V nahrbtniku je nosil naboje. Vanje je priletela krogla, in ko so eksplodirali, je pri živem telesu zgorel do pasu. Dva sta se ravno pogovarjala, kdaj prenehajo te muke, ko zatuli mimo nas šrapnel in odnese enemu polovico glave. Podobnih primerov je bilo vedno več. Popolnoma sem otopel in sploh nisem več mislil, ali se lahko vrnem še kdaj živ od tam. Dva meseca se že nisem preoblekel, ne sezul čevljev, ne umil. Mojega slugo je raznesla granata z mojim nahrbtnikom vred. Brusilov je pritiskal vedno huje. V tem so nam prišli na pomoč Nemci. Ravno pravi čas; v eni sami noči so Rusi kar sedemnajstkrat zaporedoma navalili na našo redko vrsto. Proti jutru so napadli kozaki. Zlezel sem toliko iz jarka, da sem videl, kako so se valile njihove čete na desni strani skozi vrzel, ki so jo ponoči v naših vrstah napravile ruske granate. V tem hipu trešči zraven mene. Videl sem silen blisk in slišal strahovit pok, nato pa čudno brnenje v glavi, jaz pa sem padal in padal v neko temo in tišino.

Ko se mi je vrnila zavest, sem ležal na dnu strelskega jarka, na meni pa drugi. S težavo sem se izvlekel izpod trupel, živ sem bil le sam v celi kopici. Drugega nisem slišal kakor čudno brnenje v glavi. Na levo oko nisem videl. Bolel me je cel život, kot da bi bili na meni mlatili. Odplazil sem se po jarku nazaj, prek trupel ruskih, naših in nemških vojakov. Ko sem se priplazil nazaj pod hrib, kjer je imel poveljstvo stotnik, poveljnik našega bataljona, sem pri

njem našel še dva tovariša poročnika. Od 22 oficirjev smo ostali štirje: stotnik Joseph, nadporočnik baron Lalić, ki je bil hudo ranjen v trebuh od kosa granate, poročnik Formanek, ranjen v nogo, in jaz. Stotnik je jokal. Bil je sicer Nemec po rodu, a bil je vendar človek, ki ni poznal razlike med Slovani in Nemci, zraven pa je bil silen nasprotnik vojne in Avstrije. Kam sem bil ranjen, nisem vedel, cela glava me je bolela, videl nisem na levo oko, ne slišal na levo uho. Leva roka mi je visela ob strani kot mrtva in desna noga me je zelo bolela. Ko sem se malo okrepčal z rumom, ki mi ga je ponudil stotnik, sem se odpravil dalje.

Vlekel sem se do obvezovališča. Koliko časa sem potreboval, ne vem. Nočilo se je, ko sem prišel tja. Padel sem vnovič v nezavest; ko se spet osvestim, sem imel celo glavo povezano. Z drugimi ranjenci so me naložili na voz in nas odpeljali v Vladimir Volinski. Tam so mi pregledali rane. Ranjen sem bil od krogle v levo ramo, nad levo oko pa od drobca razletele granate. Omenjena drobca sta bila v ranah. Levo lice je bilo celo posejano od drobcev železa. V levem ušesu mi je od eksplozije počila slušna mrena, da sem oglušel. Vse to mi ni delalo preglavic, bil sem vesel, da sem ostal živ in da so bile oči še zdrave. Za nekaj časa sem imel dosti vseh dobrot, s katerimi so nas tako vestno zasipavali Rusi, in trdno sem sklenil, da se ne vrnem kmalu. Drugi dan so nas naložili na vlak in odpeljali proti jugu.

V vsakem mestu smo se ustavili in v vsakem so nekaj sotrpinov razložili in odpeljali v tamkajšnjo bolnišnico. Jaz sem ostal v Biali v Šleziji. Ležal sem 14 dni. Kroglice so mi pustili v ranah in so se zarasle. Roka pa dolgo ni prišla k moči. Levo uho je ostalo gluho. Za menoj je pozneje prišel še tovariš Formanek. Povedal mi je, da ni od našega polka ostalo nič. Strelski jarki so bili popolnoma prazni, Rusi pa so se iz neznanega razloga umaknili. Vse tisočere žrtve so torej padle brez vsakega smisla. Ali nekaj dni pozneje, ko so naše položaje zasedli Nemci, so Rusi vnovič navalili, pogazili vse in zavzeli položaje. Prav tam je general Brusilov prelomil fronto pri Lucku. V bolnišnici nas je bilo skupaj pet oficirjev: trije Nemci, en Poljak in jaz, Slovenec. Razumeli smo se dobro; v tistih časih mi, ki smo bili na fronti, nismo poznali političnega in nacionalnega sovraštva. To je za one, ki sedijo lepo na gorkem, po gostilnah, in za plačane politike. Šef zdravnik v bolnišnici je bil praški Žid. Sedel je večkrat pri nas in pogovarjali smo se o vseh mogočih rečeh. Načel pa je pogovor o Kramařu, Klofaču, Masaryku in drugih Čehih, po njegovem veleizdajalcih. Med drugim je omenil, da bi bilo najboljše, če bi pobesili kar vse Čehe. Odvrnem mu, da ne more celoten narod odgovarjati za dejanja posameznikov. On pa, da Čehe dobro pozna, ker je iz Prage. Poznam jih tudi jaz, mu rečem, bil sem dve leti v Pragi in moj žena je Čehinja. Nad njegovimi izjavami so se zgražali celo tovariši Nemci, samo brat Poljak mu je pritrjeval. Nato me vpraša, kaj sem jaz. Ko mu odgovorim, da sem Jugoslovan, Slovenec, se zadere, da je jugoslovanska sodrga vsa enaka in veleizdajalska. V meni je vse vrelo od razburjenja, vendar mu mirno rečem, naj ponovi še enkrat, če si upa. On odvrne: »I vi niste boljši!« Nakar me popade prava kranjska togota. Skočim iz postelje ter mu prisolim z zdravo desnico izdaten oblič, da so se mu poznali vsi prsti na tolstem licu. Brez odgovora pobere kapo, ki mu je odletela v velikem loku, in se izgubi iz sobe. Tovariši so se prestrašili bolj kot jaz.

Šele pozneje sem pomislil, kakšne posledice bi moglo to imeti. Tolažilo me je dejstvo, na kakšen način se je izražal o Slovanih, ki bi ga tudi tovariši potrdili. Pa je cela stvar na videz zaspala. Čez nekaj dni sem bil premeščen v bolnišnico v Lipnico na Moravskem. Čez teden dni me šef zdravnik nekega

večera pokliče v pisarno. Reče mi, naj sedem, nakar mi prebere dopis Vojnega ministrstva z Dunaja, v katerem me obveščajo, da mi je odvzeta šarža praporščaka zaradi disciplinskega prestopka. Ostanem pa korporal z enoletniško oznako na rokavu, z znamenjem enoletnega prestopka. Malo me je pogrelo, ko sem prebral, vendar posebnega vtisa name ni napravilo, pa še poceni sem jo odnesel. Lahko bi bilo hujše. Kriv pa je bil tudi Žid, ker me je razdražil s svojimi nesramnimi pripombami. Naslednjega dne sem se moral preseliti med moštvo, saj med svojimi tovariši oficirji nisem smel ostati. Vračal pa sem se mednje vsak dan igrat karte in slikat. Slikal sem zdravnika, njegovo gospo in hčerko. Ko sem slike končal, sem romal nazaj v Schoenberg h kadru. Radi bi me bili uvrstili v marškompanijo, a me niso mogli, ker sem hodil še ob palici.

Ko sem šel javit poveljstvu svoj prihod, sem srečal pri vratih stotnika Josepha, svojega komandanta s fronte pri Lucku. Sam ni mogel verjeti očem, ko je videl, da so mi obrili ovratnik. Ko sem mu razložil, zakaj se mi je to zgodilo, je začel strahovito preklinjati vse tiste ničvredneže, ki za fronto nimajo drugega dela kot, da opravljajo; njih bi bilo treba streljati, lopove. Vprašal me je, ali sem dobil odlikovanje, za katero me je priporočil. Odgovoril sem, da drugega ne, kakor vidi na meni. Spet je strašno robantil nad krivico, ki se mi je bila zgodila. Tolažil me je, da pride čas, ko bodo tudi oni prišli do svojega deleža. Imel je prav, čeprav v nasprotnem smislu. Prav oni, ki so se na vse mogoče načine skrivali pred vojno in opravljali posel denunciantov, odeluhov in podobnih čednosti, so danes, po vojni, najboljši rodoljubi in patrioti. Oni pa, ki so trpeli in preivali kri za prazen nič ter hodili zanje po kostanj v ogenj, so danes prav taki siromaki kakor nekoč. Kdo ima dobiček od vojne, je jasno, tega pač ni treba opisovati. Narod je trpel, trpi in bo trpel.

Zdravnik me je zaradi bolne noge poslal nazaj v bolnišnico, dobil sem štiri tedne bolezenskega dopusta. Odpeljal sem se do Prage, kjer sem našel več svojih tovarišev z raznih bojišč. Preživeli smo skupaj nekaj veselih dni in noči. Praga je živela, trdno upajoča, da prej ali slej napočijo drugi časi. Nekega večera sva se z znancem poročnikom precej nadelana vračala domov. Na Vinohradih sva se razšla in jaz sem šel levo po neki dolgi ulici. Ko sem prišel na konec, sem se znašel pred nekim nevisokim zidom. Kaj pa je to, si mislim; ali je ulica prezidana. Stopil sem čez zid in ko sem hotel naprej, mi je zmanjkalo tal pod nogami. Padel sem na vrt za neko vilo. Nisem se mogel takoj pobrati in ko sem pogledal, odkod sem priletel, sem videl, da je bilo kakih pet metrov visoko. Ko sem se skobacal na noge, sem začel iskati izhod. Naposled sem našel vrata, ki pa so bila zaprta. Skušal sem preplezati železno ograjo in priti na prosto, ko sem zaslišal za seboj klic: »Stoj!« Obrnil sem se in zagledal starejšega možaka v dolgem plašču in s pištolo v roki, ki mi jo je molil naravnost pod nos. Zahteval je, naj dvignem roke, nakar me je vprašal, kaj iščem v njegovem vrtu. Mož je gotovo mislil, da ima opraviti z nevarnim vlomilcem. Ko sem mu povedal, kako sem zašel v njegov vrt, mi je odprl vrata. Zaželel sem mu lahko noč in odšvedral v temo. Drugega se mi v Pragi tisti čas ni pripetilo.

Domov v Žiri nisem pisal, da pridem. Bili so zelo iznenadeni, ko prišepam lepega poletnega popoldneva leta 1917 s palico v roki v hišo. V družbi z ženo in domačimi priteče štirileten deček. Ko ga žena vpraša, kdo sem, odgovori brez razmišljanja: »Papaček.« Sinček me je instinktivno spoznal. Ob mojem odhodu je bil star šele dobro leto, zdaj pa že štiri. Na materi je vojna pustila najhujše sledove. Zelo se je postarala in revica je bila vsa sključena od pomanjkanja in trpljenja.

Ko mi je potekel dopust, sem se vrnil na Moravsko, kjer sem bil takoj uvrščen v marškompanijo. Odšel sem k svojemu polku v Tarnopol v Galiciji. Pri polku so že vsi vedeli o moji nezgodi, vendar mi je niso jemali za zlo. Za tako so mi jo šteli samo najbolj zagrizeni Nemci. Od vseh narodov, kar sem jih spoznal, so mi bili še najbolj nesimpatični poljski Židje. Sami so se imeli za Poljake, Žida so vedno izpustili; pripravljeni so bili na vse, s čimer bi mogli komu škoditi – v svojo korist, se razume. S svojimi nekdanjimi tovariši sem ostal v enakih odnosih kakor prej, ko smo si bili enaki. Le nekateri so se čutili užaljene, če sem jih tikal. Pozneje je polkovno komando prevzel bivši stotnik Joseph, ki je medtem postal major. Nato so za mene prišli dobri časi. Imenoval me je za polkovnega slikarja. Želel je, da bi naslikal vse, kar se je tikalo polka, pokrajine, po katerih se je gibal, strelske jarke, ljudske tipe in drugo.

Spet sem zavzel položaj, ki je ustrezal moji šarži. Pošiljali so me na straže. Enkrat sem imel pri tem opravilu smolo. Naša fronta je bila na desnem bregu reke Seret, kakih 200 m visoko. Na drugi strani pa ruska v isti višini. Obstreljevali smo se kar naprej, dan in noč. Medsebojnih napadov ni bilo. Seret je delal pod nami ovinek, tako da so bile naše prednje straže na nasprotnem bregu. Nekega večera je bila straža dodeljena nam. V grmovju smo imeli skrit čoln, s katerim smo se prevažali na drugo stran. Ko se znoči, se s svojimi štirimi možmi odpravim na nočno stražo. Čez reko se hočemo prepeljati s čolnom. Ta se nam je na sredi, ne vem, zakaj, prevrnila in vsi smo popadali v mrzlo vodo. Bilo je v začetku decembra, ko v Galiciji ni več ravno toplo. Moji spremljevalci niso bili izurjeni plavalci. Začeli so lomastiti po vodi in loviti čoln. Rusi so nas zaslišali in začeli streljati, da je bilo veselje. Krogle so sikale okoli nas kakor brenclji okoli krav na paši. Enega je zadelo, da je izginil v vodi, drugi pa smo odnesli celo kožo. Čoln smo pustili, da ga je odnesla voda, mi pa smo se vrnilo premraženi v svoje jarke. Vanje smo zaradi zmrzle obleke komaj prišli. Preobleči se nismo imeli v kaj, tople peči ni bilo, da bi se obleka odtajala in posušila. To delo smo prepustili času. Čez nekaj dni je bila obleka suha in nobeden ni dobil niti najmanjšega nahoda. Če danes stopim iz postelje bos na mrzla tla, imam nekaj dni kapitalen nahod in še kašelj povrhu.

Ko smo bili potreben čas v strelskih jarkih, so nas zamenjali drugi. Mi smo odšli nazaj v Jezerno v rezervo. Potaknjeni smo bili po bornih kočah, največ po dva skupaj. Jaz sem dobil prenočišče v hiši neke mlade žene, katere mož je bil v ruskem ujetništvu. Pregarjal sem slamnati vdovi dolgčas, za kar mi je bila zelo hvaležna, in mi je kuhala, kar je vedela in znala. Nisem zametaval priboljška, saj je naša kuhinja postajala iz dneva v dan slabša. Dobivali nismo drugega kakor konjsko meso, ki pa se ga človek kmalu prenaje. Zato so vsi iskali, kje bi se našlo kaj imenitnejšega. Iz hlevov so začenjali izginjati prašički. Ko je teh zmanjkalo, so prišli na vrsto mački, psi in sploh vse, kar leze po štirih nogah. Jeseni so sestavili nov, 115. polk. Dodeljeni smo mu bili vsi, tudi moje sorte: degradirani častniki in podčastniki in drugi nezanesljivci ter politični osumljenci od vseh vetrov. Prišla je stotnija 97. polka, sestavljena iz Kraševcev in tržaških fakinov, pomešana z Madžari, Čehi in Nemci. Po naključju smo dobili komandanta v osebi simpatičnega majorja Josepha. Vzel me je v polkovni štab, spet z nalogo, naj bi slikal vse pomembnejše dogodke, ki so se nanašali na zgodovino novega polka. Končno sem dobil »švindela«, ki me je razbremenil vsakdanjih služb. Dobil sem nekaj denarja z nalogo, naj grem v Tarnopol in kupim, kar potrebujem za en velik album. Nakar grem med nizkimi griči v 15 km oddaljeno mesto. Potem sem se vrnil v strelske jarke, na staro mesto.

Slikarjeva mati Mina in
sestra Mici, 1913.
Foto: Ivan Tischler, Vrhnika

Novi iz 97. polka so že prvi večer nekje staknili veliko rjuho in nanjo namazali velikansko 97 ter jo razpeli pred jarki, da je bila daleč vidna. Drugo jutro so novo zastavo zagledali Rusi in pred njo na nasipu goreče vojake, ki so prepevali italijanske in slovenske pesmi. Na mah je prenehalo streljanje od nasprotne strani. Rusi so vedeli, da se tudi njim ni treba bati, da bi jih mi pobijali. Škoda, da so Primorci kmalu odšli, na njihovo mesto pa so prišli Nemci. In spet ni bilo več šale. Za nami je bila višina in pod njo poveljstvo. Tja je bilo treba večkrat po opravkih. Imeli smo rov, po katerem smo hodili. Nekega popoldneva, ura je bila že pozna – greva s tovarišem po rovu, s čimer delava velik ovinek. Zato zlezeva ven in jo ubereva naravnost proti vrhu. Naenkrat se zabliska na oni strani in zaslišiva zategli glas granate, ki reže zrak. Vrževa se na tla in čakava, kam bo padla. Dobrih 50 korakov nad nama

se razpoči, po zraku zapiskajo drobci in se z zemljo vred usujejo na naju. Midva poskočiva, Rusi pa že pošljejo novo; ta se razpoči na mestu, kjer sva prej ležala. Spogledala sva se in stekla naprej. Granate so padale na levo in desno, spredaj in zadaj. Midva pa sva bežala sem in tja. Vsak posebej, da sva nudila dva cilja. Prekletu nama je bilo vroče, preden sva dosegla vrh. Ko sva izginila čez hrib, je tudi streljanje prenehalo. Padlo je 10 do 12 granat, ki niso imele drugega učinka, kakor da je z naju kljub 20 stopinjam lil pot.

Nekega dne je bilo nenavadno mirno. To se pravi, da je padla le sem in tja kaka granata ali se je oglasil signal ter zažvižgala kaka krogla iz puške. Pred našimi rovi sem risal razvaline neke vasi ob Seretu. Ruska straža je opazila, da nekaj rišem, in na mah so me začele obletavati krogle ter cmokati v zmrzlo ilovico poleg mene. V naglici sem pospravil slikarske priprave in izginil v kakih deset korakov oddaljen jarek. Tedaj trešči granata natanko tja, kjer sem prej risal, za njo še druga in tretja in tako naprej. Začelo se je tako streljanje, da sem mislil, da delajo Rusom granate napoto in ne vedo, kam bi z njimi. Dobri dve uri sem nepremično ležal v jarku. Ko je bobnanje polagoma ponehalo, sem se vrnil k svojim in jim povedal, kaj je pomenilo nenavadno streljanje. Drugega dne sem odšel k dobro uro oddaljenemu znancu nadporočniku, dobrodušnemu Čehu, ki smo mu rekli »burtik« – zato ker je bil majhen in debel. Risal sem razstreljene jarke, ko se je začelo ponavljati enako streljanje kot prejšnji dan. Po tem mi je major prepovedal risati pred strelskimi jarki zaradi kaljenja miru. Naročil mi je, naj se preselim bolj v ozadje, kjer me Rusi ne bodo opazili. Meni je bilo prav. Ko mi je enkrat zmanjkalo risarskih potrebščin, sem moral ponje v tri ure oddaljeni Tarnopol. Na poti tja sem premišljeval o svoji čudni usodi in o tem, koliko mi bo ostalo denarja, ki sem ga prejel od majorja za potrebščine.

Videlo se je že v Tarnopol, ko je v hipu grozovito zagrmelo, da sta se stresla zemlja in zrak. Mislil sem si, da je kje v bližini 30-centimetrski top, in šel dalje. Na velikem vojaškem vadišču pred mestom se je trlo ljudi. Ko pridem bližje, vidim, da stojijo okrog 20 m široke in kakih 5 m globoke, lijaku podobne jame. Vprašam tam stoječega vojaka, kaj je bilo. Pove mi, da je bilo na tem mestu veliko nemško skladišče letalskih bomb; ker ni bilo dobro zastraženo, so se hodili otroci v njegovo bližino igrati. Na nepojasnen način so se bombe vžgale ter zletele z barako in otroki vred v zrak. Daleč naokoli so ležale ožgane deske, zvita pločevina ter kosi kosti in mesa nesrečnih otrok. V Tarnopolu so jih pogrešali kakih 15. Mesto, čez katero so se že več kot dve leti valile naše in ruske čete, je bilo večinoma v razvalinah, a vendarle nenavadno živo. Podrte hiše so bile za silo zabite z deskami, v katerih so podjetni Židje odprli trgovine in gostilne. V njih se je trla mešanica vojakov vseh avstrijskih narodnosti, pa Nemci z vseh krajev velike Nemčije. Dosti je bilo tudi ujetih Rusov, potepuhov, beračev in vohunov. Ženske, stare, mlade, lepe, grde. Med njimi vlačuge najnižje vrste, ki so se hodile prodajat prav v prve strelske jarke za kos suhega vojaškega kruha. Pilo se je povsod na življenje in smrt, saj nihče ni vedel, kaj bo prinesel jutrišnji dan.

VOJNE JE KONEC, VOJAŠČINE NE

Na sveti večer leta 1917 se je pred našimi očmi prikazal veličastno grozen prizor. Kakor daleč je bilo videti na levo in desno, so goreli z lesom pokriti ruski strelski jarki. Revolucija je bila dosegla skrajne meje te velike zemlje. Še tisto noč je na nasprotni strani vse utihnilo. Rusi so vzeli slovo. Nakar smo imeli božji mir. Pa ne za dolgo. Okoli novega leta smo se začeli na

povelje pomikati prek bivše ruske meje. Prosil sem že pred mesecem dni za dopust, dobil sem ga pa šele, ko smo že prešli Voločisk. Polk je odšel naprej, jaz nazaj proti Lvovu. Moral bi bil iti preko Krakova, Moravske Ostrave in Dunaja, kar bi bil velik ovinek. V Lvovu sem zato na svojo marškarto z rdečilom pripisal, da imam pravico uporabljati brzovlak, in jo odpihal po krajši poti čez Budimpešto. Kar naprej sem se moral boriti z madžarskimi žandarji, ki mi niso hoteli priznati pripisane pravice. Vendar sem z zvijačo in nekoliko surovejšim nastopom srečno prispel v Pragersko, kjer sem točno 18 ur čakal na vlak z Dunaja, da sem mogel naprej. Doma je bila velika beda. Bogatejši kmetje niso hoteli dati. Aprovizacija je bila v rokah župnika in drugih privilegirancev, ki so rajši vozili moko v Idrijo prodajat za gotov denar kakor oddajati stradajočemu ljudstvu. Vojna se je poznala na vseh licih. Mati je bila zelo oslabela in postarana. S težkim srcem sem se ločil od doma. Ženo sva šla skupaj v Ljubljano, da sem zbral raztresene slike in jih ponudil Umetniški propagandi v odkup. Inženir Hugon Uhliř (Resljeva cesta 26) je znal izkoristiti moj položaj. Dal mi je za sedem slik 500 kron. Izplačal pa je samo polovico, rekoč, da je v denarnih stiskah. Pozneje, ko sem bil že v Rusiji, je pisal ženi, da ne more vsega izplačati, naj mu popusti. Žena je v stiski to storila. Na podoben način je kupoval tudi od drugih slovenskih kolegov, ki smo danes vsi skupaj siromaki. Gospod Uhliř je pa graščak!

Dohitel sem svoj polk v Žmerinki, velikem ruskem križišču železnic. V Rusiji se vojna ni preveč poznala, živeža je bilo povsod na pretek, belega kruha, ki ga že cel čas nismo videli, je bilo na kupe. Srečevali smo naše vrstnike, ki so se vračali domov, od koder so jih potem pošiljali na laško fronto, kjer so poginjali za prazen nič. Lezli smo po polževo naprej, našli prijatelje in sovražnike. Nam Slovanom se je godilo dobro, ljudje so nam stregli v vsem. Povsod smo našli polno orožja, ki ga je ruska armada puščala po vaseh. Pri ruskem kmetu smo našli komplet top z vprego šestih konj – kar so mu ruski vojaki prodali za dva litra »samogonke«. Končno smo prišli v Odeso. Tudi tu je mrgolelo vojakov, naših, Nemcev in Rusov. V mestu ni bilo sledu vojne, v okolici je bilo vsega. Ogleдал sem si Odeso, ki je napravila name velikanski vtis s svojim krasnim pristaniščem ob obali, s spomenikom Aleksandru III. Šli smo dalje, čez Bug in Nikolajev. Tam so bile razmere še malo bolj napete, ponoči se je slišalo sem in tja streljanje. V mestu je bilo že čutiti boljševiški duh. Marsikdo od naših je izginil v Nikolajev.

Pride pa povelje, da so Herson zasedli boljšeвики ter da ga bo treba z naskokom vzeti. Spet smo zaslišali iz daljave grmenje nam predobro znanih topov. Pripravili smo se in se premaknili 15 km naprej. Pred Hersonom smo se ustavili. Ponoči je naša artilerija streljala na mesto, ki je kmalu začelo na več krajih goreti. Proti jutru se je začel napad in opoldne smo že vkorakali. Bilo je kakor izumrlo, vsa okna in vrata zaprta. Boljševiki so se umaknili čez Dneper v Tavričevsko (?) gubernijo. Zbrali smo se na obali v pristanišču. Padel je polkovnik, več drugih oficirjev in zelo veliko vojakov. S svojo krvjo so plačali naš prihod k Dnepru, ki je pred Hersonom tako globok in širok, da plovejo po njem največje bojne ladje. Določeno nam je bilo prenočišče v velikanski mornariški vojašnici. Proti večeru smo začeli iz radovednosti hoditi po ulicah. Strogo je bilo prepovedano hoditi drugače kot v gručah po 10 popolnoma oboroženih mož. Meni je bilo to povelje malo mar. Opasal sem pas brez pištole in bajoneta in odšel na svojo odgovornost v mesto. Radovedno sem si ogledoval prazne in široke ulice. Pred neko kavarno sem našel gručo ljudi, ki so začeli polagoma lesti iz svojih skrivališč. Med njimi je bil kozak, ki je govoril poljski. Spustim se z njim v pogovor, povem, da

nisem »germanski«. Rekel sem, da bi bilo dobro, če bi se moglo v kavarni kaj dobiti. Namignil je, naj grem za njim. Šla sva po temnem hodniku in prišla pri zadnjih vratih v veliko sobo, kjer je sedelo polno Rusov pri zaprtih oknih. Usedevala se z novim znancem k prazni mizi pri oknu, ki sem ga odprl. Naročil sem čaja. Mimoidoče naše patrolje so me videle, da sedim sam popolnoma brezskrbno med Rusi, ki niso videti sovražno razpoloženi do mene. Kmalu so začeli tovariši eden za drugim vstopati. Prikazala so se polagoma tudi kozaška krila in zabava je bila v polnem teku. Pošteno smo proslavili naš prihod v Herson.

Privadil sem se kmalu Hersona in njegovih prebivalcev. Živeli smo imenitno, stradanja je bilo konec. Motivov za moj polkovni album je bilo polno, cele dneve sem hodil naokoli, včasih me niso videli po nekaj dni pri polku. Seznanil sem se z bogatim židovskim trgovcem, ki je pri meni naročil svoj portret. Povabljen sem bil večkrat k njemu na čaj. Pri njih se je začel čaj piti okoli štirih popoldne, končal pa opolnoči. Koliko je bilo vsakovrstnih jedi in pijač, kar je bilo pa vse ... (?), glavno je bil čaj. Zaupal mi je popolnoma, ko je spoznal moje mišljenje. Rekel je, da so vsi branilci Hersona ostali v mestu, samo orožje so poskrili, medtem ko smo mi vkorakali. Z onim kozakom, s katerim sva se prvi dan našla pred kavarno, kjer sva potem skupaj pila, sva se srečevala vsak dan, postala sva prijatelja. Povedal mi je pozneje, da je bil on vodja čet, ki so branile civilno prebivalstvo. Povedal mi je nadalje, kje se dobi hrana in pijača in kje se zadovoljijo druge telesne potrebe.

Vsem se pa ni tako dobro godilo, posebno so sovražili Madžare in Nemce, s katerimi so imeli z galicijske fronte slabe izkušnje. Jaz sem živel kakor v letovišču. Našel se je dober prijatelj – kdo je bil, nisem nikoli izvedel – ter naznanil, da se preveč družim z ruskim ljudstvom, ki je bilo po mišljenju mojih predpostavljene neslovanske narodnosti, nam skrajno sovražno in boljševiško. Medtem smo dobili tudi novega komandanta, polkovnika, zagrizenega nasprotnika vsega slovanskega, čeravno se je njegovo ime končevalo na -wicz. Poklican sem bil k raportu, kjer mi je bilo javljeno, da sem premeščen od polkovnega štaba k tretji stotnji, ki je bila ob železnici Herson–Krivoy rog ob Dnepru. To je bila prva kazen, druge so sledile.

V Hersonu sem slikal in risal vse povprek tovariše za božji lon, oficirje za ljubi mir, civilno prebivalstvo pa za jedačo in pijačo ter za druge telesne potrebe. V mestu je nekdanja turška trdnjava, kjer so bili zaprti politični osumljenci, s katerimi avstrijska vojaška justica ni delala velikih ovinkov in dolgih razprav. Pogorela je hersonska cerkev. Šel sem na pogorišče, si radovedno ogledoval velikanske zidove in se čez kup razvalin splazil v zakristijo. Tam je stala omara z razbitimi vrati. Notri je bilo veliko mašnih oblek, svilenih srajc, pozlačenih mašnih plaščev in prtov. Našel sem tudi veliko oltarno sliko Matere božje, ki je bila od požara močno poškodovana. Pobral sem samo svilene srajce, ki sem jih potreboval za cunje v čevlje, in nekaj prtov, ki sem jih pozneje izgubil.

Prišel sem k novi stotnji, ki ji je zapovedoval moj bivši kolega iz ... (?), nadporočnik Standigel, Dunajčan, znan po svoji strogosti. Že prej je dobil sporočilo, naj pazi name. Ni me hotel spoznati, jaz pa tudi nisem silil vanj. Privil me je kakor novince, moral sem opravljati najnižja dela in bil nenehno v službi. Čez nekaj dni sem bil pod stražo odveden v Herson pred vojno sodišče, na zaslišanje zaradi mojega občevanja s prebivalstvom. Pa sem se dobro izmazal, odpeljali so me nazaj in bil sem še naprej pod nadzorom. Od doma sem dobil brzojav, da je moj sinček nevarno bolan (španska in pljučnica). Prosil sem za dopust in ga dobil; 6 dni dopusta in še 21 dni za

potovanje. Odpeljem se čez široke stepe proti Hersonu in dalje v Nikolajev. Ko je naš vlak zapeljal na kolodvor, je treščil v tovorni vlak. Trije vozovi so bili razbiti, 11 potnikov vojakov ubitih ter mnogo ranjenih. Meni se ni zgodilo drugega, kakor da sem zletel z glavo v nasprotno steno, da mi je zvonilo po buči. Steklenica vina, ki sem jo imel s seboj za okrepčilo, je šla v koščke, vino pa k vragu. Čakal sem eno noč in še prihodnji dan, da so spravili razbito ropotijo v kraj in smo mogli naprej. Šlo je počasi, na vsaki postaji posebej smo čakali, da je bila prihodnja prosta. V Odesi smo se posedli v prazen prvi razred. Največ je bilo Dunajčanov, ki so odhajali na dopust, in nekaj Čehov. Ponoči pride v naš voz na kontrolo orožnik, neki naduti Madžar. Zahteval je, da se takoj preselimo v živinske vagone. Postavili smo se, da ne gremo nikamor, nakar nam je začel groziti s pištolo, a ni dobro opravil; najprej je zletela skozi okno pištola, za njo pa še on v temno noč... Vlak je vozil z veliko hitrostjo. Nato nas po poti ni nihče več vznemirjal. V Žmerinki smo čakali na nov vlak. Stal sem 24 ur neprenehoma pri vratih, z roko na kljuki, da me ne bi odrinili, ko bo prišel vlak. Starejši in slabotnejši so čakali že po več dni, a niso nikoli prišli na vrsto, tako strašen naval je bil. Tisoči vojakov so se prevažali sem in tja, proga od Odese proti gališki meji pa je bila samo ena. Do Lvova sem se vozil 8 dni. Potem je šlo malo hitreje. Na Dunaju sem moral čakati poldrugi dan na vlak proti jugu. Do doma sem porabil za pot kar 13 dni. Ostal sem teden dni. Mati in sestra sta ležali hudo bolni. Sinku sem dal vse svoje svetinje in križce za igrače, se od vseh poslovil in šel spet na pot. Le zakaj me je vrag nosil nazaj, mar bi se še nekaj časa skrival, pa bi bilo konec vsega!

Od Logatca do Gradca sem se držal zunaj brzovlaka. Bil je tako prenapolnjen, da nisem mogel vanj. V Gradcu sem se spravil na streho, ki sem jo jezdil do Dunaja. Potem je šlo spet po polževo, do Odese sem se vozil ravno 16 dni. Srečevali smo vlak za vlakom, vse polno vojaštva, artilerije in konj. Vse to je šlo iz Rusije proti Beogradu in naprej na solunsko fronto, kjer so bili takrat še boji. Čim dlje sem se vozil, tem večji nered se je kazal. Od Odese do Hersona sem bil kar pet dni in noči v vlaku. Mraz je že pritiskal, bilo je proti koncu septembra. V moj polk sva se z dopusta vračala jaz in neki gališki Ukrajinec. Oba skupaj sva imela za vseh pet dni samo en hlebec kruha. Denar sva bila na dolgi vožnji že davno porabila. Grela sva se kar v vozu, ob ognju, ki sva ga zakurila iz desk, odtrganih od tega istega voza.

Stotnija se je bila medtem premestila v neko nemško naselbino. Potaknjeni smo bili po hišah, kamor je kdo hotel, mesta je bilo pri bogatih Nemcih dosti. Ti so bili še vsi navdahnjeni z nemškim duhom in pri njih smo zadnjih nekaj tednov prav dobro živeli. Jaz sem dobil prenočišče in oskrbo na neki bogati kmetiji. Živel sem kot že dolgo ne. Vsega sem imel v izobilju. Samo tobaka so imeli v vrečah spravljenega čez 10 pudov. Toliko nisem še nikoli kadil. In kakšen tobak je bil! Mesa, pečenke, slanine, masla, medu, potice, belega kruha in vsakovrstne pijače nisem nikoli prej ne pozneje toliko užil kakor takrat. Najedel in nakadil sem se za nazaj in za naprej. Toda vsakega veselja je enkrat konec. In ta je prišel kmalu.

Kar nenadoma smo bili odšli v 10 vrst oddaljeno vas, od koder sem prišel še večkrat obiskat radodarno kmetijo. Nekega večera sem se zopet odpravil tja okoli desete ure. Bila je polna luna. Grem po znani poti čez polje, naravnost med nepreglednimi njivami. Ko nastane kar naenkrat megla, me ni motilo, saj sem pot dobro poznal. Ure nisem imel, vendar se mi je zdelo, da nenavadno dolgo hodim. Hodil sem celo noč. Ko se je začel delati dan, sem bil na nasprotni strani naše vasi. Zgubil sem bil orientacijo, pa sem hodil

Franjo Kopač s soprogo Boženo (desno) in sestro Mici.
Foto: Davorin Rovšek, Ljubljana

vedno naokrog. Naenkrat pride povelje, da se vrnemo v Herson. Pri slovesu je zaljubljena Nemka jokala, ko mi je trpala nahrbtnik s slastnimi dobrotami. Obljubil sem, da se vrnem, mogoče v kratkem. Pridemo v Herson, kamor se je steklo vse avstrijsko in nemško vojaštvo, ki je bilo raztreseno po ukrajinskih ravninah, med Nikolajevom, Hersonom in Jekaterinburgom. Bilo je 9. novembra 1918 zvečer. Naš polk je spet prišel v mornariško vojašnico, kjer smo enkrat že bili nastanjeni. Nastopili smo vsi na velikanskem dvorišču vojašnice. Divizionar, ki je bil na čelu celega častniškega zbora, je imel zelo domoljubni govor. Rekoč, naj bomo zvesti presvetlemu cesarju Karlu I. (ki je bil že davno na varnem v Švici). Prisegli smo še enkrat zvestobo cesarju in Avstriji. Jaz sem v zrak podržal figo, mojemu zgledu so sledili tudi tovariši. Po končani klavni paradi in večerji smo se utrujeni odpravili spat.

Ponoči se je zaslišalo v smeri od trdnjave močno streljanje. Radovedni smo čakali prihodnjega dneva, ki nam je prinesel novo presenečenje. Noč je bila vzela vse oficirje od rezervnega nadporočnika navzgor. Jasno nam je bilo, da je bila tista parada prejšnji večer samo zato, da so nas malo preslepili.

Vedeli so, da je konec avstrijske slave, zato je bilo najbolj zdravo izginiti iz dosega naših krogel. V bližini vojašnice so bila velika skladišča vojnega provianta. Skupaj smo se zbrali Nemci in Nemadžari, prvih in drugih nas je bilo pri našem polku malo. Odpravili smo se na kratko nemško stražo pri skladiščih, razbili vrata in začeli pleniti jedila, nakopičena v velikih količinah. Rekvirirali smo vse vozove in konje v bližini, naložili cele vreče kave, zaboje sladkorja in cigaret, konzerv in drugih jedil. Celu dopoldne smo vozili v mesto ter prodajali trgovcem in posameznikom cele vozove. Prodal sem poln voz sladkorja in konzerv za 200 rubljev. Popoldne se pa naenkrat pojavijo Nemci s strojnicami in začnejo brez pardona streljati na nas. Pustili smo naše opravilo in se razbežali na vse strani, marsikdo je za vedno ostal pri skladiščih. V svoj tabor smo bili že prej spravili cele sode vina in ruma. Začeli smo se gostiti, kar je trajalo celo noč. Zabili smo pošteno konec našega trpljenja, kar smo pozneje drago plačali.

Tekom prejšnjega dne, ko smo plenili skladišča, je odšla večina Nemcev, ki se niso več vrnili. Ostali smo sami Slovani. Ostalo je tudi nekaj rezervnih častnikov Slovanov. Svoje rozete so z zvezdami vred pometali proč. Kričali smo vseprek: »Živijo, češka republika!« – »Živijo, Jugoslavija!« sem vpil sam, ker sem bil edini Slovenec. Opoldne pridejo k nam trije nemški častniki. Zahtevajo, da moramo v 10 minutah predati vse orožje. Če se to ne bo zgodilo, bodo začeli po preteku 10 minut brez usmiljenja streljati. Ta zapoved je delovala na nas kakor strela. Kaj storiti? Pripomnili so, da smo obkroženi z nemškimi topovi, metalci min in strojnicami. Protestirali smo, od kdaj imajo pravico z nami tako ravnati, saj ne spadamo pod njihovo povelje! Poljaki in Ukrajinci so začeli vlačiti strojnice na dvorišče in se pripravljali na streljanje. Nastal je kritičen položaj. Vedeli smo, da v podporo nismo imeli topov in metalcev min kot oni. Minute so tekle in veliko truda je bilo treba, da smo pomirili razdražene vojake. Zadnjo minuto, ko je že imela zleteti v zrak tretja raketa, se nam je posrečilo odposlati prvo strojnico. Najprej so odšli oddelki strojnih pušk, za njimi pa preostali, četa za četo. Nemci so nas pričakovali s pištolami v rokah ter nam odvzemali orožje in nahrbtnike. Nato so nas peljali na ograjen prostor in zastražili. Zvečer so nas izpustili, rekoč, da lahko gremo, kamor hočemo, samo v mesto ne.

Odpravili smo se proti Nikolajevu. Upali smo, da dobimo tam kakšen vlak, ki nas pripelje bližje doma. Varali smo se. V Nikolajevu so bili Nemci, katerim je bil naš prihod gotovo naznanjen, saj nam niso pustili, da bi šli v mesto. Odkorakali smo lačni in prezebli v neko veliko vas, kjer smo že prej enkrat prenočili. Ukrajinski kmetje so nas radi sprejeli. Ko smo jim povedali, kaj so napravili z nami Nemci, so nas postregli z jedjo in samogonko. Ponoči je začel padati sneg in pihati ostra stepska burja. Težko pot smo imeli drugi dan pred seboj. Dolga vrsta nas je bila, daleč od doma, v sovražni ... (?), brez orožja in hrane. Več galiških Ukrajincev je ostalo v oni vasi. Premraženi smo se vlekli naprej v približni smeri proti Žmerinki. Opoldne pridemo do večje vasi, kjer je bilo veliko Rusov. Vračali so se iz avstrijskega in nemškega ujetništva. Pripovedovali so, da so srečevali celo pot polno našega vojaštva, ki je zapuščalo Ukrajino, in da smo mi med zadnjimi. Ni se nam obetalo nič dobrega, ker je že povsod vrelo, bili so boji med ... (?) in boljševiki. Naša četa se je razdelila. Skupaj smo ostali Čehi in Poljaki, samo jaz sem bil Slovenec. Bilo nas je kakih 200 mož, za vodjo smo izbrali nekdanjega nadporočnika Šuberta, »burtika«. V vasi, kjer smo prenočili, smo našli vojaški voz, zapuščen od naših vojakov, ki so odhajali pred nami. Na vozu je bilo več pušk in nabojev. To nam je prišlo prav, takoj nam je nekoliko zrasel pogum.

Grema na bližnjo postajo in čakamo vlak do Odese. Naveličali smo se že čakanja in stradanja in bilo nam je vsem tesno pri srcu. Premišljal sem, kaj bom naprej. Bil sem s tremi tovariši pri nekem kmetu. Ta je bil boljševik in nas je postrani gledal. Zvečer je prišel pijan domov, nas začel zmerjati in poditi iz hiše. Pregovarjali smo ga, kakor smo vedeli in znali, da nismo sovražniki, kar tudi nikoli nismo bili, ker smo vsi Slovani in smo proti svoji volji služili osovraženi Avstriji. Ni razumel ali ni hotel razumeti, začel nas je s silo spravljati izpod strehe. Pograbi me jeza in odrinem sitneža, da se zaleti v kot. Pobral se je, zaklel in odšel. Legli smo spat, ponoči pa zaslišimo neki ropot, planemo pokonci in zgrabimo puške. Prišlo je z našim gospodarjem še pet drugih, oboroženih s sekirami. Kmet je zahteval, da se spravimo izpod njegove strehe, drugače nas razsekajo. Odvrnili smo jim, da bomo takoj streljali, če se ne umaknejo. Preklinjaje so nam zažugali, da ne odide nobeden živ iz vasi, ter odšli po pomoč. Odpravimo se v naglici in zbudimo še druge tovariše, češ da ni več varno v vasi. Celo noč ni nobeden spal.

Ko je napočila zora, smo odšli. Komaj smo bili zunaj, se za nami začne streljanje. Odgovarjali smo nekaj časa in se umikali dalje. Enega tovariša smo morali pustiti hudo ranjenega. Krogla ga je zadela v prsi. S tem so se za nas začeli težki dnevi. Strašen mraz je nastopil, stepski veter je bril in nam metel v obraz ostri sneg. Po desni strani, od katere je bril veter, smo bili zasneženi, obleka je bila zmrznjena in se je lomila, udje otrpli. Po levi strani nam je bilo vroče. Poskušali smo počivati, vendar nas je začel siliti spanec. Vedeli smo, kaj bi bilo, če bi kdo zaspal, in smo odtavali dalje. Kdor je zaostal, ga ni bilo več za nami. Spomnil sem se nehote Napoleonovega umika iz Rusije.

Rinili smo še naprej in prišli z mrakom v drugo vas, kjer je bila postaja. Blizu vasi je bilo polno vračajočih se ruskih ujetnikov, strašno razcapanih. Rekli so nam, naj ne nosimo več orožja, ker nas bodo boljševiki pobili, če nas najdejo oborožene. Seveda jih nismo poslušali, čeprav so imeli deloma prav. Kmalu nato se od Žmerinke pripelje vlak, poln boljševikov. Mi smo bili vsi zbrani na postaji v čakalnici, upali smo, da bo prišel kakšen vlak, ki bi nas vzel s seboj. Res je prišel, vendar od nasprotne smeri, in pripeljal polno oboroženih boljševikov. Zaprli so nam izhode. Čez nekaj časa pridejo trije (eden je bil rumen), oboroženi s puškami in ročnimi granatami. Rekli so, da nas bodo preiskali zunaj na peronu, če pa najdejo pri kom kakršnokoli orožje, ga bodo brez vsega ustrelili. Odvrgli smo vse puške z naboji vred in pištole, ki smo jih imeli skrite. Jaz sem jo imel privezано okoli noge, pod hlačami. Odvezal sem jo in vrgel v kot. Vprašali so nas še enkrat, ali ima še kdo kaj skritega. Rekli smo, da ne. No, bomo videli, so odgovorili. Izpustili so nas in postavili v dve vrsti na peronu. Od dveh strani so v nas zevale strojnice s svojimi luknjami, pri vsaki je sedel po eden z roko na sprožilcu. Zapovedali so, naj dvignemo roke kvišku. Preiskali so vsakemu vse žepe in pobrali, kar se jim je zdelo vredno. K sreči sem imel denar privezan v čevljih okoli noge. Dva nesrečnika menda nista verjela prejšnji grožnji in si pod obleko pridržala vsak svoj browning. Brez besed so ju odvedli stran in ju na mestu ustrelili. Stal sem v drugi vrsti, ki še ni bila pregledana. Pridržal sem si nekaj nabojev za pištolo. Te sem hitro spustil na tla in skrivaj odbrcnil z nogo. Ko pridem na vrsto, so mi pobrali nekaj tobaka, žveplenke in zapisnik z različnimi fotografijami. K sreči!

(Iz mestoma težko berljivega rokopisa, ki ga hrani arh. Vlasto Kopač, avtorjev sin, prepisal Miha Naglič. Mednaslov je uredniški. Nadaljevanje sledi.)

STAROŽITNOSTI

Anton Žakelj

Vojaška služba v stari Jugoslaviji

O, ZDAJ GREMO!

V nekem slovenskem tedniku sem bral protest matere, ki ji je sin pisal od vojakov, da so jim na pepelnično sredo postregli zjutraj s klobasami, opoldne pa z zrezki, in to brez izbire; na neki drugi dan pa z ribami. Klobase in zrezki pri vojaki, pa brez izbire! To je nekaj neverjetnega. Pred 60 leti bi se bil vojak v stari jugoslovanski vojski, še musliman, desetkrat obliznil, če bi mu dali klobaso na sam ramadan. To me je napotilo, da sem sklenil napisati nekaj spominov na služenje vojaškega roka okrog leta 1930.

Že ob obiskih doma so mi pravili, da ležijo zdaj rekruti v jugoslovanski vojski v posteljah z vzmetmi, jedo pa v menzah z državnim jedilnim priborom iz državnih krožnikov hrano, ki si jo lahko izberejo po okusu, in da si lahko postrežejo s poljubnim številom kosov kruha, ki je na voljo na mizi. To je bila dobra priprava na pravljico o klobasah in zrezkih, da bi šok ne bil prehud.

Ko sem leta 1929 prejel od vojaške uprave poziv, naj se javim določenega dne v šentpeterski kasarni v Ljubljani na služenje vojaškega roka, sem najprej naročil knjigo Šta treba kao vojniki da znam?. Iz nje sem se naučil »zakletvo« (prisego), razna pravila službe itd. Po receptu iz te knjige sem skuhal čorbo, da bi dobil malo pojma o vojaški hrani. Toda moja čorba je bila popolno nasprotje temu, kar sem pozneje samo kako jutro dobil pri vojaki – bolj podobna čevljarskemu popu kakor slanemu kropu.

Na dan odhoda se nas je zbralo kakih 30 pred avtobusno postajo. Bili smo vsi trezni, tudi neki kmečki fant, ki ga je starejši brat spremil do avtobusa in mu za slovo stisnil v roko ploščato steklenico žganja ter se poslovil od njega z besedami: »Na, tole! Kadar bo hudo, pa malo potegni.«

Hudo je bilo že v Poljanski dolini. Nekje blizu Visokega je naredil požirek in še enega. Sosed Karel, ki je sedel poleg njega, ga je prosil: »Daj še meni malo pokusit. Tako me črviči po trebuhu, morda bo kaj pomagalo.« Luka mu je dal steklenico, Karel pa jo je vrgel skozi odprto okno avtobusa po strmem bregu v Soro.

Ko smo prišli v Ljubljano, nas je spremljajoči občinski tajnik v redu oddal šentpeterski kasarni, kjer smo tudi ostali. Smilili so se mi župani, tajniki ali sluge drugih občin, ki so pripeljali svoje mladeniče, pa so jim že pri vходу uhajali v mesto, čeprav že za to priložnost dovolj pijani.

Žirovca v kr. vojski: desetina strojničarjev v Bohinjski Beli leta 1925, v kateri sta bila kar dva Žirovca. Od desne proti levi: drugi v prvi vrsti Vencelj Grošel – Frencov (1904–1945), četrti (sedi za strojnico) Lovro Kavčič – Mrovcov (1904–1969).

Zvečer smo malo zaspali na slami, pozno ponoči pa so nas zbudili in odvedli na postajo ter natrpali v vagone, v katerih je bilo prostora za 6 konj ali 40 vojakov.

Zjutraj smo se ustavili v Sisku. S postaje so nas odpeljali v vojašnico 26. pešpolka ob reki Kolpi, dober kilometer zunaj mesta.

Sisek je bil takrat še majhno podeželsko mesto. Meščanske krave so vsako jutro čakale na pastirja, ki je prignal mimo čredo, da so se jim pridružile na skupno pašo, zvečer pa je že vsaka vedela, kje naj izstopi. Od industrije sem si zapomnil samo tovarno klobukov in veliko opekarno. Zunaj mesta še naprej od vojašnice je stala v Capragu ob Kolpi rafinerija nafte angleške družbe Shell.

Nafto so vozili iz Romunije po Donavi, Savi in Kolpi; barke so bile tako polne, da je voda pljuskala čez krov. Tod mimo smo hodili pogosto na vežbališče ali v »pukovsko bašto« na delo.

Vojašnica je bila majhna, samo za en bataljon (4 čete in mitraljezci). Spodaj so bile pisarne, skladišča, pralnica in kopalnica, zgoraj spalnice. Menze ni bilo; v lepem vremenu smo jedli na »trpezariji« na dvorišču, v dežju pa po hodnikih ali spalnicah, vsak s svojo porcijo na kolenih. Tudi skupnega jedilnega pribora ni bilo; vsak vojak je moral prinesiti od doma svojo »porcijo« in žlico (vilic ni bilo treba – zašto su vam ruke?). Ko smo čakali pred kotlom na hrano, si lahko videl posode raznih barv in velikosti. Pač pa smo imeli vsi enake nožičke: tiste z okroglim, lesenim držajem in širokim rezilom, ki smo jim rekli pipec, britvica (Dolenjci), Žirovci pa popkalca in je stala 1 dinar. Če bi bil kdo imel kaj boljšega, bi mu bili takoj ukradli.

Hrana se mi je zdela kar dobra – dokler sem imel kaj od doma prinesenega. Zjutraj sem podrobil v čorbo (slan krop, v katerem bi bil lahko na prste seštel vse cinke maščobe in vsa zrna zdroba). Glavno, da je bila voda topla in nas je pogrela v še hladnih pomladanskih jutrih. Kruha je pripadalo vsakemu vojaku 1 kg na dan, a hlebce so navadno oblomili na prevozu iz pekarije ali v skladišču. Bil pa je zelo dober: pravi slovenski pšenični kruh, ne tako kisel, zatrpan komis, kot smo ga dobili v Ljubljani. (Pozneje sem izvedel, da je bil pek Slovenec.)

Dokler nismo prišli v četo vsi vpoklicani, smo se tudi učili malo, tako da sem bil na splošno kar zadovoljen. Če bo tako, bom kar tu ostal, sem si mislil. Neumno se mi je pa zdelo, ko nam je kaplar pravil, kako srečni smo, ko smo prišli v vojsko, kjer imamo četnega narednika, ki kot dobra majka skrbi za vse naše potrebe. Imamo krevet s slamarico, čaršav i cebe, cipele i šuferice, gaće i čakšire, košulje i bluzu i pored svega svakog dana hlebac kruha i tri puta dobru i zadostnu hranu. Kot da bi vsega tega doma ne imeli!

GOVORI SRPSKI, DA TE RAZUME CELI SVET

K sreči so se naši medeni dnevi kmalu končali. Pri enem prvih predavanj nam je komandir, že starejši častnik, prečanski Srb, ki se je boril že med 1. svetovno vojno na avstrijski strani proti Rusom v Galiciji, zaradi česar mu pravi Srbi niso veliko zaupali, povedal, da ne mara videti, da bi Arnavti (Albanci) ali Slovenci tiščali svoje glave skupaj; vsak vojak naj si poišče svojega tovariša v drugi narodnosti in naj se skupaj uči srbsko. Arnavt Adem, postaven fant, ki sem ga že večkrat opazoval pri hoji, kako obrača obe stopali na desno, in se čudil, kako more iti naravnost, je stal na drugi strani kroga in mi je pomežiknil. Ko ga je komandir vprašal, ali že ima kakega prijatelja, je pokazal na mene. Komandir ga je pohvalil. Vselej pa ni bilo tako.

GOVORI TURSKI

Kmalu po prihodu v vojsko je narednik nekaj govoril, potem me pa poklical, naj ponovim, kar je povedal. »Gospod narednik, jaz sem vas razumel, pa ne znam povedati srbsko.« »E, pa govori turski,« je rekel.

Na ta nasvet sem se velikokrat spomnil, ko sem slišal veliko turških besed. Mislim, da je srbski vojaški slovar sestavljen iz polovice turških in četrtnine francoskih besed. Skoraj vse besede, ki se začnejo s črko č ali končajo z -ija, so verjetno turške. Naj jih nekaj navedem:

bakandže – čevlji	ćuprija – most
barutana – smodnišnica	čorba – juha
bašta – vrt	kapija – glavni vhod
baštovan – vrtnar	kašika – žlica
čaršav – rjuha	kazan – kotel
čakšire – jahalne hlače	kundak – kopito puške
čaršija – meščani	samar – sedlo za tovor
ćato – pisar, tajnik	šamara – zaušnica, klofuta
ćebe – odeja	šinjel – suknja
ćesma, bunar – vodnjak	trpezarija – miza

To je razumljivo, saj so bili Srbi več sto let pod turško upravo, po osvoboditvi pa so skoraj vsi srbski višji častniki študirali v Franciji.

Mislim, da je štela naša četa okrog 100 vojakov; med njimi je bilo največ Srbov in Bosancev, kakih 7 Arnavtov, 5 Slovencev, dva Makedonca in po en Cigan, Poljak in Bunjevac.

REKRUTIRANJE

Rekrutiranje v vojsko je bilo v južnih delih države drugačno kot v Sloveniji; med Arnavti je bil deček, ki bi mu prisodil 16 let, in možak z belimi lasmi in dolgimi brki. Ker je bil tudi po postavi junak, smo mu rekli mečka

(medved). Star je bil okrog 50 let. Arnavti so sami pravili, da v Makedoniji ni bilo naborov; moške so kar lovili in jih pošiljali v vojsko, pa se pri tem niso veliko ozirali na starost. Z rojstnimi listi pač niso mogli dokazati svoje starosti. Do svojega Benjaminčka so bili Arnavti zelo pokroviteljski.

Spet drugačen način rekrutiranja je veljal pri Ciganih; naš Salko je dolgo trdil, da ni Salko, ampak Meho, in da ga je oče poslal v vojsko namesto starejšega brata Salka. Dopovedovali so mu, da je zdaj Salko in naj za čas vojaške službe pozabi na ime Meho, čemur se je končno vdal. Bil je odlični violinist, za vojaško urjenje pa ni imel posluha. Ker je zadrževal v vajah vso desetino, mi ga je dal komandir, da bi ga posebej učil. Zlepa sem mu dopovedoval, katera roka je desna in katera leva in na katero stran naj se obrne, ko bom poveljeval: »Na levo – krug.« Na povelje je nekaj časa omahoval na desno in levo, končno se je obrnil na desno. Ali je potem čudno, če pade udarec?

Poletje je bilo vroče, zato smo vsi težko čakali, kdaj bomo postavili šotore na ravnici nad kasarno in kdo bo šel vanje, ker je bilo prostora samo za pol čete. V šotorih je bilo manj discipline ter manj čiščenja in drugega dela.

Končno je prišel zaželeni dan: za selitev je bil določen naš vod. Podnevi smo naredili šotore, zvečer smo se preselili vanje. Toda komaj smo vsi dospali, je trobentač zatrobil alarm (uzbuno). Pri tem je pomembno, kako hitro je vsa četa popolnoma oblečena in obuta. Če se ne motim, se je dalo to narediti v šestih minutah.

Vojaki so pritekali na zborna mesto že po petih, šestih, sedmih minutah, potem pa se je ustavilo. Vsi smo postajali živčni: Salka še ni bilo. Končno je le prišel, menda v enajsti minuti, obut v dva leva čevlja; eno ovijačo je držal v rokah, razvito z enim koncem, pripetim v rinko v čevlju, drugi konec pa visoko v zraku; za drugo ovijačo je rekel, da je ni mogel nikjer dobiti. Pregledali so vse, kdo bi nosil dva desna čevlja, pa so bili vsi drugi pravilno obuti. Nikakor nismo mogli ugotoviti, kako je prišlo do pomote. Verjetno mu je kdo namenoma zamenjal en čevlj.

Tretji posebnež v naši četi je bil Bosanec Nikola Medandić, Majdanić ali še kako drugače, ki ga je kmalu poznal ves polk. Doma je bil iz Tuzle, o kateri je znano: »Cijela Tuzla jednu kozu muzla.« Ko so ga vprašali, kaj je delal doma, je odgovoril: »Čuvao sam patke i krmake.« Na vprašanje, kaj je naredil, če je privršal jastreb, je vzel metlo, tekal po dvorani ali dvorišču in stražil: »Ššššš, ššššš.«

Kot mnogi njegovi tovariši tudi Nikola ni bil pismen, pa ni mogel razumeti, kaj bi mu koristilo, če bi znal brati in pisati. »Moj čiča ne zna ni da čita ni da piše, a je najdeblji u selu,« je rekel. Nič ni pomagalo, moral je hoditi v šolo za nepismene.

VOJAŠKA PLAČA

Po pravilih je veljalo, da prejme vsak rekrut mesečno plačo 10 din, a nam tega nikoli niso izplačali v celoti. Vsak mesec so bili odbitki za metle, ščetke, škaf, za ubito šipo, za spomenik vojvodi Stipi Stepanoviću ali Stipetiću ali za kaj drugega. Naj omenim, da je imel Stipe eno nogo krajšo, zato po pravilih nikakor ne bi mogel postati vojak. Pa ni odnehal, dokler ga niso sprejeli v častniško šolo in je končno dosegel najvišjo čast, ki jo lahko doseže najboljši vojak samo v vojnem času. Tako so nam povedali.

Že doma so mi povedali bivši vojaki, naj vzamem s seboj dosti denarja, sicer bom lačen. Za dodatno hrano je treba vsaj 100 din na mesec. Torej sem

vložil v Poštno hranilnico 800 din, sto pa sem jih vzela s seboj; to naj bi zadostovalo za skrajšan rok 9 mesecev. Res je bilo ravno prav. Revez je bil, kdor ni imel nič, in še dvakrat revež, kdor je kadil. Ličan Mane Škarić je bil strasten kadilec, pa močne postave in temu primerno lačen. Kruh je zamenjeval za cigarete in stradal. V nekaj tednih je shujšal do kosti. Želel si je samo to, da bi ga dali v kuhinjo, in dosegel svoj cilj – potem pa zaradi kuhinjske sople ni mogel jesti.

Ko sem potrošil prvih 100 din, sem prosil narednika za dovoljenje za izhod v mesto. Vprašal me je, zakaj. Povedal sem mu, da bi rad šel na pošto po denar. »Saj ni prišla v pisarno nobena nakaznica za tebe,« je rekel. Pojasnil sem mu, da imam hranilno knjižico s seboj, nakar je rekel: »Ti si pametnji nego ja.«

Denar se je dalo pri vojaki izposoditi – s 100-odstotnimi obrestmi za en mesec, toda največ 5 din. Šumadijec Stevan Stevanović, »najjači u puku«, je moral biti iz boljše družine; bil je pismen in imel je dovolj denarja. Meni ga je nekoč ponujal na posodo brez obresti, pa sem se mu zahvalil za dobroto.

PRETEPANJE IN ŠIKANE

Pretepanje vojakov je bilo po zakonu prepovedano, toda to je bilo samo na papirju. Takrat sem mislil, da mora biti fant presneto neroden, da je tepen. Prav kmalu sem spoznal, da je to za predpostavljene najljubša zabava, čez nekaj mesecev pa, da vsak, ki pravi, da ni bil nikoli tepen, laže. Ko sem dobil prvo šamaro brez vzroka, mi je desnica sama od sebe skočila nazaj, pripravljena na udarec. »Još jedan put, kaplare,« sem mu zagrozil. Opravičeval se je, potem sem imel mir pred njim.

UČENJE PRISEGE

Prva stvar, ki smo jo morali znati, je bila »zakletva« (prisega). Bosanski Srb Ivo Savić je bil pismen in jo je znal na pamet; ko je bil vprašan, jo je navdušeno deklamiral; drugi vprašani je ni znal. Kaplar je ukazal Saviću: »Daj mu šamaru.« Potem pa še udarjenemu: »Daj šamaru Saviću.« Savić je presenečen protestiral: »Pa ja znam, kaplare.« »Zašto nisi naučio njega?« In sta se pretepala med seboj.

ZAMUDNIKI

Z nekaj dni zamude je prišel v četo podporočnik Lev Zubov iz častniške šole v Belgradu. Bil je sin ruske družine, ki je pribežala v Jugoslavijo s poraženim generalom Wranglom in delom carskega zlatega zaklada – kot so pravili – kar jim je omogočilo, da so dobili od jugoslovanske vlade zagotovilo za zaposlitev v državnih službah. Večina od njih je dobila graničarsko službo, nekaj je bilo obrtnikov (vsaj trije čevljarji so ostali v Žireh in se poročili), nekaj je bilo visoko kvalificiranih vseučiliških profesorjev in drugih uradnikov. Lev je bil čedne postave, prijazen in sposoben častnik.

Ko je prvič vstopil v dvorano, kjer smo se nekaj učili, je bil priča, ko je kaplar ravno udaril vojaka. Lev je začudeno vprašal kaplarja: »Pa šta radiš, kaplare? Zar ne znaš, da je tučenje u vojsci zabranjeno?« Ni minilo dva tedna, ko je tudi on udaril vojaka. Takoj je opazil naše začudenje. »Pa vidite, kakvi ste: moram, da tučem.«

Žirovec v kr. vojski:
Franc Oblak – Žunarjev
(1912–1967), 1935.
Njegov naslov je bil: kaplar
Fr. Oblak, 1. bat. art. puka,
III. armijska oblast Skoplje.

Še nekaj dni za njim je prišel iz podčastniške šole podnarednik Miloš Pavlović. Ta je bil pa čez vse. Majhen, čokat, z uhlji, štrlečimi narazen (kakor rogovi), je bil že po obrazu podoben hudiču, z nogami na OX pa je hodil tako, da je levo koleno upogibal daleč nazaj, zato pa desnega ni nikoli stegnil. Ko smo se pripravljali za parado na dan »pukovske slave« in defilirali mimo bataljonskega komandanta, je ta zavpil nad njim: »Podnaredniče, opruži desno koljeno, gaziš kao majmun.« Prav ta podpolkovnik nam je nekoč

predaval o tem, kako visoko lahko pride vojak s podoficirsko šolo. »Ovaj vaš podnarednik neče nikad biti narednik,« je rekel.

Ta majmun se je spravljal nadme in me šikaniral, kjer je le mogel, samo zato, ker sem bil Slovenec in nekoliko manj butast kakor on. Nekaj časa sem mu skušal na vse načine ustreči, da bi mu dokazal, da sem dober vojak. Ko to ni pomagalo, sem spremenil taktiko in mu nagajal, kjer sem mogel.

Nekoč smo se morali zaradi dežja predčasno vrniti z vežbališča in – ker se je medtem uneslo – na trpezariji čistiti orožje. Ko je bilo orožje obrisano, nas je podnarednik postrojil in vodil v četo, naravnost čez veliko lužo, ki je ostala po dežju. Ko sem prišel tik do nje, je poveljeval: »Levo krug, levo krug, levo krug, levo krug, levo krug.« Ne boš me, majmune, sem si mislil; nisem bil zastoj Orel. Skakal sem čez lužo, se obračal in vselej ujel korak, tako da nisem imel niti malo mokrih čevljev. V tem sem užival nekaj minut, dokler ni podporočnik zgoraj zagledal, kaj se godi spodaj, in zavpil: »Podnaredniče, zašto gnjavaš vojnike? Hajd u četu.«

Ob drugi priložnosti smo se urili daleč zunaj mesta na velikem, pustem pašniku. Med odmorom smo polegli v senco na travo pod edinim košatim drevesom daleč naokoli. Četni komandir je razgrnil karto specialko in poklical podnarednika: »Podnaredniče, pokaži mi na ovaj karti, gde se sad nalazimo. Ako pokažeš pravo, dobićeš četirinaest dana osustva.« Revež je buljil v karto, pa ni nič videl. Po nekaj minutah se je komandir obrnil k meni in rekel: »Antune, pokaži mu ti. Ali ti nečeš dobiti osustva.«

Ko smo šli prvič na nočno stražo k barutani (skladišče municije) v bregu nad kasarno, sem najprej prebral v stražarnici pravila službe, nabita na steni. Tam je pisalo: »Noću stražnik puni pušku.« Po tem sem se ravnal, čeprav nas tega še niso učili. Okoli enajste sem zagledal – ko sem bil na straži – vraga, ki je šel iz kasarne čez močno osvetljeno dvorišče naravnost proti meni, skozi temo pod košatim drevjem. Ko je prišel do primerne bližine, sem zavpil: »Stoj! Ko ide? Pucat ću,« in še ponovil ter repetiral puško. Zdaj so se koraki ustavili, iz teme pa je zavpil podnarednik: »Ko ti je naredio, da puniš pušku?« »Čitao sam u pravilima službe.« Naslednji dan so govorili v polku o tem dogodku. Žal mi je bilo, da mu nisem spustil ene pod noge. Moj tovariš Bosanec Gvozdan Sović se je znesel nad drugim podnarednikom tako, da mu je ukazal leči na tla in čakati do prihoda zamenjave.

Nekoč smo bili na straži pri intendanturi ob mostu čez Kolpo. Tam je bila hišica z enim samim prostorom, v njem pa pograd za stražarje, ki so ravno odslužili dve nočni uri. Potem je imel vsak pravico dve uri spati. Meni podnarednik te pravice ni pustil, zato sem si jo vzel sam. Šel sem čez cesto na velik kup tramov, poiskal najbolj skrito mesto in zaspal. Ko sem se zbudil, sem opazil, da nimam ne bajoneta in ne municije. Šel sem v stražarnico in bajonet takoj našel, zataknen v slamo pod streho, municije pa ni bilo nikjer. Če si tako neumen, jo pa nosi namesto mene v kasarno, sem si mislil. In res: po vrnitvi v kasarno je podnarednik pobiral municijo od vseh stražarjev. Prišedši do mene, sem mu rekel: »Mojo municijo imate pa vi.« Nič ni rekel.

To so bile šikane. Klofut se je nabralo že toliko, da jih nisem več štel. Podnarednik nas je začel gnjaviti tudi zvečer po deveti uri, ko smo bili že v postelji, kar ni bilo dovoljeno.

LEZI! DIŽ SE!

Podnevi smo se urili ob železniški progi proti Petrinji, daleč iz mesta. Med odmorom smo polegli v senco goste žive meje, ki je branila živalim, ki

so se pasle okrog, da bi prišle na progo. Nagovarjal sem tovariše, da bi se uprli nočnemu urjenju. Zmenili smo se, da tisti večer ne bomo vstali, če bo podnarednik poveljeval »Diž se!« po deveti uri. Nisem vedel, da nas podnarednik posluša za grmovjem.

Pa fantje niso držali besede. Nekaj minut po deveti, ko smo vsi polegli, se je Miloš postavil v vrata med obema dvoranama in zaklical: »Diž se!« Vsi so vstali in stopili vsak pred svojo posteljo. Ko sem videl položaj, sem tudi jaz storil tako. Tudi prvi dve povelji »Lezi! Diž se!« sem ubogal. Ko sem videl, da je obrnil svoj obraz v drugo dvorano, sem pa hitro skočil nazaj in legel pod posteljo. Precej časa je preteklo, preden je podnarednik ugotovil, da »jedan fali«. Pri moji (zadnji) postelji se je ustavil in vprašal: »Jeli Antune, zar za tebe ne važi moja komanda?« Potem je zavpil: »Diž se!« Vstal sem in sprejel pričakovano klofuto, divjaku pa povedal v obraz: »Podnaredniče! Vi nemate prava, da nam komandujete posle devet sati!« Grozil mi je, da me bo dal na vojno sodišče zaradi ščuvanja k pokorščini, pa se njegovih groženj nisem bal.

Njegovo sovraštvo do mene se je stopnjevalo. Vsak večer mi je dal za kazen dve uri požarstva »kod nužnika« – brez vzroka, vsako jutro pa poldrugo uro redarstva. Pod redarstvo je spadalo ribanje podov na suho v obeh dvoranah in brisanje s krpo vseh železnih delov polic, postelj in vrat, kjer se je to dalo doseči, vse to, dokler so drugi spali. Požarstvo mi je velikokrat skrajšal narednik, ki se je vrnil okrog desete ure iz mesta in me našel v nužniku. Vselej je rekel: »Hajd, da mi svučoš škornje!« Šel sem za njim v njegovo sobo, mu sezul škornje in jih nabil na kopita (rišpote). »Sada idi spat!« je vselej rekel. Tudi narednik vodnik, ki je prišel za 6 tednov na orožne vaje, mi je pomagal. »Kadar boš spet kaznovan za požarstvo, mi povej,« je rekel. Mislil sem, da bo posredoval za preklic kazni, pa je določil za mojega namestnika malega Makedončka, ki je bil še manj kriv kot jaz. Nikoli več ga nisem prosil, da bi mi pomagal.

Neke sobote popoldne je dal bataljonski dežurni razglasiti povelje, da morajo popoldne vsi vojaki spati. Vedel sem, da tega Pavlović meni ne bo dovolil. Sklenil sem pa za trdno, da tudi delal ne bom. Kdo je več: poročnik ali podnarednik? Nekoč je že bilo tako: bataljonski je ukazal, da vsi spimo, podnarednik pa: »Svi drugi idite spat, a ti, Antune, imaš da sediš u hodniku i šiješ opasače i remenike.« Sedel sem, šival pa nisem.

Spet je bilo tako: »Svi spat, a vas dvojica, Antune i Petre (Poljak), imata da opereta kazan na trpezariji, da se sija kao sunce.« Popoldne so drugi polegli, jaz pa sem vzel papir in svinčnik in šel na trpezarijo pisat pisma.

Kaki dve uri sem imel blažen mir, potem je prišel podnarednik; natančno sem ga opazoval, ko je šel mimo moje mize, ne da bi me pogledal, naravnost proti kotlu, v katerem smo popoldne parili deske od postelj s tisoči stenic v špranjah. V tem kotlu smo po vsakem obedu prali svoje porcije. Krop je shlapel, kup stenic na dnu kotla pa je ostal in širil značilen smrad po okolici. Podnarednik se je zmrdušil, ko mu je ob pogledu v kotel udaril v nos smrad po stenicah, in šel naravnost proti meni. Prišedši do mize, se je sunkovito stegnil z roko čez mizo, da bi me udaril, pa sem se hitreje umaknil in mi je samo šajkačo zbil z glave. Jezen, ker me ni dosegel, je skočil čez mizo, jaz pa na drugo stran, in ko mu tudi to ni uspelo, še okrog mize, dokler se niso začela zgoraj po hodnikih odpirati okna in se vojaki smejati. Nazadnje je zahteval, da stopim na dva koraka pred njega. »Saj sem dva koraka pred vami, nikjer pa ni pisano, da ne bi smelo biti vmes mize,« sem mu odgovoril. Ko je videl, da mi ne more nič, je siknil skozi zobe: »Da mi se javiš u hodniku,« je rekel. »Kaži to i Petru,« je dodal.

ZLOČIN IN KAZEN

Petru sem povedal naročilo in sva naredila načrt: ker sem jaz že dobil eno, se bom postavil pred podnarednika na desni strani, ti, ki je še nisi dobil, pa na levi. Podnarednik bo udaril najprej z desno, ko bo hotel z levo, bom pa jaz že odskočil. Dobrodušni Peter se je s predlogom strinjal in natanko tako se je zgodilo. Podnaredniku ni ostalo nič drugega, kot da nama je ukazal: »Da mi se javita posle večere kod zatvora.«

Po večerji pa je sklical celo četo pred ječo narednik. Stoječ na pragu polkovne ječe, je kratko povedal: »Kaplariće! Ako još jedan put kazni ko mojega vojnika bez mojega znanja, it će u zatvor. Hajd u četu, spavat!«

Tako mi je že vdrugeč spodletel načrt, da bi se vsaj v ječi enkrat pošteno naspal. Prvič se je to zgodilo nekega vročega popoldneva, ko smo imeli na dvorišču »čas« ali teorijo. Podporočnik Zubov je predaval o nečem, jaz pa sem zaspal. Na koncu je ukazal nekemu Bosancu, naj na kratko ponovi, pa mu menda ni zadovoljivo odgovoril. Zbudil sem se, ko me je glasno poklical: »Antune! Jeli tako?«

V trenutku sem sklenil, da povem odkrito, da sem zaspal, ker se ponoči nikoli ne naspim, in sem rekel: »Gospodine potporučniče, ja nisam čuo.« Podporočnik je pokaral Bosanca: »Vidiš, Mujo; govoriš tako labavo, da te ni Antun ne čuje.«

Razen Pavlovića smo imeli v četi še enega podnarednika, I. T. iz Maribora. On ni bil tak divjak – samo kadar ni imel denarja, to pa je bilo navadno kmalu po prvem v mesecu.

Nekega večera je prišel v dvorano po deveti in zavpil: »Noge za pregled.« Na to povelje smo morali vsi brcniti v zrak, tako da je odeja zletela z nog na obraz. Potem je bilo na vrsti pregledovanje. Nekateri Bosanci, ki niso nikoli nosili čevljev, so imeli v podplate vraščen pesek in kamenčke; te so brskali na dan s pipci. Vendar I. T. ta večer ni iskal takih. Mene je pogledal prvega (ker sem bil prvi) in rekel: »E, tako, da su vam oprane noge kao u Antuna,« hkrati pa udaril z »ramnjačo« (kake 3 cm širok kos deske za poravnavanje slame v slamnjačah) z vso silo po podplatih, da sem nehote gonil bicikel. Joj, kako to skeli!

Zadnja dva sta prišla na vrsto za šamare neločljiva prijatelja: Ljubimko Vuković in Stevan Stevanović. Prvi, ki je bil pismen Srb in je celo pomagal v pisarni kot »čato«, je bil zaradi klofute tako užaljen, da je hodil tri dni okrog, kot bi bil pravkar izvedel, da je obsojen na smrt. Čisto drugače se je obnašal Stevan, ki je trdil, da »ga nema u puku, koji bi njega oborio, kamoli šamarao«. On se je takoj opasal in tekal okrog, da bi se prijavil za raport. Svetovali smo mu, naj se pomiri in pozabi, sicer bo dobil dve, kakor je bila v vojski navada, žali pa naj se Bogu. Nič ni pomagalo; tekal je ves večer okrog, pa k sreči ni našel nikogar, ki bi ga hotel vpisati za raport, ki jih ne narednik in ne komandir nikoli nista imela.

Dobil sem vtis, da v vojski naredijo vse, kar morejo, da bi vojakom priskutili vse predstojnike in državo, ki jih plačuje.

SOKOLI IN ORLI

Dne 6. januarja 1929 je kralj Aleksander razpustil parlament, odpravil ustavo ter razpustil vse politične stranke in organizacije, tudi Orla, Sokola pa razglasil za edino telovadno organizacijo, v katero so se morali včlaniti vsi državni uslužbenci, učitelji in drugi uradniki. Zaradi tega so nekateri

naši fantje pri vojakih veliko pretrpeli. V Sisku ni bilo te diskriminacije. Narednik je pri prvih temeljnih vajah opazil, da nisem novinec, in me je vprašal: »Jeli, Antune, ti si bio sokolaš?« »Ne, gospodine naredniče, ja sam bio orao.« »E, pa to je svejedno.« Čeprav je bil banatski Nемеc, ni poznal razlike med Sokolom in Orlom. Kdor je bil športnik, je bil zanj sokolaš.

Še enkrat me je narednik razočaral s svojim znanjem. Ko je predaval o naravnih silah, je rekel, da je strela tako trd kamen, da se pri letu skozi ozračje vžge in zažge vse, kar zadene. Gledal sem ga, ali to misli za šalo, pa se je držal čisto resno.

PETJE

Za nekaj pa so nas imeli vsi radi: za petje. Ko smo korakali skozi mesto mimo stanovanja narednikove ali podporočnikove »male«, smo morali vselej peti »Regiment po cesti gre« ali pa »Oj Seko jelo, tvoje lice belo, ljubiti ću te ja«. Enkrat pa ni šlo: pri urjenju na bregu Kolpe nas je gnal podporočnik, da smo bili vsi upehani. Podporočnik nam je dal odmor in rekel: »Hajd, Slovenci, pjevajte.« »Hudič, kako bom pel, ko mi visi jezik do kolen,« mu je zabrusil nazaj Ljubljčan Oblak, dober tenorist. Potem nas je Zubov poklical okoli sebe in nas izpraševal, zakaj nismo šli v šole, ko smo tako nadarjeni, in podobne reči.

Podporočnik Zubov je imel rad Nesrbe, zato je vzel za svojega slugo (»posilni«) malega Arnavta Koljo. Toda ko mu je prvič naročil, ob kateri uri popoldne naj ga pokliče, da bo šel na »čas«, je zamudil, ker ga Kolja ni poklical. Kako, ko ni poznal na uro!

CERKEV

Še doma mi je oče večkrat zabičeval, naj se pri vojakih nikoli ne javim prostovoljno za nobeno stvar. Pa bi se bil kako nedeljo tako rad znebil vsaj za uro kasarniške sekature, da sem se javil za mašo oziroma cerkev – katoliško ali pravoslavno. Čeprav so nas včasih gonili, da smo tekli skoraj vso pot (dober kilometer) do cerkve, smo prišli vselej prepozno. Nekoč nas je župnik v katoliški cerkvi s prižnice opozoril, da raje vidi, če drugič ne pridemo, ker samo motimo druge vernike.

Eno pot v cerkev pa sem si vedno zapomnil: Neke nedelje so razglasili, naj se javi za cerkev vsak, ki ima lepo uniformo. Med te sem spadal tudi jaz. Peljali so nas v ječo in nam pokazali kup gnijoče čebule, ki je segal do stropa, ter rekli: »Zdaj pa znosite vse to na podstrešje kasarne, da se bo posušilo, in ko bo to opravljeno, ste prosti.«

Nosili smo vse dopoldne in še čez; niti za kosilo ni bilo časa. Okrog dveh, ko je bilo to končano, pa so nas peljali v skladišče, ki je bilo sveže prepleskano, in rekli: »Zdaj pa umijte vse madeže na oknih, policah in po tleh, potem lahko greste v četo.« Lačni, umazani in smrdeči smo si to nedeljo vsi zapomnili za vselej.

TATVINE

Južnjaki so znani, da imajo radi tujo lastnino. Pri vojakih se je moral temu privaditi vsak, ki je hotel preživeti. Najprej sem pogrešil naramnice (ki jih noben drug ni imel), potem žepne robce. Te sem potem našel v suknji svojega desetarja, štajerskega Slovenca, ki mi jo je za trenutek posodil.

Zvečer smo morali vsi postaviti svoje očiščene in zloščene čevlje v vrsto na hodnik, krpe za čevlje (nogavic ni imel nihče) pa položiti zravnane nanje. Ker so mi krpe prvi večer ukradli, sem jih drugi večer priklenil s taško skozi luknje na robovih krp in skozi rinčke. To je nekaj večerov držalo, nekega jutra pa sem dobil spet čevlje brez krp. Ko sem nekoč dobil puško, obešeno na hodniku brez poklopca, sem to javil naredniku. Rekel je: »Nabavi si ga, a ne v našoj četi.« Šel sem v tretjo četo in storil, kot mi je narednik svetoval, za prihodnje primere pa sem vpraskal svoje začetnice v poklopec, da sem bil bolj varen.

Nekega primera tatvine si pa vse do zadnjega nisem mogel razložiti: V nedeljo popoldne, ko so drugi spali, sem vzel papir in svinčnik, da bi pisal, pa krpe in robce, da bi jih opral. To sem storil najprej pri vodnjaku, potem pa perilo obesil na mizo, da bi se posušilo, in začel pisati. Ko sem pismo napisal, sem pogledal po perilu: Ne perila in ne žive duše ni bilo nikjer; tega si nisem znal pojasniti. Zdaj sem prepričan, da sem pri pisanju zaspal, zato nisem opazil tatu.

HRANA IN PIJAČA

Kakšno hrano smo imeli za zajtrk, sem že opisal. Pa jaz še po krop nisem smel iti. Podnarednik je ostro pazil, da me je nagnal nazaj, če me je videl zjutraj na dvorišču. Jaz sem pa tudi izrabil vsako priložnost, da sem šel, ne toliko zaradi kropa, kakor zaradi nagajanja.

Vem, da noben častnik nima pravice brez vzroka onemogočiti vojaku prejemanje hrane, pa se zaradi tega nisem hotel pritoževati drugemu kot Bogu.

Za kosilo smo imeli poleti špinačo ali buče iz polkovnega vrta. Špinačo so kar nakosili na njivi, jo nasuli v kotel in zalili. Koliko gosenic se je paslo na njej, se je videlo šele, ko je bila čorba kuhana.

Edina pijača je bila voda, za katero so se vojaki večkrat stepili, ko so prišli žejni od urjenja. Jaz je nisem nikoli pil; počakal sem, da so se drugi napili, potem sem jo natočil malo v porcijo in šel h kotlu, da so mi jo dopolnili s hrano. Tudi med urjenjem nisem nikoli pil; če smo prišli do vode, sem jo natočil v šajkačo, potem pa poveznil na glavo, da je tekel curek za vrat, po hrbtu in prsih. To »knajpanje« me je ohladilo mnogo bolj, kot če bi bil vodo spil.

Nekoč smo šli na Generalov Breg (blizu Petrinja) na streljanje. Vso pot smo imeli »ratne vežbe«, da smo prišli vsi prepoteni; bele, platnene bluze so bile, kot bi jih potegnil iz vode. Pavlovič je mojo, ki je bila še čisto suha, takoj opazil in rekel: »Antune, gde si ti bio, kad smo mi vežbali?« Namesto mene je odgovoril podporočnik: »Antun ne pije vode, zato se nije oznojio.« Pavlovič je lokal med potjo vsako žabnico, zato je bila njegova bluza najbolj mokra.

Generalov Breg ima dolg hrbet; na njem smo po kosilu streljali na 800 metrov. Daljava in močan veter sta povzročila, da ni zadel nobeden. To je bilo groženj! »Promašio si parče.« (Kdor ni zadel, ni dobil koščka mesa, ki je bil edina vrednost obedov.)

PUKOVSKA SLAVA

26. pešpolk je vsako leto praznoval svoj rojstni dan na praznik sv. Ahacija, to je 22. junija, v spomin na zmago nad Turki leta 1593. Pri tej zmagi so

odločilno sodelovali slovenski borci pod vodstvom kneza Turjaškega. O bitki in zmagi je spesnil Anton Aškerc pesem Mea Kulpa. Na ta dan smo imeli parado, po njej pa kosilo z dodatki: vsak vojak je dobil košček na ražnju pečene jagnjetine, eno čebulo, žlico kuhane, oslajene pšenice in pol kozarca vina. Najboljša je bila pšenica; jagnjetina je bila še krvava, vino mi pa ni dišalo, ker sem vedel, da so se ga že prejšnji dan napili fantje v skladišču, potem pa dopolnili sod z vodo in tobakom. Eden je bil zvečer tako pijan, da se je sukal na tleh kakor muha, ki jo poležeš na hrbet.

OTROŠKI IZRAZI IN PSOVKE

Dveh stvari se nisem mogel privaditi pri vojakih: čudnega nagovarjanja predpostavljenih: podnaredniče, poručniče, pukovniče itd. Vse to se mi je zdelo otroško in ponižujoče. Drugo so bile pa surove psovke, za katere slovenski jezik nima izraza. Rabili so jih vsi od redova do najvišjega čina. Vsak ti je lahko kar iz navade psoval vse sorodnike in vse svetnike. Nekoč sem vprašal Steva Stevanovića (najjačeg u puku), ali ga ni nič sram kar naprej rabiti te besede. »E, pa to je naša navika,« je odgovoril. »Ako idem čiči, ne smem, da mu psujem majku, ženku, tetku ili sestricu, onda mu psujem sliku svetog Ilije.«

Ker Slovenci nimamo izraza za to besedo, sem mislil, da jo imajo Srbi in Hrvatje, pa sem kmalu spoznal, da jo rabijo tudi Arnavti, Madžari, Nemci in drugi – vsak v svojem jeziku. Da tudi Angleži in Amerikanci, samo veliko redkeje. Prvič sem slišal to angleško besedo, ko je prišel pome v taborišče neki »Skač« (Škot) s tovornjakom, da me je peljal čez Muro v nekdanjo tovarno orožja Goehring Werke, pa je kar naprej ponavljal neko neznano besedo. Doma sem jo zastonj iskal po slovarju. Sklenil sem, da bom vprašal našo učiteljico, kaj ta beseda pomeni, pa sem na srečo vprašal prej nekega drugega. (Goehring Werke so Rusi popolnoma izpraznili; iz nje so odpeljali 3000 vagonov strojev. Ena hidravlična stiskalnica je bila tako velika, da so morali podreti del stavbe, da so jo dobili ven.)

KOPANJE V KOLPI

Nekaj vročih sobotnih popoldnevov so nas vodili na drugo stran Kolpe, kjer smo se slekli v grmovju do nagega, nato pa na povelje »Juriš!« planili v reko. Podporočnik Zubov je bil s svojo »malo« v čolnu sredi reke in pazil, da bi kdo ne zašel predaleč. Kopalk seveda noben ni imel; takega luksusa bi ne bili dovolili nikomur. V slabem vremenu smo se kopali v kopalnici, pa ne vsak teden.

ZAVAROVANJE PROGE

Nekajkrat sem bil v enoti, katere naloga je bila »osiguranje pruge« za prevoz kralja Aleksandra.

Vselej smo odšli na progo že zvečer, da smo si še za dne razdelili del, ki nam je pripadal. Mi smo stražili do Odre, naprej pa oddelki zagrebških polkov. Vsak na svojem mestu smo čakali do zgodnjega jutra, ko se je mimo pripeljala najprej lokomotiva izvidnica, nekaj minut pozneje pa lokomotiva s po enim osebnim in tovornim vozom.

Na progi je podnarednik navadno najprej določil kaplarja in enega vojaka, da sta šla po okolici gledat, kje bi se dalo dobiti sliv, dovolj za vso

noč. Pa se je zgodilo, da smo kmalu po njunem odhodu zaslišali streljanje, nato pa pospešeno vračanje »komandosa« s sporočilom: »Kad smo došli do bašte, su seljaci počeli pucati na nas.«

Za nikoli naspanega mladeniča je bil nočni hlad v naravi hudo zapeljiv. Nekoč sem sedel na rob nasipa in zaspal. Zbudil me je starejši orožnik, ki je nadziral progo, ali je povsod zavarovana, me očetovsko potrepljal po rami in posvaril: »Sinko, nemoj da spavaš; može, da dode vlak, ti se zabuniš i skočiš ispred njega.« Neko drugo noč je deževalo. Zaril sem se v grmovje ob progi, gosto prepredeno s srobotom, ki je dajal malo strehe pred dežjem, zatvarač (zaklep) pa ovil z velikim robcem, ogle zavezal in tako čuval kralja.

Leopold Oblak – Žunarjev
(1906–1945) kot
jugoslovanski vojak.

Ko bi bil prišel kdo s slabim namenom, bi ga moral prositi, naj malo počaka, da bom razvozljaj robec. Samo enkrat so pravili, da so videli nekoga, ki se je približeval progi, blizu železniškega mostu čez Kolpo, pa so ga prepodili s streli in je izginil v koruzi.

PREMESTITEV NA KOMANDO MESTA

Še pred zaključkom šestmesečnih vaj in njim sledečih manevrov je odslužil svoj rok eden od dveh ordonanc na komandi mesta. Po starem običaju bi ga morala zamenjati najboljša četa v polku (ki je bila tisto leto naša) s svojim najboljšim vojakom.

Ker so bili že vsi »punorokovci« razdeljeni po delavnicah in v pisarno, ostali pa poslani v šole za kaplarje, je ostal na razpolago za komando mesta samo najslabši, najbolj »ošamarani« vojak, ki sem ga mogel videti samo v ogledalu.

Takoj so mi povedali, da se komandant mesta piše Pavlović (Dragutin), da pa ni podnarednik, ampak polkovnik, ki je bil kmalu nato povišan v brigadnega generala. Pa tudi to, da je zelo strog in da še noben ordonans ni končal svoje službe brez zavora. Saj tega sem si dolgo želel.

Komanda mesta je bila nastanjena v intendanturi, kjer so bile barake za skladišča in pekarijo, lopa za topove in enonadstropna hiša za komando mesta ter intendanturo. Spodaj je imel svojo pisarno intendant, kapetan prve klase, ki je šel vsako soboto popoldne domov v Petrinje po bližnji peš – po železniški progi, zgoraj pa naša pisarna, posebna soba za telefon in spalnica za ordonansa. Vsa intendatura je bila ograjena z do 2 metra visokim zidom in je ležala ob Kolpi poleg mosta. Tam sem bil večkrat na straži, zato sem kraj že nekoliko poznal. Komandant je imel v svoji pisarni obešeno veliko ogledalo tako, da je v njem vsak čas lahko videl stražarja na oglu pročelja. Od tod je marsikaterega spravil v zapor.

Moj prvi stik z njim je bil po telefonu; na prvi dan službe je pozvonil: »Halo! Tu komanda mesta,« sem odgovoril. »Pukovnik Pavlović, a ko govori?« »Gospodine pukovniče, ja sam vaš novi ordonans redov XY.« »A gde je Franc?« »Otišao je na stanicu, da vas sačeka.« »Nema ga ovde.« »Stičiće skoro.« »O, baš je došao.« Prvi razgovor je bil kar dostojen. Franc G. iz Prekmurja mi je povedal, da ga je spremil na njegovo stanovanje v mestu, pod večer pa je prišel v pisarno pregledat pošto, a kmalu odšel domov. Ves čas sem sedel na stolu v hodniku in čakal na njegov znak z zvoncem, da me potrebuje, pa ni bilo nič. Ko je odhajal, sem mu šel odkleniti vrata v pritličju. Ni bil videti slab človek.

Nekaj dni pozneje je nadziral čete po vežbališčih v okolici in se okrog poldne vrnil v pisarno. Konja je moral zelo goniti, ker so bile njegove gamaše znotraj čisto bele od konjskih pen.

V pisarni je sedel za pisalno mizo in se tako obrnil, da sem mu lahko obrisal pene z gamaš. Tudi to pot je kmalu odšel.

Ko se je vrnil iz njegovega stanovanja Franc, ki je bil njegov osebni (jaz pa pisarniški) sluga, je povedal, da je prilomastil po stopnicah, psujoč mene, mojega očeta in mater, vrh stopnic pa odpel gamaše, ki so bile spet čisto bele, in jih zabil po celi dolžini hodnika. Naslednji dan sem pričakoval nevihto in zapor, pa ni bilo nič.

Nekaj tednov pozneje, ko se je vrnil po daljšem nadziranju polkov blizu in daleč, je prebiral pošto pozno v noč.

Ker sem bil navajen iti v posteljo točno ob devetih, sem postal ob tistem času zaspan, sedeč na stolu v hodniku in čakajoč na znak z zvončkom. Bil sem vedno bolj truden, pa sem šel v svojo sobo in sedel na posteljo, misleč: »Če me bo poklical, bom že slišal.« Sam nisem vedel, kdaj sem zaspal.

Okrog polnoči me je zbudil ropot. Tekel sem po stopnicah, da bi odklenil vrata, a ta so bila na stežaj odprta. Le kako je vedel, kje je ključ? Pogledal sem za njim; bil je že pri stranskih vratih v obzidju, ki sicer niso nikoli rabila, zaklenjena z žabico. Ne vem, s kakšno silo je odtrgal ključavnico, jo zalučal po dvorišču in odvihral v noč. Šel sem nazaj v svojo sobo in pospravil vse svoje stvari v kovček, pripravljen za odhod.

Drugi dan je prišel v pisarno in ni niti z besedico omenil nočnih težav. Menda se je zavedel, da ima vojak pravico, po deveti uri spati.

Kadar je bil moj general doma v pisarni, mu je vselej prinesel pekovski mojster (spet Slovenec), ki je delal v pekariji niti 100 m proč od nas, polovico ali vsaj četrtinko hleba kruha. Komandant ga je pokusil le včasih, vselej pa pustil ostalo. Ta kruh je bil izredno dober, na pol bel, pšeničen. Z mojstrom sva se zmenila, da mi bo dal dva hleba, kadar bom šel domov (seveda se bom moral enkrat odreči hlebu), da ga bom nesel domov pokazat očetu, kako dober kruh jemo v jugoslovanski vojski. Vedel sem, da bi drugače ne verjel, da smo jedli v Jugoslaviji boljši kruh kot v stari Avstro-Ogrski. Res je bil začuden in ga je pohvalil.

DOMOV

Ko sva bila s starejšim bratom hkrati na naboru in oba potrjena, so nama povedali, da imam kot tretji član družine pravico do skrajšanega roka. (Prvi je bil oče, ki je služil 7 let in pol.) Rekli so, da lahko greva hkrati v vojsko, ko bo starejši brat odslužil pol leta, pa naj jaz napišem prošnjo za skrajšani rok. Jaz se za to nisem menil, oče, ki je v enem letu izgubil 4 od 8 pomočnikov, pa je napisal prošnjo, a so mu odgovorili, da mora starejši brat odslužiti vseh 18 mesecev, šele potem imam jaz pravico do skrajšanega roka. Zdaj lahko samo izbiram med odsluženjem celega roka ali s čakanjem, da bo brat odslužil celega, pa bi potem prosil za skrajšanje, torej bi moral dve leti čakati doma. Oče je sprejel to možnost in jaz sem moral domov.

Na mesto Franca je prišel iz druge čete Srb, ki je bil nepismen in len, da se mu ni ljubilo niti vsako drugo jutro iti 1 km daleč v kasarno po čorbo, jaz pa sem tudi raje šel na trg kupit pol litra mleka ali malo grozdja, včasih pa košček surovega masla ali ovčjega sira, zavitega v zeljnato veho. Kako je ta človek opravljal svojo službo, bi rad vedel.

V kasarni, kamor sem se šel poslovit, me je srečal moj naslednik, arnavtski prijatelj Murat Ramadana Babun, trgovec z lesom v Skopju. Obžaloval je, da moram domov. »Ko bi bila midva na komandi mesta, bi živela kao bogova,« je rekel.

Četnega komandirja Ivo Severovića, ki je bil medtem povišan v kapetana prve klase, sem našel v sobi bataljonskega dežurnega, ker je ta dan opravljal njegovo službo. »Idi i pozdravi moje Slovence,« je rekel.

O njem sem slišal oziroma bral še enkrat: Prvo leto v taborišču sem po naključju našel kos beograjske Politike in v njej kratko vest: »Major Ivo Severović je bil pred ljudskim sodiščem spoznan za krivega izdajstva in obsojen na smrt z ustrelitvijo. Obsodba je bila izvršena takoj.«

O podnarednikih pa sem bral v ameriški Domovini kratek članek nekega PAK-a, ki je prišel služiti vojsko v podčastniško šolo v Sarajevu, ki se je prav

Na desni je Mirko Kosmač (1912–1991), fotografiran kot starojugoslovanski vojak skupaj s prijateljem, slavonskim Nemcem, v Kragujevcu, 1933.

takrat selila iz Goražd. Vso oblast je predstavljal neki podnarednik, ki je hotel takoj v začetku rekrutom vtepti v glavo rešpekt pred njegovo vsemogočnostjo, pa ni računal s slovenskimi študenti. Ko je delal red v enem kotu dvorane, se je iz drugega oglasil močan glas z besedami: »Majka imala tri sina: dva su bili pametni, a treći bio je podnarednik.« Ko je tekel v ta kot iskat krivca, je odmeval podoben glas v prvem kotu.

K vsemu temu nimam reči nič drugega kot: A M E N .

ZAKLJUČEK

Jugoslavija je veljala pred 2. svetovno vojno za vojaško najmočnejšo državo na Balkanu. Začetek in nagel konec vojne je dokazal, da kupi orožja ne pomenijo veliko, če je vojak lačen, pogosto opsovan in tepen; takemu vojaku so predpostavljeni največji sovražniki. Leto 1940 je R. Friedman, ki sem ga imel za najbolj poštenega trgovskega potnika med Judi, še verjel v moč jugoslovanske armade: »Ta res nima bogatih zalog, toda za tri dni je vsega dovolj. Potem bomo pa jedli italijanske makarone in streljali z italijanskim orožjem.«

Po orožnih vajah v Zagrebu je bil drugačnega mnenja: »Res smo imeli tri dni vsega dovolj – dokler so trajale naše zaloge od doma. Potem pa smo šli po hrano h kotlu in ga sredi dvorišča obrnili, ker hrana ni bila niti za prašiča.«

Ta vojna je trajala menda tri tedne, pa do italijanskega orožja in makaronov nikoli nismo prišli.

Iste napake je delalo vodstvo nove Jugoslavije leta 1945: vojakom s slabo karakteristiko je dajalo najtežja dela, vzelo pa jim kruh, ki je bil glavni del hrane. Zakaj bi se tak vojak boril za svojo krivično domovino, ki ga ima za drugo- ali tretjerazrednega državljana?

K še hitrejšemu koncu srbskega napada na Slovenijo 26. 6. 1991 je verjetno pripomogla tudi želja Slovencev v enotah, da bi se kot kulturni Evropejci znebili balkanskih navad.

Zelo slab vtis je naredilo name predavanje podporočnika Zubova o naših sosedih; vse sosede Jugoslavije – Albanija, Avstrija, Grčija, Bolgarija, Italija in Madžarska – so bile naše sovražnice, samo Romunija je bila do nas nevtralna, – ker je bila kraljica Marija Romunka.

Še slabši vtis sem dobil dve leti pozneje v Bihaću, kjer sem služil zadnje mesece vojsko in sem ob nedeljah zjutraj rad malo pokramljal z okoliškimi kmeticami, ki so prinašale v bližino kasarne naprodaj mleko. Eno sem nekoč vprašal, zakaj se ne sprijaznijo s Srbi in živijo v prijateljstvu. Njen odgovor me je presenetil: »Kadar bomo pobili vse Srbe, bomo pa prijatelji.« Na te besede me zdaj spominjajo vsak dan poročila o divjaštvih v Bosni in Hercegovini.

(V uredništvo Žirovskega občasnika prispelo 1993.)

Z Jožetom sva bila prijateljca že od prvega razreda osnovne šole, ko naju je učiteljica posedla v isto klop. Od takrat naprej sva bila nerazdružljiva vse do septembra 1929, ko je mene poslala usoda v Škofove zavode v Šentvid nad Ljubljano in Jožeta v tekstilno gimnazijo v Kranj.

Samo nekaj tednov je še ostalo do poletnih šolskih počitnic. Ker sva oba večkrat poslušala napete povesti o Matjaževih kamrah, sva se odločila, da sama pregledava kamre in ugotoviva, ali je v vseh teh povestih kaj resnice. Sva kar hitro pozabila povesti o zakopanem skritem zakladu. O duhu, ki povzroči hud vihar, brž ko se človek približa zakladu. Odločila sva se, da pregledava kamre, in če bova imela srečo, bova mogoče našla tisto, v kateri so skriti zaspani vojaki in sam kralj Matjaž. Otroci smo dobro poznali povest, ki pravi, da ko bo brada zrasla kralju Matjažu devetkrat okoli okrogle mize, se bosta kralj in njegova vojska zbudila in rešila zemljo napadalcev. Le kako bi bilo lepo, če bi Jože in jaz našla to kamro, mizo, vojake in kralja!

Najini starši in seveda tudi midva sva bila prepričana, da sva dovolj stara, da greva v kamre kar sama. Od Žirov so bile oddaljene, zdi se mi, samo okoli sedem do osem kilometrov in okoli trideset metrov od glavne ceste, ki vodi v Logatec. Kljub temu jih je človek kar lahko zgrešil, če ni poznal raznih mejnikov in dreves. Ker sem bil v kamrah pred nekaj leti s sestrama Zorico in Anico, sem se spominjal, kako mi je bilo dolgčas, ker me sestri nista pustili, da bi sam raziskoval kamre. In tudi se dobro spominjam dobrega kosila in malice, na poti domov pa sem si zapomnil položaj dveh mejnikov, vodečih v kamre.

Poslovala sva se od staršev, ki so nama pridigali, da naj paziva. Oba sva bila dobro pripravljena za to potovanje. Imela sva nahrbtnike, polne hrane, svečo in vžigalice. Oborožena sva bila z lokom in puščicami. Loki so bili napravljeni tako, da je bil en konec oster kot sulica, drugi pa kot gorjača. Štiri puščice so bile okovane s čevljarskim šilom in navezane na lok s čebeljim voskom namazano tetivo.

S tem orožjem sva bila oborožena in pripravljena na vse samo zato, ker je moja mama rekla, da v gozdovih blizu kamer še živijo medvedi, ki bi lahko prekrizali najino pot. S korajžo sva pa tudi bila dobro oborožena.

Če sva hotela priti do kamer, sva morala prekoračiti reko Soro. Ko sva bila skoraj na drugem delu brega, so se najine oči nenadoma ustavile na zvitku velike črne kače. Gledala sva, kako se je iz zvitka pokazala glava in iz glave dvojni jezik, ki je siknil v zrak. Bilo je videti, da naju je kača budno opazovala – vendar ne tako budno, kot sva jo midva. Loka sta bila pripravljena za obrambo, srca pa še ne. Voda je bila ledena. Premakniti se nisva upala in sva stala negibno v tej ledeni vodi. Prišlo nama je na misel, da je kača znamenje, naj ne hodiva v kamre, naj se obrneva na cesto in domov. Ali je ta kača varuh zaklada? Duh? Prikazen? Ali naju bo napadel zdaj, ko imava noge težke kot svinec, ker sva stala v ledeni vodi? Ali bo napad prišel zdaj, ko sva do smrti prestrašena? Najine oči so se srečale in spraševale – naj greva nazaj ali naprej. Zadrega se je sama razvozljala, ker se je kača zelo počasi izvila iz zvitka in nama izginila spred oči. Spet sva jo videla okoli deset metrov navzdol ob reki in potem je izginila za vedno.

Počasi sva se skobacala na breg. Oči vedno na straži. Ko so se noge malo oglele, sva odšla na pregled kamer. Ena od kamer je bila kar velika in je

vodila globoko v breg. Druge, manjše, naju niso zanimale. Vse so se končale slepo. Nekatere bi bile kar ugodne za bivanje. Ker nama kamre niso zbudile zanimanja, sva se namenila vrniti domov. V kamro, ki sva jo pregledala prvič, in ker je bila prva v bregu, sva jo še enkrat obiskala. V steni na desni strani je bila luknja dovolj velika za otroško telo. Takoj sva se odločila, da poskusiva, kako daleč bi se lahko splazila vanje. Dogovorila sva se, da če se jaz zatakнем v luknji, me bo Jože potegnil nazaj, a če bo to nemogoče, bo šel do Jurjevih po pomoč.

Zdi se mi, da me je ta načrt tako opogumil, da sem hitro zlezal v ta rov in kot črv potiskal telo naprej, naprej, naprej, centimeter za centimetrom. V začetku je bilo plazenje v redu. Včasih se mi je telo zvilo okoli ovinka, pa se je rov takoj spet zravnal.

Ko sva bila v rovu skoraj pet ali šest metrov daleč, mi je prišlo na misel, da nisva napravila načrta, kako bova šla nazaj, če se bo rov končal z neprehodno steno. Plaziti se naprej je bilo kar lahko, ker so roke s pomočjo nog potiskale telo naprej. Kako pa bo, če se bova morala plaziti zadenjsko? Poskusa nisem upal napraviti, ker sem čutil, da je bila Jožetova glava pri mojih nogah. Ali bi bila možnost, da bi ostala v teh rovih za vedno? Kar naenkrat se je rov končal. Z roko sem zamahnil v praznino. Nato sem se dotaknil zidu na levi, desni strani, gor in dol. Pred menoj je bila praznina. Če se splazim naprej, bom padel, kam, v kako globok prepad? Samo Bog ve, kako je ta prepad globok: Ali je to konec vsega? Tudi najinega življenja? Le kako se bova zdaj obrnila in plezala nazaj, od koder sva prišla?

Z veliko težavo sem izvlekel iz žepa svečo in vžigalice. Luč je osvetlila kamro. Okoli pol metra pod menoj so bila peščena tla. Takoj sem se izvlekel iz rova in padel na tla. Sledil mi je Jože in ko je tudi on prižgal svečo, sva lahko videla, kam naju je pripeljala najina avantura: Soba, kamra, je bila brez vojakov, brez mize, brez kralja Matjaža. Bila je okoli 2,5 m široka, okoli 4–5 m dolga in okoli 1,5 m visoka. Stalaktiti so viseli od stropa in debeli stalagmiti so rasli s tal. Ta so bila iz stlačenega peska in zelo trda. Tako trda, da ko sem poskušal z ostrim kosom stalaktita izkopati rebro (?) neke živali, človeka (?), otroka (?), tega nisem mogel napraviti. Na eni strani sobe se je dno končalo z luknjo, ki je bila tako globoka, da ko sem vanjo vrgel del stalaktita in sva z Jožetom čakala na odmev, tega ni bilo.

Sveči sta se hitro krajšali, zato sva se odločila, da se vrneva domov. Plezanje nazaj ni bilo nevarno. Kljub temu sva se oddahnila, ko sva zagledala pravo svetlobo, nahrbtnike in loke. Na poti domov sva delala načrte, da se bova vrnila v kamre s karbidno svetilko, s svečami, vžigalicami, manjšo lopato ali cepinom in z dolgo vrvjo, da bi zmerila prepad. V žepu sem imel košček majhnega stalaktita – dar za sestro Zorico. Oče je pokazal veliko zanimanja za stalaktit. Do tedaj se nihče z izleta v teh kamrah ni vrnil s stalaktitom! Pojasnil mi je tudi, da je bila kača star gož, ki ni strupen, in da v teh območjih živijo zelo dolgo, ker nimajo sovražnikov.

Čez deset dni sva se z Jožetom spet odpravila v Matjaževe kamre. Bila sva oborožena z lokom in puščicami. V nahrbtniku sva imela karbidovko, sveče, vžigalice, lopatico in dolgo plezalno vrv. In tako sva bila pripravljena, da pregledava prepad – ki naju je zelo zanimal. To pa predvsem zato, ker nisva slišala odmeva padca stalaktita. Za tisti dan sva načrtovala, da naveževa konec vrvi okoli Jožetovega pasu in nekaj ovinkov okoli debelega stalagmita, ki bi nama rabil kot zavarovalno sidro, drugi konec pa okoli mojega telesa. Jože bi me počasi spuščal v jamo z upanjem, da nekje na tej poti najdem vhod v dvorano, kjer spi kralj in njegova vojska.

Najino razočaranje je bilo nepopisno, ko sva zagledala vhod v rov zasut s kamni. Tega sva se tako prestrašila, da nama ni prišlo niti na misel, da bi začela odstranjevati kamenje. Brez besed sva se odpravila domov.

Pozneje sem nekje bral, da so tihotapci po teh votlinah skrivali pretihotapljeno blago. To sem razumel. Toda zakaj je bilo treba zadelati najin rov? Samo suh otrok se je lahko pretaknil skozenj. Ali naju je kdo opazoval? Kdo? Zakaj? Kakšni prebivalci v teh kamrah? Kdo, ki je mogoče vedel za nevarnosti plezanja po neznanih rovih? Nekdo? Kdo? Angel varuh?

Ko to zdaj pišem, je preteklo že 67 let vode pod žirovskim mostom. In še se mi misli vračajo na ta dogodek in tudi nejasna želja, da bo nekega dne zvedav desetletni žirovski otrok poskusil zlesti v rov in potrditi resnico te povesti.

Polonkarjev Matic

Franc Temelj

Pri Noču v Račevi je bil bal in med razigrano družino je prišel tudi Matic z žakljem čez ramo. »Matic, daj, pokaži no,« so ga nagovarjali tam zbrani, ki so vedeli, kaj nosi v žaklju. Naposled je le odvezal žakelj in iz njega so začeli lesti modrasi. Ko so bili že dodobra iz vreče, jim je rekel: »No tički, zdaj pa nazaj!« Modrasi so se vrnili v vrečo, ki jo je Matic zavezal, in odšel z njo na peč, kjer je počasi zaspal. Ko se je bal končal, ga je gospodinja večkrat zbudila, naj gre domov, kajti bila je v smrtnem strahu, da bi mu modrasi ušli iz vreče. Ker Maticu ni bilo do tega, da bi šel domov, še manj pa, da bi ga zbujala, je pograbil vrečo z modrasi in jo vrgel v sredo izbe, kamor gospodinja potem tudi pogledati ni več upala, in Matic se je lahko v miru naspal.

Ta in podobne anekdote o Polonkarjevem Maticu, ki so včasih krožile med ljudmi, danes počasi izginjajo v pozabo, zato sem se odločil napisati teh nekaj vrstic o njem, ki je poznal skrivnost obvladovanja modrasov oziroma tičkov, kakor jih je sam imenoval.

Matija Kavčič – Polonkarjev Matic se je rodil 23. februarja 1890 pri Polonkarju v Račevi pri Žireh. Formalne izobrazbe sicer ni imel, pač pa mu je oče malo pred smrtjo zaupal skrivnosti zdravljenja živine. Čeprav očeta ni prekašal, je vendarle postal mojster svojega poklica, saj so po njegove nasvete in usluge hodili kmetje celo iz Zaplane in Polhovega Gradca. V tistih časih je bilo za zdravljenje živine potrebno tudi poznavanje delovanja »nadnaravnih sil«, saj je znana anekdota o Maticovem očetu Luki, kako je nekoč prišel k njemu Anžon iz Račeve s tožbo, da se mu mleko ne pinji. Luka, tako je bilo očetu ime, je vzel puško in z njo ustrelil skozi okno. Krogla je zadela v nogo neko žensko iz Lavrovca, ki je bila kriva za to, da Anžon ni mogel izdelovati surovega masla. Ko je prišel domov, teh težav ni bilo več.

Tudi Matija je hotel svoje znanje posredovati naprej, in sicer sinu Poldetu, ki bi tako postal po ustnem izročilu predstavnik četrtega rodu Polonkarjevih, ki bi se preživljali z zdravljenjem živine, kajti Luko je te veščine naučil njegov oče Jakob. To znanje pa je lahko posredoval samo enemu in ko bi to storil, sam potem ne bi imel več moči, da bi delo opravljala oba. S prenašan-

Matija Kavčič

jem znanja je predolgo odlašal in tako ga je 11. oktobra 1955 prehitela smrt. Čeprav do »skrivnostnih« receptov ne bomo nikoli prišli, ker jih je odnesel s seboj, pa se nekaterih stvari o njegovem zdravljenju njegova hči Pepa še dobro spominja:

»Bolj sigurno so bili pri hiši modrasi kakor pa kruh. Pa še ta, če je bil, je najprej rabil za zdravljenje živine in šele nato smo prišli na vrsto ostali,« je začela svoje pripovedovanje. Zdravil je namreč tako, da je bolni živali dal kos kruha, ki ga je prej potresel z raznimi praški. Te je izdeloval iz korenin nekaterih rastlin, katere je kopal v Ravnah pri Žireh, na Planini nad Horjulom in v Osojnici. Korenine je potem opral, posušil in jih v stopi zdrobil v prah. Zdravilni prašek pa je izdeloval tudi iz posušenih modrasov. Te je lovil na posebnih mestih v Žirovskem vrhu in Ravnah, kjer je bilo bogatejše lovišče. Kako jih je lovil, se ne ve, kakor tudi ne, kako jih je pobijal in jim jemal strup. To je delal vedno, ko je bil sam v klanici, ki je stala za hišo. Povedal je samo to, da imajo modrasi svojega kralja, ki se ga že od daleč sliši, ker nenavadno piska, in če bi ujel kralja, bi se mu preostali uprli in bi izgubil oblast nad njimi. Ujete modrase je vedno nosil v platneni vreči, poveznjeni čez ramo, ki jo je potem doma z modrasi vred obesil na podboj pri vratih. Tako je imel vedno pri roki žive modrase. Še zimo so mu preživel s tem, da jim je od jeseni do pomladi dal dvakrat malo vode. Domači otroci so večkrat imeli opraviti z raznimi paličicami okrog vreče, toda na srečo je ni nihče nikoli izkupil. Oče jim je vedno pravil, naj se jih ne bojijo, in če bi že slučajno prišli do tega, da bi kakšen sikal proti njim, naj ga samo mirno gledajo v oči in bo zbežal. Tudi sam jih je moral gledati v oči, če je hotel, da so ga ubogali. Pepa je povedala, da je ta recept preskusila v praksi potem, ko očeta že ni bilo več, in da je bil učinkovit. Te sreče pa ni imel Matic, kajti nekoč jih je v gostilni Pri Kamšku dal na mizo, na kateri je bil za božič blagoslovljen poprtnak. Ker pa na kraju, ki je bil blagoslovljen, ni imel moči nad njimi, ga modrasi niso ubogali in eden ga je celo pičil. Matic je strup iz rane takoj posesal in tako ni bilo hujših posledic.

Matic pa ni lovil modrase samo za zdravljenje živine, ampak jih je pred drugo svetovno vojno žive pošiljal tudi na Dunaj. V ta namen so mu poslali posebne lesene škatle z odprtinami, pokrite z različno gostimi mrežami in različnimi pokrovi, ter napisi, da so v njih strupene kače. Tako zapakirane modrase je potem pošiljal po pošti. In o tem za konec še ena anekdota:

Ko je prišel Matic s svojim paketom kač na pošto, je bila dolga vrsta čakajočih. Toda Matic ni bil take vrste človek, da bi potrpežljivo stal v vrsti, zato je začel odpirati paket. Ko so ljudje videli, kaj ima v zaboju, so jo urno popihali s poštnega urada, kjer je Matic potem lahko v miru oddal paket.

Z ONE STRANI

U Žir

Rafael Terpin

V zgodnjih povojnih letih, po 1950, je bila pot iz Idrije v Žiri in nazaj vredna omembe, a poseben podvig to ni bil. Tako smo pešačenje jemali. Žirovci so spravljani za gričem, torej se je bilo treba do njih potruditi.

Bili smo Žnidarjevi, mladi, goreči, zaupljivi. (Vse sem pobasal v eno malho.) Nedelje so prihajale prepočasi, šiht in šola sta življenje grenko zastavljala. A vsako soboto enkrat pobere. Pride nov dan, nedelja...

Budnica je bila očetova. Glasno in jasno! je bil načelen. Zvalila sva se iz korita, na mizi se je hladila vroča kava.

»PAGLEJTA, KAM ULIČE?« sva zaslišala iz veže.

»PRUT FAR!« sva bila nagla.

»TAK JE PRAU! LPU BU!«

Iz žgalniškega dimnika vrh Kovka se je plavo kadilo in po ravnem vleklo v dolino, obeti so bili dobri.

In sva drobila v skoraj črno kavo. V takih zgodnjih nedeljskih jutrih smo kruh večkrat kupili pri peku, na Brusovšah ali pri Nagodetu. Bili smo hudi kruhovci. Ko je tedaj enkrat maršal Tito nesrečno bleknil, da Slovenciujemo preveč kruha, je ata gladko pridal: »Pa samo kruha!«

Potlej smo jo v štirih usekali na pot. Čez most, čez hladno Idrijco, mimo britofa, po zgornji poti nad Alijo in na Brusovše.

»KLIKLERCE ŠE KARNUHAJE, NA BADA NAS ABRALE DA KASTI!« je menil oče in mama se je poznavalsko nasmehnila, morda je mlela v sebi, da se najbrž ne more skriti, kako so se Žnidarjevi iz Gase namenili v Žiri.

Vrh klanca, ki se vzpenja sredi knapovskih domin, smo tam za Logarčno vodo dobro poznali hišo Franceta Majnikovega. Z očetom sta bila velika planinska in tudi pevska prijatelja. (Pela sta le ob posebnih priložnostih.) Že davno pred Francetovo prezgodnjo smrtjo se je v Idriji rado reklo, »da je Trpinov in Majnikov nekam preveč, drugače bi še kar šlo.«

Skozi Podgolice, nad topilnico in pod strašanskim zidanim dimnikom nas je mama trdo držala:

»TA JE USE STARPINU. NEČ SE NA PRIMLE, NEČ SE NA TARŽE! PUBA, A STA ME SLIŠELA?«

Pa sva stopala polimanih rok skozi reven hrastov gozd. Visoke ostre trave med drevjem vsa Gasa ni poznala. Še zvončki, nedolžni pomladanski cingulčki, so nemara zastrupljeni z živim srebrom, smo se menili. Kako prijazno je v Gasi! Grič sv. Antona nas je užaloščen zapuščal. Od njegovega starega, pravega imena Rožni hrib je ostala pod njim le moja Rožna ulica. Od

njegovega cvetja se bom vedno spominjal korčkov, zajčkov, petelinčkov, pogorelčkov, majnic, telohov, pasjega zoba, opojno dišeče rumene lakote in drobno zvezdastih belih lilij. V dobri meri najbrž še živijo tam.

Izgubljali smo Idrijo in vse bolj čutili z reko.

»LEJTA, KAŠNA JE!«

Kako velika, močna in čista je – je oče hotel povedati. Kakšne strmine se gledajo v njej. Tam za Stanom je Obločnik ves razklan. Kamen skriva in kaže težko zgodbo. Dne 26. marca 1511 je potres odkrhnil pol hriba, ga podrčal v dolino in reki v strugi zaprl pot. Za brano natočeno jezero je segalo do današnjih Nebes pod gradom. K sreči je bila takratna Idrija le drobno gnezdo. Kapela sv. Janeza spominja na strašno nesrečo. V reki pod Tamlim Marofom in preko Šintarije je še videti skalnate balote, ki jih še ni zmogla odplakniti v prefarsko deželo.

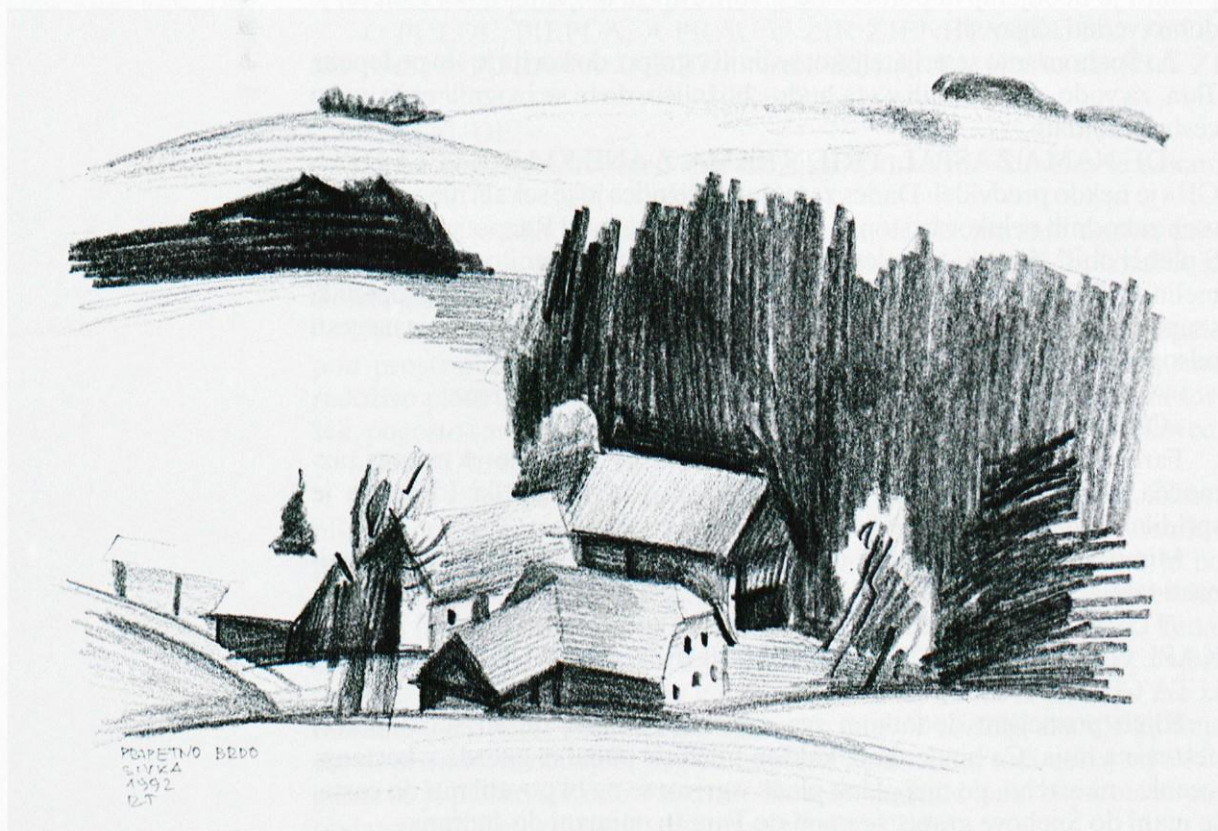
Potem (A VIŠ TISTA HIŠE TAM U GRAP?) je prišla povodenj leta 1926, očetu je bilo dodeljenih štirinajst pomladi in tudi mami je ostalo v ušesih, da je narasla voda izpod Loma odnesla dve deklici. Izpred hiše!

»TAM ČIZ! TISTA BAJTA U GRAP, SE JE WANDAR WIDIŠ!«

Grozno, kakšne storije. Še malo in bi se otrok vprašal: Kaj je res lepota, kar se širi, dviga, teče, poje – in je videti docela odpočito?

Naša pot se je poravnala. Čez Idrijco se je tesno k cestnemu ovinku pritnil Marof, star kmečki dvor, obcestno gostišče in nazadnje zavetišče za onemogle. Zadnja lastnica Hanca Leskovec je zadolženo posestvo dala usmiljenkam, sama je kot sestra Fides umrla leta 1936. Nekdanje poslopje je s starimi zidovi, portali, arkadnim dvoriščem in obema mlajšima kapelama vedno burilo popotno domišljijo. Na Marofu je imela mati svojo betežno teto in očetov stric Janez je tam zapiral vrata za seboj. V zadnjih dneh (nekoliko

Mrzli vrh (Sivka),
narisal Rafael Terpin, 1992.

prehitevam) je po hiši stenske ure navijal. Naš oče mu je v odurnih povojnih letih v poseben predal shranjeval cigaretno čike. Kadar me je teta Fanči prišla za roko in sva odklekljala na Marof, je bil to trpek, nič preveč otroški izlet.

Za kostanji se je v jutranjem hladu nekoliko zasvetila Amerika ali Mokraška vas. V avstrijskih časih so tukajšnjim knapom zaradi njihove politične opredelitve pravili Mokrači (demokrati). Vzdevek Amerika si je – sem slišal pozneje – nehote izmislil stari Sever, večji mokraški posestnik, ki je svoje revnejše sosede v živo prepričeval, naj nikakor ne bezljajo v daljni svet, saj si s pridnostjo vsakdo lahko naredi Ameriko kar doma.

Stari vodni mlin so 1932 nadomestili s strojnico manjše hidroelektrarne, najbrž je v istem času današnji zidani most zamenjal prejšnjega lesenega.

Tu, za Mostičarjem, smo ugriznili v koleno.

»NU, HECA JE BLU DUOST, ZEJ PA NA DILU!«

Bela cesta se je zavlekla v dolg klanec, podobno trmasto se je spodaj risal marovski travnik. Nekaj najbolj obupnega na svetu so pač pobočja Cerkovnega vrha. Tisto bo bolj za muhe in brencleje, smo modrovali in tiščali podplate gor proti Špehu. Na praznem ovinku pod hišo se je svečano odprla Spodnja Idrija ali Fara.

»LEJTA, PUBA, TA DUOL RIBA NA TAPALU PAJE!«

Razlaga v trenutku nezbranosti povedanega je bila dolga in opletava, nepopolna, pedagoško nezadostna.

»JA NU, TAK SE RJEČE!«

Mulca (isharja, luskavca, ksindlna) nisva hotela razumeti, smeh se je porazgubil, kdo ve, kam. A Faro smo občudovali: stisnjene hiše pod Marijino cerkvijo, kot na mizo privzdignjeni britof, Pustoto pod Pečnikom, Kopo, Kendove travnike, okroglo cesto do Poklona, a najbolj reko; vso našo prafaro je neodjenljivo pomečkala k sebi. Kar je moje, je moje! Zmeraj je dobro vedeti, čigav si!

Za Špehom smo se prijateljsko zaslinili v grapo, do korita je šlo po lepem. Tam, za vodo, smo krenili v »ta hudo« bližnjico, da bi se izognili ubijajočim cestnim rajdam.

»DE NAMA ZASPAL, PRIDN BAMA Z ANE KLUKE U TA DRUGI!« je nekdo predvidel. Danes zaraščena bližnjica jo je sekala navpik mimo vseh zahodnih ovinkov in stopila na cesto že skoraj pod Razpotjem. A je šlo! S plehči obiti žirovski templovci so zvonko zapeli v kamnito stezo, deloma melino. Modrasovše se je potuhnilo. Po fotru je zacurljalo, mama je opletala s sapo. Midva sva mladostno nosila zastavo. Nad gornjo hišo smo se na cesti odsopli.

»A BAMA HMAL U AŠTARI?« Mislila sva na malinovec.

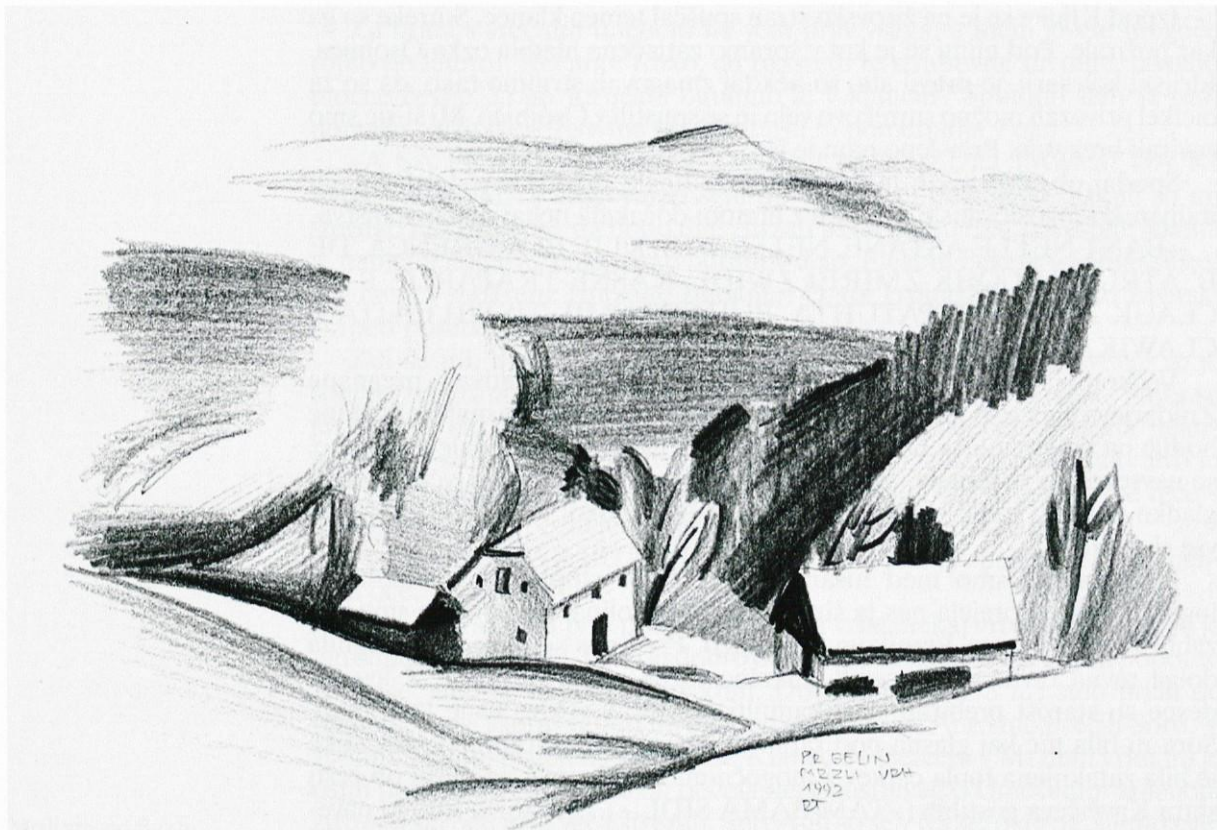
»O HMAL. MILKA NAS ŽI SLIŠ!«

Faro smo videli od tod drugačno. V stranske grape se je nekam razmočila, bregovi so navidez popustili, vsa divjost ob gladki Idrijci se je spridila. In majhna se mi je zdela.

Mimo Strgulca smo stopili na Ledinsko Razpotje (705 m). Na pločevinasti tablici je pisalo o razvodju.

»TU JE TAK,« je razlagal oče in kazal z roko. »KAR PADE Z UNE KAPI, GRI USE U JADRANSKU MURJE, KAR PADE S TI, GRI PA U TA ČERNU!«

Kljub poznejšim dodatkom sva z bratom sodila, da so starši precej nestvarna bitja. Če bi, denimo, kakšen mlad tič padel iz gnezda v kostanju – cenk – na streho, po njej plenk plenk v grivo, se ne bi povalil niti do ceste, še manj do Špehove grape, še manj do Fare in najmanj do Jadrana.

Mrzli vrh, pri Belinu,
narisal Rafael Terpin, 1992.

A Milka nas je že zvonko pozdravljala.

»O PULDE, PIEPCA, A PRAU U ŽIR ŽJENETA ŽLUTA? PUOL SE BASTA PUBA PA U RIDU NAHADILA! PA KUA, SE STA ŽI WELIKA!«

»GATAUDE!«

Koliko nepotrebnih besed sfrli skozi zgovorna usta. Človeku se nekam za malo zdi.

Važnejša je bila malica. Gostilniška izba je bila jutranje čedna, pre-zračena, sonce je toplo bodlo skozi šipe. Malinovec so imeli. In kozarce iz debele glaževine.

Do Govejka smo se prestopali po ravnem. Cesta je prijateljsko zavijugala pod prostranimi senožetmi – imenovanimi Vrh Makut. Spotoma smo radoživo pletli o Ledinah, Sivki, čez Žirovnico smo zevali v razvlečeni Idršek, pogosto smo z očetom pogledovali k visokemu Cajnarju in v Podilovce.

»DRUGA NEDILE SE WIDMA!« je bil ata gvišen.

Lisičke v Podilavcah bodo počakale, posvetimo se rajši Govejku. Žirovniška senca se je nekam raztopila, hkrati se je odcepila cesta na Vrsnik – prelep planotast kraj nad plavimi žirovskimi dolinami. V Govejku je po drugi vojni zrastel združni dom. Zelo živo se spominjam ene dveh veselíc. Muzika in smeh sta odmevala do Veharš in Vrha Sv. Treh Kraljev... Tedaj se je dogodilo, da je oče močil jezik v družbi z bližnjim kmetičem, najbrž tudi knapom. Očeta je povabil v hišo, vsega nekaj minut hoje, da bi mu za mladino dal jabolk. Vzela sta me s sabo. In tam? V revščini zatohle kuhinje me ni prizadel le očitajoči pogled izsušene ženske, da, tudi nekaj otroških glav se je plašno stiskalo v kotovih. Rekel sem si: Le kako bo sirota siroto obdarovala? Tisti grintavi peški mi sploh niso šli dol.

Izpod Kljuge se je na žirovsko stran spuščal temen klanec. Smreke so ga kar požirale. Pod njimi se je kot v špranjo zatlačena hladila ozka Osojnica. Idrijski kolesarji, je pravil ata, so nekdanj zmagovali strmino tako, da so za bicikel privezali močno smrekovo vejo in se spustili v Osojnico. Mi štirje smo zavirali brez veje. Prav lepo nam je šlo.

Spodaj, ob prvih hišah, je dolina bolj zadihala, razprla se je. Ob nekdanji italijansko-jugoslovanski meji sva z bratom dočakala nekaj domoznanstva.

»BANT NEJ LE ASTANE, NEJ SE WID, KI JE BLA GREUCA, DE B' ATRUOC LUOHK ZMIREJ ZWIDL, KAŠNE TRAPARIJE RAD ČLAUK ZARUKAN PATUHTA. BUH SE USMIL TISTIH CAJTAU. ČLAWIKA SE JE RIS ZA BAT!«

Večkrat slišano se bolj utrdi v ušesih, sva slutila še midva – pregnana Žnidarjeva mulca. A je bilo res v mestu kaj v usta dati? So res matere oprtane hodile na kmete, tudi v Osojnico? Čeprav so to ali ono ponujale v zameno, so navsezadnje le fehtale. Včasih so jim dobrega srca ustregli, včasih so jih gladko odrli ali so jih na pragu zavrnil. Kako bridko! Kako ponižujoče za vse skupaj!

Navsezadnje smo med hišami starih Žirov stopili na rovtarsko in logaško cesto. Sprejela nas je široka žirovska dolina. Za hrbtom smo pozabili Osoj- nico, za Vrsnikom Žirovnico. Pred nas se nam je spotegnila dolga ravna ravna cesta, kakršne Idrija nikoli ni imela. Z leve in desne so starost prebirali stari kamniti portali, v vrtove se je lovil prah, Sora ni bila nič kaj glasna pod rahlo dvignjenim mostičkom. V dnu slike je bila zataknjena topla cerkev z mogočnima zvonikoma, na desni ob cesti stara Kavčičeva gostilna (»TAM BAMA SIDL!«). Spoštljivo smo jo navezali po belem. In kar molčala sva. Razdalje med bregovi so bile neznanke, ravnina je segala v neskončnost, midva – luskavca – je zlepa ne bi pretekla. Drugačnost žirovske doline nama je v srce zagrebla. Povrh sta se starša začela šaliti, da so Žirovci bolj kranjske sorte, da radi z rokami govorijo. Nikoli ne veš, kako se bo izšlo. Bolje je paziti na jezik, biti vljuden in pozdravljati.

»DUBR DAAAN!«

»BUH DEJ! KAM BU RAJŽE?«

Kam? Reči sredi Žirov, da gremo v Žir, bi bilo nesmiselno. Reči – domov, ko še obrnili nismo, bi bilo smešno. Reči – po svetu, bi utegnilo koga razdražiti. TETTESI NA HINAJN!

Sredi mostu čez Soro sva potihlo rekla, da se lužica z Idrijco pač ne more primerjati. Pogled nazaj naju je zbegal, ni nama bilo več čisto jasno, od kod smo jo primahali. A saj imamo očeta, mama pa malico. Pod zvonikoma sv. Martina naju je zbolel vrat, nakar sva bratovsko kihnila. Mama naju je potegnila v gostilno. Bilo je temno, ne, črno. Če bi nama debela muha (in bilo jih je) sedla v malinovec, bi jo zlahka popila.

Udarili smo spet na sonce. Na svetlem se živi! je mami odleglo. Očetu manj. Zavili smo družno s cesto.

»NU, WIDTA, PUBA, ZDEJ SMA PA ČIST ZARIS U ŽERIH! A SMA AL NISMA?«

»PATARP, PULDE, LE PATARP!« je vedela mati, a je nisem razumel.

»TA, LEJTA,« je bil oče pedagoško navdušen, »NAM ŽERAUCI ŽI LITA 'N LITA DILAJE ŠKARPJETE, DE IH DJELEČ NAAKUL NI BULŠIH. LE ZAPAUNTA SI, TU JE TAK PA NEČ DARGAČ. KULKR JEST WIM, ME BADA ŽERAUSKI DA KUONCA NASIL PA SWITU!«

Za brata s srečnim imenom ne vem prav vsega, a meni je vse mogoče rojilo po laterni. Recimo: Kako, da tu, sredi te strahovite ravnine, ravnajo močne čevlje, ki jih Idričani ogulimo le v klancih? Spomnil sem se tudi domače »alžirske« trgovine pri Gantarju in pomerjanja v njej.

»A SA PRAU? A TE KEJ TEŠIJE? KUT? ZDEJ PAWEJ! DA KI IMAŠ PARSTE?« Odgovarjal sem po vesti, a ni pomagalo. Kupili so mi številko ali dve večje, da bodo dlje zdržali in da jih bo brat poverbal. Mama je napletla nogavic, nakar smo butnili v delo. Flekete flekete – je bilo slišati v suhem, v mokrem: žmokate žmokate! O, na Trpinovih nogah so žirovski škrapeti posebej trpeli!

Zdi se mi, da smo kmalu zavili nazaj k Sori. Čez silne travnike se je sončilo na grmade cegla. Nekaj je bilo že pokonci postavljenega. Vmes se je zasvetil kakšen bel zid, okenček, balkonček, firlenček. Kakšna pelargončica je štela dneve. Delavno žirovsko ljudstvo je urno madehalo levo in desno, na gospodov dan je le redko kdo porajtal. (Vse se giblje, vse teče – so me učili nekaj pozneje. Pristrčno sem bil v mislih na Žirovskem.)

»USAK ŠUŠTAR BU JEMU SUOJE BAJTA!« je po gostaško komentiral oče.

Sora se je stisnila pod pobočje Mrzlega vrha, nekaj vrbja ob njej mi jo je naredilo bolj domačo. Hlad je dobro del. Pogledu, ki je očetu grenil popotno življenje, smo se nekoliko umaknili. Do Ledinice (498 m) smo prišli po ravnem, da se skoraj verjeti ne da. Pod cerkvico sv. Ane smo prečili Soro. V spominu imam prijeten lesen most. Klanec do Berceta v Mrzlem vrhu mi je ostal pod pokrovko kot nekaj docela nepopustljivega. Umečenim kolenom žirovski škrapeti niso več ustrezali. Sprevrgli so se v težke, okorne, šlampaste, prevelike ali premajhne. Tiščali so čez rožo in v španik. Bog se usmili, kako

Mrzli vrh, pri Brcetu.,
narisal Rafael Terpin, 1992.

prijazno je bilo sestri v izbo planinskega zavetišča pri Bercetu. Tu smo bili stari znanci. Dve njhovi hčeri sta šivali pri očetu, ena se je poročila v Žireh, druga v Idriji. Vsakemu pol, saj je tudi Mrzli vrh pol na Žirovskem, pol na Idrijskem.

»VAS PA ŽE DOLGO NI BILO! KAKO STE, POLDE? KAKO KAJ OTROCI RASTEJO, A KAJ UBOGAJO? DANES JE ČUDEN CAJT, ČLOVEK NE VE, KAJ BI. A STE KAJ ŽEJNI? PRIDITE NO V HIŠO!«

Gostoljubna hiša! Prav rad sem jih imel. Všeč mi je bil gospodar, v oči so mi padle njegove lopataste dlani, glas mu je bil prijetno hrapav in topel.

Ura ali dve pri Bercetu sta bili vseeno predolgi. Mencala sva okrog štale in se prestopala. Z materjo smo se že v visok gozdnič zalezli, ko se je oče le odtrgal. Pri dobrem glasu je bil. Nad bukovjem in borovnicami se je trebušasto razpel Mrzli vrh, na to sem težko čakal. Vrané so se podile čez polje, njihovi raskavi kriki so se odbijali od črne hoste. Orli so jadrali z vetrom. Zrak je bil ljubeznivo domač, poln glasov. Čez žirovsko nepreglednost smo s prsti lovili Vrh Sv. Treh Kraljev. Nekaj višje, ob obronkih starih njiv in kolnikov sta se v naše zmatrane brklje zagledala Triglav in bolj zadaj Krn. Vrhovi za Poreznom so se od tod videli v drugačnem, nepoznanem redu, vedno smo zato poonegali, kje je kaj. Včasih, ko smo vsak zase drgnili že kakšno tretjo misel, je oče zašpičil:

»E, KUA ČMA! NAS BU ANKAT SKARNIK PAKREU, GRIČI BAJE PA ŠE ZMIREJ TAM KAT SA ZDEJ! BEJŽMA, LDI BUOŽJI!«

Od razkopane italijanske kasarne vrh hriba in mimo Vodičarjevega kozolca je bilo do Sivke (1008 m) le nekaj žlahtnih korakov. Sivko smo poznali po treh stvareh: po borovnicah, po gobah in po italijanski kaverni, v kateri je dolga leta domovalo planinsko zavetišče. Kdaj so na velikanskih (v otročjih očeh) posekah dozorele borovnice, se je prej ali slej razvedelo, je že v Kanonu kdo posavtal. Zmeraj so prvi in obilno udarili Prfarci. Špehova grapa je kar črnela.

Včasih smo se nad kapelo razgledovali, kam naj se upičimo. Od povsod so blagozvočno cingljale manjše in večje kanglice. Oče, ki ga ni v borovničevju nikoli zbolel hrbet, je prijazno namignil:

»A WIŠ, KAK SE ŽI PRIDNU PASEJE!«

In je šel na gobe, brat v najbližje drevo, midva z mamó pa v žernado.

V kroglastem kotlu nas je čakala kaverna. S čistočo se v njej niso obremenjevali. Važno je bilo, da so imeli na zalogi kaj sladkega. V nedogled sva žulila vsak svojo kokto. Dan je z legnatjo zamiral. Mama je začutila, da bo šlo popoldne čez grič, če se ne bomo vzdignili. Držala je z nama.

Po cesti v Ledine je šlo brez ovir. Mimo drevesnice, mimo boga na smreki.

»A STA SE PAKRIŽELA?«

Čez britof in mimo čedne cerkve nas je neslo. Pred nami so se z leve in desne zvrstili: Mežnar, župnišče, Trepal, Rodoljub Ledinski, Jureč – prastara vas brez gostilne. Skozi odprta vrata naš je oče pocukal v hlev:

»PAZIWEJMA, KAŠNA AKRUGLA ŽWINA REDIJE U LEDINAH! SE NAMA NEČ UKRADL!«

Pod vasjo so se zavlekli dolgi zeleni travniki, dolina je lenobno vihala svoje robove. Zvedela sva, da se z dna travnate struge kot v pravljčni slutnji pride v dolgo podzemeljsko jamo. Po njej, pravijo, so kontrabantarji tovorili robo po tirnicah, v vagončkah, da je šlo hitreje in lažje. Vsi so vedeli za skrivnost in nihče ni smel ničesar vedeti. Alamejnt!

Vrgli smo se v zadnji klanec do kapele, ki vsa leta, kar stoji, ni prav nič zrasla, lipi ob njej pa močno.

»LE DEJMA GA, SE JE TA ZADN. AD KAPILE BU ŠLU SAM ŠE DALWAN. DA LOJKA U GAS BAMA IMIL MIR. UMIS BAMA ŠE H MILK SKAČIL NA AN MALINAUC. A NAU FAJN? LE WESILI BUDMA!«

O, mama nama je znala na svoj način dopovedati, da tako zlahka, kot je oče stresel, vse le ne bo šlo, a jo bomo zvozili, mi, Žnidarjevi iz Gase. Še zmeraj smo jo!

V Kanomljo se je natočila tema. Smreke so se zadekale v črno. Tja ne bova več gledala, sva se odločila. Pri Milki in Viktorju »žadošti ga maš« na Ledinskem Razpotju so gorele vse luči in harmoniko je bilo slišati. Mama je kratko zavzdihnila. A sva jo razumela? Nekoliko že. Kolikor je pač dano kratkohlačnim isharjem.

23. marca 1992

Tomaž Kosmač

Videti Žiri in umreti

Nikoli nisem bil v Žireh. Prav zares nikoli, čeprav so od Idrije, v kateri utrujam večino sedanjega življenja, oddaljene komaj kakšnih petnajst kilometrov. Kot otroku in rosnemu mladeniču, ki se je utapljal v naivni nedolžnosti, so mi bile še bližje. S starši sem prebival v bajti, ki je stala tik ob stranski cesti. Ta je vodila v njihovo smer. Vsak dan so se mimo veselo valili avtomobili z delavci in dvigali prah, da sem moral nenehno močiti valovito makadamsko prometnico. Skladno z napredkom se je spreminjal tudi način preprečevanja večne zaprašnosti. Cesto smo začeli polivati s postano nafto in skurjenim oljem. Končno so prometno žilo asfaltirali in učinkovito presekali vaše novosti zaustavljanja te blažitve prašnih oblakov.

Skupaj z modernizacijo so se pojavili avtobusi in ljudje so se oprijeli avtobusa, ki je vozil zjutraj, ob dveh in zvečer. Sledil je razmikom delovnih izmen. Tako se je proga vsaj deloma obrestovala, kajti potujoče konzerve so bile slabo zasedene. Večkrat me je rajcalo, da bi sedel v eno izmed njih ter si končno ogledal znamenite Žiri. Kot vsakokrat, ko se veliko razmišlja, tudi pri meni ni bilo nobene razlike – na pot se nisem nikoli odpravil. Krožile so govorice, da se v Alpini dobijo poceni čevlji. O tem sem se prepričal, ko je veliko gorjanov tacalo naokoli v smučarskih tekaških čevljih. Celo naša družina je nabavila komplet. Nikoli nisem stopil na plano športno obut.

Krožila je še ena vrsta govoric: da Žirovci ne marajo Idrijčanov in jih radi prebutajo. Tega se nisem bal. Zlahka se napijem, postanem družaben, navežem stike, v krvi pa ne nosim nasilnosti. Trič-trač čenčam nisem pretirano nasedal. Verjetno so jih sprožili gumijasti prepotentneži. Češ, bil sem tam gor, garbali so se, mene pa se niso dotaknili. Med vrsticami: izogibali so se stika z mano, ker sem tak mačo! To so tiste vrste friki, ki se hvalijo, da jih policaji kar naprej ustavljajo, ker jih imajo na piki. S tem poudarijo, kako presneto lumparski so, kajti kepsi jim nič ne morejo, ker imajo vedno brezhibno vozilo, ki pa je bilo še dan poprej uničujoče. K sreči imajo šesti čut, ki jih opozori na nevarnost, in tako nikoli ne plačajo kazni, saj se jim

posreči pomanjkljivosti pravočasno odpraviti. Kljub temu se ob cestišču izprsijo, ponosno dvigajo glavo in se važno nasmehnejo vsakemu mimo-idočemu, da jih ta le opazi: Ustavili so me, samo pogledjte, spet so ustavili MENE! S takimi in podobnimi načini skušajo prozorno preslepiti okolico, lažno prikriti svoje prazno življenje, ki teče brez vznemirjenja in se vali počasi in monotono, brez valov in okljukov kot dolga, mirna reka. Globoko v podzavesti sem nosil namišljeno predstavo, da sem se nekoč, kot otrok, že peljal skozi žirovsko naselbino. Pravzaprav se je meni samemu zdelo neverjetno, da ne bi nikoli zalutal v sosedstvo, ki je bilo na dosegu roke, in sčasoma sem začel verjeti, da sem tam že moral biti. Morda je to ena izmed razlag déja vu stanja. Ko se ti zazdi dotlej neznana pokrajina, impresija ali doživetje, kot nekaj, kar si nekoč že videl, že doživel. Najbrž pa si v sebi le nosil predstavo, da si kaj takega pač že moral izkusiti! Torej: Žiri kot moj déja vu, še preden sem dospel v njihovo ožilje.

Naneslo je, da sem precej dolgo popival, a ne zaradi praznikov, temveč kar tako, v prazno. Življenje variira, niha iz dna proti vrhu in obrnjeno, kot luna iz polnosti v mlaj. Padal sem v krizo, bil izgubljen, brez idej, v črni meni. Prišlo je celo tako daleč, da sem se osamljen začel zapivati na avtobusni postaji. Do takrat nisem bil še nikoli tako brezrazložno gnil. Včasih me zaobjame nesmiselni filing brez vsakega vzroka. Sloneč za šankom, sem nazdravljaval sam sebi. Avtobusna postaja je bilo zadnje pribežališče, dno vseh beznic sveta. Predmestje pekla, kamor zaidejo najbolj izgubljene duše ali redki penzionisti, ki nebogljeno čakajo na končni milostni strel.

Iz zakrknjenosti me je dvignilo vabilo že pozabljenega prijatelja. Urina kazalca sta pokazala na šesto uro zvečer, ko je oznanil, da se je namenil praznovati novo leto v Poljanski dolini.

»Pridi še ti. Grem k dekletu. Ni posebej lepa, je pa najboljša od vseh, kar sem jih imel doslej.«

Poznal sem večino njegovih ljubezni. Niso bile slabe. Pomislil sem, da nimam prav nobenega pametnejšega opravila, kot da se mu pridružim. Misel na izlet je bilo darilo iz neba. Božji namig, da je nastopil čas, ko se moram potruditi ter prekiniti letargijo. Čez petnajst minut sva sedela v avtobusu.

»Kam se peljeva?«

»V Logatec.«

»Kaj bova tam? Rekel si, da plужиš v Žiri.«

»Čez Logatec se pride tja.«

»Prvič slišim. Zakaj nisva šla čez Razpotje? Zakaj tako daleč naokrog? Okrog riti v žep,« sem razdraženo sitnaril.

»Samo po tej cesti se pride ob tem času. Sploh pa danes.«

»Jebeno silvestrovo!«

Konec koncev se nisem preveč obremenjeval. Bil sem le zamorjen, ker že pol ure nisem pil, hkrati pa tudi zadovoljen, da sem se končno premaknil iz Idrije. Že prej bi se moral otresti greznice. Cvenka je bilo dovolj in s cvenkom se da napraviti marsikaj, če je le volja. Počutiš se varno, lahko odkupiš skrbi, jih potlačiš in zagrebeš. Jaz kot da prejšnje dni nisem imel želje po tem.

Na namembni postaji sva razjahala, stopila h gostilniškemu koritu, ob živahnih kozarcih prebila čas do naslednjega odhoda in se zvalila na avtobus za Žiri. Notranjost je samevala, potnikov ni bilo veliko. Razen naju je bila samo še izredno privlačna in simpatična blondinka, ki se je z oprsem naselila v ospredju. Obrazno lepoto je deloma kazila pretirana šminkerska

navlaka in še zlasti rdeči čeveljci na dolgih nogah. Upal sem, da niso zadnji modni krik tovarne Alpina.

Sprevodnik se je medlo sprehodil skozi medsedežno ožino in privlekel visoko obličje v ozadje:

»Kam?«

»Do konca.«

S priprtimi očmi se je zagledal v vrečko, ki je počivala med nama.

»Imata pijačo? Lahko bi ponudila požirek.«

»Nimava odpirača. Flašo je treba načeti,« sem pokazal na vinski zamašek, ki je pločevinasto preprečeval dobrohotnost.

Sprevodnik je stegnil roko, z zobmi vajeno odstranil oviro in krepko potegnil. Sledila sva zgledu. Zadržal se je pri nama in družno smo nekaj minut praznili vsebino. Ko je potešil žejo, je rekel:

»Ni vama treba plačati karte,« in se mirno vrnil nazaj k šoferju.

»Svetovni tip. Takih bi moralo biti več.«

»To se ni zgodilo prvič,« je omenil Rupert.

Nisem verjel, ampak občutek je bil fenomenalen. Ena sama dobrosrčna in nevsakdanja poteza je zmogla napraviti, kar sem tako dolgo iskal, pa nisem našel. Potegnila me je iz otopenosti. Čutil sem, da se življenje ponovno vrača v telo.

Avtobus je divje plal po ozkem asfaltu in se nevarno nagibal v neskončnih ovinkih. Skozi ljubeče pitje je vožnja ustrezala duševni ognjevitosti. Rupert je bežno podal skrbi. Bolj zato, da bi govoril kot zaradi resnične nelagodnosti.

»Ta dva sta dobro nabita. Da nas ne bosta kam zvrnila.«

»Brez skrbi, obvladata sceno. Zagotovo vsak dan vozita tod naokrog.« Štafeta je prehajala iz roke v roko, strahljive bojzani so ponikale, stapljala sva se v praznični ambient sproščenosti. Sredi teme, ki so jo parale raznobarvne žarnice, razobešene na balkonu bližnje hiše, je brneči motor potihnil. Sprevodnik se je obrnil na redko publiko, razkoračil nogi in oznanil:

»Vse vabim na pijačo v oštarijo!«

»Ali nimava že dovolj? Pripeljati morava do konca,« je ponižno zabrunjal voznik.

»Se nič ne mudi. Celo leto delam po pravilih. Enkrat si smeva tudi midva privoščiti. Vsaj za novo leto, če že drugače ne.«

S sodelavcem sta odšla na plano. Nobeden od trojice popotnikov ju ni spremljal. Z Rupertom sva imela še drobec vina v steklenki in nisva se hotela prezgodaj komirati. Tudi keš za naju ni bil problem in nisva hotela brez prave potrebe obirati radodarnega sprevodnika. Šminkerska lepotica se ni oglašala. Pogreznila se je v potniški sedež in brezizrazno zrla v obljubljeni prihodnost.

Po okrepcilnem postanku smo nadaljevali pot. Avtobusne luči na kvadrasti pločevini so osvetljevale kačasto pokrajino. Včasih dolge, včasih kratke, občasno se je zmračilo. Voznika je motil ali zajebaval utripajoči patent in izgubljal je nadzor nad vajeno razsvetljavo. Ko je slednjič izklopil vse žaromete in druge naprave, smo, prilagojeni na pogoste redukcije toka, varno pristali na zakoličeni postaji. Rupert se je, poznavajoč mrke stranpoti, izkušeno podal k ljubimkini domačiji. Sredi korakov je zastal:

»Brez darila sem. Greva najprej v gostilno in se raje oglasiva pri njej pozneje. Ne ve, da sem tukaj, in ne pričakuje obiska. Raje bi jo presenetil polnih rok.«

»Ali polne glave,« sem rekel.

Hodila sva po glavni cesti eldorada. Povsod je bilo čutiti praznično vzdušje. Naselje je bilo okrašeno, slišali so se vzkliki veselja, raznobarvne brlivke so vabile v objem. Pokukala sva v dve ali tri z zavesami rdečila obdane gostilniške luknje, in vse so bile več kot prezasedene. Nazadnje sva potrkala na robu iztekajoče se ravnine v Klubu upokojencev. Brez nečimrnosti ali nezadovoljstva so naju radodarno sprejeli medse. Bila sva prijetnega videza in mladostno urejena. Bila sva radovedna fanta, ki sta potrebovala kanček čarobne sreče.

V prostoru je pela harmonika. Vhod v glasbeno sobo je sledil takoj desno od plodnih vrat, ki so se odpirala v raj. Starejši ljudje so radostno šumeli, vsi dobrodušni in razposajeni. Mize so bile zasedene. Prinesla sva jim delček pelina. Iz bližnjega kota naju je moški srednjih let, s kučmo na glavi in močno dioptrijo na nosu, vabil k omizju. Spremljala ga je priležnica z opaznimi znaki možganskih pomanjkljivosti. Rupert ju je prešerno pozdravil in zasedla sva prazna stola. Verjetno edina v prostorni sobani. Takoj se je narisala steklenica belega.

»To je Kosmo, študent kirurgije,« sem bil predstavljen.

»Delam v mrtvašnici v Ljubljani,« sem pripravljeno povzel igro, »seciram mrliče.«

»Zdelo se mi je, da sem te že videl,« je rekel Kučma.

»Močno dvomim.«

»Imam opravka z umrlimi.«

»Res?«

»Sem pomočnik pri prevozu trupel. Večkrat sem v Ljubljani.«

»Vseeno se te ne spomnim. Delam ponoči in redko stopim na plano.«

»Najbrž zato. Mrtvece pripeljemo le do vhoda. Potem jih prevzamejo drugi,« se ni dal omajati.

»Tam delam občasno. Na umrlih prakticiramo obdukcije in skušamo izpopolniti znanje. Menjavamo se po razporedu in v povprečju pridem na vrsto enkrat v dveh tednih. Drugače treniram v Kliničnem centru na ranjenih in poškodovanih.«

»Potem ste doktor!«

»Šele bom,« sem skromno pojasnil.

Kučma je ponudil roko in me kljub večkratnemu opominjanju, da to ni potrebno, vikal cel večer. Omenil je, da se me spominja zaradi očal, ki jih nosim. Rekel sem, da nosim okrogle komaj mesec dni, prej da sem imel klasičen model. Takšnega kot on. Laskalo mu je in postal je še bolj prepričan, da me je že imel čast spoznati. Nisem in nisem ga mogel prepričati, da se moti. Zdravniki so še vedno precenjeni.

Rupert je ta čas navezal tesne stike z zaostalo spremljevalko. Držala sta se za roke. Vidno, na mizi. Dregnili sem ga v koleno v opomin, da morda pretirava z izkazovanjem pozornosti. Ni mi bilo všeč, da izkorišča gostoljubje na umazan način. Široko se je zarežal in nenadoma izginil z neprivlačno mladenko v neznanu.

»Ne zameri,« sem rekel Kučmi, »Rupert je pač tak, da se zagriže v vsako žensko telo.«

»Nič, nič,« je pohitel, »pravim vam, da jo poznam le bežno.«

»Ne vikaj me, saj nisem nič posebnega. Samo en kirurg med mnogimi.«

»Ne spodobi se, da bi vas tikal. Boste še pili?«

Dal sem denar iz žepa, a je zavrnil ponujeno enakopravnost in na svoj račun naročil nov liter. Spet sva padla v debato o mesariji. Rupert in zadovoljna punčara sta se drug za drugim vrnila. V složni pripadnosti smo

brez odvečnih očitanj obrnili bulo. Polnoč se je nezadržno bližala. Morala sva se posloviti. Med potjo po rezkem zraku sem se obrnil na Ruperta:

»Menda je nisi šel nategnit?«

»Seveda sem jo!«

»Neustavljiv si.«

»Premaknjena je, fukati pa še kako zna!«

Nisem odobral njegovih besed in dejanja, nisem se posmihal in nisem niti nasprotoval. Vsak lahko počne, kar hoče, če s tem ne škoduje drugim. Modro sem molčal in odpil iz flaše, ki sva jo kupila za darilo njegovi pravi ljubici.

»Ne pij tega!«

»Bolje, če malo manjka. Bova vsaj lahko rekla, da je liker domač. Narejen nalašč zanjo.«

»Imaš prav,« je rekel in potegnil kanec tekočine.

Med hojo sva izmenično praskala nalepko s steklenke, se krepčala z rumenilom in se bližala stanovanju presenečenja. Vrh razpoloženske lestvice sva pritisnila na mehek zvonec. Odprlo je črno, močnejše dekle, velikih prsi, krepkejših nog, solidnega obraza in ne najbolj veselo obiska. Spremljal jo je brat desetih ali dvanajstih let.

»Rupert, kaj pa ti?«

»Prišel sem voščit. To je moj prijatelj, študent kirurgije.«

»Nehaj s tem,« sem rekel in se nerodno prestopil.

»No, vstopita, ko sta že tu. Ampak kmalu bosta morala oditi, ker se ob njih vrnejo moji stari.«

V dnevni sobi smo si postregli z domačim likerjem, ki sva ga vehementno izročila obdarovanki z obveznim poljubom na lice. Na nasprotnem fotelju je sedela šminkerska manekenka iz avtobusa. Še zmeraj je utrujala v rdečih čevlji. Strašno je privlačila in hkrati močno odbijala zaradi osladnosti. Podal sem ji floskulo. Odgovorila je s floskulo. Postajal sem nervozen in želel čim prej oditi, ker nikakor nisem spadal v mozaik pričujoče družbe. Napeto sem se presedal na kavču in se posvetil malemu otročaju, ki je samovšečno kazal album samolepljivih sličic. Nekaj jih je manjkalo. Z velikim zanimanjem sem v odvečnosti gledal prazna polja na njem. Velikodušno sem mu obljubil manjkajoče podobice. Mimogrede sem pogledoval manekenko, ki je totalno mirno, neprizadeto in stoično dostojno, navidezno zatopljeno spremljala televizijski program. Sovražil sem jo in ljubil, ker me je inteligentno ignorirala, ker sem se moral delati treznega, čeprav sem bil pijan, ker mi je bila všeč in ker mi ni bila všeč, ker sem se ji hotel približati in ker sem hotel izginiti daleč stran. Punca me je prekašala v vsem. Zatreškal sem se vanjo in se bal, da bom izpadel kot budala, če bom posiljeno humoren, zakladnica slabih šal in pretvarjajoč se v vzhičenosti. Natanko tak kot program, ki ga je spremljala.

Rdeči čevlji, jaz in album nalepk smo se nemočno spogledovali in v zadregi metali oči na skaženo zabavo. Rupert in črna punčara si nista izrekala ljubezenskih besed, nista padala v sanjske objeme, pripadajočih pogledov ni bilo zaslediti. Ljubezen se je hladila in bližala koncu. Obstajala je samo ena sama velika mora čimprejšnjega odhoda. Končno sva se namenila posloviti. Starši črnke naj bi bili že na poti v domačo bližino. Zdaj je nastopila težko pričakovana radost s črnkine strani, radost olajšanja. Ločili smo se z nasmehi in polnimi usti obljub, da se še dobimo. Vsi smo si želeli čimprejšnje ločitve.

Žrtveno sva se znašla na čistini brezupa. Mrzlih jajc ni bilo kje pogreti. Mestece je mirovalo in žalovalo v črnini. Gostilne niso sprejemale desetih bratov, avtobusi niso vozili. Zavlekla sva se v bližnji kozolec in skušala prenočiti na traktorju, ki je bil parkiran med ostalim kmečkim priborom. Skupaj sva tiščala riti na mrzlem sedežu. Rupert je razpel bundo in izvlekel na površje polprazno boco likerja. Črnka mu ga je radodarno porinila v slovo. Odvil je zamašek in grela sva se do zadnjih kapljic.

»Kaj pa zdaj? Tukaj ne moreva preždeti noči. Ko bi bilo vsaj seno,« sem zavzdihnil.

»Greva domov.«

»Kako?«

»Peš.«

Kocka je padla in prebila sva se do glavne ceste. Tako kot vsaka, je ponujala dve možnosti. Jaz sem trdil, da se morava obrniti levo, Rupert je vztrajal v desni strani. Nazadnje sva se skregala in odšla vsak v svojo namišljeno pravo smer.

Dolgo časa sem opletal med hišami, se vlekel v neskončnost in večkrat dvomeče gledal na svojo levo odločitev. Vračanja ali zavijanja nisem maral. Pomembno je bilo vztrajati, čeprav se je zdelo vse bolj čudno, da se vračajoča pot tako neznansko vleče po ravnini, kajti moral bi se že začeti vzpenjati. Ko sem končno pustil za seboj blede hiše, je optimizem narasel. Samozavestno sem vedel, da je rešitev blizu. Sproščeno sem korakal še dolgo, dolgo in ob vsakem kozolcu, ki je vojaško stal v dostojni bližini, hodil iskat malo prepotrebne toplote za zasilno prenočišče. Vsako upanje se je izkazalo za fatamorgano.

Prehojeni kilometri so se množili na kvadrat, ko je za hrptom posijala luč. Bliskajoči žarometi so opozarjali na prihajajoči avtomobil. Poskusil sem dostojanstveno uravnovesiti telo in kar najmanj zibajoč sem dvignil palec v brezkompromisni štop. Vozilo se je prijazno zaustavilo, vendar ni dajalo vabljivega videza. Skozi odprto šipo je pomolil glavo policaj in zahteval dokumente. S premrlimi prsti sem iz žepa izvlekel osebno izkaznico in jo stegnil v proučevanje. Policaj je vprašal po podatkih.

»Saj piše,« sem milo izdaval.

»Ne zajebavaj! Ime in priimek!«

Razveselil sem ga z izpolnitvijo zahteve.

»Naprej!«

»Kaj naprej?«

»Kje stanuješ, kdaj si rojen, kje delaš?«

»Pri Varnosti.«

»Pri Varnosti, kaj?«

»Delam.«

»In si iz Idrije?«

»Ja.«

»Kam pa greš?«

»Domov.«

Njegov pajdaš je tačas preveril istovetnost in druge malenkosti prek radijske zveze.

»No, prav, le pojdi. Nimaš več daleč,« mi je vrnil izkaznico.

»Bi me zapeljala?«

»Kam?«

»Do Idrije.«

Šipa se je dvignila in trdo zatrla vsako morebitno misel na uradniško uslugo. Stoenka je zavila, napravila krog in se podala nazaj proti Žirem, od koder je malo prej prišla. Pospešil sem korak in nadaljeval, kjer sem bil, naivno upajoč v boljše čase, zaustavljen. Začel sem se trezniti in temu primerno izgubljeni razpoloženje. Ko se je narisal naslednji kozolec, nisem razmišljal. Napotil sem se vanj, nagrebel redko slamo, ki je razpuščeno ležala na tleh, v kup, našel še nekaj desk in se pokril.

Prezebel sem vstal v prvih jutranjih urah, ko je svetloba začela razgrinjati nočne tančice. Podplatov nisem čutil. V ozeblinah so se drobili mravljinci. Hodil sem brez občutka in se premikal kot robot. Kozolec je stal ob cesti. Cesta se je vila v brezciljnost. Sedel sem v sneg, ki je zaplatasto ležal naokrog, in vdano čakal. Pomodrele prste sem nebogljeno stiskal med bolečimi koleno, šklepetal z zobmi in v smrtni tišini vlekel na ušesa morebitni vzrok odrešitve. Pojavil se je v bližajočem rohnjenju avtomobilskega motorja, ki mu je čez čas sledilo tudi vidno obličje prihajajočega fičaka. Pobral sem se s tal in stegnil roko. Sreča je bila na moji strani. Odprl sem nebeška vrata:

»Namenjen sem proti Idriji.«

»Moraš se obrniti. Jaz grem v Škofjo Loko. Idrija je na drugi strani.«

Zahvalil sem se za informacijo, zaprl vrata in odšel nazaj proti izhodiščni točki. Štopal nisem več. Bil sem preveč izmozgan. Hodil sem in utrujeno preklinjal nočna policaja. Lepo sta me zafrknila. Želel sem leči vstran in za vedno zatisniti oči. Da le prezeble kosti ne bi več bolele in bi nemočna oslabelost iztekla iz mene. Prsti na nogah so se začeli prebujati in svinjsko je bolela vsaka stopinja. Znova sem se srečeval z zamolklimi hišami, osamelimi kozolci in vse gostejšimi objekti, ki so vodili v znano naselje. Izmučeno sem se privlekel do avtobusne postaje. Na avtobusu, ki je bil že prižgan, sem prebral napis Žiri–Logatec. Nameraval sem vstopiti in zakoračil sem čez cesto. Voznik je zaprl vrata in odpeljal. Tekel sem za smrdečim izpuhom. Zaužil sem le bencinske hlape, mehke in topele sedeže je izgineval v daljavi. Pomislil sem, da so Žiri kot pekel; ko enkrat dospeš vanj, ni več vrnitve. Angelski voz je izginil na obzorju in se odrekel moji duši, ki je obtičala ujeta v zimski pokrajini, osamljena in brez upanja na rešitev.

Vrnil sem se na postajo in z voznega reda prebral, da naslednja pomoč prihaja po potnike šele čez štiri ure. Sedel sem v gostilno in si dal postreči z rumom. Ko sem pognal ves denar, je prišel avtobus. Pijano in resignirano sem skomignil z rameni in se počasi odkotalil domov. Tokrat v pravo smer. Kmalu me je pobralo vozilo in z vsakim prevoženim kilometrom kazalo novo idilično podobo življenja. Žiri, trpljenje in večtedenska krizna agonija so počasi, a zanesljivo izgubljali tla pod nogami. Energija je ponovno pritekala vame.

(Poslano iz Idrije, 13. december 1993)

ODMEVI

Spomenik Antonu Jobstu (1894–1981)

Primož Ramovš

Danes je za Žiri velik praznik. Oddolžili se boste delu enega najpomembnejših prebivalcev tega čudovitega kraja med gorami, kjer je današnji slavljenc preživel tako rekoč vse svoje življenje, kraja, ki mu je daroval vse svoje moči in mu pridobil v slovenskem kulturnem življenju častno mesto. Mnogi od vas ste ga še osebno poznali, saj je minilo komaj trinajst let, kar ste ga položili v domačo zemljo. To sicer ni bila njegova rodna gruda, vendar se je že od svojih mladih dni zapisal med vaše krajane. Ta njegova odločitev je danes, ko je postala že zgodovina, toliko bolj častna za vas, spoštovani in dragi Žirovci, saj ste ga že v začetku njegove življenjske poti vzeli za svojega in ga kot svojega postavili v slovensko glasbo.

Ob tej današnji slovesnosti, ko ste mu s postavitvijo spomenika izkazali največjo možno čast, bi rad poudaril tri povezave, s katerimi bo osebnost Antona Jobsta vedno ostala v meni.

Prva je ta, da sva bila oba skladatelja. Druga, oba sva organista, in tretja, najlepša, bila sva si iskrena prijatelja. In tako prijateljstvo traja tudi prek groba.

Ni moj namen, da bi ob začetku podajal njegove biografske podatke. Saj so ti vsakomur, ki ga zanimajo, povsod dostopni. Pač pa bi kot skladatelj rad poudaril njegovo bogato glasbeno tvornost, s katero se je uvrstil med najpomembnejše skladatelje ne samo cerkvene, temveč tudi instrumentalne in vokalne posvetne glasbe. Njegov celotni opus obsega skoraj 700 kompozicij, ki so mu, ki mu in ki mu bodo zagotovile trajno mesto med slovenskimi skladatelji. Če še omenim, da je bil član Društva slovenskih skladateljev od leta 1953 in da je naše skladateljsko društvo izdalo več zbirk njegovih orgelskih skladb, mislim, da je že s tem vpisan na častno mesto naše glasbene in tudi kulturne zgodovine.

Druga najina povezava in najino še ožje tovarištvo sega na organistovsko področje. Orgle so bile pravzaprav izhodiščna točka Jobstovega glasbenega udejstvovanja. Ko je svoj študij na orglarski šoli končal eno leto prej, kot je bilo predpisano, in je diplomiral z najboljšim uspehom, je pred 72 leti sprejel službo organista v Žireh. Vse svoje moči je posvetil temu kraju in predvsem župnijskemu koru ter orglam. Vi vsi veste, da je njegovo delovanje seglo daleč čez cerkvene zidove, vendar pa je bil tisti pravi Anton Jobst najbolj doma za svojimi orglami. Z njimi je živel, z njimi je doživljal vse lepe

in bridke trenutke svojega življenja, ob njih se je razvijala in izpopolnjevala njegova skladateljska fantazija, pri njih je rasel njegov opus.

Se preden sva se osebno spoznala, sva dobro vedela drug za drugega. Zelo sem cenil njegove cerkvene skladbe, saj so bile stalno na sporedu ljubljanskih korov, kjer sem bil ves čas navzoč. In da se tako ustavim še pri tretji točki najine povezave, to je pri vzajemnem prijateljstvu, naj povem, kako sva se seznanila. Bilo je na občnem zboru Društva slovenskih skladateljev, kmalu po tem, ko je Jobst postal naš član. Takrat sem bil tajnik društva in sem imel seveda s tem v zvezi marsikatero obveznost za reden potek zborovanja. Zraven skladatelja in mojega dobrega prijatelja Alojzija Mava, tudi organista, je sedel gospod, ki ga nisem poznal. Previdno in po tihem sem vprašal gospoda Mava: »Kdo pa je ta vaš sosed?« Odgovoril mi je: »Jobst«. Zelo sem se razveselil. Prav v tistem trenutku pa me je eden naših članov okupiral z neko željo. Vendar sem še utegnil slišati, ko je Jobst pokazal name in vprašal Mava: »Kdo pa je to?« Še danes se živo spominjam, kako je Jobstu zažarel obraz ob Mavovem odgovoru: »To je pa Ramovš.« Nekaj minut zatem sva si z Jobstom že krepko segla v roke in si jih stisnila v iskrenem prijateljstvu, in se potem nikoli ni skalilo in bo trajno ostalo živo navzoče.

Danes sem srečen, da smem svojemu prijatelju in strokovnemu tovarišu ob odkritju spomenika izreči teh nekaj slavnostnih besed. Bodite ponosni nanj in zavedajte se, kako ste ga kljub temu, da je prišel iz daljne Koroške, priklenili nase, da tako nikoli več ni mislil na vrnitev v rodni kraj, pač pa je pognal svoje korenine v Žireh, postal vaš krajan, vaš sodelavec, učitelj, vaš prijatelj. Živel je za vas, vse svoje moči je posvetil vam in kako lepo je zdaj, ko mu za to izkazujete iskreno hvaležnost. Vam, ki ste ga še osebno poznali, bo ta kip izražal njegovo življenjsko silo, ki ne more nikoli zamreti. Vašim otrokom, vnukom in pravnukom pa bo to znamenje plemenitega človeka, ki bo Žirovcem vedno v največji ponos in čast.

(Akademik Ramovš je po tem nagovoru odkril spomenik kolegu Antonu Jobstu. V Žireh, 23. oktobra 1994)

Govor ob žirovskem prazniku

Danes smo tukaj v Žireh zbrani ob vašem krajevnem prazniku, na sklepnih prireditvah letošnjih jubilejnih srečanj pod skupnim naslovom Gorenjska 1944. Z njimi smo se spomnili pomembnih dogodkov pred 50 leti, sredi boja proti nacističnim okupatorjem za obstoj in osvoboditev slovenskega naroda. Poleg vojaških in političnih dejanj smo zaznamovali tudi razne oblike kulturnega delovanja v narodnoosvobodilnem boju, razmah partizanske slavnostne izdaje Prešernove Zdravljice – ene najlepših partizanskih knjižnih izdaj, s katero smo pred 50 leti počastili 100-letnico nastanka te pesnitve. Ob ponatisu Zdravljice in ob 50-letnici Gorenjskega glasa smo izrazili dolžno priznanje sodelavcem partizanskih tehnik in tiskarn ter vsem tistim, ki so sodelovali pri širjenju slovenske pisane besede v času, ko je nacizem poskušal nasilno zatreti slovenski jezik in kulturo. Razstava o partizanskem šolstvu, ki je zdaj na ogled tukaj v Žireh, pa prikazuje delovanje partizanskih učiteljev, ki so v težavnih in nevarnih vojnih razme-

rah požrtvovalno in domiselno skrbeli za izobraževanje mladine, reševali vprašanja šolskih prostorov in učnih pripomočkov, skrbeli za pouk in varnost šole. Ob otvoritvi razstave smo izrazili veliko priznanje učiteljem in organizatorjem partizanskega šolstva.

Z letošnjimi spominskimi prireditvami smo opozorili na kulturne razsežnosti narodnoosvobodilnega boja, ki dokazujejo njegovo globoko zavezanost slovenski kulturni dediščini ter idejam slovenskega narodnega preroda in boja za narodni obstoj. Vse prireditve, zlasti veliko ljudsko zborovanje v Šobcu, so bile na visoki kulturni ravni in dobro obiskane.

V Sloveniji je bilo v zadnjem času tudi več drugih prireditev v spomin na dogodke pred 50 leti, ko se je z izkrcanjem zavezniških sil v Franciji in južni Italiji ter s prodorom sovjetskih armad na meje nemškega rajha začela končna faza bojev za osvoboditev Evrope. Prek sredstev obveščanja smo lahko spremljali tudi veličastno proslavo zavezniškega izkrcanja v Normandiji in imeli tudi sicer priložnost opazovati, kako v deželah zahodne Evrope spoštujejo tradicijo protifašistične vojne in slavijo osvoboditev izpod nacistične tiranije. Po naključju sem na nekem tujem televizijskem kanalu ujel satelitski prenos sprejema, ki ga je priredil ameriški predsednik Clinton ob obisku ruskega predsednika Jelcina pred Belo hišo v čast ruskih in ameriških vojnih veteranov. Na svečanosti, ki je naša televizija ni niti omenila, sta oba predsednika poudarila zgodovinski pomen skupnega boja proti fašizmu, kot največjemu zlu in sovražniku svobodoljubnega človeštva. Izročila sta spominska odlikovanja navzočim predstavnikom veteranskih organizacij obeh držav in udeležencem nekdanjega srečanja ameriške in sovjetske armade na reki Labi.

Glede na to, da bo kmalu preteklo 50 let od konca druge svetovne vojne in zmage nad fašizmom, se tudi pri nas postavlja vprašanje, kako bomo Slovenci zaznamovali ta jubilej. Ni vseeno, ali bo zmago nad fašizmom proslavil ves slovenski narod ali samo del, in zlasti ni vseeno, kako se bo do tega praznovanja opredelila slovenska država.

Za nas borce in udeležence narodnoosvobodilnega boja in za vse Slovence, ki so ta boj podpirali, ter za vse tiste, ki ga sicer niso doživljali, a ga spoštujejo, ni nobenega dvoma, da bi petdesetletnico konca druge svetovne vojne morali proslaviti kot dan zmage nad fašizmom in kot praznik vsega slovenskega naroda in njegove nove samostojne države. Malokateri narod Evrope ima toliko razlogov za praznovanje zmage nad fašizmom kakor slovenski, ki ga je fašizem nečloveško zatiral in nameraval izbrisati z obličja Zemlje. Ne glede na delitve, do katerih je prišlo med vojno, je dan zmage nad fašizmom praznik vseh Slovencev, ki danes živimo v svobodni in samostojni državi. Vsi bi se namreč morali zavedati, da tega ne bi uživali brez pridobitev, ki so sad narodnoosvobodilnega boja na strani mednarodne protifašistične koalicije. Med njimi zlasti ni mogoče zanikati pomena osvoboditve primorskih Slovencev in povrnitve dostopa do morja, razglasitve lastne državnosti in ustanovitve slovenske republike, s katero smo vstopili v drugo Jugoslavijo kot enakopraven, suveren narod s pravico do odcepitve, ki smo jo končno udejanili z državno osamosvojitvijo Republike Slovenije.

Nasprotniki narodnoosvobodilnega boja in zagovorniki kolaboracije ne morejo ovreči teh dejstev, ne da bi prišli v nasprotje z zgodovinsko resnico o fašizmu, ki jo priznava vsa svobodomiselná demokratična Evropa. Slovenski državi prav gotovo ne bi dvignilo ugleda, če bi se odrekla svojemu prispevku k skupni zmagi nad fašizmom. Že doslej nam je v mednarodnih odnosih, zlasti v odnosih s sosedi dovolj škodovala politika, ki se sramuje

naše protifašistične preteklosti in tudi zanika vse, kar je bilo pozitivnega v prejšnji državni skupnosti. Ne bi bilo treba, da danes kot berači stojimo pred vrati Evropske skupnosti in da je naša pridružitev odvisna od razpoloženja duhovnih naslednikov italijanskega fašizma, če bi voditelji slovenske diplomacije od vsega začetka odločno izkoristili dejstvo, da je bila prav Slovenija kot ena izmed republik nekdanje Jugoslavije v nasprotju z drugimi socialističnimi državami celo v času najostrejše blokodske razdeljenosti Evrope pobudnica miroljubnega evropskega sodelovanja, odprtih mej, povezovanja sosednjih regij v okviru skupnosti Alpe-Jadran, svobodnega pretoka ljudi in informacij, spoštovanja pravic manjšin ter zagotavljanja varnosti v duhu helsinške listine. Kdor vse to zametuje, dela na škodo nacionalnih interesov Slovenije.

Dragi Žirovci, dovolite mi, da na koncu omenim še tukajšnji dogodek, od katerega bo kmalu preteklo 50 let, ki tudi po svoje osvetljuje tedanji čas, meni pa se je kot osebno doživetje še posebno globoko vtisnil v spomin. V začetku leta 1945 sem prišel v Žiri na sestanek. Kar veliko domačinov se je zbralo v Arharjevi delavnici – takrat največjem prostoru za zborovanja – kjer smo se pogovarjali o bližnjem koncu vojne in o pobudi, da bi žirovski usnarji in čevljarji ustanovili svojo zadrugo, s katero bi po osvoboditvi v slovenskem gospodarstvu lažje uveljavljali svoje obrtniško znanje in pridnost. Med mojim govorom so se zunaj razlegle eksplozije granat, ki so jih pošiljali iz domobranske postojanke pri Svetih Treh kraljih. Nekajkrat je silovito treščilo v bližino poslopja, kjer smo zborovali. Ne da bi prekinil svoj govor, sem pomislil, kaj naj storim. Zavedal sem se velike odgovornosti za življenje udeležencev zborovanja. Tvegano je bilo zadrževati toliko ljudi skupaj, vendar je bila verjetnost, da bi prišlo do žrtev še večja, če bi sestanek prekinili in bi se vsa ta množica ljudi hkrati znašla na ulicah. S pogledom sem objel vso dvorano, da bi na obrazih poslušalcev razbral, kaj o tem mislijo. Nikoli ne bom pozabil njihove mirne zbranosti, s katero so me poslušali, brez kakršnihkoli znakov, da bi hoteli zapustiti sestanek. Pomirjen sem nadaljeval svoj govor. Obstreljevanje je kmalu ponehalo, sestanek pa je prešel v tehten pogovor, ki se je končal z izvolitvijo pripravljalnega odbora za ustanovitev zadružne čevljarne. Tako je bila spočeta zamisel, iz katere se je kasneje rodila vaša slavna Alpina. Meni pa je ostal drag spomin na to, kako smo se udeleženci tega sestanka med grmenjem eksplozij brez ene same besedice sporazumeli, da bomo vse tveganje delili skupaj.

Ob tem spomину vam, dragi Žirovci, še toliko bolj iz srca čestitam ob vašem jutrišnjem krajevnem prazniku. Želim vam še veliko uspehov pri razvoju vašega kraja, v katerem ste že doslej ustvarili toliko novega in lepega, in veliko sreče in vsega dobrega v življenju vseh vas.

(Povedano v Žireh, 22. oktobra 1994)

Janko Majnik
32, Lambie Street
Cooma 2630 NSW
Avstralija
23. junija 1996

Dragi gospod Naglič,

že odkar so mi moji v Žireh in pozneje dr. Stanonikova začeli pošiljati Žirovski občasnik, sem imel veliko željo, da Vam čestitam za tako bogato, zanimivo vsebino. Zadnja številka (21/22) mi je pa prav zares dala korajžo, da se Vam oglasim.

Vaši članki na straneh od 1 do 58 so mi pojasnili vse to, kar mi ni bilo jasno, kaj in kako se je zgodilo v Sloveniji med vojno in po njej. Šele zdaj razumem, kako so vsi ti plavi, rdeči, zeleni, rumeni itd. barvani ljudje trpeli, vsak po svoje. Kako lepo bi bilo, če bi se vse te barve ujedinile v eno, res v svobodno, bogato, mogočno Slovenijo. Poleg Vaših člankov pa tudi zelo rad berem članke dr. Stanonikove. V zadnji številki so se mi sline kar cedile, ko sem čital »O prehrani na Žirovskem«.

Danes Vas bom pa tudi vprašal, da mi napravite eno veliko uslugo. Nedavno sem napisal resnično povest o Matjaževih kamrah. Ker pa so opisani dogodki neverjetni – sem vprašal kar veliko ljudi, žlahto, da se popeljejo do kamer in mi povejo, če je vhod v opisani tunel še vedno zapečaten s kamni, a še nisem dobil odgovora na to enostavno prošnjo. Zato pa Vas prosim, če imate v Žireh arhiv, da se ta povest tja vključi. Mogoče, ko bom jaz že pod zemljo, da se bo kakšen »jamar« zainteresiral za to povest in poskušal rešiti to uganko.

a) dve rebri. Ali sta od kakšne živali, ki je »padla« v kamro in ni našla poti nazaj. V zadnjem Žirovskem občasniku je bilo omenjeno, da so ljudje stanovali v teh kamrah. Ali so te kosti otroške? Ker samo otrok bi lahko splezal skozi ta tunel, v temi padel v »kamro« in ne našel poti nazaj – moj Bog, kakšna smrt!

b) Mogoče so jame pod Matjaževimi kamrami podobne Postojnskim jamam. To bi bilo dobro za žirovski turizem.

c) Samo normalno suh fant ali dekle, stara okoli 10 let, lahko zlezeta v ta tunel. Imeti bi morala dobro svetilko in kamero. Bi moral biti junaškega srca, da se ne bi preplašil, ko bi prišel do zavinka v tunelu.

Oprostite slovenščini. Je že več kot 55 let, odkar sem šel od doma.

Avtorji v tej številki

FRANJO KOPAČ, r. 1885 v Novi vasi (Žiri), u. 1941 v Splitu, akademski slikar in gimnazijski profesor

STANE KOSMAČ, akademski slikar, učitelj na Osnovni šoli Žiri, živi v Žireh

TOMAŽ KOSMAČ, pisatelj iz Idrije

JANKO MAJNIK, mornariški častnik v pokoju, r. v Žireh, živi v Avstraliji

MATJAŽ MAZZINI, diplomirani oblikovalec vizualnih komunikacij, zaposlen v Alpini, doma v Poljanah, živi in dela v Ljubljani in Žireh

MILENA MIKLAVČIČ, uslužbenka, ob službi novinarka, živi v Žireh

MIHA NAGLIČ, profesor filozofije in sociologije, samostojni kulturni ustvarjalec, živi v Žirovnici, južno od Žirov

BOGDAN OSOLNIK, pravnik, diplomat in publicist, upokojenec, r. v Borovnici, živi v Ljubljani

JANEZ PELKO, elektrotehnik in fotograf, živi in dela širom po Gorenjskem

PRIMOŽ RAMOVŠ, glasbenik in skladatelj, redni član SAZU, živi v Ljubljani

TONČKA STANONIK, profesorica slovenščine, lektorica Enciklopedije Slovenije, doma iz Nove vasi, živi v Ljubljani

FRANC TEMELJ, elektrotehnik in fotograf, dela v Kladivarju, živi na Dobračevi

RAFAEL TERPIN, akademski slikar, učitelj na Osnovni šoli Cerklje, živi v Idriji

ALFONZ ZAJEC, čevljarški tehnik v pokoju, živi na Dobračevi

ANTON ŽAKELJ, upokojenec, r. v Stari vasi (Žiri), živi v Clevelandu (Ohio, ZDA)

Soavtorji

DR. PAVEL GANTAR, sociolog, minister za okolje in prostor v Vladi RS, doma iz Gorenje vasi, živi v Ljubljani

JAKA KOMAN, arhitekt, živi in dela v Škofji Loki (Vel d. o. o.)

BETA POLJANŠEK-KOMAN, dipl. inž. arhitekture, zaposlena v Marmorju Hotavlje, doma iz Žirov, živi v Škofji Loki

OBČINA ŽIRI

44 km²

4854 prebivalcev

18 naselij, 1441 hišnih števil, 1579 gospodinjstev

ŽUPAN

BOJAN STARMAN

Podžupan

ANTON OBLAK

Predsednik občinskega sveta

MARJAN ŽAKELJ

Člani občinskega sveta

LJUBOMIR CANKAR, METKA DEBELJAK,
PETER DOLENC, VILJEM ERŽEN,
IDA FILIPIČ-PEČELIN, PETER JEREB
FRANC KAVČIČ, ZORAN KOPAČ,
FRANCI MLINAR, SILVESTER MLINAR,
FRANC MORE, RUDOLF POLJANŠEK,
JOŽE PIVK, SLOBODAN POLJANŠEK,
MARJAN ŽAKELJ

UPRAVA

ANDREJ POLJANŠEK, tajnik
EVA PIVK, vodja računovodstva
OLGA VONČINA, finančni referent
VINKO KOPAČ, referent za infrastrukturo
KSENIJA PLANINŠEK, administratorica

SEDEŽ OBČINE

Zadružni dom, Trg svobode 2, 4226 Žiri
Tel.: 064 691 335, 691 355, Fax: 064 691 335

URADNE URE

ponedeljek: 8–14.30

sreda: 8–12, 13–16

petek: 8–12

Županove ure: v sredo, 16–18

IZDELAVA BARVNIH POSTERJEV

VELIKIH FORMATOV

V MAJHNIH NAKLADAH

na sistemu

LM **LASERMASTER**
COLOR TECHNOLOGY DIVISION

Pegaz International d.o.o., Breg 8, 61000 Ljubljana,
Telefon: 061 223 174, Faks: 061 215 214

Začeli smo spomladi 1947 kot Tovarna športnih čevljev Žiri.

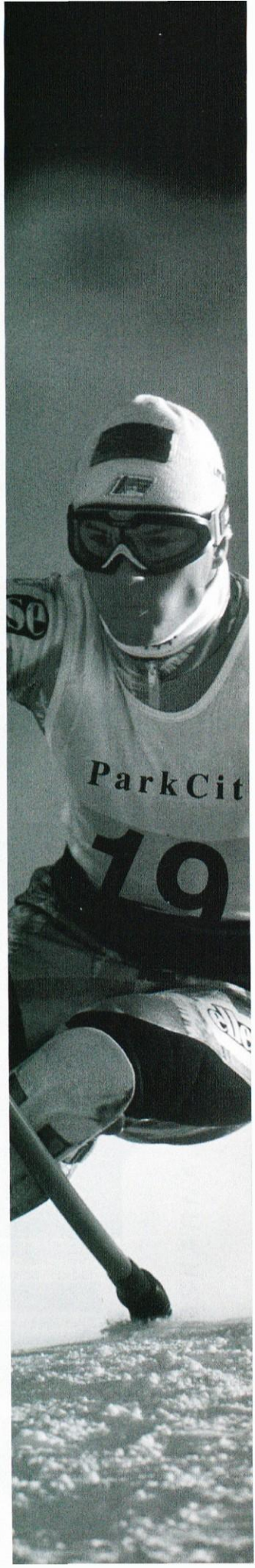
- 1951** smo si nadeli ime Alpina.
- 1969** smo dobili nov znak.
- 1984** smo razvili tekmovalni smučarski čevelj SR 84.
- 1986** smo spremenili logotip.
- 1991** smo povečali tržne deleže na zahodnih trgih.
- 1993** smo osvojili četrtno svetovne proizvodnje obutve za smučarski tek.
- 1994** smo nabirali kolajne v Lillehammerju.
- 1995** smo z Andrejem Miklavcem zmagali v Park Cityu.
- 1996** smo začeli osvajati trg s kolekcijo ROLLERJEV.
- 1997** praznujemo 50-letnico uspehov na športnem in modnem programu.

Praznujmo skupaj.

50 let športa in mode

Andrej Miklavc v tekmovalnem čevlju 'alpina a2', zmagovalec Park Cityja, novembra 1995.

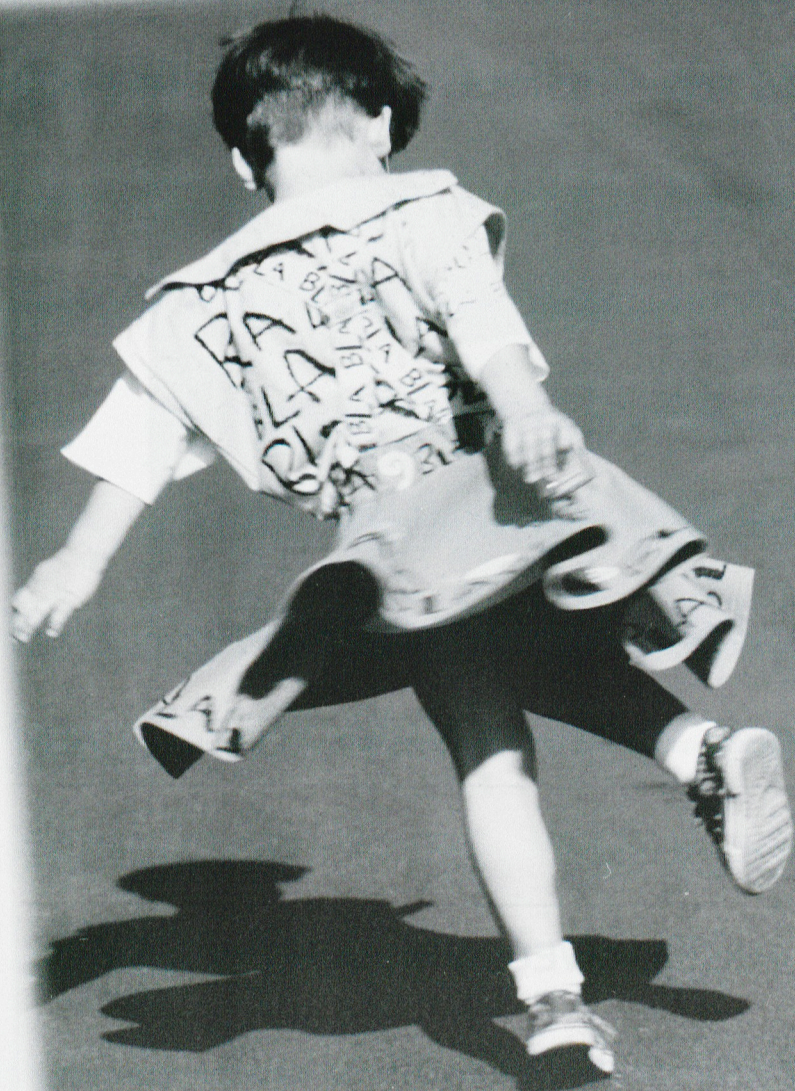
BANKA S POSLUHOM

FUTURA

Gorenjci zelo dobro vemo, da je denar skrajno osebna stvar, zato je tak tudi naš pristop k stranki. Skrajno oseben. Vsak človek ima do denarja svoj poseben odnos in v Gorenjski banki smo pripravljene ta odnos ne samo razumeti, temveč ga tudi spoštovati in negovati. Z raznovrstnostjo in kakovostjo naših storitev jamčimo, da bo v Gorenjski banki vsak tolar našel svoje pravo mesto. Zato vam namenjam vsak potreben čas in ves svoj posluh.

Gorenjska Banka

Banka s poslubom

transferji
emblemi
tekstilne etikete
okrasni trakovi
samolepilne etikete
kartonske etikete
papirne etikete

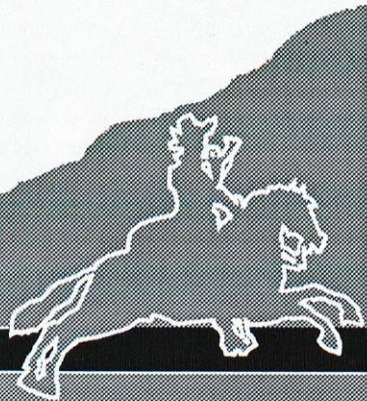
etiketa

ETIKETA TISKARNA, d.d., ŽIRI, SLOVENIJA, TEL.: 064 691 260, FAX: 064 692 251

PBS.

Poštna banka Slovenije d.d.

Do dobrine ali gotovine s kreditom Poštne banke Slovenije !

STUDIO MAX

Poštna banka Slovenije d.d.
Cigaletova 15, 1000 Ljubljana
Tel.: + 386 61 125 30 50, 125 31 26
Fax: + 386 61 125 32 02

Sektor za poslovanje s prebivalstvom
Cankarjeva 1, 1000 Ljubljana
Tel.: + 386 61 126 34 11
Fax: + 386 61 125 90 21

Sektor za sredstva in naložbe
Miklošičeva 12, 1000 Ljubljana
Tel.: + 386 61 325 461
Fax: + 386 61 132 32 14

PETROL

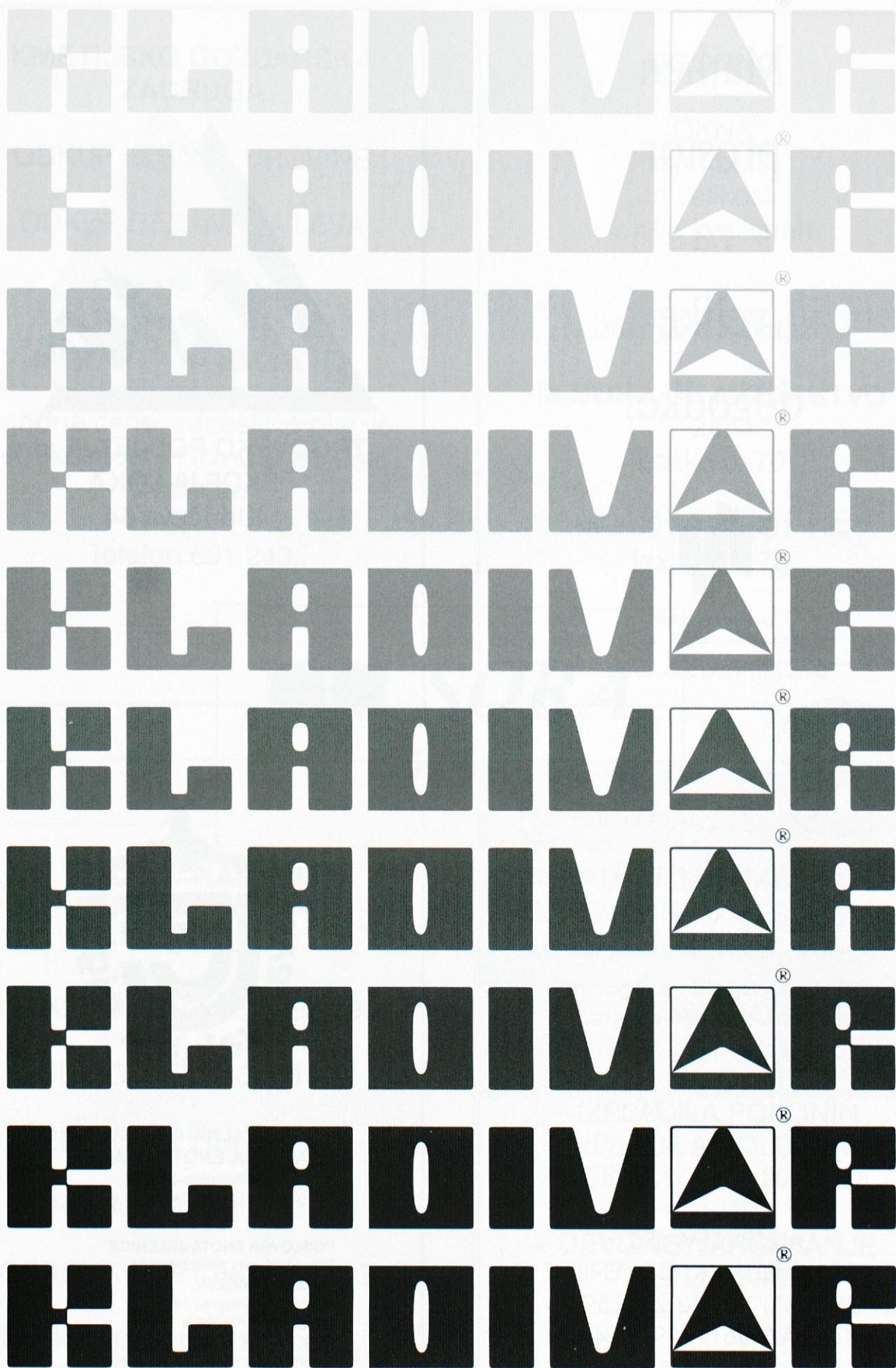
Slovenska naftna družba

Bencinski servis v Žireh

SREČNO VOŽNJO

Priporočamo obisk in nakup v naših trgovinah v Medvodah in Kranju ter dobro založenih bencinskih servisih po vsej Gorenjski!
Nakup večjih količin nafte in naftnih derivatov vam priporočamo v skladiščih v Medvodah, tel. (061) 611-341!

KLADIVAR ŽIRI, tovarna elementov za fluidno tehniko d.d.

Industrijska c. 2, p.p. 14, SI-4226 ŽIRI, SLOVENIJA, tel.: ++386 (064) 691 300, fax: ++386 (064) 692 234

Majhen
prostor
za
velike
dogodke!

LJUBLJANSKI SEJEM

Ljubljanski sejem d.d., Ljubljana fair, Dunajska 10, p.p. 3558, 1001 Ljubljana, Slovenija
tel. +386 61 173 53 31, fax. +386 61 173 52 32

TRGOVSKO PODJETJE d.d.
ŠKOFJA LOKA
Kidričeva 54

URBANA

podjetje za izgradnjo, trgovino,
proizvodnjo in upravljanje, d.o.o.

ALEŠEVČEVA 50
1000 LJUBLJANA, SLOVENIJA
TELEFON: 061/159 32 22, 159 40 37
TELEFAX: 061/159 31 46

ZAVAROVALNICA TRIGLAV D.D.
OBMOČNA ENOTA KRANJ
4000 Kranj, Bleiweisova ul. 20
tel.: (064) 26 90; fax: (064) 212 624

POSLOVNA ENOTA JESENICE
Titova 16/I, tel.: (064) 861 667
PREDSTAVNIŠTVA:
Radovljica, Kranjska 19
Škofja Loka, Kidričeva 1
Tržič, Balos 4
Bohinjska Bistrica, Triglavska 35
Kranjska Gora, Borovška cesta

V NESREČI NE BOSTE OSTALI SAMI

**KMETIJSKO GOZDARSKA
ZADRUGA**

ODKUP LESNE SUROVINE

ODKUP REZANEGA LESA

ODKUP ŽIVINE

MLEKA

Ugodne cene, zanesljivo plačilo,
strokovnost in tržnost je naša
kvaliteta.

Telefon 691 243

UGODNO

OKNA
vseh oblik
in velikosti
v treh kvalitetah

brez ali z montažo

M-SORA DE MIZARSTVO

Žiri
Loška c. 70

tel.: 691 310, 691 115
fax: 691 778

SORA
ŽIRI

**UGODNI NAKUPI
V PRODAJALNAH
M-SORE**

MARKET DOBRAČEVA 691 962

DISCONT ŽIRI 691 109

ŽELEZNINA ŽIRI 691 360

STROJARNA ŽIRI 692 154

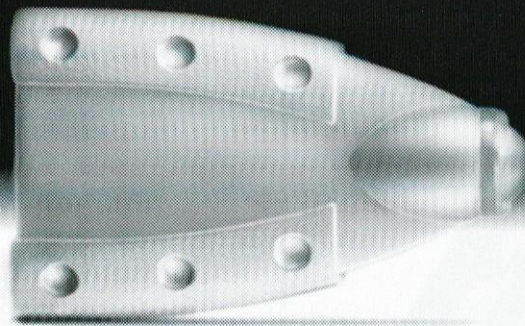
OPREMA ROVT 061 750 002

Široka izbira, ugodne cene,
izredni plačilni pogoji.

ZADRUŽNA HKS ŽIRI
BLAGAJNIŠKO MESTO ŽIRI
tel.: 691 371, 691 240

POSLOVNE STORITVE:
– TOLARSKO VARČEVANJE PO
UGODNIH OBRESTNIH MERAH
– IZPLAČILA POKONIN
– VPLAČILA POLOŽNIC
– TEKOČI, ŽIRO RAČUNI
– KREDITI
– DEVIZNO VARČEVANJE
– MENJALNICA

Poslovalni čas:
vsak dan 7–18, sobota 8–11

PETROL

PROTON

MOTORNA OLJA NOVIH DIMENZIJ.

GRANITNA FASADA – BEŽIGRAJSKI DVOR, LJUBLJANA

MARMOR HOTAVLJE

HOTAVLJE 40, 4224 GORENJA VAS
TEL 064 681 100, FAX 064 681 640

ŽIROVSKI OBČASNIK (1980–)

Zbornik za vsa vprašanja na Žirovskem,
letnik XVII (1996), številka 23/24

Ustanovitelja in izdajatelja

DPD Svoboda Žiri (Literarna sekcija)
in Muzejsko društvo Žiri

Zbornik izhaja občasno, najmanj enkrat letno, ob stalni
denarni podpori Občine Žiri in nekaterih podjetij

Glavni pokrovitelji

Občina Žiri, Alpina d.d., Etiketa d.d., Kladivar d.d.,
vse v Žireh

Predsednik uredniškega sveta

akademik dr. Zdravko Mlinar

Uredniški odbor

Tone Eniko, Franc Kopač, Stane Kosmač, Miha Naglič,
Nace Naglič, Tončka Stanonik, Franc Temelj

Glavni in odgovorni urednik

Miha Naglič

Oblikovalec

Stane Kosmač

Lektorica

Tončka Stanonik

Stalni sodelavci – uredniški svet

Franci Alič, Ivan Cankar, dr. Pavel Gantar, Spomenka Hribar,
Rado Jurca, Vlasto Kopač, Tomaž Kržišnik, Janko Majnik,
Marijan Masterl, Milena Miklavčič, dr. Anton Mlinar,
mag. Branko Mlinar, dr. Zdravko Mlinar, Janko Mrovlje,
Peter Naglič, Matevž Pečelin, Jože Peternelj, Izidor Rejc, Ivan
Reven, dr. Ivan Sedej, Vlastja Simončič, dr. Marija Stanonik,
Alfonz Zajec, Anton Žakelj, mag. Viktor Žakelj

Naslov uredništva

Žirovski občasnik
SI-4226 Žiri, p. p. 34

Žiro račun pooblaščenega izdajatelja in založnika

Pegaz international d. o. o.
Breg 8, 1000 Ljubljana
50101-603-47735
s pripisom: za ŽO

Cena te številke

2900 SIT

Naklada

500 izvodov

Elektronski prelom

Posrednik d. o. o., Ljubljana

Tisk

Tiskarna Dan, Ljubljana

Po mnenju Ministrstva za informiranje RS št. 23/343-92 z dne
16. 6. 1992 šteje Žirovski občasnik med proizvode, za katere se
plačuje davek od prometa proizvodov po stopnji 5 %.

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji sami. Rokopisov ne
vračamo. Redakcija te številke sklenjena novembra 1996.

ISSN 0351-5966

Kranj

D ZGODOVINA

revije

ŽIROVSKI občasnik 1996

008(497.12)

199700204

COBISS ©

